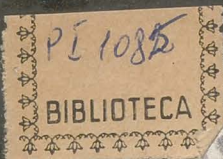

PI 1085

REVISTA ARHIVELOR

IULIE • AUGUST • SEPTembrie 3/1981

P 3572/1982

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

CUPRINS

ȘT. ȘTEFANESCU — Sarcini ale cercetării istorice în etapa actuală	267
AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A ȘTIINȚEI ȘT. HURMUZACHE — Interviu cu academician Gheorghe Mihoc, președintele Comitetului român de organizare a Congresului	272
STUDII ȘI COMUNICĂRI O. MATICHESCU — 50 de ani de la apariția ziarului „Știința”	274
N. COPOIU — Revista „Contemporanul”. 1881—1981	284
V. MARTIN — Din lupta pentru emancipare a orașului Călărași	290
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ ȘT. HURMUZACHE, V. ARIMIA — Necesitatea reeditării colecției „Eudoxiu Hurmuzaki”	298
LEGISLAȚIE V. COMAN — Inventarierea documentelor organizațiilor socialiste	312
ȘTIINȚE AUXILIARE D. BERINDEI, M. DOGARU — Petiția de la 11 iunie 1861. Comitetul pentru subscripție și sigiliul său	318
ACHIZIȚII NOI C. DINU — Documente inedite intrate în patrimoniul DGAS (1980)	325
PREZENTARI DE FONDURI ȘI COLECȚII EL. MOISUC — Tematica colecției de documente microfilmate din arhivele R.F. Germania (I)	328
DOCUMENTE *** — Mihai Viteazul în conștiința europeană	337
T. GEMIL — Documente turcești inedite	351
OPINII D. SLĂSĂNSCHI — Perspective noi asupra cercetării latinizării medii privitoare la teritoriul țării noastre	362
VIATA ȘTIINȚIFICĂ *** — Cercetări în arhivele de peste hotare. 1980 (I)	364
EL. GHEORGHE — Mihail Guboglu — membru corespondent al Societății turce de istorie	377
CRONICA EL. IOSEFIDE — Manifestări consacrate gloriosului jubileu al P.C.R.	383
EL. GHEORGHE — Sesiuni științifice omagiale „Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 80-a aniversare”	384
EL. IOSEFIDE, FL. OPREA — Sesiunea „Patrimoniul cultural național în sprijinul cercetării științifice”	386
L. MIHAILESCU — Sesiunea „Orașele-porturi la Dunărea de jos în epoca modernă”	388
V. VELIMAN — Centenarul nașterii lui Mustafa Kemal Atatürk	389
RECENZII ȘI PREZENTĂRI REVISTA REVISTELOR	391
	406

CONSILIUL DE CONDUCERE

Vasile Arimia, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici, Constantin Condrea, Costin Feneșan, Ionel Gal — președinte, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Ștefan Hurmuzache, Petru Ignat, Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Mihail Rachieru, Ioan Ranco, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică

COLEGIU DE REDACȚIE

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Constantin Condrea, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Ștefan Hurmuzache — președinte, Corneliu Lungu, Mihail Rachieru, Mioara Tudorică

Redactor șef :
Ștefan HURMUZACHE
Redactor principal :
Elena GHEORGHE
Secretar de redacție :
Ana-Cristina HALICHIAS

Coperta I — Sigiliul lui Mihai Viteazul (reconstituire)
 Coperta IV — Document din Arhivele spaniole (Simancas) datat 5—7 aprilie 1595, despre acțiunile românilor și bulgarilor împotriva otomanilor la sud de Dunăre.

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVIII
Vol. XLIII

P. 1578 / 1982

1982

3

BUCUREȘTI 1981

Nr. 3

SARCINI ALE CERCETĂRII ISTORICE ÎN ETAPA ACTUALĂ

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

Orientările stabilite în documentele Partidului, îndeosebi după Congresul al IX-lea, indicațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu privind necesitatea reevaluării în spiritul concepției marxiste a istoriei naționale, potrivit adevărului istoric, intereselor fundamentale ale poporului nostru și nevoilor construcției socialismului și-au găsit o nouă expresie și temeinică fundamentare științifică în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu din 8 mai 1981 *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*. Indicînd cu claritate locul și menirea istoriei în efortul general de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra necesității elucidării într-un autentic spirit științific a problemelor majore ale istoriei României. Pe aceste temeuri principale și prin valorificarea rezultatelor dobîndite, istoriografia este chemată să-și sporească contribuția la educarea oamenilor muncii, în spiritul patriotismului socialist și al solidarității internaționale.

În ultimii ani, istoriografia românească a cunoscut însemnate realizări. Ele se reflectă în dimensiunea tematică a investigațiilor, în eforturile de a concentra forțele din diferite centre ale țării, echipate cu cadre tot mai competente, în vederea realizării unor sarcini majore, în perfecționarea metodelor și mijloacelor de cercetare și în rezultatele efective, concretizate în lucrări, culegeri de documente și instrumente de lucru, cercetări arheologice, în ținuta unor publicații de specialitate din București, Cluj-Napoca, Iași, Craiova, Timișoara, Sibiu, Constanța, Tg. Mureș etc.

Situată la un nivel științific ridicat producția istoriografică românească a pătruns tot mai mult în circuitul științific internațional, stîrnind interes și, nu de puține ori, cuvinte de caldă apreciere.

Publicațiile de specialitate reflectă într-un profil tematic variat realizările istoriografiei marxiste românești, aducîndu-și contribuția la cunoașterea trecutului istoric al României în țară și peste hotare. Ele au dat o atenție deosebită unor momente esențiale din lupta poporului român pentru libertate socială și națională, pentru unitate politică și culturală, încadrării lor în istoria universală, subliniindu-se rolul jucat în anumite împrejurări de mari personalități istorice.

O bună parte din tematica cercetărilor întreprinse, abordînd aspecte fundamentale, a reprezentat, în fapt în consens cu adevărul istoric, răspunsul documentat și ferm al istoricilor noștri împotriva interpretărilor denaturate, falsificatoare ale realității istorice, a manifestărilor de cosmopolitism, a încercărilor de justificare a vechii politici imperialiste care s-au ivit în diverse țări. Pentru noi, istoricii

români, adevărul istoric înseamnă drepturile înscrise cu mari jertfe, în conștiința poporului. Apărarea lui este supremul nostru țel ; combaterea oricăror falsificări și denaturări a istoriei patriei, sub orice formă ar fi, este datoria noastră cea mai înaltă.

Tratatele de *Istoria României* în 10 volume și *Istoria universală* în 6 volume au polarizat activitatea istoriografică românească din ultimii ani. Roadele strădaniilor creatoare ale istoricilor se concretizează în finalizarea manuscriselor primelor trei volume ale *Istoriei României* și în fazele înaintate de elaborare ale celorlalte volume. În cazul *Istoriei universale* o recentă analiză a activității desfășurate a fost de natură să constate că *în realizarea ei*, lucrarea beneficiază de experiența câștigată în elaborarea *Istoriei omenirii*, întreprinsă de UNESCO. Au fost luate măsuri de grăbire a ritmului muncii la tratat și există toate motivele să considerăm — în consens cu responsabilul lucrării și cu autorii — că anul 1982 poate să însemne predarea la tipar și apariția primului volum.

Adaug că, prin grija deosebită a Partidului Comunist Român, istoriografia mișcării muncitorești a putut deveni unul din sectoarele relevante și dinamice ale istoriografiei noastre. Inițiind o vastă operă de valorificare a fondului documentar despre mișcarea muncitorească, cercetătorii care s-au consacrat cu prioritate studiilor de istoria mișcării muncitorești au abordat un câmp larg de probleme de specialitate, înscriind contribuția remarcabilă la cunoașterea lor.

Studiile de istorie a mișcării muncitorești, ca și celelalte studii istoriografice, au dobândit sporuri de substanțialitate și suptele interpretativă, mai ales după Congresul al IX-lea al P.C.R., beneficiind din plin de tezaurul de idei concentrat în documentele de partid, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Cercetări însemnate au fost consacrate istoriei naționalităților conlocuitoare și înfrățirii lor cu poporul român, problemelor de demografie istorică, unor chestiuni de teorie și metodologie istorică (cum ar fi aplicarea metodelor cantitative în istorie). Alte teme au abordat aspecte importante ale relațiilor internaționale ale României de-a lungul secolelor.

Istoriografia românească a fost prezentă la importante conferințe și reuniuni internaționale, reprezentanții ei fiind ascultați cu interes și respect.

Încadrați organic în viața social-politică a țării, istoricii se manifestă ca unul din cele mai active și eficiente detașamente ale Partidului pe frontul ideologic.

Răspunzând sarcinilor stabile prin Hotărâri ale Secretariatului CC al PCR privitoare la aniversarea unor mari evenimente, pe întreg teritoriul țării au fost organizate sesiuni științifice care au beneficiat de prezența și contribuția istoricilor.

Interesul manifestat de oamenii muncii pentru cunoașterea istoriei patriei a făcut ca în întreprinderi industriale, unități militare, cooperative agricole de producție, instituții, școli să fie ținute, de către istorici, numeroase conferințe și expuneri ; ei au publicat, totodată, sute de articole în presa centrală și locală, au asigurat multe emisiuni la radio și televiziune, au dat asistență științifică ori de câte ori au fost solicitați. Istoricii au contribuit, astfel, la răspîndirea în masă a rezultatelor obținute de istoriografia marxistă, la educarea socialistă a oame-

nilor muncii în spiritul prețuirii tradițiilor înaintate ale poporului nostru.

În ultimii ani s-a întărit procesul de integrare a cercetării științifice cu învățământul superior, atât sub raportul integrării cadrelor didactice în planurile unice de cercetare ale institutelor, cât și al atragerii unui număr tot mai mare de cercetători la procesul de instruire și educare a studenților, a crescut considerabil numărul celor care își susțin în institute teze de doctorat.

Eforturi cu rezultate promițătoare s-au făcut în privința integrării studenților în activitatea de cercetare. Lucrările de licență cuprind, în multe cazuri, reale contribuții științifice.

Pentru ca activitatea noastră să intre într-o etapă hotărât superioară — așa cum ne-o cere conducerea Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — pentru ca randamentul muncii să sporească și rezultatele cercetării să servească mai bine idealurilor construcției societății socialiste și dezvoltării relațiilor de prietenie între popoare, îndeosebi cu popoarele vecine, cercetările istorice urmează să se desfășoare în cadrul unor direcții clare, care să reflecte o viziune de ansamblu a problematicii ce stă în fața istoriografiei noastre și care se cere elucidată. Sînt probleme fundamentale a căror studiere trebuie adîncită pentru ca rezultatele noilor cercetări să contribuie la o înțelegere mai deplină a istoriei României în ansamblul ei. Cercetările noastre urmează să țină seama mai mult de cuceririle obținute în alte țări și să se încadreze eforturile istoriografiei mondiale pentru ca rezultatele să folosească științei în general și să evedentieze, în cercurile internaționale ale specialiștilor, capacitatea și roadele muncii noastre.

Acumulările documentare de pînă acum, rezultatele investigațiilor științifice întreprinse și orizontul pe care-l deschide recenta expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, ca și confruntările pe plan internațional permit să stabilim mai exact sarcinile istoriografiei noastre.

În domeniul istoriei vechi o atenție deosebită va trebui să se acorde și în viitor perioadelor geto-dace și daco-romane. Vor trebui dezvoltate cercetările care să permită o mai bună cunoaștere a procesului de romanizare în zonele extracarpătice. Importanța pe care o au în cazul nostru izvoarele arheologice pentru perioada prefeudală și feudal-timpurie — dat fiind numărul redus al izvoarelor scrise — necesită o concentrare a eforturilor de cercetare în această direcție. Obiectivul arheologiei medievale va continua să fie cercetarea formării și dezvoltării satelor și orașelor medievale, precum și a sistemului de fortificații.

În mediavistică, dacă efortul de investigație desfășurat în ultimii ani a permis un progres remarcabil în studierea structurilor economice și sociale, ca și a instituțiilor medievale, nu este mai puțin adevărat că sfera sau aspecte importante ale societății medievale continuă să rămînă insuficient cercetate. Sînt necesare monografiile asupra organizării administrative, fiscalității, armatei și justiției, care să valorifice exhaustiv materialul documentar și cercetările parțiale realizate pînă acum. Întocmirea unei *Istории a agriculturii românești în evul mediu* rămîne o sarcină importantă și urgentă. Elaborarea ei necesită studiul defrișerilor, al tehnicilor agricole, al sistemelor de cultură, al alimentației etc. Alături de cultivarea pămîntului, creșterea vitelor și mineritul constituie obiective tot atât de însemnate pentru studii viitoare. O încer-

care de stabilire a ponderii diverselor sectoare ale economiei se impune, de asemenea, cu necesitate.

Studiile de istorie economică trebuie să urmărească, pe lângă sfera producției și pe aceea a schimbului. Circulația mărfurilor, istoria monedei, istoria prețurilor, căile de comunicație și funcția lor economică și politică constituie teme prioritare în această direcție. În domeniul istoriei sociale rămân încă de elaborat lucrări consacrate istoriei claselor societății medievale. Fără un studiu aprofundat al structurii acestor clase, al bazei lor economice și al evoluției istorice, perspectivele de înțelegere a istoriei politice rămân înguste. În istoria culturii rămâne a se trece de la studiul literaturii la cel al funcției ei sociale. Producția de carte și difuzarea ei, atitudinea față de curentele de cultură sînt teme de cel mai mare interes.

În domeniul istoriei moderne problematica formării și dezvoltării națiunii și aceea a făuririi statului național român oferă încă largi posibilități de investigare. Studiul perioadei moderne impune o abordare multilaterală a fenomenului istoric de ambele părți ale Carpaților, urmărit în toate sectoarele vieții sociale, economice, politice și culturale, monografiile consacrate istoriei claselor sociale, dezvoltării industriei și comerțului, o lucrare de ansamblu asupra dezvoltării agriculturii, monografii consacrate partidelor politice și programelor lor, dezvoltării culturale, văzută prin prisma complexă a vieții sociale. Investigația istorică trebuie să țină seama de corelațiile externe, să urmărească dezvoltarea istoriei moderne a societății românești în cadrul relațiilor înconjurătoare și, în genere, al istoriei universale.

În domeniul istoriei contemporane, studierea în toată complexitatea ei a vieții politice din România în această perioadă se impune ca un obiectiv major; urmează ca, printr-o tratare sistematică, perioada cuprinsă între desăvîrșirea unității statale și insurecția națională antifascistă din August 1944 să fie cunoscută mai profund. Eforturi speciale trebuie făcute în direcția cercetării revoluției populare, a construcției socialiste, a inițiativelor României în politica externă în această perioadă.

Un cîmp nou s-a deschis cercetării prin analiza făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu poziției mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român față de problemele fundamentale ale dezvoltării țării și prin examinarea dezbaterilor ideologice prilejuite de aceste probleme.

Va trebui făcut mai mult în asimilarea istoriografică a epocii socialismului, în cercetarea acestui mare capitol al devenirii noastre, cu mijloacele specifice demersului istoriografic.

În istoria universală este neapărat necesar să dezvoltăm studiile de bizantinologie, de slavistică, de orientalistă ca și studiile referitoare la istoria popoarelor vecine. Trebuie să crească interesul pentru cercetarea istoriei postbizantine, pentru istoria sud-estului european în condițiile dominației otomane, pentru studiul expansiunii orientale a Austriei și al regimului social-politic al dominației austriece, istoria modernă a Rusiei și acțiunea exercitată de ea asupra desfășurării relațiilor internaționale în sud-estul Europei, istoria marilor puteri din Europa apuseană și centrală în perioada înfrîuririi lor masive asupra sud-estului european, istoria U.R.S.S. și a unor puteri extraeuropene.

O prezență mai activă a istoriografiei noastre este necesară și în domeniul — ilustrat altădată de A. D. Xenopol — de filozofie a istoriei, istoriografie și teoria istoriei.

Deosebit de importantă este creșterea bazei de informare, a cunoașterii izvoarelor, publicarea acestora prin ediții după toate rigorile științei. Marea colecție Documenta Romaniae Historica, Colecția Hurmuzaki (de documente externe), colecțiile de cronici ale României și de inscripții medievale, relatări ale călătorilor străini despre țările române etc. vor trebui editate într-un ritm mai susținut. Va trebui să ne concentrăm atenția în vederea pregătirii unor instrumente de lucru, a căror necesitate o simțim. În cadrul lor *Dicționarul istoric al localităților din România* și *Atlasul istoric* se impun cu prioritate.

În cursul cercetărilor viitoare va trebui să dăm o mare atenție metodelor și tehnicilor noi de investigație.

În egală măsură se impune un larg contact, prin bibliotecă, dar și prin schimburi de experiență și cercetări peste hotare cu specialiștii din străinătate. Istoriografia noastră nu se poate dezvolta separată de istoriografia mondială, ea este o parte a acesteia și trebuie să se afirme în cadrul ei.

Trebuie să acționăm pe baza unui plan de perspectivă, riguros urmărit, în direcția formării unor specialiști români în istoria țărilor vecine nouă.

Frontul istoric se prezintă azi — fără a ignora o serie de deficiențe existente încă și anumite resurse potențial insuficient folosite — cu colective de cercetare valoroase, bine încheiate, hotărâte să dezvolte într-o atmosferă care să cultive spiritul critic, respectarea adevărului istoric, tradiția progresistă a istoriografiei românești.

Animată de comandamentele puse în fața ei de conducerea Partidului, conștientă de răspunderile și sarcinile ce-i revin, istoriografia noastră va căuta să facă din perioada următoare o perioadă fertilă de creație și realizări.

AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A ȘTIINȚEI

INTERVIU CU ACADEMICIAN GHEORGHE MIHOC, PREȘEDINTELE COMITETULUI ROMÂN DE ORGANIZARE A CONGRESULUI

Cel mai important eveniment științific al anului, al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei va fi găzduit de capitala patriei noastre. Acest forum care reunește remarcabile personalități ale științei din unele țări ale lumii și își propune stimularea progresului cunoașterii umane desfășurându-se sub înaltul patronaj al tovarăsei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, prim vice-prim-ministru al Guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, demonstrează încă o dată prestigiul de care se bucură în lume politica internațională a României socialiste pusă în slujba promovării idealurilor de umanism, progres și pace.

Încrederea acordată de organisme internaționale Academiei Republicii Socialiste România pentru organizarea importantei manifestări științifice exprimă prețuirea contribuției științei românești la dezvoltarea cunoașterii umane și a societății omenești.

Avînd în vedere amploarea pregătirilor ce se fac pentru acest Congres și audiența largă în rândurile arhiviștilor români — istorici, filologi, ingineri, economiști, matematicieni, informaticieni etc. — cu privire la lucrările simpozionului C.6. „Surse primare pentru istoria științei. Tipologia surselor manuscrise” în care este implicată și participarea Arhivelor Statului vă rugăm tovarăse academician Gheorghe Mihoc, președinte al Academiei R. S. România și președinte al Comitetului român de organizare a Congresului să răspundeți cititorilor noștri la următoarele întrebări :

Cine organizează Congreșele internaționale de istorie a științei ?

Congreșele internaționale de istorie a științei sînt organizate de Uniunea Internațională de Istoria și Filozofia Științei /Divizia de istoria științei (IUHPS/DHS), în colaborare cu comitetele naționale din țările care găzduiesc aceste reuniuni internaționale. Astfel, de-a lungul anilor, au avut loc congrese ale IUHPS/DHS la Florența, Varșovia, Paris, Moscova, Tokio, Edinburgh.

La precedentul congres din 1977, al XV-lea, de la Edinburgh s-a hotărît ca cel de-al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei să aibă loc la București.

Care este semnificația desfășurării lucrărilor Congresului la București ?

Alegerea Capitalei României drept gazdă a acestei importante manifestări științifice internaționale se datorește prestigiului cîștigat de țara noastră pe plan internațional, politici de pace, colaborare cu toate statele, independență și suveranitate națională, promovată de România, politică ilustrată cu forță de convingere și admirabilă consecvență de președintele Nicolae Ceaușescu.

De asemenea, știința românească, cu bogatele și valoroasele ei tradiții, este binecunoscută pe plan internațional, o dovadă grăitoare constituind-o prezența savanților români la întîlniri internaționale ca și alegerea multora dintre ei ca membri ai unor academii și ai altor instituții științifice de peste hotare.

Vă rugăm să vă referiți la însemnătatea Congresului.

Cel de-al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei se va desfășura într-adevăr sub înaltul patronaj al tovarăsei academician Elena Ceaușescu, prim vice-prim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, fapt ce conferă profundă încredere a participanților și organismelor internaționale în înaltele principii umaniste cuprinse în documentele programatice ale României.

Organizatorii Congresului — IUHPS/DHS și Academia Republicii Socialiste România — își propun ca acest congres să fie un for pentru expunerea și dezvoltarea problemelor legate de stadiul actual al cercetărilor în domeniul istoriei științei și tehnicii, al progresului științific și tehnic. În acest scop, a fost trasat un cadru general care oferă largi posibilități pentru susținerea de rapoarte, comunicări și intervenții la discuții.

Vor fi organizate 14 secțiuni privind istoria disciplinelor științifice: știința și tehnologia în Antichitate și Evul Mediu; istoria matematicii și mecanicii, a fizicii și astronomiei, a științelor biologice, medicale, agricole, geologice, geografice, sociale a ingineriei și transporturilor. Sunt prevăzute ședințe tematice pentru studierea istoriei științei în Orientul Îndepărtat, în țările arabe și în Africa. Pe linia punerii în lumină a marilor valori ale trecutului, vor fi organizate 4 comemorări ale unor personalități de seamă ale științei și tehnicii universale: Ibn Sinna (Avicenna), Denis Poisson, George (Gogu) Constantinescu, George Stephenson.

Dar Congresul nu va fi orientat doar spre studierea unora dintre cele mai importante probleme, evenimente și personalități din trecutul științei și tehnicii. El are o deschidere largă spre problemele contemporane ca și spre cele legate de viitorul creației umane în aceste importante domenii ale cunoașterii. Iată de ce organizatorii au inclus în program simpozioane și ședințe tematice consacrate unor probleme, ca de exemplu: creativitatea științifică și problemele progresului; rolul instrumentelor științifice pentru dezvoltarea științei; revoluția în biologia secolului al XX-lea; protejarea și valorificarea moștenirii culturale și naturale; rolul femeilor în dezvoltarea științei și tehnicii; probleme ale interacțiunii științelor naturii, științelor tehnice și științelor sociale; necesar și întâmplător în descoperirea științifică; tendințe în știință și tehnologie vizând dezvoltarea umană.

Toate acestea, constituie o bază prielnică pentru ca cel de-al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei să continue și să dezvolte frumoasele tradiții ale reuniunilor de acest gen în sensul abordării celor mai importante probleme ale trecutului, prezentului și viitorului științei.

Care este contribuția Direcției generale a Arhivelor Statului în cadrul Congresului?

Una dintre ședințele cele mai interesante ale Congresului sperăm că va fi cea intitulată: C.6 „Surse primare pentru istoria științei. Tipologia surselor de manuscrise”.

Se vor trata aici probleme extrem de utile pentru o cercetare sistematică, aprofundată a problemelor legate de dezvoltarea științei. La invitația noastră, Direcția generală a Arhivelor Statului, căreia îi mulțumim și pe această cale, a avut amabilitatea să preia organizarea acestei deosebit de importante manifestări științifice care se va desfășura în cadrul atât de potrivit al Muzeului Arhivelor. Vor fi prezentate rapoarte și intervenții. Se anunță o participare, dacă nu prea numeroasă, oricum de prestigiu și sperăm că și această manifestare științifică, dealtfel ca și Congresul în întregimea lui să ducă la rezultate folositoare pentru cercetările ulterioare în istoria științei.

Convorbire consemnată de
ȘTEFAN HURMUZACHE

50 DE ANI DE LA APARIȚIA ZIARULUI „ȘCINTEIA”

OLIMPIU MATICHESCU

Dintr-o profundă conștiință a răspunderii pentru întărirea organizatorică și ideologică a partidului, cit și din dorința de a cuceri masele largi de oameni ai muncii în acțiunile patriotice și revoluționare pentru regenerarea țării și realizarea sarcinilor istorice ale clasei muncitoare și ale poporului român C.C. al P.C.R. a hotărât apariția ziarului „Șcinteia”.

Primul număr apărut la 15 august 1931 în condițiile avântului revoluționar cunoscut și de mișcarea noastră muncitorească ca urmare a ascuțirii contradicțiilor de clasă generate de criza economică de supraproducție, stabila că acest organ central de presă avea să răspundă unor sarcini mari și importante pentru concentrarea eforturilor comuniștilor în vederea îndeplinirii directivelor partidului sau pentru înțelegerea semnificației nevoilor și suferințelor clasei muncitoare, a strategiei și tacticii de urmat și cu ajutorul cărora era necesar să se asigure conducerea maselor în scopul făuririi transformărilor revoluționare.

Înarmându-i cu învățătura marxist-leninistă despre rolul istoric al clasei muncitoare și al partidului său de avangardă „Șcinteia” i-a mobilizat pe comuniști în cei 9 ani de apariție ilegală (15 august 1931 — 8 octombrie 1940) la luptă continuă și perseverentă pentru neconținută întărire organizatorică și ideologică a activității sale.

Un rol de seamă în această direcție l-a avut, de exemplu, publicarea unei ample expuneri sub titlul „Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România”¹.

Abordind problemele de bază discutate la importantul congres, în special aspectele legate de condițiile social-economice existente în țara noastră în acea perioadă istorică, caracterul și perspectivele revoluției, forțele sale motrice și sarcinile ce reveneau P.C.R. în această direcție, „Șcinteia” i-a orientat pe comuniști să fie prezenți pretutindeni unde se organizau acțiuni în interesul maselor, unde trebuiau să conducă lupta celor exploatați împotriva tuturor formelor de asuprire. Întărirea rîndurilor P.C.R. avea o deosebită semnificație pentru activitatea și lupta sa viitoare. De aceea „Șcinteia”, avînd în vedere condițiile date va publica o serie de articole, în numere succesive, care se vor înscrie pe linia discutării și interpretării marxist-leniniste a activității desfășurate de Partidul Comunist Român în vederea organizării și conducerii luptei poporului român pentru drepturi economice, libertăți democratice, independență națională și transformare revoluționară a societății².

¹ „Șcinteia”, anul II, nr. 7, din 1 august 1932.

² Cf. articolul *Contingentul Congresului al V-lea*, în „Șcinteia” nr. cit.; materialul *Întăriți partidul comunist și organizațiile revoluționare*, în „Șcinteia” anul II, nr. din 1 noiembrie 1932. Articolul chema masele exploatate să se încadreze în batalioanele de luptă ale partidului comunist: „Puterea voastră este de neînvins cînd sînteți organizați! Și organizația voastră nu este și nu poate fi decît Partidul Comunist. De aceea, fiecare muncitor industrial, muncitor agricol, țaran sărac și mijlocăș spre Partidul Comunist trebuie să-și îndrepte pasul, prin organizațiile sale

În anii marilor bătălii de clasă, cînd P.C.R. a ridicat pe noi culmi autoritatea și prestigiul său și a influențat puternic importante straturi populare, în paginile „Scînteii” ilegale apar preocuparea și rezultatele obținute de P.C.R. în afirmarea forței de neînvins a clasei muncitoare cînd este unită. Comentatorii de presă comuniști surprindeau spiritul de combativitate al proletariatului român, vădîtele deplasări de forțe pe arena social-politică a României și, pe acest temel, importanța stringerii legăturilor cu masele³.

Devenind mesagerul partidului, „Scînteia” acorda atenția cuvenită făuririi unității de luptă a clasei muncitoare, ca o condiție esențială a victoriei proletariatului împotriva regimului de exploatare burghezo-moșierească și a dezvoltării țării noastre pe drumul construirii societății socialiste publicînd în coloanele sale propunerile de front unic, adresate organelor centrale sau locale ale P.S.D. precum și rezultatele ce se obținuseră în această direcție⁴.

Ideea frontului unic muncitoresc împletită strîns cu lupta împotriva pericolului prezentat de organizațiile fasciste, pentru crearea frontului popular antifascist străbate ca un fir roșu tematica articolelor care urmăreau să convingă proletariatul să se unească în acțiunile întreprinse pentru pace, pîine și libertăți democratice⁵.

„Scînteia” demască încă din 1933 politica nefastă, de încurajare a elementelor fasciste, promovată de unii politicieni reacționari. În anii următori Partidul comunist atrăgea atenția, prin paginile acestui organ de presă, asupra faptului că organizațiile teroriste fasciste din România, încurajate de regimul hitlerist din Germania, au devenit forțe ofensive îndreptate împotriva maselor muncitoare⁶.

Pe baza hotărîrilor Plenarei CC al PCR din februarie 1935 în legătură cu crearea frontului popular antifascist, Partidul Comunist Român a făcut propuneri concrete Comitetului executiv al P.S.D. precum și P.N.Ț. pentru organizarea luptei antifasciste în întreaga țară. „Scînteia”, făcîndu-se ecoul acestor

trebuie să lupte, pentru că numai sub scutul partidului comunist și pe calea pe care vă duce puteți învinge !”

În directă legătură cu această problemă ziarul punea în discuție și interpreta numeroase probleme de bază ale învățaturii marxist-leniniste în articolele: *Construcția socialismului ca o realizare a marxismului, Criza generală a capitalismului în lumina marxismului, Sub steagul marxism-leninismului spre izbîndă* toate în „Scînteia”, anul III, nr. 5 din martie 1933.

³ Amintim titlurile foarte semnificative: *Să zădărniciș planurile dictaturii burghezo-moșierești de izolare a noastră de mase, Să asigurăm conducerea maselor sub regimul stării de asediu*, ambele în „Scînteia”, anul III, nr. 6, din 1 aprilie 1933.

⁴ În iulie 1932, în ajunul marilor bătălii de clasă ce se pregăteau, referindu-se la puternica ofensivă patronală asupra nivelului de trai al muncitorilor și la necesitatea organizării luptei clasei muncitoare, „Scînteia” scria că „Unicul răspuns, al nostru și al maselor largi exploatare și subjugate, trebuie să fie: frontul unic de jos al maselor largi împotriva frontului unic burghezo-moșieresc”; vezi articolul *Trăiască frontul unic de luptă al tuturor maselor muncitoare* apărut în „Scînteia” anul III, din aprilie 1933.

⁵ Cf. *Prin front unic la frontul antifascist*, „Scînteia”, anul VI, nr. 1—2, din ianuarie 1936; *Nu vorbe ci fapte*, apărut în același număr; *Încă un pas spre unitatea clasei muncitoare*, „Scînteia” anul VI, nr. 6—7 din 23 mai 1936, în care se arată că muncitorimea din România a manifestat în comun, cu ocazia zilei de 1 mai 1936; *Să lărgim frontul unității clasei muncitoare, Frontul unic și Lupta pe baza tacticii frontului unic este cheazăia înfăptuirii unității de acțiune a clasei muncitoare*, „Scînteia” anul VIII, nr. 1, din 6 ianuarie și nr. 3—4 din februarie 1938.

⁶ Cf. articolele *La front unic contra fascismului și antisemitismului*, în „Scînteia” anul III, nr. 7, din 15 aprilie 1933; *Lupta muncitorimii bucureștene contra fascismului*, „Scînteia”, anul IV, nr. 3, din martie 1934; *Zid în fața ofensivei fascismului* în „Scînteia”, anul V, nr. 5 din 24 febr. 1935; *Frontul popular antifascist* în „Scînteia” anul V, nr. 25—26 din 10 oct. 1935 ș.a.

eforturi, a popularizat în mai multe numere conținutul concret al documentelor care demonstau caracterul profund reacționar, antipopular și antinațional al Gărzii de fier⁷.

Chemările „Scintei” destinate zădărnirii încercărilor forțelor fasciste din interiorul României de a se situa pe primul plan al vieții politice erau elemente definitorii pentru a caracteriza grija permanentă a partidului comunist față de destinele țării asupra căreia plana pericolul de război, ca urmare a politicii puterilor fasciste. Materialele publicate concentră atenția comuniștilor și a forțelor celorlalte partide cărora P.C.R. li se adresa spre acțiuni de interes național menite să apere integritatea și independența României și să cultive prietenia și alianța cu Uniunea Sovietică.

„Scinteia” prezintă opiniei publice românești poziția P.C.R. în sprijinul luptei revoluționare desfășurate de oamenii muncii din Franța, Anglia, Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, China și alte țări împotriva exploatării capitaliste sau a terorii fasciste, pentru eliberarea socială și națională. Demascând persecuțiile barbare la care erau supuși lăptătorii comuniști și elementele progresiste în Germania hitleristă, luînd atitudine în favoarea insurecției proletariatului austriac din martie 1934 sau prezentînd epopea revoluționară a poporului chinez, lupta eroică a poporului spaniol împotriva reacțiunii naționale sprijinită de naziști și fascismul italian „Scinteia” exprima în fapt linia marxist-leninistă a partidului comunist, profundul său atașament față de ideile internaționalismului proletar, dragostea și solidaritatea de clasă cu oamenii muncii de pretutindeni, lupta consecventă pentru unitatea și coeziunea mișcării muncitorești internaționale în vederea barării ofensivei fascismului și a pericolului de război.

Expunînd poziția sa patriotică pentru apărarea independenței și suveranității de stat a României, Partidul comunist a militat neconținut pentru împiedicarea orientării politice a țării către Germania hitleristă, politică promovată de cercurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii în preajma celui de-al doilea război mondial. După ocuparea Austriei de către Germania hitleristă (martie 1938) „Scinteia” sublinia că acel act politic pe plan internațional însemna de fapt prima etapă în dezlănțuirea războiului, dînd lui Hitler cheia pentru suprimarea Cehoslovaciei și pentru subjugarea economică și politică a tuturor țărilor din bazinul dunărean și din Balcani⁸. În acest context internațional creat, „Scinteia” observa pericolul ce plana asupra României devenită țintă a politicii expansioniste a forțelor anticomuniste germano-italiano-hortiste în Europa centrală și de sud-est⁹.

În timpul dictaturii antonesciene PCR, în condiții deosebit de grele, și-a demonstrat grăitor forța politică și spiritul de sacrificiu chemînd masele la acțiune împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, militînd neobosit sub steagul intereselor naționale fundamentale ale poporului și în spiritul solidarității cu lupta altor popoare.

Datorită cruntei prigoane dezlănțuită împotriva comuniștilor „Scinteia” încetează să apară în 8 octombrie 1940, dar încetarea apariției nu a însemnat

⁷ *Muncitorii și Garda de fier* în „Scinteia” anul VIII, nr. 1 din 6 ianuarie 1938; *Garda de fier și pericolul principal pentru democrație*, în „Scinteia”, anul VIII, nr. 4 din februarie 1938; *Primejdia gardistă mereu actuală*, în „Scinteia” anul IX, nr. 6 din 27 ianuarie 1939; *Acțiunile teroriste ale gărzii de fier continuă*, în „Scinteia” anul IX, nr. 17, din 8 februarie 1939; *Uneltirile spionilor germani*, în „Scinteia” anul IX, nr. 22 din 20 august 1939; *Lupul în straie de cioban*, în „Scinteia” anul X, nr. 1 din septembrie 1940 și altele.

⁸ „Scinteia” anul VIII, nr. 6—7 din 1 aprilie 1938.

⁹ *Nori grei deasupra României*, în „Scinteia” anul VIII nr. 14 din 25 februarie 1938; *România în pragul prăpastiei*, în „Scinteia” anul IX, nr. 23 din septembrie 1939.

lichidarea presei muncitorești editate și conduse de P.C.R. Tradiția glorioasă de luptă a Scintei a fost preluată de alte publicații ilegale ale P.C.R.: „Presa liberă” (1941), „Buletinul tineretului patriot” (1942), „Apărarea” (1942—1944), „Chemarea” (1944), „Buletinul capitalei” (1944), „Buletinul Apărării patriotice” (1944) și altele.

După actul de la 23 August, de însemnătate hotărâtoare pentru destinele țării „Scinteia” reapare legal. La 21 septembrie 1944 ziarul devenea organul de presă al Comitetului Central al Partidului Comunist, un instrument deosebit de important pentru promovarea liniei sale politice și purtătorul de cuvânt în acțiunile de mobilizare a oamenilor muncii pentru satisfacerea revendicărilor lor economice și politice, pentru instaurarea guvernului democratic la 6 Martie 1945.

În „Scinteia” au fost larg popularizate documente de o mare importanță pentru istoria contemporană a țării noastre. Ea devine un izvor important pentru relevarea politicii de făurire a unui larg front democratic și de conducere a țărănimii muncitoare în procesul de înlăturare a reformei agrare. Orice cetățean al patriei poate cerceta astăzi, cu ajutorul „Scintei”, eroismul în luptă al oamenilor muncii conduși de PCR pentru răsturnarea de la putere a guvernelor cu majoritate burgheză și instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului democratic dr. Petru Groza, eforturile maselor populare din România pentru a contribui la victoriile istorice ale armatelor aliate asupra Germaniei hitleriste, semnificația Conferinței Naționale a Partidului Comunist din octombrie 1945 și a hotărârilor adoptate atunci pentru refacerea și dezvoltarea ulterioară a economiei naționale, importanța înlăturării monarhiei și a proclamării Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, pentru destinele poporului român.

În noua etapă de dezvoltare a României, de edificare a societății socialiste „Scinteia” va publica în paginile sale documentele programatice ale PCR, articole privind liniile directoare ale unei politici destinată să asigure poporului român salturi calitative pe toate planurile vieții economice și sociale, iar patriei ridicarea pe noi trepte de progres și civilizație.

„Scinteia” și-a îmbogățit necontenit tematica cuprinzând toate domeniile de activitate și mai ales modelarea conștiinței comuniștilor, a tuturor făuritorilor de bunuri materiale și spirituale. În coloanele sale și-au găsit reflectarea cele mai variate probleme legate de industrializarea țării, transformarea socialistă a agriculturii, procesul revoluției culturale, politica externă atât de apreciată pe plan internațional a României socialiste, politica internațională a P.C.R., principiile vieții de partid, rolul opiniei publice din patria noastră în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și atâtea alte probleme pe care le implică opțiunea poporului român pentru socialism și comunism. Cercetarea contribuției „Scintei” la procesul construcției socialiste ca și a locului pe care-l ocupă în istoria presei comuniste din România în general oferă istoricului de presă, cercetătorilor noștri un important câmp de activitate, de studiere a totalității componentelor orînduirii socialiste, de abordare a realităților românești decurgînd din politica științifică, din logica marilor obiective formulate și împlinite de întregul popor român sub conducerea P.C.R.

Ca un omagiu adus „Scintei” din perioada ilegală și eroismului comuniștilor care au publicat în coloanele sale, prezentăm în continuare textul citorva articole referitoare cu precădere la lupta PCR pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a forțelor democratice și progresiste împotriva exploatării, pericolului fascist și pentru apărarea patriei.

1933 aprilie 15. Fragmente dintr-un articol publicat în ziarul „Scnteia” prin care Comitetul Central al Partidului Comunist Român se adresează comitetelor Partidului Social-Democrat și ale Partidului Socialist Muncitoresc Independent propunându-le crearea Frontului Unic de luptă.

PROPUNEREA PENTRU ÎNCHEIEREA UNUI FRONT UNIC DE LUPTĂ A COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA

Către comitetele regionale și locale ale Partidului Social-Democrat din România !

Către comitetele regionale și locale ale Partidului Socialist Muncitoresc Independent !

Către delegația la congresul Partidului Social-Democrat !

Către toți muncitorii social-democrați :

Tovarăși !

Clasele stăpînitoare din România au trecut la o nouă ofensivă turbată contra drepturilor elementare politice și economice și contra cuceririlor maselor muncitoare. Așa zisul „plan de asanare” a României, elaborat la Geneva, nu-i altceva decît un complot al unui pumn de exploatare români și francezi contra majorității covîrșitoare a poporului muncitor din România. Guvernul capitaliștilor și boierilor, guvernul agenților, cămătarilor străini, cu ajutorul de fapt al tuturor partidelor burgheze, a început aplicarea acestui plan.

Guvernul a scăzut din nou salariile muncitorești, scăzute de atîtea ori și care și așa erau cele mai scăzute din Europa. El scade salariile funcționarilor publici și pensiile pensionarilor. El aruncă în stradă zeci de mii de muncitori din întreprinderile statului, de mici funcționari, de învățători. Se scad salariile minerilor și metalurgiștilor de la Reșița. Guvernul închide școli, spitale, căminuri, laboratoare. El ridică din nou birurile sub care geme țărănimea muncitoare și legiferează stoarcerea lor. După 2 ani de făgăduieli mincinoase cu conștientizarea datoriei țărănești, guvernul, împlinind dorința bancherilor, pășeste din nou la stoarcerea datoriei de la mica țărănime, prin mijlocul execuțiilor silite. [...]

Masele muncitoare cele mai largi simt tot mai limpede că alianței capitaliștilor și moșierilor e nevoie să i se opună alianța de luptă a muncitorilor și țăranilor, că frontului unic al reacțiunii să i se opună frontul unic al tuturor exploataților și asupriților.

PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA a luptat totdeauna pentru frontul unic al muncitorilor. El nu numai că a chemat muncitorimea la front unic și s-a declarat gata să se bată cot la cot, alături de orice organizație, care vrea să apere în realitate interesele maselor muncitoare, ci și în practică, în activitatea sa Partidul Comunist a creat acest front unic. Lupta eroică a muncitorilor dela atelierele C.F.R. și din petrol, cele mai mari lupte de pînă acum ale proletariatului din România au fost conduse de comitete largi de acțiune ALESE ÎN CHIP LIBER DE ÎNTREAGA MASĂ A MUNCITORILOR și au reprezentat un model minunat de front unic al proletariatului creat pentru apărarea intereselor sale.

De aceea și acum Partidul Comunist din România se adresează tuturor comitetelor atît ale Partidului Social-Democrat și Socialist-independent, cit și noii dizidențe (gruparea Popovici) cu propunerea de a crea fără întîrziere un front Unic de luptă, pentru următoarele revendicări de căpetenie ale maselor muncitoare din România.

1) Contra oricărei represalii și pedepse față de muncitorii eroici de la atelierele C.F.R. „Grivița”, pentru eliberarea imediată a muncitorilor arestați, pentru reprimirea în lucru a tuturor muncitorilor concediați de pe urma grevei, pentru acordarea pensiilor familiilor celor uciși și răniți.

2) Contra stării de asediu, contra dizolvării organizațiilor muncitorești, și contra terorii de masă, pentru dreptul muncitorilor de grevă, de organizare, de întrunire, de presă, pentru eliberarea imediată a tuturor condamnaților politici.

3) Contra oricărei scăderi de salarii și pensii, pentru mărirea lor potrivit cu scumpirea traiului, pentru anularea scăderilor anterioare ale salariilor, lefurilor și

pensiilor, contra oricărei lungiri a zilei de muncă, contra oricărei sporiri a normelor de muncă, pentru ziua de lucru de 7 ore fără micșorarea salariilor.

4) Pentru ajutorul imediat și permanent tuturor șomerilor la orașe și la sate în forma unui minim de existență, pe socoteala statului și a patronilor.

5) Pentru anularea tuturor datoriilor către bănci și cămătări particulari, care apasă asupra țăranimii și a micilor meseriași.

7) Pentru eliberarea de biruri a micilor țărani, a meșteșugarilor și a salariilor muncitorilor și funcționarilor.

8) Contra concedierii muncitorilor, funcționarilor și învățătorilor, pentru reprimirea imediată a celor concediați. [...]

COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

„Scîntela”, anul III, nr. 7 din 15 aprilie 1933

2

1938 ianuarie 6. Articol publicat în ziarul „Scînteia” care îndeamnă pe comuniști și toate forțele democratice la solidaritate internațională cu lupta popoarelor spaniol și chinez împotriva fascismului.

AJUTOR ACTIV SPANIEI ȘI CHINEI

Rar a fost urmărit un război cu atîta pasiune de masele populare ale tuturor țărilor cum este urmărit războiul dus de nobilele și eroicele popoare spaniol și chinez. Și pe drept cuvînt. Azi cînd ne simțim cu toții amenințați de banda agresoare alcătuită de fascismul german și italian și de clica militarofascistă japoneză, e firesc să ne gîndim cu strîngere de inimă și cu frățească emoție la doi de-ai noștri care duc un război de apărare, un război de apărare a păcii — căci cu trupurile fiilor lor pun stavilă celor ce vor să dea foc lumii. Mai ales noi românii, care am auzit răcnetele gen „Franco” ale cuzisto-legionarilor: „Prefaceți România în a doua Spanie!” — noi nu putem să nu fim alături de poporul spaniol și de cel chinez, care luptă pentru pașnica propășire a țării lor pe bază democratică.

E cea mai sfîntă datorie a muncitorilor, a democraților, a minorităților și a tuturor organizațiilor lor, să facă totul pentru a împiedica victoria tulburătorilor păcii, căci biruința lor ar însemna dezlănțuirea războiului contra Franței, Cehoslovaciei și a tuturor țărilor mici, iar înăuntru, război civil și dictatura.

E datoria comuniștilor, social-democraților, național-țăranistilor, a tuturor muncitorilor și a celor cu dragoste de țară să pornească o campanie de o forță uriașă pentru a împiedica orice ajutor din afară — fie el militar, economic, bănesc, politic pentru Franco, Japonia cotropitoare și aliații lor. Trebuie să silim, prin forța maselor, alături de muncitorii și popoarele lumii, guvernele țărilor mari și mici și printre ele și guvernul român să alcătuiască un front pentru a pune la respect pe agresor, pentru a pune capăt intervenției armate în Spania și China și pentru a stîrpi sistemul intervenționist care mîine se poate întoarce împotriva noastră [...]

Datorăm Spaniei și Chinei ajutorul nostru activ. Să ne grupăm fără deosebire de partid, ca să li-l dăm. La toate adunările sindicale și democratice, la toate manifestațiile noastre să nu ne uităm frații ce sîngeră la cele două capete ale lumii. Membrii organizațiilor democratice trebuie să ceară organizațiilor lor să ia poziție pentru Spania democratică și China. Iar sindicatele muncitorești trebuie să aibă în această campanie de solidaritate un rol de frunte. Să cerem deputaților democrați să ridice glasul în parlament în favoarea lor. Să cerem presei să spună adevărul asupra luptei popoarelor chinez și spaniol. Să ne scriem simpatia față de această luptă, pe pereți, s-o scriem în îmbărbătare voluntarilor români din Spania și familiilor lor rămase în România [...]

Întăriți brigăzile spaniole! Recrutați voluntari, înrolați-vă ca voluntari — pe deasupra credințelor politice, pentru idealul comun: *Libertatea!* Asigurați existența familiilor voluntarilor români de pe frontul republican spaniol!

Iată atîtea și atîtea chestiuni care cad nu numai în sarcina partidului comunist ci în a tuturor organizațiilor democratice și în primul rînd în a partidului social-democrat. Comuniștii și alături de noi toți muncitorii cinstiți trebuie să depună cele mai mari eforturi pentru învingerea unității de acțiune a clasei muncitoare în vederea ajutorării Spaniei și Chinei!

Înainte! E în joc viitorul întregii lumi. Muncitorimea, democrația, pacea, țara noastră sînt în prima linie a focului.

„Scînteia“, anul VIII, nr. 1 (91) din 6 ianuarie 1938

3

1938 noiembrie 25. Articol publicat în ziarul „Scînteia“ în care este înfățișată hotărîrea P.C.R. de a conduce lupta clasei muncitoare împotriva Germaniei fasciste și pentru instaurarea regimului democratic în România.

NORI GREI DEASUPRA ROMÂNIEI

Sfîșiat între teama ce l-a cuprins la vederea tragediei cehoslovace și teama față de mișcarea populară a muncitorilor și țăranilor, a democraților și iubitorilor de patrie din propria țară, guvernul nostru dictatorial și reacționar ascunde cu stăruință opiniei publice faptele îngrijorătoare care arată cît de mare este primejdia ce amenință existența națională a României.

Ungaria horthystă n-are de gînd să amîie mult planul de atacare a Transilvaniei, o aflăm chiar din gura lui Imredy, care declară fățiș că Ungaria dorește să se așeze în granițele ei „istorice“.

Avioane ungurești au zburat, dealtfel, deasupra localităților românești de la granița ungară, anunțînd apropiata venire a domniei grofilor fasciști.

România după München, e mai mult ca oricînd — după fericita expresie a lui Iorga — O ȚARĂ PINDITĂ.

Și pîndită nu numai de corbii de pradă ai revizionismului maghiar, ci și de sălbatica fiară, îmbătută de sîngele jertfelor sfîșiate, care este fascismul german.

Evenimentele din ultima vreme ne arată răspicat și limpede că nu soarta germanilor sudeți sau a celor austrieci îl preocupă pe Hitler, ci dorința de a deveni stăpîn atotputernic peste o Europă îngenunchiată și să pornească atacul nebunesc contra bastionului păcii și al socialismului — Uniunea Sovietică.

România este un „amănunt“ în planul acesta criminal, dar un amănunt de mare însemnătate. Pentru noi acest „amănunt“ înseamnă griu, petrol și o bază de pornire a atacului antisovietic. Pentru noi acest „amănunt“ înseamnă ciopîrtirea țării, pierderea independenței ei, sărăcie și robie, prefacerea României într-un cîmp de război, stropit de sînge.

Am mai scris despre felul cum luptă Hitler pentru a cuceri monopolul asupra comerțului exterior. Și acum, o nouă delegație economică vine să „stringă“ chinga „relațiilor economice“ germano-române. Mai multe sute de spioni economici și militari au invadat țara sub pretextul de „excursii“, de „călătorii de studii“ etc.

Dar să ne uităm atent ce mai face Germania hitleristă la noi în țară. Noi provizii de mărci germane au fost trimise în țară pentru a înviora activitatea principalei agenturi hitleriste din România, Garda de fier. Această Legiune a lui Hitler a fost prinsă făcînd spionaj în favoarea Germaniei [...]

Muncitorimea română și avangarda ei comunistă stă de veghe, neclintită în dragostea ei de țară și cu curajul ei de luptă. Sîntem străini de simțămîntul panice și al lașității. Dar socotim că a nu spune tot adevărul pe față e a te face părtaș al trădării de țară.

Nori grei se strîng deasupra țării noastre. Existența ei liberă este amenințată. Partidul nostru nu va cruța nici o efortare, nici o jertfă pentru a strînge laolaltă muncitorimea și a porni în fruntea ei la unirea tuturor forțelor dornice să apere pacea și independența României. Acest guvern, piedică în calea luptei de apărare națională trebuie răsturnat. Garda de fier și toate organizațiile fasciste trebuie distruse pînă la rădăcină. Un regim democratic trebuie să vie în România.

Relații de bună vecinătate trebuie stabilite cu U.R.S.S. și România trebuie să pășească pe calea unei politici externe hotărât pacifice, strins legate de cercurile sincere democratice din Franța și Anglia.

Dar, mai ales, întreg poporul român înfrățit cu toate popoarele conlocuitoare [naționalitățile — n.n.], trebuie mobilizat la o puternică, largă și hotărâtă mișcare pentru apărarea independenței țării și a libertății ei interne și externe.

„Scnteia”, anul VIII, nr. 14 (104) din 25 noiembrie 1938

4

1939 februarie 8. Articol publicat în ziarul „Scnteia” care subliniază importanța istorică a actului Unirii din 1859 și arată că amintirea luptelor duse pentru unire trebuie să constituie un îndemn la o luptă dîră contra Germaniei hitleriste și a Gărzii de fier.

24 IANUARIE 1859—1939

La 24 Ianuarie s-au împlinit 80 de ani de la unirea Moldovei și Munteniei, de la întemeierea României.

Toate forțele progresiste ale societății românești voiau unirea. Boierimea liberală și intelectuală și orașenii așteptau de la unire acordarea libertăților burghezo-democratice care existau în apus, țărani sperau în liberarea de sub jugul moșieresc și în improprietărire. Unirea avea să facă posibilă o viață națională mai largă și mai bogată.

Cucerită prin luptă contra păturilor reacționare ale boierimii, de către boierimea liberă sprijinită și împinsă înainte de voința unanimă a poporului, unirea n-a împlinit toate speranțele puse în ea. A fost totuși un fapt politic progresist pentru că — pe lângă unitatea națională — a făcut posibile secularizarea averilor mănăstirești și prima improprietărire a țăranilor.

Unirea a fost o concentrare de forțe naționale contra pericolului ce amenința independența națională. Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite, amintirea luptelor duse pentru unire trebuie să îndemne la o luptă dîră și hotărâtă contra dușmanilor de afară și a agenților lor dinăuntru. Și acești dușmani sînt Germania hitleristă și agen-turile ei Garda de Fier, nemții hitleriști și alte bande fasciste.

„Scnteia”, anul IX, nr. 17 (107) din 8 februarie 1939

5

1939 noiembrie 12. Fragment dintr-un articol publicat în ziarul „Scnteia” în care se susțin ideile programatice ale P.C.R.

LUPTA PENTRU LINIA PARTIDULUI ÎMPOTRIVA OFENSIVEI PATRONALE. OFENSIVA CLASEI MUNCITOARE

Pentru noi comuniștii, pentru muncitorii conștienți, nu poate exista o mai înaltă sarcină decît lupta pentru linia partidului comunist. Linia partidului nostru înseamnă lupta pentru interesele poporului muncitor de la orașe și sate.

Numai partidul nostru a fost, este și va rămîne credincios cauzei de eliberare a clasei muncitoare de sub jugul capitaliștilor și moșierilor. De aceasta se vor convinge masele de milioane. Căci nu există un alt partid care prin compoziția sa, prin țaria sa să fie gata de jertfă pentru clasa muncitoare ca partidul comunist. Nu există un alt partid care să posedă o atît de invincibilă armă ca cea pe care o posedăm noi, comuniștii — teoria marxist-leninistă, care a învins în U.R.S.S. și care va învinge în lumea întreagă. Nu există un alt partid care să fie sînge din sîngele clasei muncitoare și care să fie compus din cea mai

conștientă și cea mai hotărâtă parte a clasei muncitoare. Nu există un alt partid care să aibe atâtea jertfe în închisorile dictaturii regale ca partidul nostru. De aceea, nu este întâmplător că în marile acțiuni de masă, muncitorii îi aleg în conducerea lor pe comuniști [...]

„Scnteia”, anul IX, nr. 24 (114) din 12 noiembrie 1939

6

1944 septembrie 21. Articol publicat în ziarul „Scnteia” semnat de Nicolae Ceaușescu, secretar general al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist din România, în care autorul arată importanța tineretului pentru viitorul unui popor și hotărârea Uniunii Tineretului Comunist de a contribui la educarea și pregătirea acestuia pentru viața politică, economică, socială și culturală a țării.

TINERETUL ESTE VIITORUL POPORULUI

Tineretul este viitorul unui popor, spre el își îndreaptă privirea și speranța toți oamenii de știință și politici. Cu energia și entuziasmul său tineretul este o forță creatoare care pusă în serviciul științei și progresului poate da un ajutor prețios pentru dezvoltarea economică, socială, politică și științifică a unui popor.

Dar pentru ca tineretul să poată contribui la dezvoltarea patriei sale, are el însuși nevoie la început de o îndrumare justă, progresistă. El trebuie să fie educat și învățat să-și iubească poporul, să învețe din trecutul glorios al strămoșilor săi. Tineretul trebuie educat în spiritul prieteniei și înfrățirii cu tineretul de alte naționalități, numai așa tineretul poate fi un factor de progres și civilizație.

Fasciștii au înțeles forța pe care o reprezintă tineretul și au căutat să facă din el o masă de manevră pentru sprijinirea dictaturii lor. În România Garda de fier a folosit starea economică de mizerie a tineretului, exploatând dorința sa de o viață mai omenească, de sport, entuziasmul și energia sa, pentru a-l transforma într-un instrument al politicii sale de trădare națională, al politicii de aservire concretă a României Germaniei hitleriste. Garda de fier a căutat să ascundă adevăratele cauze ale situației grele a tineretului, aruncând vina pe bătrâni și pe tineretul de alte naționalități. Garda de fier, pentru a-și îndeplini rolul ei de agent al hitlerismului la noi în țară, a propovăduit lupta între generații, antisemitismul și ura contra tinerilor de altă naționalitate. Garda de fier a înarmat trupe de tineri trimițându-i să jefuiască ca în codru pe muncitori, țărani, pe toți cetățenii țării; mulți tineri și-au lăsat familiile fără nici un ajutor, ogoarele nearate, ei fiind trimiși să moară pentru o cauză care nu era a lor, pentru Hitler și Antonescu.

Dictatura legionarilor și a lui Antonescu a vindut țara germanilor. Petro-lul, griul, porumbul și toate bogățiile au fost primite în Germania, în timp ce tineretul român a fost forțat să muncească flămînd, bolnav, bătut și încarcerat, pentru războiul imperialist al lui Hitler și Antonescu. Alte mii de tineri au fost răpiți de la familiile lor și trimiși în Germania de unde poate nu se vor mai întoarce niciodată. Sute de mii de tineri și-au lăsat familiile fără nici un ajutor, ogoarele nearate, ei fiind trimiși să moară pentru o cauză care nu era a lor, pentru Hitler și Antonescu.

Uniunea tineretului comunist, deși în adîncă ilegalitate, deși a avut de înfruntat teroarea sălbatică a clichei hitleriste a lui Antonescu n-a dezarmat. Ea a mobilizat și organizat luptele tineretului român contra politicii de trădare a legionarilor și a clichei lui Antonescu. Ea a arătat că adevăratul dușman al tineretului este Garda de fier, este Antonescu și toate slugile lui Hitler din țară, că împotriva lor trebuie dusă o luptă necruțătoare.

Prin actul istoric de la 23 august s-a deschis drumul pentru eliberarea Ardealului de nord, pentru ca poporul român să contribuie alături de armata română și armata roșie la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste și distrugerea la noi în țară a trădătorilor legionari și antonescieni.

Tineretul trebuie să depună toată energia sa pentru a contribui la grăbirea victoriei forțelor armatelor române, armatei roșii și armatelor aliate.

Dar legionarii, slugile lui Hitler, caută să stea în calea luptei tineretului român. Ei se mai află în căminele de ucenici, în fabrici, în sate, în școli și în universități. Ei trebuie să fie izgoniți și nimiciți. Tineretul trebuie să dea tot ajutorul pentru curățirea Aparatului de Stat și a tuturor instituțiilor de elemente legionare și prohitleriste.

Dar pentru ca lupta să poată fi dusă cu succes, tineretul trebuie să se organizeze în grupe patriotice peste tot, în fabrici, sate, cartiere, în cămine, școli și universități. Este nevoie de muncă, de educație patriotică democratică a tineretului pentru a șterge urmele lăsate de propaganda legionară hitleristă.

Uniunea Tineretului Comunist va depune toată energia sa pentru a contribui la educarea tineretului în spiritul luptei patriotice antifasciste. Noi nu putem uita pe tinărul comunist Sârbu Filimon și pe toți tinerii patrioți asasinați mișelește. Pentru ca acest lucru să nu se mai repete noi vom lupta alături de clasa muncitoare și de poporul român până la completa nimicire a Germaniei hitleriste, a legionarilor și prohitleriştilor români. Noi vrem ca alături de clasa muncitoare și de poporul român tineretul să contribuie la clădirea unei Româнии adevărat libere, democratice și independente. Uniunea Tineretului Comunist prin munca sa de mobilizare și organizare a luptei tineretului român, prin munca sa de educare a tineretului în spirit democratic antifascist va contribui în mod efectiv de a face din tineret un factor activ în producție, în știință și cultură. Educată în spiritul luptei antifasciste consecvente tineretul va contribui la lărgirea și apărarea libertăților democratice, numai așa poporul român va putea privi cu încredere în viitor, fiind sigur că fiii săi vor ști să apere cu viața lor libertățile și drepturile câștigate.

NICOLAE CEAUȘESCU

„Scîntela” din 31 septembrie 1944

*

REVISTA „CONTEMPORANUL”. 1881—1981

NICOLAE COPOIU

În urmă cu o sută de ani, în luna iulie 1881, a apărut la Iași primul număr al revistei „Contemporanul”. Ea avea să apară, fără întrerupere, timp de zece ani, pînă în 1891 și să dobîndească prestigiu și popularitate, în special în rîndurile tineretului, cum nu a mai avut nici o altă publicație românească asemănătoare din secolul trecut.

Această revistă a fost o *revistă socialistă*. Faptul că în România a putut să apară, cu regularitate, timp de un deceniu o publicație socialistă este grăitor prin el însuși, și, dincolo de toate celelalte elemente caracteristice dezvoltării mișcării muncitorești, este un fapt cert de istorie care trebuie luat în considerare.

În decursul unui deceniu de apariție, revista „Contemporanul” a cunoscut, desigur, o evoluție, anumite schimbări privind ponderea părții literare sau științifice, calitatea materialelor publicate, dar în genere ea și-a păstrat profilul de revistă științifică și literară a mișcării și gândirii socialiste românești.

Nu de puține ori istoricii epocii moderne, ale cărei surse de documentare se impun a fi nu atît adunate cît selectate, au posibilitatea să reconstituie imaginea unor fenomene istorice prin intermediul publicisticii care le-a ilustrat. Atît de mult și atît de exact exprimă un ziar sau o revistă un anume fenomen din societate, încît nici fenomenul nu poate fi înțeles pe deplin fără studiarea publicației respective, nici publicația nu poate fi apreciată la adevăratele ei dimensiuni fără cunoașterea fenomenului istoric ilustrat.

Acesta este cazul revistei „Contemporanul” și al fenomenului istoric pe care îl numim dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste în țara noastră în ultimele decenii ale veacului trecut. Deși în același timp cu „Contemporanul” au mai apărut și alte publicații socialiste și muncitorești, dintre care unele deosebit de valoroase, cum a fost „Revista socială”, epoca socialismului românesc din anii aceia a purtat emblema „Contemporanului”.

În primăvara anului 1881 a făcut vîlvă în societatea românească un proces politic, procesul fraților Ioan și Gheorghe Nădejde, ambii profesori la Iași. Procesul fusese determinat de organizarea unei serbări cu prilejul comemorării a 10 ani de la proclamarea Comunei din Paris, manifestație pe care guvernul român, la sugestia legației rusești, a interzis-o. Se produsese atunci asasinarea țarului Alexandru al II-lea și mișcarea socialistă era suspectată, prin confundarea ei cu anarhiștii, că promova actele de terorism. Cei doi profesori au fost judecați și pedepsiți cu îndepărtarea din învățămînt. În același timp studentul Constantin Mille și A. A. Bădărău au fost exmatriculați din Universitate¹. Este semnificativ că printre puținele voci puternice care s-au ridicat în apărarea celor condamnați a fost și marele lor confrate, prim-redactorul ziarului „Timpul”, Mihai Eminescu. „Frații Nădejde, scria poetul, sînt amîndoi tineri cu știință de carte; ei știu limbile clasice, mai multe limbi moderne, au înghițit cu ardore ceea ce le-a venit în mină din științele naturale”². Referindu-se la acțiunea lor

¹ Tiberiu Avramescu, *Tineretea unui socialist*, Edit. politică, 1970, p. 105.

² Apud „Magazin istoric” nr. 1, 1981, p. 7.

de evocare a unui mare eveniment revoluționar, Eminescu considera că ei exprimau sentimentele poporului. „Ei, scria Eminescu, nu sînt pretinsa nație și pretins popor, ei sînt adevărat popor“.

Asemenea aprecieri din partea lui Eminescu, recunoscut pentru exigența sa în materie de cultură, porneau de la faptul real că frații Nădejde se numărau printre cei mai instruiți oameni din țară. Amîndoi vor dovedi justetea aprecierii lui Eminescu, prin activitatea lor științifică în paginile revistei „Contemporanul“. Merită să fie amintite cuvintele, oarecum profetice, scrise de Nădejde cu acel prilej: „prin aplicarea sentințelor se începe persecuția în contra socialiștilor români. Momentul e solemn, să ia seamă acei care fac acest pas... Lupta ce o încep nu se poate sfîrși decît prin victoria socialismului“³. Dacă a existat o solemnitate a momentului, marcată de interzicerea oficială a unei manifestații publice, prilejuită de comemorarea celei mai importante afirmări a luptei proletariatului în secolul trecut, nu mai puțin solemnă a fost, pentru viitorul socialismului în România, apariția revistei „Contemporanul“ la 1 iulie 1881.

„Contemporanul“ nu a apărut fără o pregătire prealabilă. Ideea de a tipări o revistă care să cuprindă articole politice și științifice, dar și o parte literară, atractivă, a fost urmărită cu insistență de cercurile socialiste în anii 1880—1881, cu deosebire de cercul de la Iași. În fapt, o parte importantă a materialului publicat de revistă provenea din activitatea cercului (expuneri, conferințe etc.)⁴.

În ce privește numele revistei, fără antecedente în publicistica românească de pînă atunci, este probabil ca el să fi fost sugerat de revista rusească „Sovremennik“, tipărită în acea epocă de Necrasov și Cernișevski.

În scurtul program intitulat *Către cititorii noștri*, cu care revista „Contemporanul“ își deschidea primele pagini în iulie 1881, cuvîntul „socialism“ nu era folosit deloc. Faptul ar putea să surprindă la prima vedere, în realitate însă chiar primele fraze ale articolului-program sugerau că propagarea ideilor socialismului, va constitui obiectivul revistei: „Scopul nostru e a face cunoscut publicului român, cum privește știința contemporană lumea. Vroim să aducem în țara noastră discuțiunea asupra marilor teorii științifice la ordinea zilei la popoarele civilizate din Apus. Credem folositoare pentru patria noastră împrăștierea cît mai mare a cunoștințelor cîștigate în privința lumii“⁵. Aceste promisiuni, nesemnate, aparțineau fără îndoială, lui Ioan Nădejde.

Celelalte obiective anunțate de noua publicație cititorilor săi țineau de spiritul critic al redactorului ei, hotărît să poarte „o luptă înverșunată în contra producțiunilor științifice greșite și mai ales contra cărților de școală“.

Al doilea articol din primul număr, cu același caracter programatic, era adresat „Către femei“ și purta semnătura Sofiei Nădejde, soția lui Ioan Nădejde. Apelul se mulțumea să cheme femeile spre instruire, dar în numerele următoare revista va consacra mult spațiu atît studiilor Sofiei Nădejde cît și traducerilor din alte limbi în problema emancipării femeii, a egalizării ei cu bărbatul.

Revista a avut, pe parcursul celor zece ani de apariție, un grup de colaboratori permanenți. În afara soților Nădejde, din acest grup au mai făcut parte: C. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Nădejde, V. Gh. Morțun, Th. D. Speranția (cumnat al lui Ioan Nădejde).

Fără îndoială, sufletul „Contemporanului“ a fost Ioan Nădejde, spirit enciclopedist, ultimul enciclopedist român, după opinia scriitorului Eugeniu C. Botez (Jean Bart).

³ *Procesul fraților Nădejde înaintea juriului universitar*, Iași 1881, p. 22—23.

⁴ Savin Bratu, Zoe Dumitrescu, *Contemporanul și vremea lui*, ESPLA, 1958, p. 42, 43.

⁵ „Contemporanul“, anul I, nr. 1, iulie 1881, p. 1.

Intr-adevăr, Ioan Nădejde, profesor de liceu, cu o sete de cultură și știință rar întâlnită, a asimilat cunoștințe temeinice în domeniul limbilor clasice, al biologiei, istoriei, dreptului, filozofiei. Lucrările lui continuă să se afle împrăștiate în revistele pe care le-a editat, în primul rînd în revista „Contemporanul”, iar în deceniul următor în ziarul „Lumea nouă”.

Desigur, așa cum observase Eminescu, pregătirea temeinică a fraților Nădejde în domeniul limbilor clasice (cunoașterea limbilor moderne era de la sine înțeleasă) a fost o premisă importantă pentru activitatea lor științifică. Dar ceea ce a asigurat o prospețime deosebită revistei „Contemporanul” era actualitatea comentariului ei, bazat pe cele mai recente lucrări, idei, descoperiri, ipoteze științifice. Traducerea lucrării lui Fr. Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului” la numai doi ani după apariția sa se încadra în practica revistei. În ceea ce privește alegerea acestei lucrări, dintre toate cîte fuseseră scrise de Marx și Engels, ea se datora interesului special pe care Ioan Nădejde îl avea pentru problemele originii vieții, iar Sofia Nădejde pentru problemele de sociologie a familiei. Unul dintre primele studii ample publicate de Ioan Nădejde sub titlul „Ce știm despre lume” în mai multe numere din primul an de apariție al revistei se referea la istoria familiei. Nimeni nu a cercetat și nu a comparat pînă acum ideile din studiul lui Ioan Nădejde cu cele din „Originea familiei”, se pare însă că, bazîndu-se pe aceleași surse, cei doi autori mergeau pe cărări asemănătoare.

În studiul lui Nădejde elemente de istoria vieții pe pămînt alternau cu biologia, științele naturii și istoria socială. Autorul demonstra prin acest studiu, ca și prin altele, materialitatea lumii, vorbea despre mișcare ca formă a existenței materiei, combătea ideea existenței vreunei divinități.

Lămurind „direcția” urmată de „Contemporanul”, Ioan Nădejde arăta, la începutul celui de-al treilea an de apariție a revistei că „în privința teoriilor științifice și filozofice am apărut și făcut cunoscute ideile celor ce-și explică toate fenomenele din lume, de la cele mai mari pînă la cele mai mici, prin materie în mișcare în întinderea fără margini”⁶.

O preocupare specială a manifestat revista „Contemporanul” pentru problemele istoriei în general, ale istoriei vechi și medievale românești. În mai multe numere din primul an revista a publicat, în traducerea și cu comentariul lui Ioan Nădejde, o „prelucrare” după H. d'Arbois de Jubainville în care erau prezentați „cei mai vechi locuitori ai Europei” — aceștia fiind pelasgii, marele popor care a locuit pe meleagurile noastre cu cîteva mii de ani în urmă. După cum se știe, această problemă a preocupat istoriografia europeană în secolul trecut (Niebuhr, Colson, Michelet ș.a.). „Contemporanul”, prin pana lui Nădejde, subscrisa la teoria existenței acestui popor. Recenzînd mai tîrziu, în 1888, primul volum din ciclul „Istoria românilor” a lui A. D. Xenopol, Nădejde îi reproșează istoricului tocmai faptul că „deși i-am atras luarea aminte asupra scrierii lui D'Arbois de Jubainville, despre locuitorii primitivi ai Europei, tot se slujește de cercetări mai puțin științifice”. Nădejde s-a angajat astfel pe terenul lingvisticii în disputa privind originea poporului român. Fără să nege, în ansamblu, valoarea științifică a operei lui Xenopol — „ar fi încă multe de spus și mai multe în bine decît în rău despre celelalte chestii tratate”⁷ — Nădejde își exprima cu fermitate părerile sale. Trebuie să spunem, în perspectiva istorică pe care o avem astăzi asupra ideilor publicate în „Contemporanul” referitoare la istoria veche a poporului nostru, că ele erau mai apropiate de adevăr și, evident, în spiritul concepției materialismului istoric.

⁶ „Contemporanul” an III, nr. 1, august 1883, p. 41.

⁷ „Contemporanul”, an VI, nr. 10, 1888, p. 319.

Este semnificativ și demn de semnalat că în paginile revistei „Contemporanul” a fost evocată lupta eroică a dacilor împotriva imperiului roman. „Războaiele dacice, se scria în „Contemporanul”, ni se înfățișează pline de măreție. Din partea dacilor admirăm deznădăjduirea vitească care înmulțește piedicile înaintea dușmanilor și apără pas cu pas fiecare sat, fiecare pădure, fiecare riu.... Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla, Decebal se pune între dușmanii cei mai vestiți ai Romei, alături de Mitridate și Hannibal⁸.

Recenzarea unei nuvele istorice a oferit revistei prilejul de a glorifica personalitatea regelui Decebal. Printre observațiile critice, autorul, același neobosit Ioan Nădejde, plasează observații care ne atrag atenția astăzi asupra poziției și concepțiilor lui cu privire la daci, deși, acaparată de atâtea preocupări, nu a întocmit un studiu special despre strămoșii noștri. „Cîtă muncă n-ar trebui, spunea el, pentru a ni se da tablouri din viața dacilor și pentru a ne arăta pe acești vechi locuitori ai țărilor noastre așa cum erau...”⁹.

Nu putem insista prea mult asupra aportului revistei „Contemporanul” la dezbaterile problemelor istoriei și istoriografiei românești — una dintre părțile majore ale revistei. Semnalăm, totuși, că unele puncte de vedere emise de „Contemporanul”, în special prin pana lui Ioan Nădejde, sînt demne de toată atenția și, pe bună dreptate, ele au fost readuse în actualitate.

Dar revista „Contemporanul” era, cum am spus la început, o revistă socialistă. Redactorii ei erau militanți ai „partidei muncitorilor”, se aflau în legătură cu fruntași ai altor partide muncitorești. Revista „Contemporanul” era trimisă în străinătate. Ea a ajuns și pe masa de lucru a lui Fr. Engels, firește, în primul rînd numerele în care era publicată traducerea lucrării acestuia „Originea familiei”. Engels însuși semnala în introducerea scrisă la ediția a IV-a a lucrării menționate că „această lucrare a fost tradusă mai întîi în italienește... (1885) apoi în românește... în revista ieșană „Contemporanul”.

Orientarea spre marxism a mișcării socialiste din România s-a bucurat de o recunoaștere publică din partea lui Engels. Onoarea de a fi publicat scrisoarea acestuia, adresată lui Ioan Nădejde în ianuarie 1888, a revenit pe merit prestigioasei reviste „Contemporanul”. Scrisoarea lui Engels era un strălucit atestat de maturitate pentru socialismul românesc provenit din partea „capului teoretic” al socialismului internațional — cum îl numeau socialiștii români pe marele prieten și colaborator apropiat al lui Marx. Mulțumind pentru traducerea și publicarea unora dintre operele sale în periodicele românești „Revista socială” și „Contemporanul”, Engels scria: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit să adune într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”¹⁰.

Interpretarea științifică a lumii fiind una dintre direcțiile cele mai energic susținute în paginile „Contemporanului”, în mod firesc acesta a desfășurat adevărate campanii de propagandă ateistă.

⁸ „Contemporanul”, an II, nr. 4, 1882, p. 155.

⁹ „Contemporanul”, an II, nr. 8, 1882, p. 296. Articolul a fost reprodus în volumul *Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor*, Edit. politică, București, 1980, p. 23—31.

¹⁰ „Contemporanul”, an VI, nr. 6, ianuarie 1888, p. 573. Scrisoarea a fost reprodusă și în „Presa muncitorească și socialistă din România”, vol. I, 1865—1900, partea I (1865—1889), Edit. politică, București, p. 188—190.

În acțiunea de combatere a religiei, „Contemporanul” a folosit armele cele mai dificile, cum erau, de pildă, fenomenele hipnotice care în secolul trecut continuau să fie înconjurate de mister și deci susceptibile de a fi exploatare de biserică. Relatînd despre „Cercetări noi asupra fenomenelor hipnotice”, după ce enumera o serie de fapte, în maniera sa dezinvoltă — ca și cum ar fi fost un specialist în hipnoză — Nădejde atrăgea atenția, în concluzie, că „profesorii de filosofie să nu treacă neîncetat cu vederea faptele ce se grămădesc zi de zi împotriva ipotezei spiritualiste”, invitîndu-i pe „închipuții filosofi” de la „Revista teologică” să-și dea osteneala și să dezbată cu nepărtinire și seriozitate întîmpinările ce li se aducă”.¹¹

Prezentarea ultimelor noutăți științifice în domeniul astronomiei era realizată de Ioan Nădejde într-un stil captivant, cu o competență surprinzătoare, punînd față-n față teoriile diferiților autori.

Gheorghe Nădejde a alcătuit articole despre spectroscopie, știință aflată atunci la începuturile sale. Meditînd la forma cea mai potrivită pentru expunerea unor subiecte noi din domeniul științific, pe înțelesul unor mase cît mai largi de cititori, autorul declara că „este mai bine să aleg o cale mijlocie, căci scriînd absolut științific, nu voi fi înțeles tocmai de acei pentru care mai ales scriu, iar pentru a scri elementar de tot, mi-ar trebui prea mult spațiu”¹².

O latură importantă a activității „Contemporanului” — rezultată din permanentele investigații științifice în publicistica occidentală a redactorilor revistei — o reprezenta acțiunea de demascare a plagiatorilor și a lipsei de informație corespunzătoare la unii membri ai corpului didactic, a autorilor de manuale. „Controlul calității” exercitat de „Contemporanul” a fost o acțiune deosebit de importantă care a contribuit la creșterea exigenței științifice în România, la mărirea interesului pentru urmărirea sistematică a progresului științei pe plan mondial.

„Contemporanul” a criticat nu numai conținutul manualelor școlare, ci și sistemul învățămîntului public de atunci. Sub semnătura lui L. Gîrbea, a fost publicat în trei numere consecutive un articol „Asupra învățămîntului la noi”, în care se criticau dependența corpului didactic de schimbările guvernelor (citîndu-se cazul persecuțiilor împotriva fraților Nădejde), slabele resurse bugetare afectate învățămîntului și insuficiența pregătirii unei părți a corpului profesoral.

Latura polemică era menită să impulsioneze tendințele pozitive în rîndurile tineretului în direcția pregătirii temeinice pe linie culturală și științifică.

Critica „Contemporanului” avea ca obiectiv promovarea cît mai riguroasă a valorilor științifice naționale, recunoașterea obiectivă a meritelor reale ale oamenilor de știință români într-un context științific internațional. Acolo unde valoarea savantului român se confirma printr-o raportare la nivelul cercetărilor din alte țări revista afirma deschis acest lucru și se aprecia în consecință. Geologul Gr. Cobălcescu, de exemplu, era apreciat pentru valoarea lucrărilor sale care ridicau prestigiul științei geologice românești. Exigentul recenzent de la „Contemporanul” își exprima satisfacția pentru calitatea lucrării lui A. D. Xenopol „Istoria universală” (partea I, istoria veche) apărută la Iași în 1881. Spre exemplificare, el cita pasajul în care marele istoric își expunea principiile de abordare științifică a istoriei vechi, renunțînd la „tradiții ce nu au nici un temei de a fi crezute precum acele ale Testamentului vechi”¹³ înlocuindu-le cu explicații furnizate de științele care cercetează preistoria omenirii.

Lingviștii Lambrior și Gaster, filozoful Vasile Conta s-au bucurat, de asemenea, de aprecierile elogioase ale „Contemporanului”.

¹¹ „Contemporanul”, an VI, nr. 11, august, septembrie, octombrie 1888, p. 438.

¹² „Contemporanul”, an I, nr. 11, decembrie, 1881, p. 176.

¹³ „Contemporanul”, an I, nr. 11, decembrie, 1881, p. 447.

În ce privește partea literară a „Contemporanului”, valoarea ei constă în orientarea pe care a susținut-o și a imprimat-o prin studiile de critică literară ale lui Dobrogeanu-Gherea. „Contemporanul” a dat o înaltă apreciere poeziei eminesciene. Când, în 1883, poetul s-a îmbolnăvit, revista socialistă a găsit de cuviință să-i reproducă „Scrierile” pentru a atrage atenția încă o dată asupra valorii lor excepționale.

Un loc însemnat în poezia publicată de „Contemporanul” l-a ocupat creația populară. Th. D. Speranția s-a făcut cunoscut cu anecdotele populare versificate pe care le-a tipărit ani de-a rândul în paginile „Contemporanului”. Explicind de ce acorda un spațiu larg acestor producții, redacția aprecia că ele, pe lângă frumusețea lor artistică, ajutau la cunoașterea viziunii țaranului român asupra lumii înconjurătoare. „Bine, rău, dar trebuie să știm nu cum ar trebui să gîndească poporul, ci cum gîndește”¹⁴.

În ultimii ani de apariție, coloritul social-politic al „Contemporanului” s-a accentuat. Studiile teoretice, fie că erau traduceri, fie că aparțineau colaboratorilor revistei, analizau frecvent probleme privitoare la realitatea social-politică înconjurătoare. Un amplu articol reprodus după „Drepturile omului”, intitulat „Socialismul și radicalismul” dezbătea cu destulă pătrundere asemănările și deosebirile dintre cele două curente existente în societatea românească. Pe parcursul argumentației deosebirii esențiale dintre socialism și curentele burgheze se arăta (încă din 1889) că „socialismul în țara românească are de scop organizarea poporului muncitor, astfel ca el politicește să fie o putere precumpănitoare. În privința economică are de scop trecerea tuturor uneltelor de muncă în mîna poporului muncitor”. Iată cît de plastic și, în același timp, cît de exact prevedea autorul (nesemnat) viitoarea evoluție a socialismului în țara noastră: „În drumul lung și greu care duce la acest ideal, socialiștii vor trebui să facă înconjur, să se lupte ba pentru o chestie ba pentru alta, în aparență neînsemnată, ba să facă cereri care să se pară că n-au nimic de împărțit cu socialismul; în acest drum lung și greu e ușor să te rătăcești și să faci o greșală; dar steagul socialismului deși nu te poate garanta cu desăvîrșire, cel puțin te ajută să te ferești de greșeli, pentru că te face să ai ochii țintiți către idealul tău”¹⁵.

Prin materialele publicate, „Contemporanul” a adus o contribuție remarcabilă, timp de un deceniu, la dezbaterile celor mai importante probleme care au preocupat opinia publică științifică și culturală din țara noastră. Meritele sale au fost recunoscute și de adversarii pe care i-a combătut. Ea a creat un climat intelectual de esență socialistă în cadrul căruia s-au format numeroși oameni de valoare din știința și cultura românească.

¹⁴ „Contemporanul” an III, 1884, p. 115.

¹⁵ „Contemporanul”, an VI, nr. 12, noiembrie și decembrie, 1888, p. 557.

DIN LUPTA PENTRU EMANCIPARE A ORAȘULUI CĂLĂRAȘI

VASILE MARTIN

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în economia Principatelor își fac simțită prezența, din ce în ce mai mult, relațiile de producție capitaliste. În condițiile creșterii producției agricole, intensificării schimburilor comerciale și adâncirii procesului de separare a meșteșugurilor de agricultură și a diferențierii în cadrul aceluiasi meșteșug prin apariția unor noi ramuri meșteșugărești, multe așezări au căpătat aspectul unor tirguri sau orașe, acestea adăugându-se celor deja existente încă din evul mediu.

O dezvoltare sensibilă o vor avea tirgurile și orașele reședințe de județe, provocată de fluxul continuu de populație spre ele. Orașul Călărași, așezat pe proprietatea spitalului Colțea care, din 1833, devenise reședința județului Ialomița datorită condiției sale de oraș așezat pe o proprietate particulară, se va dezvolta lent în prima jumătate a secolului al XIX-lea datorită obligațiilor feudale pe care locuitorii orașului le aveau de împlinit Epitropiei spitalului Colțea.

Dezvoltarea pe calea capitalistă a economiei Călărașului devenea incompatibilă cu situația sa de oraș aservit. După 1833 se constată că locuitorii săi vor începe o luptă susținută în vederea obținerii libertății care să le asigure prosperitatea.

Dezvoltarea economică a Călărașului era într-o mare măsură estompată de pretențiile pe care le emitea stăpînul moșiei prin reprezentantul ei (arendășul) asupra schimburilor comerciale. Astfel se explică faptul că, deși după 1833 în Călărași vin, printre alții și persoane cu posibilități materiale, îndeosebi negustori, doar o mică parte se hotărăsc să se stabilească definitiv în oraș. Cei mai mulți făceau afaceri după care părăseau localitatea situată pe o moșie particulară, neîntrezărindu-i nici o perspectivă.

Locuitorii nu s-au împăcat niciodată cu situația preferată de arendași și proprietari, încercînd diferite forme de nesupunere la pretențiile lor. Era în ultimă instanță un mod de exprimare fățișă a dorinței de eliberare de sub dependența unor relații învechite. Deși din punct de vedere social locuitorii Călărașului formau o masă eterogenă, de la plugarii clăcași pînă la negustori și boiernași, ei s-au remarcat în lupta cu proprietatea ca o masă compactă ceea ce, după cum se știe, pînă acum se întîmpla foarte rar¹.

Avîntul ce-l luase între timp viața economică pe linia Dunării în orașele Brăila, Giurgiu și Turnu a stimulat lupta de eliberare a Călărașului. Obligația de a încheia periodic diferite învoieli pentru îndeplinirea obligațiilor clăcășești constituia, pentru călărășeni, o piedică în dezvoltarea economică și socială a orașului lor.

Forma principală prin care locuitorii orașului Călărași și-au manifestat dorința de eliberare de sub stăpînirea spitalului Colțea a fost calea jalbelor

¹ Vezi C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în „Studii” nr. 6, 1960, p. 36.

adresate fie ocîrmuirii, fie Eforiei spitalelor civile. Insuccesul i-a îndemnat să se adreseze direct domnitorului cerîndu-i să intervină pentru realizarea dorinței lor.

Primele exprimări directe ale orășenilor, în sensul emancipării, datează din 1833, după ce Călărașul a devenit capitală de județ. Cînd, la 1 noiembrie 1833, Comisia tîrgului intra în atribuțiuni cu prilejul întocmirii proiectului de buget se menționa printre altele: „*Iar pentru alte îmbunătățiri* îndemnăm a zice, că atît venitul tîrgului fiind neasămănat îmbunătățirilor cît și mijloacelor orășenilor încă foarte înapoiate s-ar nădăjdui atunci o plăcută îmbunătățire, cînd s-ar mai adăuga vreun venit prea mic acestei înfrumusețări din exportatiile ce se urmează prin această schelă, sau *s-ar preface acest oraș în domeniu al statului, în care atunci poate înainta la unctionarea neguțătoresc*” (subl. ns.)². Formula puțin estompată cere de fapt emanciparea orașului.

Convinși fiind de avantajele pe care le-ar oferi dezvoltării orașului eliberarea lui, la 25 februarie 1836, mai mulți locuitori adresau o jalbă Ocîrmuirii județului Ialomița cerînd slobozirea acestui tîrg de sub proprietate pentru totdeauna, invocînd exemplele orașelor dunărene deja emancipate și care începuseră să înflorească vizibil. Conștienți de piedicile ce le-ar putea întîmpina din partea Epitropiei spitalului Colțea, cereau ajutorul ocîrmuirii „care de aproape cunoaște greutățile noastre ce le-am încercat de mai înainte vreme prin cele proprietărești îndatoriri”. Pentru a satisface pretențiile stăpînului moșiei se arăta: „Hotărîrea noastră este de a vinde orice om avea să răscumpărăm locul acest pe care locuim, cu un adaus de un alt loc ce este chibzuit pentru întinderea orașului”³. La 5 mai 1836 ocîrmuirea anexa această jalbă unui raport pe care îl înainta Departamentului Treburilor din Lăuntru și în care se specifica că locuitorii acestui tîrg „cer îmbunătățirea soartei lor pentru a putea trece la civilizație, bazată pe dezvoltarea comercială a orașului”⁴. Departamentul a înaintat jalba Eforiei spitalelor civile cu indicația de a cerceta îndeaproape posibilitățile emancipării orașului⁵.

Dar, în urma consultării pe care Eforia a avut-o cu Epitropia spitalului Colțea. Departamentul primea răspunsul la 8 iunie 1836 că era necesară mai întîi trimiterea la Călărași a unui inginer topograf care să măsoare locurile și să ridice un plan de sistematizare al orașului. Întrucît o asemenea misiune solicita cheltuieli suplimentare pe care Epitropia nu le putea susține, problema rămînea practic nerezolvată. Era, desigur, vorba numai de un pretext pentru a se respinge cererea. În fața acestei situații călărășenii cer să li se dea cu embatic cel puțin locurile cu prăvălii amenințînd că în cazul respingerii vor „sparge orașul” și se vor muta la Brăila. Dorind să preîntîmpine părăsirea orașului, Departamentul din Lăuntru a intervenit pe lîngă Eforie cerîndu-i să ia cel puțin o măsură temporară pentru a-i domoli pe locuitori⁶.

Imediat după 1833 s-au stabilit în Călărași și locuitorii veniți din Silistra și satele din jur. În jalba pe care o adresau domnitorului, la 6 iunie 1836, își exprimau speranța „că micul oraș Călărași de azi se va face dacă nu cu mult mai mare decît Brăila cel puțin cît dînsa prin mulțimea locuitorilor noi”⁷. Cu alt prilej, aceiași petiționari arătau că au aflat de la orășenii Călărașilor „că voiește a lua ființă pomenitul oraș cu întreaga statornicie moștenitoare fără embatic”⁸.

² Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Ialomița, dosar 30/1833, f. 11.

³ Ibidem, dosar 125/1836, f. 3.

⁴ Ibidem, f. 2.

⁵ Ibidem, f. 6.

⁶ Arh. St. București, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 4482/1836, f. 4.

⁷ Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Ialomița, dosar 125/1836, f. 10.

⁸ Ibidem, f. 11.

Doi ani mai târziu, la 6 februarie 1838, cetățenii orașului se adresează cu o nouă jalbă Epitropiei Colțea cerînd să li se vîndă 400 pogoane din moșie pentru a-și putea ridica noi gospodării. Și cu acest prilej semnatarii cer răscumpărarea locurilor pe care erau așezați. Petiția este pusă în discuția Comisiunii Financiare a Obșteștei Adunări care, după dezbateri aprinse, propunea: „Orașul Călărași, potrivit cu cererea și voința orașenilor, să li se înlesnească voia a se răscumpăra: căci după o asemenea măsură întocmindu-se și acolo oraș cu maghistrat, este și spre folosul obștească”⁹. Epitropia n-a ținut însă seama de această propunere fiindu-i teamă că va pierde veniturile mari care proveneau din încasarea embaticului și a celorlalte taxe asupra activității comerciale. Ca și la 1836 răspundea evaziv că orașul nu se putea întinde fără rost fiind nevoie de ridicarea unui plan al orașului. Invocînd aceeași lipsă de bani, Epitropia refuză și de această dată să satisfacă cererile locuitorilor¹⁰.

Nici intervenția domnitorului Alexandru Ghica, care primise cu plăcere propunerea ca noul oraș eliberat să-i poarte numele¹¹ și nici cea a Departamentului din Lăuntru nu reușesc să determine Epitropia spitalului Colțea să dea curs solicitărilor cetățenilor Călărașului.

În fața refuzurilor repetate, călărășenii n-au mai ținut seama de pretențiile stăpînului moșiei construind locuințe fără aprobare. Astfel, în 1840, arendașul Constantin Ionescu se adresa Ocîrmuirii județului cerîndu-i intervenția în soluționarea conflictelor dintre el și orașenii care refuzau plata embaticului și îl amenințau cu bătaia¹².

Ocîrmuirea, în urma intervenției Departamentului din Lăuntru sesizat de Epitropie, s-a văzut nevoită să raporteze: „Hălăduitorii nu mai pot suporta abuzurile arendașului, care le cerea fel de fel de obligații și le îngreuna activitatea comercială”¹³. Pentru aplanarea conflictului departamentul recomandă Eforiei spitalelor civile să ceară deplasarea la Călărași a epitropului spitalului Colțea pentru a cerceta la fața locului necazurile locuitorilor¹⁴. Epitropia n-a dat curs recomandării, ba mai mult, printr-o adresă din 8 august 1841 cerea Ocîrmuirii de Iaomița să ajute arendașul în strîngerea dărilor pe care locuitorii le datorau proprietății conform legiuirilor regulamentare¹⁵.

Văzînd modul în care Epitropia înțelegea să le rezolve plîngerile, locuitorii amenință și mai puternic că vor pleca de pe moșie, lăsînd-o nelucrată, „dacă nu se are în vedere voința noastră de a ne elibera prin răscumpărare sau schimb de sub datoriile propriitărești”¹⁶.

La 23 iunie 1845 Eforia spitalelor civile primea o nouă jalbă a călărășenilor, semnată de data aceasta de peste 30 locuitori, prin care se reliefa faptul că se impunea mai mult ca oricînd eliberarea orașului deoarece o capitală de județ ca să se poată dezvolta și afirma în viața județului și a țării trebuia să fie un oraș liber. Semnatarii jalbei doreau intervenția Eforiei pe lângă spitalul Colțea pentru a le trimite de urgență și un inginer hotarnic care să treacă la ridicarea planului orașului¹⁷.

În fața acestor insistențe Eforia spitalelor civile soma, la 11 martie 1847, Epitropia Colțea să satisfacă cererea călărășenilor și să trimită un inginer hotarnic

⁹ „Analele Parlamentare”, vol. VIII, partea a I-a, p. 168.

¹⁰ Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Iaomița, dosar 84/1836, f. 19.

¹¹ I. Corfus, *Lupta de eliberare a orașelor și țărilor din Țara Românească sub Regulamentul Organic*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. V, p. 46.

¹² Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Iaomița, dosar 8/1840, f. 32.

¹³ Ibidem, f. 34.

¹⁴ Ibidem, f. 35.

¹⁵ Ibidem, dosar 31/1841, f. 19.

¹⁶ Ibidem, dosar 8/1844, f. 31.

¹⁷ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 1/1845, f. 1—3.

pentru a face planul solicitat¹⁸. Aceleași vechi motive invocate de Epitropie privind lipsa fondurilor stîrnesc protestul cetățenilor orașului care amenință direct că „ne considerăm eliberați de datoriile proprietărești atît cît inginerul hotarnic cerut nu vine la Călărași”¹⁹.

În fața acestei alternative, Epitropia Colțea s-a văzut nevoită să aprobe vînzarea terenurilor cerute și ridicarea planului noului oraș. Desfășurarea lucrărilor a fost amînată însă datorită izbucnirii evenimentelor din primăvara și vara anului 1848.

Revoluția de la 1848, la Călărași, a avut în centrul atenției, pe lîngă problemele generale comune întregii țări, prevăzute în Proclamația de la Izlaz, și problema emancipării orașului. La 20 iunie, într-o atmosferă însuflețitoare, întreg orașul s-a adunat, în sunetele clopotelor, pe terenul din fața cancelariei administrației și din sute de piepturi s-au auzit „cele mai mari strigări de bucurie de frăție și dragoste, cînd s-au turnat și cîteva toasturi în sănătatea libertății și dezrobirii orașului”²⁰. Dezrobirea este termenul revoluționar care a prins aici cel mai mult și nu întîmplător. Îl vom întîlni de aici înainte în toate cererile făcute Eforiei ca și în lucrările preliminare eliberării orașului.

În urma poruncii dată de domnitorul Barbu Știrbei, la 26 august 1849, Eforia spitalelor civile înainta un „Raport la domnie”²¹, prin care scotea în evidență că „este de obște cunoscut cîtă înlesnire și înflorire se poate da unui oraș cu dezrobirea și slobozirea drepturilor proprietărești. La acel scop acționînd locuitorii de pe moșia Călărași a spitalului Colțea, unde se află și schelă, s-au arătat prin mai multe reclamații către stăpînire, cerînd ca ori prin schimb, sau prin cumpărătoare de stînjani vadrați să li se dea o vatră mărginită din această moșie. La a căror cerere încă pînă acum nu s-a dat nici un rezultat”.

Exprimînd convingerea că prin eliberarea Călărașului Epitropia Colțea n-ar fi păgubită primind în schimb o mare sumă de bani pe care ar putea să o investească într-o altă proprietate, Eforia „supuind plecat această împrejurare la înalta chibzuință a Măriei Voastre, se roagă ca să binevoiți a da luminată poruncă de urmare”.

Intr-adevăr, în noiembrie 1849, domnitorul răspundea acestui raport: „Cunoaștem că acest oraș de se va face zlobod, va înflori cu atît mai mult și mai iute, cu cît are o poziție foarte favorabilă pentru comerț. De aceea poruncim a se trimite îndată la fața locului un inginer care să ridice cu cea mai mare exactitate planul orașului Călărași”²². În urma acestei rezoluții Eforia spitalelor civile se conforma și la sfîrșitul lui noiembrie făcea cunoscut Ocîrmuirii județului Ialomița că a fost desemnat inginerul Scarlat Popovici pentru ridicarea planului”²³.

Scarlat Popovici vine la Călărași, în februarie 1850, și începe să lucreze la elaborarea planului care stabilea sistemul străzilor, pietelor și bulevardului²⁴. Acest plan este trimis spre aprobare Eforiei spitalelor civile la 5 aprilie 1850. Luînd în dezbatere planul întocmit de Popovici, Eforia va întocmi un „jurnal” la 16 mai 1850, prin care se stabileau următoarele: 1. Orașul urma să cuprindă 541 locuri de casă de cîte 200 de stînjani fiecare împărțite în 3 clase; 2. Se prevedeau, de asemenea, 541 pogoane pentru islaz; 3. Locuitorii trebuiau să-și ridice casele în termen de 3 ani; 4. Din vînzarea locurilor de casă, epitropia trebuia să primească suma de 545.000 lei²⁵.

¹⁸ Ibidem, f. 4, vezi și I. Corfus, *op. cit.*, p. 47.

¹⁹ Ibidem, f. 5.

²⁰ Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Ialomița, dosar 3084/1848, f. 32.

²¹ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 1/1845, f. 6.

²² Ibidem, f. 8.

²³ Ibidem, f. 9.

²⁴ Ibidem, f. 23.

²⁵ Ibidem, f. 25.

Jurnalul a fost înaintat spre aprobare domnitorului care a pus pe el următoarea rezoluție : „Atunci cînd un oraș devine slobod nu se mărginește numai de 541 locuri de casă. Prin urmare, trebuind a se osebi cel puțin 1200 pogoane” cerea Eforiei să ia și „statutele orașului Alexandria” pentru a-l studia în vederea adaptării lui la condițiile orașului Călărași ²⁶. Rezoluția era înaintată în copie Eforiei spitalelor civile spre conformare de către Departamentul Trebilor Bisericești, prilej pentru a cere „neîntîrziata punere în aplicare a dorinței locuitorilor acestui oraș” ²⁷.

Ocirmuirea cerea, la 7 decembrie 1850, Comisiei tîrgului să treacă la „această mîntuitoare și frumoasă punere la cale... îndemnînd pe locuitori a se arăta doritori la cumpărarea locurilor... spre a scăpa odată de clăcuire, bucurîndu-se de dreptul unui proprietar și a să înflori orașul” ²⁸. În urma apelului lansat către populație, comisia raporta ocirmuirii, la 11 decembrie, că „numai în soroc de două zile s-au prescris 240 de locuri”, dar erau mulți amatori și prin satele plășilor rugînd în acest sens să se trimită notă și subocirmuirilor pentru a găsi „doritori care să se înscrie la cumpărarea de locuri” ²⁹.

La 24 februarie 1851, Eforia spitalelor raporta domnitorului Barbu Știrbei că a primit deja din partea negustorilor din Călărași o listă pentru 419 locuri. Se menționa, cu acest prilej, că s-a întocmit un plan pentru 853 case. Totalul suprafeței puse la dispoziția locuitorilor se ridica astfel la 1008 pogoane. Nemulțumit de faptul că nu se procedase la îmbunătățirile recomandate anterior, prin rezoluția domnească din 2 iunie 1850, Barbu Știrbei menționează : „Chipul ce ni se propune nu poate aduce decît un șir de învălmășeli necurmuate. De aceea cerem 2000 pogoane a se despărți cu movili jur împrejur pentru vatra orașului și islaz” ³⁰. Rezoluția este trimisă la 4 martie spre executare Departamentului credinței.

Așa se face că la 2 mai 1851, inginerul Popovici este trimis iarăși la Călărași pentru a efectua parcelarea locurilor conform noii rezoluții a domnitorului și instrucțiunilor primite de la Eforia spitalelor civile care la punctul 7 prevede în mod expres : „Atunci orașul se va socoti înființat slobod și prin urmare cumpărătorii au să se bucure de dreptul slobozeniei pe locurile ce au cumpărat, cînd se va aduna un capital de 250 000 lei” ³¹.

Era o nouă condiție care să ducă la tergiversarea lucrărilor de eliberare a orașului pentru că eforia era convinsă că acea sumă nu se va putea strînge decît cu foarte mare greutate, timp în care Epitropia Colței putea pretinde în continuare drepturile de stăpîn al moșiei. Dealtfel și noua comisie a emancipării, alcătuită din Ioniță Păltineanu, Ioan Vasiliu, Constantin Stanciu și avînd ca „prezident” pe cirmuitorul Iorgu Lenș, constata la 9 mai 1851 că suma cerută este greu de strîns deoarece „cei mai mulți neguțători hălăduitori aici mai toți se găsesc cu capitalurile împrăștiute în mărfuri și negoturi”. Sugera totuși Eforiei să facă publică eliberarea orașului în tot principatul căci „s-ar mai găsi doritori și prin alte județe și s-ar ușura strîngerea sumei” ³².

Cert este că în luna mai încep a fi depuse primele sume în contul locurilor cumpărate. La 1 iunie 1851, inginerul Scarlat Popovici raporta Eforiei spitalelor civile că a terminat lucrările privitoare la delimitarea vetrei orașului în care

²⁶ Ibidem, f. 31 ; vezi și Arh. St. București, fond Ministerul de Interne — Divizia rural comunală, dosar 228/1850, f. 8.

²⁷ Ibidem, p. 33.

²⁸ Samarian Pompei, *Istoria orașului Călărași*, București, 1931, p. 277.

²⁹ Ibidem, p. 182.

³⁰ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 1/1845, f. 67.

³¹ Ibidem, dosar 2/1852, f. 12.

³² Ibidem, f. 34.

sens a întocmit o „Carte de alegere a ocolului orașului Călărași” însoțită de un plan „pe care a depus-o spre păstrare la arhiva orașului”³³.

La 29 iulie 1851 Barbu Știrbei se hotărăște să vină personal la Călărași pentru a se convinge de mersul lucrărilor, de necazurile populației și pentru a urgenta eliberarea orașului³⁴. Convinși de mizeriile ce le îndurau locuitorii din cauza dependenței de o moșie particulară și avînd în vedere poziția deosebit de favorabilă a orașului pentru practicarea unui comerț liber și înfloritor domnitorul decide urgentarea lucrărilor de eliberare a Călărașului³⁵.

În vederea punerii în aplicare a planului de emancipare, Comisia de emancipare a orașului lansează un călduros apel pentru plata locurilor. Dar marea majoritate a locuitorilor, deși se înscriseră pentru loturi, nu aveau posibilitatea achitării acestora. Ei vor cere totuși elementelor bogate din oraș un împrumut pe care-l garantau cu veniturile lor. O primă listă se și întocmește în iulie-august 1851³⁶. O situație mai grea aveau clăcășii care locuiau la periferia orașului și care, conform noului plan, erau prinși în primele două categorii, ceea ce implica plata unor sume mari de bani care depășeau posibilitățile lor materiale. Acest fapt a determinat Ocîrmuirea județului să ceară Eforiei spitalelor revizuirea planului întocmit de inginerul Scarlat Popovici³⁷. Ca urmare, Eforia ordonă lui Popovici să ridice un nou plan al orașului care să țină mai mult cont de clădirile existente deja. Acest al doilea plan va fi înaintat, în septembrie 1851, lui Barbu Știrbei. Rezoluția domnitorului era adusă la cunoștință Eforiei prin adresa Secretariatului Statului cu numărul 4881 din 24 octombrie 1851³⁸.

Cum suma pentru răscumpărare se aduna greu, sfîrșitul anului 1851 găsea Călărașul tot în faza lucrărilor preliminare eliberării. La 25 ianuarie 1852, Comisia emancipării cerea Eforiei spitalelor civile urgenta aprobare a eliberării întrucît mulți dintre negustorii orașului se oferiseră să subscrie pentru strîngerea sumei de 250 000 lei cerută de Epitropia Colțea³⁹.

La 24 iunie 1852 la Eforie se depuseseră cei 250 000 lei ceruți de Epitropia Colțea. În ședința care a avut loc la acea dată, membrii Eforiei, luînd cunoștință de faptul că suma cerută inițial fusese achitată, au încheiat un „Act” în care se arăta printre altele că „acel ocol de loc de pogoane 1714 1/2 ce s-au osebit din trupul moșiei Călărași, precum și orașul după dînsul de acum înainte sunt slobozî, bucurîndu-se acest din urmă de toate drepturile ce au și celelalte orașe slobode din Principat”. Actul a fost întărit prin hrisov domnesc în luna septembrie același an⁴⁰.

În semn de recunoștință pentru domnitorul Barbu Știrbei, care a susținut lupta de eliberare a orașului, fruntașii Călărașului au cerut, la începutul lui iulie 1852, să accepte ca orașul eliberat să poarte denumirea de Știrbei. Domnitorul a primit propunerea și a fixat sosirea sa în oraș, pentru a citi hrisovul domnesc, pe data de 1 septembrie 1852⁴¹.

Oricum în Călărași se făceau intense pregătiri în vederea proclamării oficiale a eliberării orașului. Între timp data de 1 septembrie este aminată pentru sfîrșitul lunii. Cînd Barbu Știrbei se hotărăște să vină cu hrisovul domnesc, cîrmuitorul Iorgu Lenș primește încuviințarea să citească în fața locuitorilor orașului, la 20 septembrie 1852, o proclamație în care se spunea că „Domnul

³³ Samarian Pompei, *op. cit.*, p. 189.

³⁴ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 1/1845, f. 134.

³⁵ Samarian Pompei, *op. cit.*, p. 174.

³⁶ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 1/1852, f. 82.

³⁷ Ibidem, f. 215.

³⁸ Ibidem, f. 12.

³⁹ Ibidem, f. 47—48.

⁴⁰ Ibidem, f. 154.

⁴¹ Ibidem, f. 179.

a aprobat emanciparea orașului”⁴². Peste patru zile Călărașul împodobit sărbătorește primea pe domnitorul Barbu Știrbei care aducea cu el înaltul hrisov domnesc ce constă în eliberarea. De acum încolo orașul se va numi Știrbei. În oraș au avut loc mari serbări populare care au cinstit așa cum se cuvenea împlinirea dorinței tuturor locuitorilor, pentru care luptaseră aproape 20 de ani.

Nu s-au stins bine ecourile serbării din 1852 că la scurt timp reizbucnesc conflictele între noul oraș liber și fostul stăpîn care încearcă să mai pună încă piedici dezvoltării Călărașului. Noul inginer al orașului, Ion Siminogeanu, trebuia să definitiveze distribuția loturilor conform înaltului hrisov domnesc. Dar, constatînd faptul că delimitarea făcută în termen nu stabilea niște coordonate geografice precise, el a propus, și Eforia spitalelor a aprobat, ridicarea unui nou plan⁴³. Era un nou mod de a prelungi aplicarea concretă a măsurilor privind eliberarea orașului. Dealtfel, în urma poruncii date de Barbu Știrbei (care fusese sesizat, în decembrie 1852, asupra necazurilor pe care le întâmpinau locuitorii Călărașului), Eforia spitalelor raporta, la 9 ianuarie 1853, că nu poate acorda libertate tuturor locuitorilor „căci sînt încă mulți care nu au plătit suma cuvenită pentru locurile pe care le posedă”⁴⁴. Rezoluția domnitorului cerea să trateze orașul Știrbei ca un oraș liber și pentru rezolvarea oricăror neajunsuri Eforia să se adreseze magistraturii (primăriei) așa cum se cuvine în cazul unui oraș liber.

Aplanat, pentru moment, conflictul dintre primărie și Eforia spitalelor civile avea să reizbucnească în 1860, cînd arendașul moșiei Colțea era acuzat că ocupase ilegal terenuri ce aparțineau orașului. La 18 aprilie 1861 primăria intențea să proces contra Eforiei prin care cerea să fie lăsată să stăpînească malul Borcei și gîtul Ezerului. Solicita de asemenea ca podul de peste Jirlău și colibe chermanalele ce avea Eforia în zonă să rămînă orașului fiind așezate pe pămîntul său. Tribunalul de Ialomița dădea dreptate primăriei obligînd Eforia spitalelor civile la despăgubiri de 550 galbeni pe an⁴⁵.

În 1863, prin legea de secularizare a averilor mănăstirești, se lua o mare parte din pămînturile spitalului Colțea care intrau în proprietatea statului. Pe aceste suprafețe erau împrăștiți, în august 1864, douăzeci și trei frunțași, patruzeci și unu mijlocași, treisprezece toporași, un preot și douăzeci și cinci nevolnici. Aceștia primeau în posesie și suprafețe situate pe malul Borcei⁴⁶.

Apelul Eforiei contra sentinței Tribunalului județean care acordase dreptate primăriei orașului Știrbei este respins la 11 septembrie 1872. Adresîndu-se însă cu recurs Curții de casație, Eforia va obține cîștig de cauză, cînd prin pronunțarea de la 12 octombrie 1873 era casată sentința tribunalului⁴⁷. Ca urmare a procedurii procesul trebuia reluat.

De teama unor cheltuieli suplimentare Eforia spitalelor civile cade de acord cu primăria orașului Știrbei și, prin condiții reciproc acceptate la 26 februarie 1874, Consiliul comunal încheia un „Act de transacțiune” pentru aplanarea conflictului dintre orașul Știrbei și Eforie privitor la limitele orașului și ale moșiei spitalului Colțea⁴⁸. Se recunoștea orașului dreptul de proprietate asupra malului

⁴² Ibidem, f. 108.

⁴³ Ibidem, dosar 2/1852, f. 226.

⁴⁴ Ibidem, f. 248—250.

⁴⁵ Ibidem, dosar 78/1885, f. 69.

⁴⁶ Arh. St. Călărași, colecția Documente, f. 18.

⁴⁷ Samarian Pompei, *op. cit.*, p. 194.

⁴⁸ Arh. St. Călărași, fond Primăria orașului Călărași, dosar 82/1894, f. 19.

Borcii, iar Eforia se obliga să nu mai emită „orice pretențiuni atît pentru trecut cît și pentru viitor, pentru locurile vindute și cele nevindute în acea comună”. Actul a fost supus aprobării Adunării Deputaților în ședința de la 5 februarie 1875 și s-a adoptat cu o majoritate de 62 voturi contra două. După ce, la 18 februarie 1875, a trecut și prin Senat, tranzacțiunea căpăta girul legii și consfințea eliberarea absolută a orașului ⁴⁹.

Se incheia astfel, după o jumătate de secol, lupta orășenilor pentru emancipare, de aici înainte orașul Știrbei (în 1881 își va relua numele de Călărași) avînd deschise toate posibilitățile în vederea dezvoltării sale economice și sociale.

⁴⁹ Samarian Pompei, *op. cit.*, p. 196.

NECESITATEA REEDITĂRII COLECȚIEI „EUDOXIU HURMUZAKI”

ȘTEFAN HURMUZACHE, VASILE ARIMIA

„În conformitate cu hotărârile de partid, va trebui să trecem la elaborarea Istoriei României, cuprinzând toate etapele formării și dezvoltării poporului nostru, luptele sale milenare pentru libertate, dreptate și neafermire în lumina celor mai noi descoperiri arheologice, a izvoarelor și mărturiilor naționale și universale, interpretate în spiritul principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric, ale adevărului obiectiv. Este necesar să întreprindem, de asemenea, eforturi pentru întocmirea unei lucrări proprii de istorie universală... Alcătuirea tuturor acestor lucrări cu caracter fundamental reprezintă o cerință ideologică primordială pentru societatea noastră, pentru ridicarea nivelului politic și ideologic al partidului, constituind un factor deosebit de important pentru îmbunătățirea întregii activități de educație a maseilor în România”¹

NICOLAE CEAUȘESCU

Abordarea noastră n-a fost însoțită de gândul de a face o analiză a muncii de editare a colecției ce-i poartă numele lui Eudoxiu Hurmuzaki și nici de evaluare a operei unui deschizător de drumuri demult intrată în patrimoniul științei istorice naționale și internaționale deoarece înaintea noastră ele au fost realizate magistral de istorici erudiți².

Pentru stabilirea argumentelor în favoarea reluării colecției, așa cum s-a materializat ea pînă acum, sau a găsirii de soluții pentru o realizare într-o altă manieră, am încercat mai întîi, sprijinindu-ne pe considerații cu profil axiologic, să facem teoria semnificației unei asemenea acțiuni materiale și spirituale. Ne-am legat argumentele de un program pozitiv de acțiune raportate la obiectivele fixate științei istorice de documentele de partid și la concepția secretarului general al P.C.R. cu privire la rolul științei istorice în societate.

Problemele care se pun spre soluționare și schimb de opinii pornesc de la hotărîri cu caracter politic, de la fixarea rolului izvorului istoric de arhivă în cadrul cercetărilor istorice³, de la stabilirea beneficiarilor și realizatorilor unei asemenea întreprinderi, de la metodologia organizării materiei în vederea asigurării apariției corpului.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Edit. politică, București, 1977, p. 92.

² Cele mai valoroase lucrări de analiză a acestei neîntrecute Colecții de documente sînt: Teodor Bălan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente*, în „Anuarul Institutului de istorie națională” Cluj—Sibiu, X, 1945, p. 223—256 și Aurelian Sacerdoțeanu, *Colecția Hurmuzaki*, în „Revista Arhivelor” 2, 1969, p. 31—57. Din păcate nu avem încă studii care să reflecte relația dialectică între interesul particular pentru istorie al eruditului Eudoxiu Hurmuzaki și interesele generale ale societății românești în epoca sa, în slujba cărora s-a pus, epocă de mari transformări, cînd istoria și documentele deveniseră arme de luptă pentru legitimitatea drepturilor istorice ale românilor.

³ Șt. Ștefănescu, *Sarcini ale cercetării istorice în etapa actuală* în „Revista Arhivelor”, 3, 1981, p. 267—271.

Rolul științei istorice în construcția noii societăți și al izvoarelor în dezvoltarea cercetării istorice. Participarea cercetătorului, activ, responsabil și eficient, la activitatea politico-ideologică și educativă reprezintă o „necesitate obiectivă în întreaga perioadă de construire a socialismului și comunismului, o componentă esențială a procesului de făurire a noii societăți“⁴.

Prin urmare, în condițiile înfăptuirii unei politici interne și externe pusă în slujba năzuințelor de progres și bunăstare a poporului român, de apărare a drepturilor lui istorice și a dorinței lui de conviețuire în pace și respect cu toate statele și națiunile lumii, promovarea cunoașterii reale a istoriei noastre, ca și a altor popoare⁵, cu ajutorul științei istorice ne apare ca o problemă a politicii în domeniul științei dar și de conștientizare a politicii cu ajutorul științei⁶.

În noua etapă istorică a înfăptuirii programului Congresului al XII-lea al P.C.R. se evidențiază faptul că istoria — ca știință politică și știință a prezentului, inseparabilă de spiritul și de actul de decizie al omului politic și de știință contemporan, de știință și arta conducerii în toate domeniile de activitate, începând cu politica socială — poartă puternic amprenta dimensiunii calitative⁷ caracterizată de necesitatea extinderii orizontului istoric pentru soluționarea problemelor de bază ale istoriei, pentru înțelegerea marilor procese sociale actuale prin cunoașterea experienței trecutului: „Nimic nu se poate construi ignorând trecutul! Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul“⁸.

Pentru ca știința istorică să se apropie de adevărul obiectiv se impune rezolvarea unor cerințe ale cercetării științifice pentru pregătirea terenului aprofundării cunoașterii umane. Un salt calitativ în sfera interpretării presupune îmbogățirea documentării și analiza temeinică a noilor date pe baza principiilor materialismului dialectic și istoric⁹. În mod firesc cercetarea istorică, a cărei sarcină pregnantă este să releve condițiile social-istorice specifice dezvoltării poporului nostru și să interpreteze just procesele și evenimentele internaționale pentru a desprinde concluzii folositoare experienței și activității practice de construire a societății socialiste, va manifesta o puternică sete de informație, va solicita posibilități largi de documentare. Cum procesul de cunoaștere în știința istorică se aplică vieții sociale, iar reconstituirea formelor vieții economice, social-politice și culturale în înfățișarea lor cât mai exact posibilă se bazează pe studierea izvoarelor istorice, existente obiectiv, ca produse ale unui mediu social determinat, științei istorice îi revine sarcina de a le analiza cuprinzător, de a le examina veridicitatea¹⁰. Cunoașterea realității istorice presupune deci aduna-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. 6, p. 628.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român 8 mai 1981, București, Edit. politică, București, 1981, p. 46.

⁶ Valter Roman, *Știință—politică—viitor*, în „Viitorul social“, 4, 1972, p. 1086—1089.

⁷ Mihnea Gheorghiu, *Științele sociale și dezvoltarea economică și socială în România*, în „Viitorul social“, 1, 1979, p. 3—11.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, p. 461.

⁹ Andrei Oțetea, *Marxismul și cercetarea istorică*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. I, București, Edit. politică, 1965, p. 70.

¹⁰ Vasile Liveanu, *probleme gnoseologice ale cercetării istorice*, în *Teorie și metodă în științele sociale*, vol. I, București, Edit. politică, 1965, p. 94.

rea și conservarea izvoarelor istorice de tot felul¹¹, de numărul și de calitatea lor depinzând îmbogățirea teoriei cunoașterii. Adunate și conservate cu grijă pretutindeni în lume, ele au permis științei istorice să acumuleze cunoștințe în proporții considerabile și au devenit un mijloc de a verifica concluziile, de a le preciza și îmbogăți pe cele vechi sau dimpotrivă de a le infirma și înlocui prin altele noi mai adecvate realităților¹².

Transformările politice și sociale din întreaga lume au scos în evidență marea importanță a arhivelor atât pentru știință, cât și pentru alte domenii de activitate umană, conservatorii documentelor făcând eforturi considerabile pentru a veni în întâmpinarea istoricilor, și pentru utilizarea laboratoarelor de cercetare cu un număr impresionant de documente, bine ordonate, necesare oricărei reconstituiri istorice.

În epoca noastră însă, în care omul produce pe plan spiritual mai mult decît poate asimila, în care trecutul și prezentul se îngîmădesc în jurul omului sub forma unui colos de informații, iar cercetătorul specialist este în permanență amenințat de riscurile unei documentări incomplete, s-a pus adesea întrebarea dacă este suficient faptul că izvoarele istorice, de arhivă sînt adunate și ordonate, sau dacă aceste nepuizabile resurse n-ar trebui convertite în instrumente necesare teoreticianului, obligat să cunoască întregul material documentar al epocii sau chestiunii pe care vrea să le studieze, pentru a deveni nelimitat în posibilitățile sale de interpretare.

Din acest punct de vedere arhivistii, ca participanți la dezvoltarea impetuoasă a cercetărilor în toate domeniile, au răspuns afirmativ necesității integrării în circuitul public a tuturor valorilor și, prin urmare, publicării izvoarelor în ediții științifice critice pentru soluționarea problemelor de bază ale istoriei.

În secolul trecut, cînd problema editării izvoarelor externe a fost pusă de Gh. Șincai, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Timotei Cipariu și alții, oportunitatea adunării izvoarelor externe în colecții editate era definită de poziția lor față de necesitatea trezirii conștiinței naționale și a demonstrării sau apărării dreptului istoric la existența de sine și pentru sine a românilor. Opera lui Eudoxiu Hurmuzaki, ca dealtfel și a continuatorilor săi sau a lui D. A. Sturdza și Ghenadie Petrescu, autori ai altor corpusuri neegale încă, realizate în condițiile în care românii au început a-și cîștiga, în concertul popoarelor europene, o poziție tot mai însemnată, apare nu numai ca o continuare a ideilor și lucrărilor înaintașilor pentru a demonstra drepturile unui popor care nu-și desăvîrșise încă idealul național, ci și cu scopul de a umple golurile și inevitabilele scăderi în cunoașterea și interpretarea întîmplărilor istorice din viața poporului român. Acești istorici, aproape întotdeauna și oameni politici reprezentativi, au înțeles în vremea lor că înfățișarea trecutului cu învălmășe pentru consolidarea realizărilor statului român, nu se putea face despărțind-o de dezvoltarea popoarelor

¹¹ Savantul Nicolae Iorga, convins de această necesitate, susținea „O luptă, o scenă din viața politică a unui popor, o mișcare a mulțimilor acelea au fost odată, în timpul lor și nu se mai pot vedea din nou cu ochi obișnuiți în împrejurări de actualitate... Ca să ajungă iarăși vizibile, aceste realități dispărute, elementele lor trebuie strînse”; Vezi N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la Istoria Românilor. Rolul și misiunea Academiei Române în Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 123.

¹² „Azi nu este nimănui necunoscut faptul că adevărata istorie este aceea care prezintă trecutul în înfățișarea cea mai exact posibilă. Spre a împlini acest postulat istoricul trebuie să aibă posibilitatea informației. Această informație și-o ia din izvoare pe care noi le numim izvoare istorice. În lipsa acestora ne vedem în imposibilitate să cunoaștem sau să reconstituim trecutul”: Aurelian Sacerdoțeanu, *Îndrumări în cercetări istorice*, Casa Școalelor, București, 1945, p. 2.

europene, de istoria generală a continentului¹³. O astfel de înțelegere, în planul cercetărilor complexe pentru legitimarea dreptului la emanciparea românilor, a adus în conștiințe încrederea în luptă, a dat un număr considerabil de lucrări, bazate pe studiul arhivelor străine și a creat o tradiție în virtutea căreia orice adaos la îmbogățirea izvoarelor de informare pentru scrierea istoriei naționale devenea o datorie de patriot¹⁴.

Privind înapoi prin aceste izvoare străine adunate, spre exemplu, în „Colecția Hurmuzaki” avem posibilitatea să relevăm mai bine cum au trăit românii în universul contemporan și cum s-au servit de documente pentru a înlătura cu fermitate orice baraje din calea dezvoltării lor.

După primul război mondial, transformările politice și sociale au scos în evidență, în întreaga lume, marea importanță a arhivelor alit pentru știința istorică, cît și pentru acțiunea politică. O serie de cercetători români s-au aplecat cu stăruință, în limitele posibilităților oferite de vremea lor, asupra documentelor străine vorbind despre români, încercînd să pătrundă cu ajutorul lor probleme complexe ale realităților interne și externe ale României.

În anii socialismului cercetătorii sînt unanimi în a recunoaște că atîtea întrepătrunderi, atîtea revărsări și prefaceri, atîtea fapte istorice s-au depănat de-a lungul mileniilor, încît adevărata istorie a unui popor nu poate fi cunoscută fără o cercetare amănunțită a relațiilor sale temeinice cu alte popoare, fără disecarea condiționării și intercondiționării împrejurărilor ce dezlănțuie evenimentele în necurmata desfășurare a vieții omenești.

Or, cunoașterea legăturilor multilaterale cu popoarele lumii și elaborarea de concluzii care țin seama de ambianța evenimentelor interne și internaționale pe material istoric îndeajuns de elocvent a devenit o datorie a tuturor: activist politic sau om de știință deopotrivă¹⁵. Istoriografia românească din ultimele decenii a avut încă de rezolvat sarcini deosebit de dificile provenind din numărul totuși mic de izvoare externe adunate și publicate în trecut. Efortul de interpretare a problemelor fundamentale ale istoriei noastre impunea îmbogățirea bazei de informare prin atragerea în sfera investigației istorice a noi arhive străine și lărgirea preocupărilor de cunoaștere și studiere a istoriei universale. Era necesar un adevărat program pentru exploatarea marilor fonduri de arhive străine, îmbogățirea bibliotecilor țării cu publicații de documente și cu lucrările principale din istoriografia mondială și formarea de specialiști de înaltă calificare. Tocmai de aceea conducerea P.C.R. a elaborat o politică de completare a tabloului nostru istoric prin îmbogățirea Fondului Arhivistic Național cu copii de pe documente străine referitoare la români *, a luat măsuri pentru asigurarea instrumentelor de cercetare și a creat condițiile pe care le au Arhivele Statului și institutele de cercetare în vederea editării unui număr cît mai mare de documente.

¹³ D. Berindei, *Nicolae Bălcescu personalită marquant de l'historiographie roumaine*, în „Revue roumaine d'histoire” VIII (1969), nr. 6, p. 957—965 ; Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Edit. Junimea, Iași, 1974, 852 p ; V. Cristian, *Contribuția lui N. Iorga la încadrarea istoriei românilor în istoria universală*, în *Nicolae Iorga. Omul și opera*, Edit. Junimea, Iași, 1971, p. 39—62 ; M. Ursuțiu, *Timotei Cipariu — editor de documente*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1980, p. 225—227.

¹⁴ Al. Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, 1, 1921—1922, Universitatea din Cluj, p. 1—18.

¹⁵ I. Popescu-Puțuri, *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul istoriei patriei, al mișcării muncitorești în dezvoltarea și afirmarea poporului român*, în „Anale de istorie”, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 1, 1978, p. 44—59.

* În ceea ce privește activitatea Arhivelor Statului, vezi rubrica *Cercetări în arhivele străine* din „Revista Arhivelor”, 1975—1981.

O altă cauză care a determinat necesitatea edițiilor de documente externe și i-a convins pe cercetători să se adreseze din nou, cu o atenție deosebită și mijloace sporite, documentelor externe din arhive sau edițiilor existente deja a izvorit din marele prestigiu dobândit de România în fața popoarelor, în ultimele decenii, ca urmare a politicii ei fundamentată pe învățămintele istoriei și din interesul pe care învățatii străini îl consacră istoriei românilor. În plus rapiditatea cu care informațiile despre noi, luate din patrimoniul românesc de cercetare, dar și din alte surse, circulă sau sînt discutate într-un număr din ce în ce mai mare de studii din străinătate ne obligă pe de o parte să putem oferi cercetătorului străin de bună credință posibilitatea lărgirii bazei sale de informare și interpretare, conformă cu adevărul istoric, iar pe de altă parte să punem în atenția opiniei publice internaționale netemeinicia acelor lucrări care formulează, fără documente, tot felul de interpretări denaturate, falsificatoare ale unor procese și realități istorice, în scopul justificării unor stări de lucruri.

Amploarea programului de investigare a arhivelor străine între anii 1965—1980 asupra rezervelor știute și neștiute de documente a determinat schimbări deosebit de importante în activitatea noastră spre folosul științei istorice. Acumularea celor peste 2,5 milioane cadre microfilme și pagini xerografiate și organizarea colecției de microfilme și xerografii a D.G.A.S. de așa natură încît să ofere posibilitatea revederii documentelor în contextul care le-au instituit și în care s-au instituit a lărgit considerabil sfera cunoștințelor noastre. Integrîndu-se sarcinii științei istorice de a studia prin intermediul izvoarelor realitatea istorică existentă obiectiv și pe care ele o reflectă, D.G.A.S. a dat în ultimii ani cîteva realizări editoriale de prestigiu. Prin ele Arhivele Statului și instituțiile colaboratoare au dovedit că munca arhivistică, a cercetătorului și editorului devine inseparabilă, iar arhivistul este specialistul care adună selecționează și pregătește pentru a vedea lumina tiparului documente necesare oricărei probleme puse istoriografiei noastre, este posesorul unor metode de investigație și de realizări științifice care, puse pe masa cercetătorului ca auxiliare de preț în munca lui, fac o operă de interes național.

Cu toate succesele obținute de cercetarea istorică românească în a evidenția ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății noastre se constată încă existența unei problematice rămase la marginea interesului cercetării ca urmare a lipsei unei ediții de documente străine care să poată oferi posibilitatea studierii fenomenelor naționale și internaționale în întreaga lor complexitate, așa cum s-au întîmplat. În afară de aceasta este necesar mai mult decît oricînd, la nivelul actual de acumulări documentare editarea, alături de corpusul de documente interne *Documenta Romaniae Historica*¹⁶, a unui corpus de documente străine de valoare internațională menit să aprindă noi lumini asupra personalității distincte a românilor în istoria universală.

Beneficiarii și realizatorii unui nou corpus Eudoxiu Hurmuzaki. Bazele seriei vechi a colecției apărută de-a lungul a 67 de ani (1847—1942) în 45 volume în 4° s-au pus la început pe munca de o viață a unui singur om¹⁷. Îmbogățită ulterior cu sprijinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și al Comisiei speciale din care făceau parte Mihail Kogălniceanu, Al. Odobescu, Teodor Rosetti, D. A. Sturdza și Ioan Slavici, colecția a ajuns să cuprindă 30 782 documente¹⁸ deschizînd astfel o eră fecundă pentru publicarea izvoarelor externe în România. Acestora le adăugăm documentele apărute destul de recent în cele trei volume

¹⁶ Corpusul a eliminat documentele externe aflate în D.I.R., A.B.C.

¹⁷ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 236—237, estimează la 6 000 numărul documentelor adunate de E. Hurmuzaki cuprinse în 12 volume. Aurelian Sacerdoțeanu apreciază că, în fapt, sînt 13 volume; vezi articolul *Colecția „Hurmuzaki”* în „*Revista Arhivelor*”, 2, 1969, p. 31, nota 9.

¹⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 37—38.

care marchează reluarea Colecției Hurmuzaki în seria nouă sub îngrijirea Academiei R.S.R. între anii 1962—1967¹⁹.

Judecând după tirajul edițiilor (seria veche și nouă) structura volumelor (anii extremi ai documentelor) gradul de acces — fiind publicate numai în limbi străine — și utilizarea lor în tratate monografii și studii documentele colecției s-au adresat unui număr mic de erudiți. 38 din cele 45 de volume ale seriei vechi, cuprinzând documente între anii 1199 și 1812—1820, pot fi folosite de specialiști în cercetarea istoriei medievale, celelalte 7 intră în sfera de interes a cercetătorilor istoriei moderne, deoarece după actuala periodizare depășesc anul primei noastre revoluții burgheze. Lucrurile stau asemănător și cu volumele seriei noi, datele extreme fiind cuprinse între 1770 și puțin dincolo de anul 1821. Profilul pregătirii științifice a autorilor lor arată că și preocupările pentru exploatarea arhivelor străine se îndreptau spre documentele referitoare la istoria politică a românilor din cele mai vechi timpuri și pînă la domniile regulamentare.

Desigur, la o asemenea structură vor fi contribuit nu numai concepția istoricilor din epoca de realizare a ediției sau starea de organizare și acces în arhive ci și puterea de cuprindere a unui număr de documente ce se dovedește a fi încă imens.

De la realizarea celor 48 de volume (ambele serii) și pînă în prezent însă cîteva lucruri s-au schimbat în mod esențial în ceea ce privește categoriile de beneficiari. Mai întii, hotărîri de partid importante au amplificat și orientat în mod esențial cercetarea arhivelor străine și aducerea de copii de pe documente neromânești, un mare sprijin constituindu-l tehnica modernă de microfilmare și xerografiere. Prin natura diviziunii sociale a muncii, în domeniul cercetării istoriei și a sarcinilor primite pe linie de stat și de partid de anumite instituții, spre exemplu de Academia de Științe Sociale și Politice în vederea realizării funcției de cercetare pentru adîncirea teoriei cunoașterii în domeniul științei istorice și de Arhivele Statului pentru îndeplinirea funcției de documentare prin îmbogățirea Fondului Arhivistic Național și producerea de instrumente necesare istoricului, s-a inversat gradul real de formare, conservare și îmbogățire continuă a tezaurului românesc de documente externe relative la istoria noastră. Pînă în prezent marile noastre corpusuri de documente interne și externe, *Documenta Romaniae Historica* și *Fontes ad historiam dacoromaniae pertinentes* precum și diferitele ediții tematice au stat sau se află încă în atenția institutelor Academiei de Științe Sociale și Politice.

În realizarea însă cu maximă eficiență a relației : cercetarea istorică făcută de institute specializate — cercetarea depozitelor externe și valorificarea arhivistică cu care sînt investite Arhivele Statului au crescut și continuă să crească îndatoririle instituției noastre de a asigura nu numai îmbogățirea depozitelor cu documente externe și de a le inventaria ci și de a le valorifica prin ediții de documente cunoscînd și lucrînd pentru sprijinirea cercetărilor de istorie după prevederile documentelor de partid și ale planurilor naționale de cercetare științifică. În măsura în care acceptăm că folosirea documentelor este ea însăși o componentă a cercetării prevăzută de legiuitor și atribuită Arhivelor Statului²⁰ pe temeiul caracteristicilor actuale al rolului lor social și a misiunii nobile a arhivistului motivat pentru profesie, vom ajunge la concluzia că publicarea izvoarelor trebuie să devină o coordonată principală a activității D.G.A.S. utilă societății.

¹⁹ Volumul I : *Rapoarte consulare ruse (1770—1796)*, Edit. Academiei R.P.R. București, 1962, 815 p.; volumul II : *Rapoarte consulare austriece*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1967, 1029 p.; volumul III : *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1967, 1000 p.

²⁰ Vezi art. 5, 6, 30 din Decretul 472/1971 devenit Legea nr. 20/1972, republicat în temeiul art. V din Decretul Consiliului de Stat nr. 206/1974.

În al doilea rînd în ultimele decenii s-a înrădăcinat în conștiința oamenilor, în general, în întreaga lume, că arhivele reprezintă o sursă importantă de informare, instruire, educare, și formare culturală, iar factorii care organizează cercetarea istorică și arhivistică au favorizat, prin legi și acțiuni, tendința ca arhivele să nu mai fie apanajul unei minorități erudite, ci să fie accesibile marelui public²¹. Astfel Arhivele ca instituție și ca tezaur de documente, investind muncă și mijloace materiale și financiare, au devenit auxiliare de preț ale activității de dezvoltare a conștiinței naționale, regionale și etnice, în rindurile tuturor cetățenilor patriei.

Devenind factor de cultură, Arhivele, care vor edita orice corpus de documente, chiar dacă îi vor da o caracteristică academică, îi pot asigura prin metodologia de întocmire un larg acces la public. Important este ca o asemenea ediție să lase să se înalțe din cuprinsul documentelor idei și sentimente care, ajungînd la cunoștința unui număr important de cititori, cercetători erudiți sau iubitori de istorie să le dea pe lingă puterea argumentelor științifice și a convingerilor și o deosebită aptitudine pentru a conduce mai departe opera de influențare pozitivă a oamenilor spre progres și deci de educație patriotică. Astfel corpusul se va dovedi totodată un instrument eficient de transformare revoluționară a oamenilor.

După clarificarea celor două aspecte înfățișate mai sus, cel al raporturilor arhive—cercetare și cel dintre arhive—marele public și luînd în considerare misiunea editării documentelor pentru progresul științei istorice se pune întrebarea cine să se îngrijească de întocmirea unui asemenea corpus și cine să mînuiască mijloacele necesare editării lui. Din punctul nostru de vedere răspunsul nu poate fi decît unul singur: Arhivele Statului cărora le-ar reveni în condițiile actuale sarcina de a asigura participarea tuturor forțelor care pot concura la valorificarea superioară a documentelor în cadrul unor *programe globale* (la nivel național dirijate de Academia de Studii Sociale și Politice) și *sectoriale* la nivelul instituțiilor ce dispun de forțe — specialiști și posibilități — în unele cazuri și colecții de copii de pe documente externe sau instrumente de documentare cum ar fi fișierele cu evidența documentelor deja publicate pînă la anumite date. Ținem seama aici de faptul că D.G.A.S. are un sistem informațional propriu pentru documentele interne și a inițiat un subsistem intern de evidență pentru rolele cuprinzînd documente externe microfilmate aduse din străinătate, dar că nu există nici un subsistem de documentare cu privire la documentele străine despre români publicate în orice fel de publicații românești și străine, iar țara nu dispune de NATIS pentru a înlesni o asemenea misiune care solicită forțe importante și timp pentru despuirerea publicațiilor.

Arhivelor le-ar reveni astfel misiunea deloc ușoară de a acționa efectiv și permanent, prin plan, pentru a asigura organizarea responsabilă și competentă a forțelor sale și a celor ce eventual se vor asocia²² la realizarea politicii de pu-

²¹ C. Berche, *L'utilisation des archives par le grand public*, în „ICA IX”, (al IX-lea Congres internațional al Arhivelor), Londra 15—19 septembrie, 1980, 21 p.

²² Cf. V. Arimia, *Documentar-propuneri*, în mss, 1980, Autorul bazat pe concluziile mai multor consfătuiri cu cercetători și universitari din Cluj-Napoca, Iași și București, propunea între altele: 1. Constituirea unui colectiv la nivel central format din persoane reprezentative de la Academia de științe sociale și politice, din instituțiile de cercetare-învățămînt și de la Arhivele Statului, care să coordoneze, să îndrume și să conducă activitatea de pregătire și publicare a documentelor; 2. Întocmirea unui plan de perspectivă care să cuprindă orientarea și modalitățile concrete de pregătire și publicare a volumelor de documente și a unor îndrumări practice de lucru, cu repartizarea în timp și pe instituții a activităților, care să fie aprobat de Academia de științe sociale și politice; 3. Fiecare volum să fie repartizat, pentru pregătire, unei instituții însă ele să apară sub egida tuturor instituțiilor aprobate să editeze colecția; 4. Pentru întocmirea proiectului de plan de perspectivă și a îndrumărilor practice de lucru, să se formeze un colectiv compus din cîte un reprezentant al D.G.A.S., al Institutului de

blicare a documentelor externe privind istoria românilor deoarece experiențele editoriale anterioare dovedesc că un asemenea corpus reprezintă o acțiune de lungă durată care solicită continuitate, migală, multă muncă, fără rezultate imediate spectaculoase. Totodată, Arhivelor le-ar reveni îndatorirea să stabilească conlucrarea cu instituțiile de cercetare pentru a stabili genurile de activități proprii ce concură la edificarea operei²¹. Și, în sfârșit se impune să i se dea mijloacele economico-financiare și de asigurare materială pe baza cărora s-ar concretiza tipărirea corpusului și fără de care nimic nu este realizabil.

Structura ediției. Dacă pentru noi ca arhiviști documentul de arhivă este în primul rând un fapt concret, de esență umană, al istoriei, care contribuie la cunoașterea dimensiunii realității date, în timp, deci cu caracter istoric, opera de editare, și ca atare **EDIȚIA** ce o dorim privită prin această prismă ne-a impus să subliniem că natura obiectivității ei este socială, pentru că se constituie ca răspuns la necesitățile sociale jucând un anumit rol avînd o anumită funcție (apărînd în funcționare). Colecția Eudoxiu Hurmuzaki este o *valoare necesară* pentru că cercetarea istorică se va referi, cu ajutorul conținutului documentelor, la istoria socială, economică, politică internă sau de relații internaționale, juridică, morală, științifică, estetică, filozofică, religioasă etc. și în același timp o *valoare mijloc*, adică educativă, de propagandă, de învățămînt etc.²². Dacă am răspuns afirmativ la întrebarea „este utilă o colecție (compus) Eudoxiu Hurmuzaki la nivelul actual al cererii — realitate a cercetării istorice?” ni s-a pus o altă problemă asupra necesității și anume aceea de a ne raporta corect în ansamblul în care se integrează o asemenea lucrare, adică de a vedea utilitatea prin ansamblul de realizări obținute de istoriografia românească de pînă acum în domeniul publicării izvoarelor externe neromânești despre noi. Fiind o întreprindere națională pe care o vrem de interes internațional, ierarhizarea și delimitarea de rest (alte corpusuri și ediții tematice cu documente străine deja publicate de Academie și Arhivele Statului cu prilejul diferitelor evenimente), ne-a condus la o altă întrebare: ce structură să aibă lucrarea și ce durată să aibă funcția concretă pe care o joacă în cercetarea istorică.

În momentul de față Bibliografia istorică a României ca și bibliografiile altor națiuni sau internaționale demonstrează existența unor excelențe corpusuri sau culegeri tematice de documente care vorbesc despre români și România, sud-estul european ș.a.m.d. abordînd evenimente și epoci interesîndu-ne din vechime pînă în contemporaneitatea noastră.

În plus, se știe că există o sumedenie de ediții de memorialistică, de monografii și studii avînd în anexă tot felul de documente cu texte întregi sau excerptate menite, după intențiile autorilor, să convingă, să aducă dovezi probatorii demonstrațiilor lor.

Problema studiului literaturii pentru o asemenea ediție se pune cu o deosebită acuitate (ea s-a pus de altfel și la ediția veche care compilează izvoare după publicații străine de tot felul).

istorie „Nicolae Iorga”, al Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, și al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași. Proiectul de plan să fie discutat și avizat de forurile științifice ale acestor instituții.

²³ Vezi mărturiile excelențelor colaborări ale Arhivelor Statului cu instituțiile de cercetare în: *Independența României. Documente*, volumele I—III, Edit. Academiei R. S. România, București, 1977; *Documente privind Unirea Principatelor. Corespondență diplomatică franceză, 1856—1859*, vol. VI, Edit. Academiei R. S. România, București, 1970, 595 p.

²⁴ Cf. capitolul „Preludii istorice la o viitoare axiologie marxistă” p. 7—27, în Ion Pascadi, *Din tradițiile gîndirii axiologice românești*, Edit. științifică, București, 1970, 375 p.; V. Constantinescu, *Ideea de progres istoric*, în „Cronica”, X, nr. 23, din 6 iunie 1975, p. 5.

Așa cum cunoașterea istorică nu este numai opera istoricului propriu-zis, tot așa abordarea unei ediții de documente nu se bazează numai pe studierea surselor primare, documente de arhivă, pe cercetarea a tot mai multe dosare în care sînt ele arhivate. Istoricul, în cercetările sale, examinează cu atenție operele de cultură, lucrările științifice, artistice, ideologice, monumentele, mărturiile conservate în documente de arhivă, limba, instituțiile, tradițiile și orice urmă a civilizației materiale, toate izvoarele care oglindesc într-un fel sau altul realitatea istorică. Arhivistul, arheograf și editor, convins de importanța materialului arhivistic inedit pentru știința istorică ce și-a propus să asigure prin publicarea lui argumente demne să stea la temelia subiectului istoricului, în curs de elaborare, nu poate determina disponibilitatea de surse utilizabile, decît printr-un studiu preliminar al literaturii subiectului, revelatoare problemelor ce urmează a se lua în considerare și a lacunelor existente. Intervine aici gîndirea critică — dispoziția caracteristică a spiritului științific care nu acceptă nimic a priori fără judecată și verificare. Din acest motiv a proceda la neglijarea izvoarelor editate în întocmirea corpusului despre care vorbim înseamnă a demonstra lipsa armăturii solide a formației profesionale.

Răspunzînd la problema structurii și deci a raportării la ansamblu, împărtășim opinia că este necesar un nou corpus Eudoxiu Hurmuzaki care să includă *toate documentele străine despre români, editate sau primare (aflate în arhive și ne-publicate, deși în parte cunoscute și citate în „n” studii pînă acum, aflate în publicații românești sau străine, în arhive românești sau străine)*. Funcția lui să fie *de lungă durată* (completată continuu) pentru a se impune ca un fapt de referință națională și internațională și pentru a se edifica cu însăși istoria noastră împreună cu corpusurile de documente interne de aceeași valoare.

Desigur, abordarea în această manieră a unui nou corpus va ridica dincolo de folosirea experiențelor editoriale înaintate din ultimul secol multe probleme legate de verificarea izvoarelor editate ale căror originale poate în multe cazuri sînt pierdute ireversibil datorită numeroaselor calamități abătute asupra lor. În mod cert valoarea corpusului va cere să se confrunte conținutul documentelor care au atît calitatea de izvor primar, cît și de edit ș.a.m.d.

Ediția nouă trebuie să aibă o astfel de structură încît să fie deschisă permanent. *Ghidul microfilmelor*²⁵ ca și cunoștințele noastre despre numărul imens de documente străine pe care le avem în Colecția de microfilme și xerografii a D.G.A.S. ne-a sugerat *ideea structurării volumelor pe țări și în cadrul țărilor pe Arhive* (arhive ale Ministerelor de externe, Biblioteci naționale, arhive militare etc.) *și pe fonduri* (experiență folosită și de vechea și noua serie). Evident s-ar putea în procesul de selecție, căci nu vom da totul, să fie atîtea documente (și avem date certe în această privință) încît să fie absolută nevoie de *realizarea volumelor pe părți*, pînă la data întocmirii deoarece ulterior apariției orice descoperire nouă din aceleași fonduri va determina *Suplimente*. S-ar putea ca însăși fondurile, deși unitare în aparență, să provină de la instituții diferite și astfel împrejurările să joace un rol important în structurarea volumelor.

Ne oprim aici cu opiniile despre structură pentru că multe alte păreri se pot îngloba unor viitoare norme arheografice. Fără a proroga sine die propuneri de norme arheografice dorim să ne oprim asupra principalelor părți componente ale corpusului pentru că după felul în care se realizează se recomandă și opera.

Prefața. Împărtășim punctul de vedere că această parte componentă a unui uriaș corpus, așa cum se prefigurează el, are un rol deosebit în captarea interesului diferentelor categorii de utilizatori de informație cu privire la istoria românilor și a relațiilor lor cu restul lumii. Prefața trebuie să reflecte caracterul național al istoriografiei românești, național prin conținut și național prin

misiunea politică, a istoricului și istoriei în societatea românească²⁶, motivația de ordin național și internațional, care îi călăuzește pe editori în realizarea corpusului într-o astfel de manieră încât să reușească pe deplin nu numai sublinierea transpunerii istoriei românilor în istoria universală, ci și principalele teze cu privire la ceea ce reprezintă linii caracteristice ale vieții societății românești în cadrul comunității mondiale, prezența și contribuția acestei civilizații cu profunde particularități la progresul civilizației universale, așa cum rezultă din documentele înseriate în volum pregătite concret sau proiectate (și aici intervine evident, rolul previziunii și al temeiniciei prognozelor) pe bază de cunoaștere autentică a materialului existent acasă și încă de adus din depozitele externe. Este dacă vrem, motivația cu argumentele izvoarelor străine a unei politici interne și externe bazată pe înalt umanism care poate pătrunde în conștiința lumii²⁷. Aceste pagini de început trebuie să dovedească faptul că întregul corpus prin experiența istorică înglobată poate reprezenta, ca instrument al științei, o componentă a practicii sociale și politice.

În același timp, prefața prin menirea sa de a forma convingeri trebuie să creeze la cercetătorul volumelor, indiferent de natura muncii lui — politician, cercetător științific sau simplu amator de istorie — o conștiință participativă militantă pentru a ține seama de învățămintele istoriei. În condițiile când adesea se apelează la experiența istorică pentru a determina comportamente sociale la scări naționale și internaționale un astfel de instrument poate contribui la transferul cunoștințelor din sfera științei istorice în sfera practicii sociale (chiar a unei practici internaționale în sensul unei utilizări internaționale ca dovadă probatorie în acte politice) cu tot arsenalul ei de modelare a conștiinței umane²⁸.

Introducerea. Bazându-ne pe compararea multor ediții am constatat de prea multe ori interferențe, nedelimitări între prefețe și introduceri, ba încă având și unele și celelalte elemente pe care le-am atribui, într-un sistem riguros de realizare editorială, notelor editorului (asupra edițiilor) și deci normelor arheografice. Am opta pentru acel gen de studiu care abordează pe larg contribuția documentelor dintr-un volum dat la clarificarea evenimentelor și fenomenelor sociale în succesiunea lor istorică. Introducerile, care pot atinge proporții mai mari și de aceea pot căpăta o structură pe capitole, trebuie să evidențieze proporțiile cunoștințelor acumulate asupra epocii prin documentele editate ținând seama și de gândirea care le-a zămislit. Ele trebuie să releve gradul de transformări social-politice extrem de complexe și contradictorii de-a lungul timpului, printr-o analiză critică și să demonstreze tezele instoriografiei românești și pe ale celei universale autentificate de documentele volumului și de alte corpusuri de izvoare românești și străine. Ineditul din documentele volumului dat ar oferi, pe lângă ineditul de date, și ineditul de interpretare și l-ar ajuta pe istoric să înlăture imperfecțiunile în tratarea faptelor, concluziile insu-

²⁶ L. Boia, *Cinq siècles d'historiographie roumaine*. Introduction, p. XX și versiunea românească la p. XXX în *Théorie et méthode dans l'historiographie roumaine (1965—1980)*. *Bibliographie selective annotée*, Biblioteca centrală universitară din București, București, 1980, 135 p.

²⁷ Titu Georgescu, *Argumente ale istoriei pentru o nouă ordine internațională*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, 372 p.

²⁸ Gh. I. Ioniță, *Principiile metodologice materialist-dialectice care călăuzesc cercetarea și studierea istoriei patriei, a mișcării muncitorești și a P.C.R.*, în „Anale de istorie”, Institutul de studii istorice și sociale-politice de pe lângă CC al PCR, XXII, 4/1976, p. 136—142; I. Florea, *Raportul dintre „mondial” și „național” în dezvoltarea istorică* în „Revista de filozofie”, XXV, (1978), nr. 2, p. 147—155; G. D. Iscreu, *Despre valoarea istoriei ca știință* în „Forum”, XV, (1973), nr. 8, p. 39—42.

ficiente și să adâncească cu ajutorul faptelor istorice, a teoriei, a criticii istorice, cunoașterea istoriei societății²⁹.

Un studiu introductiv, caracterizat de o gnoseologie optimistă, reflectând și profundele mutații care au loc în conștiința cercetătorului, posibile la nivelul unei metodologii istorice moderne, va putea să ne ofere o înțelegere superioară îndreptată spre adevărul inepuizabil.

Lista documentelor. Mai corect lista rezumatelor sau regestelor fiecărui document, trebuie să întrunească, în redactarea lor toate condițiile pe care le impune prezentul și viitorul unui subsistem format din evidența documentelor editate — ca parte a unui sistem informațional, deocamdată în perspectivă al Arhivelor (și atunci când se va înființa al unui NATIS) care folosește un sistem informatic (SARIAS) de valorificare a informației din documente. S-ar părea că lucrurile nu sînt prea complicate, dar soluții în condițiile metodei propuse de noi vor determina unele căutări care vor asigura viață lungă nu numai ediției dar și evidențelor realizate în scop de documentare și înmagazinare în memoria echipamentelor electronice. Punctul nostru de vedere s-a inspirat din necesități actuale de documentare (și de identificare a documentelor publicate fie în ediții lesne de consultat, fie cu un mare grad de dificultate în privința accesibilității datorită rarității lor, prezenței în biblioteci de peste hotare sau ca urmare a faptului că multe documente nu sînt relevante în bibliografia națională și internațională fiind ascunse — adică anexe la studii prin reviste sau monografii — sau ocrotite de dispoziții speciale) greu de atins cu rapiditate dacă nu se dispune de fișiere de documentare așezate cronologic ș.a.

Nota asupra ediției (a editorului). Ar fi oportun să reflecte în cazul ediției de documente străine despre istoria românilor și a soluției propuse în aceste pagini, motivația alegerii perioadei și a principiilor de structurare a volumului, în cazul alcătuirii cronologice sau tematice-cronologice, cît și a altor tipuri (alfabetice etc.) direcțiile de investigare a fondurilor și colecțiilor dintr-o țară sau alta cu Instituțiile de arhivă respective. De o importanță deosebită ni se pare a fi prezentarea fondurilor și colecțiilor consultate și a proporțiilor în care au fost parcurse — parțial, exhaustiv, criteriile de selecționare a documentelor aduse sub formă de microfilme și xerografii, pentru a ști dacă sînt necesare noi cercetări, sistemul de evidență sau starea de organizare a fondurilor și colecțiilor din țara de origine pentru a sluji verificării probității științifice a autorului cercetării românești și a editorului, normele respective la întocmirea volumului, notarea bibliografiei care a servit la publicarea (reluarea) celor editate în noul corpus precum și a bibliografiilor cu privire la emitenți, destinatari etc.

Spre deosebire de viziunea obișnuită, care insistă asupra normelor respectate cu privire la reproducerea textului, relevarea ideilor de mai sus ar pune în evidență mai bine latura fundamentală a relației arhivist-cercetător care investighează și selecționează, care pregătește ediția în condițiile responsabilităților conferite cercetării istorice și arhivistice de sistemul nostru național de cercetare.

Textul documentelor. Un studiu amănunțit asupra modalității de realizare a unor corpusuri românești și străine ne-a condus la concluzia că redarea textelor cu întregul aparat științific, operațiunea cea mai importantă, dar și cea mai grea, nu va conduce colectivele ce vor lucra la o asemenea întreprindere la aplicarea unei metode pe deplin unitară. Greutatea analizei pentru a găsi

²⁹ I. Florea, *Faptul „istoric” și legitatea socială*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă CC al PCR”, XIII, (1967), nr. 2, p. 115—124.

soluțiile cele mai adecvate de editare a textului, cu excepția celor medievale³⁰, constă mai întâi în faptul că documentele provin din surse naționale foarte diferite. Într-un fel vom aplica normele arheografice general valabile la textele medievale latine, otomane, grecești, slavone, rusești etc. care prezintă un înalt grad de dificultate începând de la transcriere-traducere cu respectarea limbii în evoluția ei, aplicarea ortografiilor și pînă la notele de subsol (prin care înțelegem adnotările, explicarea oricărui element din text ce ar putea sluji cu ceva cercetătorul în interpretarea datelor și care conțin de fapt critica internă a documentelor) și în alt mod se pun problemele respective pentru documente moderne în limbi de circulație universală. Milităm însă pentru traducerea documentelor externe, indiferent de limba în care sînt scrise deoarece acest corpus în întregimea lui nu poate rămîne numai la îndemîna numărului extrem de redus de cercetători foarte buni cunoscători de limbi străine. Practica lucrurilor a arătat că studii de mare profunzime pot fi realizate de analiști deosebit de dotați fără a putea stăpîni, pînă la finețe, limba documentelor. Or, traducerea chiar dacă va rămîne în condiții de realizare excelentă, **orientativă**, tot va determina pe de o parte propășirea științei istorice la proporții tot mai mari, măsurabile, prin relația scop-efect, în numărul și calitatea studiilor apărute, în teorii noi în pas cu vremea și cu evoluția societății și a generațiilor, iar pe de altă parte va îmbogăți experiența diplomatiei și arheografiei românești. Dealtfel traducerea reprezintă prima interpretare științifică a textului.

O a doua problemă privind textul documentelor derivă din natura și valoarea inegală a izvoarelor. În colecția noastră de microfilme există spre exemplu corespondență oficială și particulară, rapoarte de cancelarie, documente statistice, studii sau descrieri referitoare la teritoriu, modul de viață, religie, obiceiuri, monumente ale poporului român și cîte alte genuri de izvoare complexe care vor ridica probleme privind documentul primar, conceptele și variantele, documentul de bază și anexele lui, sau textele excerptate sau publicate integral așa cum se întîmplă cu documentele de presă. Fără îndoială că pe măsură ce vom urca spre epoca modernă și contemporană numărul tot mai mare de documente externe de care dispunem în colecția de microfilme și xeroagrafii va impune o ierarhizare a valorilor documentare și o selecție pentru publicare (în funcție de: **coeficientul de identificare** — raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total al documentelor relevante existente într-un fond; **coeficientul de pierdere** — raportul dintre numărul documentelor relevante neselectate și numărul total al documentelor relevante existente într-un fond și **coeficientul de precizie** (de relevanță) — raportul dintre numărul documentelor relevante selectate și numărul total al documentelor selectate dintr-un fond)³¹.

Indiferent de ierarhizarea valorică pe temeiul analizei știrilor transmise fiecare document întregeste informația, poate contribui substanțial la reconsti-

³⁰ Pentru documentele medievale beneficiem de norme bine conturate în țară și peste hotare. Vezi H. B. Bautier, *Pour une normalisation internationale des règles de publication des documents financiers, domaniaux et administratifs et des lettres et recueils de correspondance*, în *Comité international des sciences historiques, XV-e Congrès international des sciences historiques, Bucarest, 10—17 août 1980. Rapports, III, Organismes internationaux affiliés et commissions internes*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1980, p. 361—378.

³¹ Cf. *Informare-documentare editură și poligrafie* (colecția STAS) 54, Edit. tehnică, București, 1974, p. 15—16.

tuirea detaliilor, a frământărilor ce au dus la îndeplinirea sau neîndeplinirea unor acțiuni. Ca izvoare istorice externe copiii noastre capătă valoarea documentară de prim ordin ajutându-ne să reconstituim mai autentic în detaliile ei esențiale, atât epoca cât și activitatea protagoniștilor ei.

Desigur, noi dispunem de norme tehnice care înmagazinează o experiență arheografică națională bogată, iar cu adăugarea celei promovată de diplomațiști și editorii străini vom reuși să rezolvăm adecvat structurii volumului problemele ridicate de texte.

Résumé

Cette étude part de la conclusion selon laquelle promouvoir la connaissance réelle de l'histoire d'un peuple par le truchement de la science de l'histoire ne saurait se réaliser sans étudier les documents qui existent objectivement en tant que produits d'un milieu social bien établi. Or, il s'avère particulièrement nécessaire, si l'on veut comprendre la complexité des réalités aussi bien internes qu'externes du peuple roumain envisagées le long de siècles, de passer sans tarder à éditer un nouveau corpus „Eudoxiu Hurmuzaki” de documents étrangers, à vocation internationale. Une telle démarche qui pourrait donner de nouvelles lumières quant à la personnalité si distincte des Roumains dans l'histoire universelle, devait constituer à la fois un instrument fort utile à la création scientifique dans le domaine de la théorie de la connaissance historique et de l'éducation politique et humaniste des gens.

Par ailleurs cet article prouve incontestablement que ce sont les Archives de l'État qui, appuyées par les autres établissements de recherches dans le cadre de certains programmes globaux (à l'échelle nationale sous le contrôle de l'Académie des Sciences Sociales et Politiques) et sectoriels (relevant d'établissements qui en disposent de spécialistes) doivent élaborer et éditer un corpus si important pour le progrès de l'histoire.

Tout en donnant une réponse à la question de la structure, les auteurs, pensent que le nouveau corpus „Eudoxiu Hurmuzaki” devait inclure tous les documents étrangers ayant trait aux Roumains et publiés dans des publications nationales et étrangères ou figurant aux Archives roumaines ou étrangères. La fonction de la nouvelle édition ne saurait être que de longue durée afin de s'imposer comme un fait de référence nationale et internationale et la structure des volumes devrait être orientée par pays ou, dans le cas de chaque pays, par établissements de dépôt (archives, bibliothèques) ainsi que par fonds d'archives.

Ainsi l'édition dont nous venons de parler ne saurait être jugée comme achevée donnant par la suite la possibilité d'être à n'importe quel moment de l'avenir, complétée.

Les auteurs se sont de même prononcés sur la façon dont il faudrait concevoir la préface, l'introduction, la liste des documents, la note de l'édition et la reproduction des textes afin que ce moderne instrument scientifique puisse constituer une véritable composante de la pratique sociale et politique.

Précis

The article is based on the idea that the promotion of a real knowledge of every people's history by the means of the historical science, calls for the research of the documents which exist objectively, being the result of a certain society.

That's just why, for the understanding of the complex internal and external questions of the Romanian people during his history, it is necessary, as a result of the present documents accumulation, the reedition of a new „Eudoxiu Hurmuzaki” corpus including the external documents which have a great international importance.

Such an editorial achievement which would bring forward some new aspects of the distinct Romanian people personality, ought to become an useful finding-aid for the scientific creation in the field of the historical knowledge; at the same time, it ought to become an efficient instrument in the political and humanistic education of the people.

The article demonstrates that the drowing up and the publication of a such important corpus for the historical science progress, are due to the State Archives assisted by other research establishments; it ought to be realised as a part of some national scientific programmes led by the Social and Political Sciences Academy and also as a part of some sectors scientific programmes drown up by the establishments having specialists in this field of activity.

As to the structure of this corpus, the authors suggest that the new „Eudoxiu Hurmuzaki“ corpus ought to include all the external documents regarding the Romanian people which were printed in the foreign and the national publications on are kept in the foreign or Roumanian archives. Its function ought to be of long standing, the corpus becoming in this way a national and international finding-aid. The volumes of this corpus ought to take into account the alphabetical succession of the countries, the depositories (archives, libraries) and the archival fonds. In this way the new corpus could be completed continually.

At the same time the authors show the way in which the foreword, the introduction, the documents liste, the notes and the contents of the documents should be drawn, such as this modern finding-aid becomes one of the component parts of the social and political practice.

INVENTARIEREA DOCUMENTELOR ORGANIZAȚIILOR SOCIALISTE

VOICA COMAN

Multiplele direcții în care sînt folosite documentele în viața societății reclamă cunoașterea cît mai exactă a conținutului acestora. Pentru cercetarea evenimentelor, a oricăror aspecte — social-politice, economice, culturale — dintr-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat se recurge la documente, la mărturia istorică autentică, de unde rezultă necesitatea inventarierii lor, operațiune care se efectuează după criteriile diferențiate, în raport de suport, de modul de constituire, de format etc.

Din punct de vedere arhivistice inventarierea este operațiunea de luare în evidență a unităților arhivistice dintr-un fond, o parte de fond sau colecție. Inventarul este instrumentul de evidență în dublu sens, sau, mai exact spus, cu dublă funcționalitate. În primul rînd este instrumentul care înserează, sub formă de rezumat, în mod concis și concludent, informațiile cuprinse în documentele constituite în unități arhivistice. Dar inventarul este, totodată, un instrument de evidență în sens administrativ-gestionar, pe baza căruia se efectuează predarea documentelor în responsabilitatea unor lucrători desemnați să asigure conservarea, securitatea și folosirea documentelor în cadrul organizației.

Metodologia activității de inventariere a arhivei a fost totdeauna o problemă mult discutată de arhiviști și istorici, enunțîndu-se despre aceasta păreri contradictorii. Așa, de pildă, după unele păreri, inventarele ar trebui să rezume foarte sumar probleme mari din cuprinsul unităților arhivistice, rămînînd celor interesați ca, prin clasică și anevoioasă muncă de cercetare, să depisteze documentele de care au nevoie. În sprijinul acestor păreri s-a apelat și la argumentul că o asemenea practică este aplicată în țări cu mare tradiție arhivistică.

Cealaltă opinie care răspunde concepției actuale promovate în cele mai multe țări ale lumii cu privire la funcțiile arhivelor în viața societății, analizînd conceptul de inventariere, apreciază această activitate ca procesul cheie al muncii arhivistice. Acesta este și punctul de vedere al arhivisticii actuale românești care concepe inventarul unui fond arhivistice, al unei părți de fond, al unei colecții arhivistice etc., ca instrumentul prin care se realizează evidența documentelor constituite în unități arhivistice și care oferă, în același timp, informații detaliate asupra conținutului acestora.

Paralel cu preocupările pentru reorganizarea arhivelor vechi și întocmirea evidenței lor, Arhivele Statului au căutat modalități noi, operative și eficiente de organizare și inventariere a arhivelor curente. Inventarierea arhivelor de către creatorii acestora, după criteriile bine stabilite, ca un proces dirijat, sub îndrumarea și controlul Arhivelor Statului, a devenit absolut necesară în condițiile creșterii an de an, a volumului arhivelor.

Specializarea și diversificarea instituțiilor au dus la delimitarea atribuțiilor, a rolului și locului fiecăreia în cadrul sistemului național. În acest cadru au devenit necesare noi măsuri și în ceea ce privește desfășurarea muncii de arhivă, menite să protejeze tezaurul documentar al țării, măsuri legiferate de

După aproape 15 ani de aplicare a acestor acte normative, Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România a adus modificări esențiale, prevederile sale constituindu-se într-un sistem unitar de dispoziții care reglementează munca de arhivă la organizații, privită ca un flux de activități, în succesiunea firească a desfășurării lor. În cadrul acestora, inventarierea este o activitate de realizarea căreia va depinde, ulterior, selecționarea și valorificarea documentelor.

Modalitatea de inventariere a documentelor curente, stabilită de legislația arhivistică, este perfect aplicabilă și asigură utilizarea lor operativă în scopuri științifice și practice, iar modelul de inventar este unic pentru toate organizațiile, atât ca formular cit și ca mod de completare.

Rigurozitatea cu care se urmărește aplicarea uniformă a criteriilor de inventariere are ca scop asigurarea unor evidențe utile în prezent, care să poată fi utilizate, într-o primă etapă la selecționare, iar după predarea documentelor la Arhivele Statului să constituie evidența pentru elaborarea de lucrări științifice, pentru prelucrarea automată a informațiilor prin tehnica electronică etc.

În conformitate cu prevederile legislației arhivistice românești documentele sînt constituite la compartimentele de muncă ale organizației (direcții, servicii, birouri), pe baza nomenclatorului și se inventariază pe problemele și termenele de păstrare stabilite în acest instrument de lucru. În mod practic, la începutul fiecărui an calendaristic compartimentele constituie și inventariază documentele create în cursul anului precedent.

Inventarierea documentelor la compartimente nu trebuie înțeleasă ca o soluție de conjunctură, în condițiile lipsei unui serviciu de arhivă în cadrul organizației, ci ca pe o măsură menită să asigure efectuarea lucrărilor, în cele mai bune condiții, de către cei care participă nemijlocit la soluționarea problemelor și care, în consecință, cunosc conținutul documentelor și modul de constituire a lor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, organizațiile și chiar compartimentele din cadrul acestora operează cu termeni specifici care trebuie utilizați corect în inventare pentru a nu se denatura înțelegerea sensului lor real.

Problema soluționării acestei activități are, în același timp, și un aspect social pentru că este de la sine înțeles că orice specialist este interesat de soarta documentelor care-i reflectă munca, a sa și a colectivului în care-și desfășoară activitatea, că nu-i poate fi indiferent dacă documentele create de el se păstrează sau se distrug, dacă au sau nu evidență, dacă mai pot fi identificate după predarea lor la arhiva organizației și, ca atare, dacă mai pot fi utilizate ca bază documentară pentru activități noi, pentru justificarea muncii depuse, pentru compararea rezultatelor de la un an la altul, de la o perioadă la alta etc.

Sistemul de constituire și inventariere a documentelor pe probleme și termene de păstrare aplicat în țara noastră prezintă marele avantaj că permite selecționarea cu operativitate a unităților arhivistice lipsite de importanță istorică și documentară, face posibilă scoaterea din depozite a maculaturii și crearea spațiului pentru depozitarea documentelor nou create.

O scurtă prezentare a etapelor de lucru pe care le parcurge procesul de inventariere va scoate mai mult în evidență posibilitatea de realizare a acestei activități fără dificultate, ca și eficiența sistemului preconizat de Decretul 472/1971, aplicat în prezent în țara noastră.

Pentru evitarea erorilor în sistemul de inventariere este indicat ca organul de arhivă al organizației, sau în lipsa acestuia, compartimentul care are în competență sa munca de arhivă să multiplice și să difuzeze tuturor compartimentelor formularul de inventar, obligîndu-le, în acest fel, să răspundă rubricilor impuse.

Dosarele constituite, încheiate, certificate, cu datele copertei corect completate, se grupează pe termene de păstrare.

Inventarierea efectuându-se pe termene de păstrare, fiecare compartiment întocmește anual atâtea inventare cîte grupe de termene au fost stabilite — respectiv de 1 an, 5 ani, 10 ani, 15 ani, 30 de ani etc., și, în plus, inventarul documentelor cu importanță istorică și documentară care se păstrează „permanent“.

În mod firesc, inventarul trebuie să răspundă la anumite cerințe, să cuprindă elementele de identificare înscrise pe coperta fiecărei unități arhivistice. În antetul inventarului se trece denumirea organizației și a compartimentului care a creat documentele, iar în titlu se menționează anul documentelor și termenul de păstrare. Elementele de identificare sînt: numărul curent care începe cu nr. 1, în continuare, în cadrul anului și termenului de păstrare (ca urmare, toate inventarele, indiferent de termenele de păstrare, ca și cele pentru documentele „permanente“, încep cu nr. 1) și indicativul unității arhivistice după nomenclator. Dacă la același indicativ s-au creat mai multe unități arhivistice (volume) se atribuie numere de inventar, în continuare, dar se repetă indicativul, menționîndu-se numărul volumului.

Pentru a răspunde scopurilor enunțate, inventarul trebuie să evidențieze într-un mod concis și clar, toate informațiile esențiale desprinse din documente, fără a se insera și aprecierile personale ale celui care efectuează inventarierea; se menționează categoriile de documente și obiectul acțiunii: (proiect de decret privind... inițiat de... cu avizele și documentațiile corespunzătoare; Regulamente de organizare și funcționare a...; Plan de producție cu sarcini de plan pe campanii de lucru și fel de lucrări; Planul forțelor de muncă pe anul..., Informări analizate de Consiliul oamenilor muncii în ședința din..., concluziile și procesul-verbal; Informări privind realizarea planului departamental de export pe trimestrul I, centralizatoare și situații; Informări, situații centralizate privind îndeplinirea planului de investiții pe perioada aprilie-iunie; bilanțul de venituri și cheltuieli pe anul... ș.a.m.d.), precum și denumirile oficiale ale instituțiilor, ale beneficiarilor sau clienților, obiectul acțiunilor și orice alte elemente prin care se pot exprima, cît mai concludent, informațiile esențiale din documentele supuse inventarierii. De asemenea, se specifică dacă documentele sînt sub formă de proiect sau copie, iar în cazul existenței în dosar a unei lucrări în mai multe variante, care au constituit etape de lucru, ca urmare a unor avizări succesive ale organelor de stat etc., se menționează și acestea.

La prima vedere s-ar putea crede că inventarul, în cazul documentelor constituite după nomenclator, este o transcriere a acestuia. O asemenea înțelegere a problemei ar fi total greșită, pentru că nomenclatorul este un tabel sistematic de probleme formulate generic, pe cînd inventarul nominalizează și concretizează acțiunile, delimitează perioadele la care se referă documentele. Astfel, pentru poziția din nomenclator fixată sub formularea „Proiecte de acte normative inițiate de..., cu documentația corespunzătoare“, în inventar se precizează domeniul la care se referă proiectele — ex. la transportul pe căile ferate, la reglementarea finanțării investițiilor etc., nominalizîndu-se, pe cît posibil, și documentațiile cele mai importante anexate la proiecte. De asemenea, o poziție din nomenclator formulată „Informări privind dezvoltarea industriei alimentare“ se concretizează în inventar, indicîndu-se acțiunea, obiectivele, localitățile ș.a.; ex.: Informări, rapoarte, studii privind dezvoltarea Combinatului de prelucrare a cîrnii din municipiul...“, „...extinderea capacității întreprinderii de prelucrare a legumelor și fructelor din...“ ș.a.m.d.

Un alt aspect al problemei îl constituie faptul că la același indicativ din nomenclator se pot crea mai multe volume care constituie, fiecare, o unitate arhivistică și ocupă în inventar o poziție distinctă, iar în rezumatul fiecăreia se menționează ceea ce îi este caracteristic. Așa, de exemplu, la un serviciu de contabilitate, în nomenclator se formulează o singură poziție cu „note contabile și acte justificative anexate la acestea“, dar același serviciu va crea, anual, cîteva zeci sau sute de dosare cu asemenea documente, al căror conținut va fi

formulat în inventar: „note contabile de la nr. 1—30 și actele justificative anexate la acestea“, avînd ca dată „luna ianuarie“; dosarul următor va fi rezumat „note contabile de la nr. 31—65...“, „luna februarie“, în continuare, putîndu-se înlocui, în acest caz, ca și în alte cazuri similare, cuvintele care se repetă de la o poziție de inventar la alta, cu mențiunea „idem“ (ex. „idem de la nr. 31—65“ etc.).

Unitățile arhivistice constituite din documente de același fel se inventariază în mod succesiv, în ordine cronologică, luînd ca element cronologic ziua, decada, luna, trimestrul, semestrul etc., după modul de constituire a documentelor, deși toate au primit, la constituire, același indicativ din nomenclator.

Alte categorii de documente ca planurile de producție, de muncă și retribuții, dările de seamă de activitate, cele contabile, dările de seamă statistice, bilanțurile de venituri și cheltuieli ș.a., care se întocmesc trimestrial, se inventariază în ordinea trimestrelor, la termenele de păstrare corespunzătoare, iar cele anuale vor fi cuprinse în inventarul documentelor permanente.

Păreră că stabilirea conținutului unității arhivistice și rezumarea lui în inventar ar avea caracter subiectiv este total neîntemeiată, cel puțin în situația unităților constituite pe probleme, acesta fiind modul statornicit în constituirea arhivei curente. Important este ca cel care efectuează inventarierea documentelor să cerceteze cu atenție unitatea arhivistică în întregime pentru a se edifica pe deplin asupra conținutului documentelor din componența sa. În cazul unor dosare constituite din documente de același fel, primite de la toate organizațiile dintr-o ramură de activitate, dintr-o localitate etc., sau de la cele mai multe dintre acestea, în inventar se va face mențiunea, în mod generic, „...de la fabricile de zahăr din țară“, „...de la întreprinderile textile din București“ sau „dări de seamă de sfîrșit de an de la școlile generale din municipiul...“ ș.a.m.d. Găsirea lor în cadrul unității arhivistice nu va fi adevărată, presupunînd că au fost clasate în ordinea alfabetică a denumirilor, în ordinea numerelor școlilor etc. În acest caz este recomandabil să se menționeze și cîteva din cele mai reprezentative fabrici de zahăr sau întreprinderi textile etc.

Un alt element de identificare pe care inventarul îl evidențiază în mod exact îl constituie data sau datele extreme ale documentelor din unitatea arhivistică: anul, trimestrul, luna, decada, zilele sau ziua documentelor. În cazul unei unități arhivistice care cuprinde documente privind problema începută într-un an dar neîncheiată, la sfîrșitul inventarului se face mențiunea: ...au fost lăsate la... (denumirea compartimentului), nefiind încheiate. Unitățile arhivistice preconstituite cum sînt registrele, condicile ș.a., se inventariază după dosare, în inventarele anilor și termenelor corespunzătoare de păstrare.

Numărul fișelor constituie, de asemenea, un element pe care îl evidențiază inventarul, ca mijloc de control asupra integrității documentelor cuprinse în unitatea arhivistică, de identificare a unui anumit document, etc.

În unele cazuri, acolo unde munca însăși o cere, arhivele pot fi constituite tematic, iar inventarele se întocmesc pe baza aceluiași criteriu. Compartimentele constituie documentele în unități arhivistice pe probleme strict delimitate, fiecare avînd un cod de identificare. Fondurile arhivistice sînt organizate pe serii de documente alcătuite de la înființarea organizației pînă în prezent, unitățile arhivistice fiind repartizate, după cod, la problema corespunzătoare, introduse în mape și numerotate în continuare în cadrul problemei, evidența lor cuprinzînd elementele inventarului arhivistic.

Ocupîndu-ne de problema inventarii documentelor curente, așa cum este reglementată în Decretul nr. 472/1971 și concretizată în Normele tehnice, avînd ca instrumente de lucru indicatoarele termenelor de păstrare pe ramuri, și nomenclatoarele, nu trebuie să pierdem din vedere că unele organizații dețin încă în depozitele lor documente create înainte de punerea în aplicare a indicatoarelor și nomenclatoarelor, care nu au fost organizate potrivit normelor arhi-

vistice. Este de la sine înțeles că se exclude posibilitatea inventarierii acestor arhive prin asimilarea nomenclatoarelor, care sînt instrumente aplicabile numai la arhiva curentă. Inventarierea fondurilor aflate în această situație impune o muncă migăloasă de reconstituire a schemei de organizare a instituției creatoare și de readucere a unităților arhivistice în ordinea inițială, firească, în care au fost create.

Inventarierea în aceste cazuri se poate aborda prin metoda directă, la fondurile cu volum mic de documente sau la părțile din fondurile arhivistice formate din grupe mari de unități arhivistice de același fel (ex. dosare de judecată, de arbitraj, de personal, dosarele clienților din fondurile bancare etc.), a căror ordonare definitivă este posibilă înainte de inventariere. Inventarierea directă constă în înscrierea elementelor cerute de formular, privind fiecare unitate arhivistică, direct în inventar, realizîndu-se astfel un ritm de inventariere crescut, o scurtare a timpului de realizare a lucrărilor.

În cazul fondurilor de mai mare complexitate, a căror ordonare nu poate fi inițial executată definitiv, se procedează la fișarea unităților arhivistice, operațiune care constă în înscrierea pe fișe a tuturor elementelor cerute de inventar, urmînd ca ordonarea definitivă a fișelor și unităților arhivistice să se efectueze după fișarea întregului fond, a unei serii de documente, sau a unor părți din fond. Numerele de inventar ale unităților arhivistice se înscriu pe copertele acestora și în fișele corespunzătoare, în mod provizoriu, fiind posibile modificări ulterioare, în faza de definitivare a lucrării.

Prin clasarea fișelor în ordine definitivă, urmată de ordonarea corespunzătoare a unităților arhivistice, se realizează o inventariere indirectă, practică în cele mai multe cazuri de organizații.

Un inventar bine întocmit va oglindi complexitatea funcțiilor organizației creatoare a documentelor, atribuțiile, modul de organizare și funcționare, specificul activității sau producției, realizările obținute, veniturile, cheltuielile, beneficiile, procesele de înnoire și perfecționare intervenite de la o perioadă la alta, relațiile de cooperare cu alte organizații din țară și străinătate etc.

Inventarele întocmite de organizații nu răspund însă, întotdeauna, rigorilor activității arhivistice și de cercetare, de aceea în perioada de pregătire a documentelor pentru predarea la Arhivele Statului se impune verificarea și perfectarea lor. Adesea aceste îmbunătățiri se efectuează după depunerea documentelor la Arhivele Statului, înainte de punerea în cercetare a documentelor, cînd, odată cu predarea în gestiune a fondurilor, se realizează și o verificare minuțioasă a existentului. În acest proces sînt corectate eventualele inexactități, operîndu-se modificările necesare în inventare, pentru a fi utilizate cu eficiența necesară în activitățile de valorificare, organizate în sistemul Arhivelor Statului.

Conținutul activităților de arhivă de la organizații, calitatea inventarelor pe care le întocmesc acestea se asigură printr-o strînsă conlucrare a Arhivelor Statului cu compartimentele de secretariat și arhivă, prin îndrumarea și controlul aplicării legislației arhivistice de către factorii desemnați în acest scop.

Toate etapele muncii de arhivă au rolul lor bine determinat. Între acestea, inventarierea este cea care asigură evidența documentelor, ceea ce rămîne, alături de documente, peste ani, poate peste secole, dintr-un întreg flux de activități intermediare.

Résumé

D'après l'auteur de l'article, dresser un inventaire, en tant qu'activité archivistique, signifie prendre en évidence les unités archivistiques composantes d'un fonds dans sa totalité ou seulement d'une de ses parties, ainsi que d'une collection. Il s'ensuit que l'inventaire doit être compris comme instrument d'évidence dans un double sens, d'abord

parce qu'il reproduit les informations contenues par les documents afin de les rendre accessibles à la recherche et ensuite en tant qu'instrument d'évidence administrative-gestionnaire offrant la possibilité d'assurer le maintien, la conservation et la sécurité des documents.

Le Décret No 472/1971 concernant le Fonds Archivistique National de la R. S. Roumanie établit un système unitaire de dispositions qui réglementent le travail archivistique dans les organisations ; au milieu de ce flux d'activités, l'inventaire est dressé par les compartiments de chaque organisation, ce qui permet de prendre en évidence les documents classés par problèmes et termes de conservations des le moment de leur création.

Quand on dresse un inventaire, il est nécessaire d'identifier correctement les informations comprises par les documents et de bien connaître la terminologie spécifique à l'organisation ou au domaine d'activité en question, afin que l'inventaire reproduise de la façon la plus exacte les éléments indispensables à l'identification de l'unité archivistique respective (et réclamés par le formulaire unique et obligatoire) et surtout le contenu des documents, qui doit être exprimé d'une manière claire et concise mais ne manquant pas en même temps de synthétiser les informations essentielles, de dénommer ou concrétiser les actions et de délimiter les périodes de temps auxquelles se rapportent les documents.

Les documents du même type créés en plus grand nombre par les organisations, tels que, par exemple, les notes de comptabilité, les actes bancaires etc. sont inventariés successivement, par ordre chronologique, en prenant comme élément chronologique le jour, la décade, le mois, le trimestre, le semestre, conformément à la portée temporelle des documents quoiqu'à leur création ils aient reçu le même indicatif prévu par le nomenclateur.

Cependant les inventaires peuvent être dressés aussi en tenant compte du critère thématique ou alphabétique, vu le système d'organisation des documents.

S'il y a des fonds très complexes, on inscrit sur des fiches les unités archivistiques (en tenant compte de tous les éléments exigés par le formulaire d'inventaire), les fiches et les unités archivistiques devant être ordonnées finalement par compartiments, séries etc. conformément à l'organigramme de l'institution qui a créé les documents respectifs.

Précis

The article shows that the inventorization, as an archival activity, represents the registering of the archival units belonging to fonds, parts of fonds or a collection. The inventory is an registering instrument in double sense, in the first place because it presents the information included in documents, thus making them available for research and in the second place, it is an administrative instrument on basis of which the preservation, conservation and security of records is assured.

The Decree 472/1971 concerning the National Archival Fonds in the Socialist Republic of Romania is setting up an unitary system of rules which establish the archival activity in all institutions. Within this activity, inventorization is done by the divisions of the respective agency assuring in such a way the registering of records on subjects and on terms for retention from the first stage of their constitution.

In the process of inventorization it is necessary to know precisely the information included in documents and the specific terminology of the respective institution or branch of activity in order to correctly give in the inventory the elements for identifying the archival units (requested by the unique and compulsory printed form of inventory) especially the contents of records that have to be clearly and concisely formulated by synthesizing the essential information, and delimitating the periods, the records were referred to.

Documents of the same kind created in a greater quantity by the agencies as for instance the bookkeeping notes, banking documents a.s.o. are successively inventorized in chronological order by day, decade, month, timester, semester, following the way of constitution the records although they received from the outset the same indicative of the classified list.

But the inventories may be compiled on alphabetical criterium or on subject matter according to the system of constitution the records.

In case of fonds of great complexity the archival units are indexed on cards with all the inventory elements and finally the cards and the archival units are arranged on divisions, series, a.s.o., according to the organization scheme of the institution that creates the documents.

PETIȚIA DE LA 11 IUNIE 1861, COMITETUL PENTRU SUBSCRIPTIE ȘI SIGILIUL SĂU

DAN BERINDEI, MARIA DOGARU

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza nu însemnase totodată și unirea deplină politico-administrativă a celor două țări, dar, îndată după acceptarea de către toate puterile garante, în septembrie 1859, a actului istoric înfăptuit de români la începutul aceluiași an, Principatele Unite au acționat cu stăruință și fermitate pentru realizarea deplinei lor unificări. Cu toate acestea, au trebuit să treacă trei ani de la dubla alegere pentru ca Unirea Principatelor să devină o realitate desăvârșită. Hotărîtor a fost, în această privință, anul 1861 și mai ales lunile de sfîrșit ale primăverii și vara, cînd prin conlucrarea activă a domnitorului și a celor două guverne de stînga — guvernul Anastase Panu în Moldova și guvernul Ștefan Golescu în Țara Românească — au fost create condițiile interne care au impus puterilor garante acceptarea constituirii depline a statului național român.

În primăvara anului 1861, pentru a doua oară, liberalii radicali au preluat guvernarea Țării Românești. Venirea la putere a liberalilor radicali a fost întîmpinată cu satisfacție de opinia publică progresistă. „Toată lumea liberală de aici, scria Alexandru Papiu Ilarian noului ministru Vasile Mălinescu, se bucură și crede că numai prin acte energice veți scăpa situația”¹. Aparent guvernul Ștefan Golescu declara că avea o programă „foarte restrînsă”², fiind doar un minister de tranziție pînă la realizarea unirii administrative, dar în fapt țelurile noului guvern — care lucrează în cîințelegere cu ministerul Panu din Moldova — erau mult mai largi. Unirea deplină și lărgirea bazei legii electorale și în perspectivă reforma agrară constituiau obiectivele principale pe care și le propuneau liberalii radicali munteni.

O semnificativă scrisoare a lui Alexandru Golescu-Albu își păstrează întreaga importanță în a dezvălui planurile radicale. El scria fratelui său, șeful guvernului și-i cerea să proclame „Unirea absolută, Unirea definitivă” — „măsură care dacă ar fi fost înfăptuită de guvernele anterioare, ar fi scutit țara de doi ani de tărăgăneli, de îngrijorări, de decepții”. „Țara, adăuga el, nu așteaptă ca s-o administrați bine, sau s-o dezbarați de prevaricațiuni și de abuzuri, ci ca în timpul trecătoarei voastre treceri la putere s-o duceți direct la naționalitate prin Unire și direct la libertate printr-o lege electorală întinsă”³.

La sfîrșitul lunii aprilie 1861, Anastase Panu vizitase Bucureștii și atunci se stabilise planul comun de acțiune al radicalilor munteni (care se aflau în preziua preluării guvernării) și al guvernului moldovean. Prin aceasta se intrase nu numai într-o etapă decisivă în ceea ce privește impunerea Unirii depline puterilor garante, dar totodată se inaugurase o luptă între conservatori și liberalii de stînga din cele două țări în jurul chestiunei electorale. Încă din primăvara anului 1860, purtător de cuvînt al radicalilor, Grigore Arghiropol ceruse „să

¹ Scrisoarea din 12 mai 1861, N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1910, vol. XVIII, p. 43.

² „Monitorul Oficial al Țării Românești”, nr. 106 din 15 mai 1861, p. 417.

³ G. Fotino, *Boierii Golești*, București, 1939, vol. IV, p. 353—363.

dispară distincțiunea și catigoriile de colegii, cerindu-se un singur colegiu, cu un cens redus⁴. În noiembrie 1860, un alt radical, I. G. Valentineanu, scrisese răspicat în „Reforma“ : „Unirea, improprietățirea țăranilor, o lege electorală întinsă, eată ce strigă poporul român, eată ce cere națiunea română de la alesul ei“⁵.

La 5 ianuarie 1861, dînd glas unor aspirații largi, domnitorul a cerut Comisiei Centrale de la Focșani elaborarea unui proiect electoral „în simțul voturilor unanime ale Adunărilor ad hoc din anul 1857“⁶. În ultimele zile ale lunii mai, conlucrînd în mod evident, cei doi conducători de guverne de la București și Iași au trimis adrese la Focșani, cerînd grabnic realizarea mesajului domnesc din 5 ianuarie⁷. Panica a cuprins atunci pe conservatori care au recurs la soluția legării Unirii de problema prințului străin, în timp ce radicalii considerau, în situația dată, dezideratul nepotrivit și intempestiv, putînd duce doar la o complicare a situației internaționale a statului național român. Foaia conservatoare „Viitorul“ dînd expresie poziției drepte, insera următoarea întrebare : „Ce este Unirea, dacă se va face fără principe străin?“⁸. Mergînd mai departe, conservatorii au ajuns să lanseze o petiție în favoarea prințului străin. Riposta radicalilor nu a întîrziat însă : ea se va concretiza în campania de susținere a domnitorului prin „petiția de la 11 iunie“⁹.

⁴ „Românul“, nr. 66—67 din 6—7 martie 1860, p. 214.

⁵ „Reforma“, nr. 68 din 17 noiembrie 1860, p. 269.

⁶ „Protocoloalele Comisiunii Centrale a Principatelor Unite“, sesiunea II, protocolul LXIX (ședința din 20 ianuarie 1861), p. 2.

⁷ Ceea ce a dovedit încă o dată conlucrarea celor două guverne în sensul asigurării unei evoluții progresiste a stării de lucruri din Principatele Unite Române.

⁸ Cf. D. A. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, București, 1930, vol. XIII, p. 112.

⁹ Pentru aceasta vezi și studiul Elenei Pălănceanu, *Manifestări de masă în sprijinul desăvîrșirii Unirii Principatelor Române în anul 1861*, în „Cercetări istorice“, Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, vol. I, 1979, p. 103—116.

În primele zile ale lunii iunie circulau în județele țării două petiții, cea a conservatorilor în favoarea prințului străin și cea de ripostă a radicalilor în favoarea domnitorului și pentru lărgirea bazei electorale. Numărul mare de semnături nu l-a dobândit petiția conservatorilor, ci cea a radicalilor, care corespundea năzuințelor poporului. Conservatorii erau de-a dreptul înspăimântați. Barbu Catargiu scria la 6 iunie partizanilor săi din Comisia Centrală atribuind radicalilor intenția de a dobândi dictatura cu ajutorul maselor, „proiect demn de Louis Blanc, Proudhon, Considérant et Co”¹⁰. Panica conservatorilor era în ceea ce îi privea justificată, având în vedere uriașul ecou al petiției zisă de la 11 iunie. Comentându-l, „Revista Carpaților” arăta că „agitațiunea fu mare” și că acțiunea „luă caracterul unei demonstrațiuni imponente”, petiția întrunind 800 000 de semnături¹¹.

Acest important document supus de radicali unui adevărat plebiscit, declara că „Unirea desăvârșită a Moldo-României supt alesul ei din 24 ianuarie este singurul termin al suferințelor noastre de tot felul și numai această Unire poate aduce creditul, încrederea, stabilirea și autoritatea în stat, liniște și tărie în națiune”. Petiția mai cerea domnitorului „să întrunească cât mai curînd ministerele și Adunările spre a ne da o lege electorală în temeiul căreia să se poată convoca o reprezentațiune în adevăr națională”. Petiția respingea propaganda conservatoare în favoarea prințului străin, declarîndu-se pentru domnitorul Cuza, pleda pentru noua lege electorală și pentru unirea desăvârșită¹². Ea trebuia să folosească drept mijloc de convingere a puterilor garante privind caracterul urgent al înlăptuirii practice a cerințelor exprimate de domnitor în memoriul pe care-l adresase acestora și totodată să intimideze pe conservatori. Dezideratul exprimat în petiție privind lărgirea bazei legii electorale reprezenta o gravă amenințare pentru viitorul politic al conservatorilor și el implica într-un viitor apropiat și reforma agrară.

Pentru deschiderea oficială a campaniei de culegere a semnăturilor radicali au ales ziua de 11 iunie, în amintirea și cinstirea revoluției din 1848. A fost convocată o mare adunare populară la Filaret, pe Cîmpul Libertății. În dimineața zilei de 11 iunie, „Reforma” radicalului Valentineanu scria: „Sîntem convinși că ziua de 11 iunie, ziua măreată a învierii, a libertății și a mîntuirii poporului român va fi celebrată cu entuziasm în toată țara și că românii regenerați de astăzi vor adora acea zi ca epoca sacră a mîntuirii lor”¹³. Domnitorul însuși aprobase „din inimă” aniversarea revoluției, recomandînd doar „ordinea”¹⁴. În ziua întrunirii au avut loc noi alegeri municipale, care au evidențiat o izbîndă a radicalilor; prezidat de Dimitrie Brătianu, noul consiliu municipal avea în componerea sa ca membri pe Gh. Anghel, pe Anton Arion pe Dimitrie Berindei și pe Cezar Bolliac, toți partizani ai grupării radicale¹⁵. În consecință, „poporul vesel de acest triumf al său” s-a strîns pe cîmpul Liber-

¹⁰ Victor Slăvescu, *Scrisori inedite ale lui Barbu Catargiu, ianuarie-octombrie 1861*, în „Arhiva Românească”, VII (1941), p. 285—286.

¹¹ „Revista Carpaților” II, 1861, partea a II-a, p. 317.

¹² Vezi reproducerea ei din „Reforma”, nr. 17, din 15 iunie 1861, p. 65—66.

¹³ Ibidem, nr. 16 din 11 iunie 1861, p. 62.

¹⁴ Dimitrie Bolintineanu, *Vieța lui Cuza Vodă*, în *Proză*, Iași, f.a. vol. I, p. 29—30.

¹⁵ „Buletinul Municipal București”, nr. 29 din 4 iulie 1861, p. 1.

tății, „unde-l ascepta un banchet de vreo 2 000 de persoane și cîntecile melo-dioase și totodată melancolice ale muzicii române“¹⁶.

Organizatorii au acordat cu acest prilej o importanță deosebită însemnelor heraldice. Mărturiile epocii confirmă faptul că pe „Cîmpia Libertății“ s-a reconstituit și prin simbol atmosfera efervescentă din vara anului 1848.

Elementul cel mai semnificativ l-a constituit și de această dată, drapelul tricolor¹⁷. Într-adevăr, steagurile reunind roșu, galben și albastru, arborate în locuri de unde puteau fi văzute de mulțime, sporeau caracterul solemn al manifestării și insuflau participanților hotărîre în lupta pentru înfăptuirea idealului național¹⁸.

Alături de drapele s-au plasat panouri pe care se afla imprimată stema unită¹⁹, expresie a noului statut politic al Principatelor române²⁰. Noua stemă contopea într-un singur însemn național stema Țării Românești incluzînd acvila cruciată, element heraldic preluat de la romani, pe care revoluționarii pașoptiști l-au interpretat drept dovadă a originii latine și a continuității românilor în vatra strămoșească, cu capul de bour al Moldovei²¹.

Remarcăm faptul că și în această zi, în care aniversarea revoluției a constituit un mijloc de luptă pentru transpunerea în practică a obiectivului politic major, s-a înălțat ca odinioară, în timpul triumfului revoluției, o statuie a libertății.

„Înzeita libertate“ pentru care au militat cu ardoare luptătorii pașoptiști era înfățișată și în 1861 într-o viziune corespunzătoare concepției înalte a artei militante. Ea „reprezenta România rumpînd lanțurile despotismului și ridicînd stindardul libertății“²².

Subliniind semnificația monumentului, „Reforma“ adăuga detaliul că „alătura“ se găsea portretul domnitorului „alesul românilor și speranța lor de viitor“²³.

Inscripțiile diverse afișate, exprimau, după cum relatează „Revista Carpaților“, „principii, dorințe și aspirațiuni felurite precum : libertate, dreptate, unirea României, armare, lege electorală întinsă“²⁴. La intrare, două piramide purtau datele memorabile evocînd revoluțiile din 1821 și 1848, Aunările Ad-hoc și dubla alegere, pe o altă placardă, era scris : „Să trăiască unirea sub principele pămîntean și cu reforma electorală“²⁵.

¹⁶ „Reforma“ nr. 17 din 15 iunie 1861, p. 65.

¹⁷ În privința folosirii tricolorului în timpul revoluției, vezi C. Căzănișteanu, *În legătură cu drapelele instituite în timpul revoluției muntene de la 1848*, în „Materiale de istorie și muzeografie“, IV (1966), p. 265—272; A. Bunea, *Steagul poporului român din Transilvania în revoluția din 1848—1849*, în „Anuarul Institutului de istorie“ Cluj, 12 (1969), p. 37—52; Maria Dogaru, *Tricolorul și cocardele în contextul luptei revoluționarilor pașoptiști*, în „Revista de istorie“, 31 (1978), nr. 5, p. 861—869.

¹⁸ „Revista Carpaților“ II (1861), partea I-a, p. 768, specifică faptul că „mai multe stindarde tricolore“ erau înfipte în stîlpi înalți“.

¹⁹ „Unirea“, nr. 43 din 22 iulie 1861, p. 169.

²⁰ În legătură cu evoluția stemei unite vezi A. Sacerdoțeanu, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor“, XI (1968), nr. 2, p. 11—68; Dan Cernovodeanu, *Contributions à l'étude de l'héraldique d'Etat des Principautés Unies Roumaines (1859—1866)*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, XVII (1977), nr. 2; Maria Dogaru, *Insemne heraldice reflectînd ideea unității naționale*, în „Revista Arhivelor“, an LV (1979), vol. XL, Supliment, p. 206—221.

²¹ Maria Dogaru, *Conceptiile revoluționarilor pașoptiști oglindite în sigilii*, în „Revista Arhivelor“, L (1973), vol. XXXV, Supliment, p. 134—138.

²² „Revista Carpaților“ II (1861), partea I-a, p. 768.

²³ „Reforma“, nr. 17 din 15 iunie 1861, p. 65.

²⁴ „Revista Carpaților“ (II), 1861, partea I-a, p. 768.

²⁵ Tribuna Română nr. 120 din 15 iunie 1861.

Obiectivele înscrise în petiție au făcut ca poporul să participe la adunare „cu miile” și „cu cel mai mare entuziasm”²⁶. Cîmpul, se scria în „Reforma”, era acoperit de lume de toate clasele și de toate sexele... Nu numai cîmpia întreagă, dar toate colinele din prejur erau acoperite de spectatori care împărtășeau bucuria generală. Șosea care străbate cîmpul era acoperită de trăsuri cu bănbați și dame care se opriseră pentru a privi acest spectacol măreț”²⁷. La mese se așezară să mănince cei săraci, lucrul fiind socotit drept un praznic pentru cei căzuți la 19 iunie și 13 septembrie 1848.

După luările de cuvînt ale lui Anton Arion, Cezar Bolliac și C. A. Rosetti s-a trecut la semnarea petiției, strîngîndu-se 7 000—8 000 semnături și întrunirea a luat sfîrșit²⁸. Evenimentul a avut răsunet și în presa străină, unele periodice de peste hotare vorbeau chiar de participarea a 40 000 de oameni la întrunirea de la Filaret²⁹. În schimb, conservatorii vor declara în Adunare, prin purtătorul lor de cuvînt, că se vorbise la întrunire „cum nu s-a vorbit nici în Franția la 93, vorbindu-se de sînge, de lovituri de acelea ce ar prăvăli țara în fundul prăpastiei”³⁰. La 25 iunie a avut loc la Iași, pe cîmpul de la Frumoasa, o întrunire similară, țărani prezenți exprimînd însă de data aceasta fătîș deziderate privind „îmbunătățirea soartei și împrăștierea lor”, și strigînd între altele „Să cadă boierescul”³¹. În județe, de asemenea, a fost desfășurată o acțiune intensă în favoarea petiției de la 11 iunie, numai în județul Ilfov strîngîndu-se peste 13 000 de semnături³². Lumea satelor a fost cuprinsă de agitație. Spre sfîrșitul lunii iulie, polemizînd cu C. A. Rosetti, oficiosul conservator va pune următoarele întrebări semnificative: „Simptomele de revoluții nu s-au văzut pretutindeni? Nu s-au resculat sate în Gorj? în Mehedinți? în Dolj? în Romanai? în Olt? în Argeș chiar la moșia amicului d. tale politic [al lui Rosetti — n.n.] Budișteanu? în Vlașca? și în fine în mai toate județele?”³³.

În tezaurul sfragistic național se conservă o interesantă matrice sigilară al cărui text și compoziție ne amintește de evenimentul la care ne referim³⁴.

Din legenda gravată la marginea spațiului sigilar constatăm că ea a aparținut „Comitetului pentru subscripție la petiția din 11 iunie”. În emblema acestui tipar se află stema unită redată prin două scuturi accolat plasate sub o singură coroană. Pentru a se evidenția semnificația deosebită a acvilei pentru români și pentru a se sublinia rolul Țării Românești în înlăturarea dublei alegeri, în scutul din dreapta, pe locul prim din punct de vedere heraldic, s-a plasat acvila cruciată, în timp ce în scutul din stînga s-a reprezentat stema Moldovei³⁵. Coroana care timbrează scuturile este o coroană închisă terminată cu glob crucifer și semnifică în acest caz, în limbaj heraldic, reunirea tronurilor țărilor surori sub un singur sceptru, înlăturarea actului istoric al unirii prin urcarea lui

²⁶ *Revista Carpaților*, II (1861), partea I-a, p. 768.

²⁷ „Reforma”, nr. 17 din 15 iunie 1861, p. 65.

²⁸ *Ibidem*, p. 66, „*Revista Carpaților*”, II (1861), partea -a, p. 769.

²⁹ Cf. „Reforma” nr. 19 din 25 iunie 1861, p. 74.

³⁰ Ședința din 13 iunie 1861. „Monitorul Oficial al Țării Românești”, suplimentul la nr. 136 din 21 iunie 1861 p. 3.

³¹ „Tribuna Română” nr. 123 din 29 iunie 1861.

³² Elena Pălănceanu, *op. cit.*, p. 108.

³³ „Unirea” nr. 43 din 22 iulie 1861, p. 169.

³⁴ Matricea se conservă în colecțiile Muzeului de istorie a R. S. România.

³⁵ Acest mod de reprezentare a stemei unite a fost ulterior modificat. Prin jurnalul Consiliului de miniștri din martie 1862, referitor la uniformizarea sigiliilor folosite de instituții, se menționează că stema țării va fi înfățișată printr-un scut unic cuprinzînd în dreapta acvila, în stînga capul de bour. Ar. St. București, fond Ministerul de Interne, Divizia Comunală, dosar nr. 209/1862 (inventar 315) f. 4.

Alexandru Ioan Cuza pe „tronurile glorioase ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul”³⁶.

Scuturile cuprinzând mobilele menționate au fost plasate pe două ramuri de lauri ce se unesc în partea inferioară. Matricea la care ne referim, realizată cu multă grijă din punct de vedere al reprezentării artistice, confecționată din metal, este gravată în excizie pentru a putea fi utilizată la sigilarea cu tuș.

Desigur, instituirea unui sigiliu propriu de către cei care au formulat petiția din 11 iunie și s-au preocupat de strângerea de semnături în favoarea revendi-cărilor cuprinse exprimă dorința acestora de a da o autoritate mai mare acțiunii și a demonstra caracterul oficial al manifestărilor întreprinse.

Posesorii matricei sigilare au evidențiat totodată prin conținutul emblemei și cuprinsul legendei legătura indisolubilă dintre lupta generațiilor de înaintași și dezideratul epocii respective, înfăptuirea unirii depline, obiectiv ce condiționa realizarea reformelor sociale așteptate de mase.

Supus atacurilor înverșunate ale dreptei din Adunare, guvernul își anun-țase la 24 iunie demisia. Domnitorul a cerut guvernului să nu se retragă, dar pe de altă parte nedizolvînd Adunarea nu i-a oferit cadrul legal de a-și continua misiunea. De altfel, la 11 iulie demisia a fost acceptată oficial și după un scurt inter-rimat al directorilor de ministere, domnitorul a încredințat la 19 iulie conser-vatorului Dimitrie Ghica sarcina de a alcătui noul guvern. Cu aceasta lua sfir-șit o etapă a domniei sale, radicalii nemaifiind chemați vreodată la guvernare. Domnitorul era un liberal moderat, dar dorința de a obține ratificarea puterilor garante în ceea ce privește unirea politico-administrativă și de a evita plîngerii ale conservatorilor înaintate acestora a reprezentat, neîndoielnic, motivul principal al renunțării domnitorului la conlucrarea sa cu stînga, mai întîi în Țara Românească, în favoarea guvernului Ghica, iar apoi și în Moldova, unde s-a format guvernul Moruzi. În vara anului următor va avea loc o nouă cotitură în acțiunea politică a lui Alexandru Ioan Cuza, deoarece despărțindu-se de conservatori, el va alege calea de mijloc a unui guvern moderat, supus autori-tății sale, ceea ce va duce pînă la urmă, în condițiile politice existente în Prin-cipatele Unite Române, la domnia personală.

RÉSUMÉ

Le pétition du 11 juin 1861 représent un épisode de l'action menée par le groupement radical des Principautés Unies en vue de soutenir le prince Alexandru Ioan Cuza, ainsi que pour réaliser l'union administrative et politique des deux pays — la Valachie et la Moldavie — jusqu'alors unis seulement par une union personnelle et pour accomplir une réforme électorale destinée d'élargir le nombre des citoyens engagés directement dans le processus politique en voie de développement. Les conservateurs opposèrent à cette pétition une autre destinée à produire des difficultés au prince par le desideratum qu'elle exprimait inopportun à ce moment-la : l'avènement au trône d'un prince étranger. Les deux pétitions ont circulé dans les départements du pays, la première recueillant l'adhésion générale des masses (plus de 800 000 signatures !), car elle correspondait aux aspirations de celles-ci. La pétition a été lié par les radicaux à la journée de 11 juin 1848, moment culminant de la révolution quarant-huitarde.

A l'occasion de l'assemblée de grande ampleur qui eut lieu à Bucarest, sur la colline de Filaret, quand la pétition fût lancée, une attention particulière fût accordée aux insignes héraldiques. Les drapeaux tricolores placés sur des point plus élevés ainsi que les compositions héraldique réunissant l'aigle et la tête d'aurochs exprimèrent d'une manière suggestive les aspirations de la nation roumaine ; tandis qu'une statue de la Liberté relevait, tout comme en 1848 la Roumanie se libérant des chaînes du despotisme et élevant le drapeau de la liberté. A Jassy une assemblée similaire offrit l'occasion, le 25 juin, aux paysans participants de solliciter également la réalisation de la réforme agraire. Le sceau du Comité d'organisation pour la souscription de la pétition du 11 juin 1861 présente dans

³⁶ Mesajul domnitorului Alexandru I. Cuza către Adunarea Electivă a Țării Românești, febr. 1859, Arh. St. București, fond Obșteasca Adunare a Țării Românești, dosar 30/1860, f. 11.

son champ les armes unifiées des deux pays, c'est-à-dire deux écussons accolés, timbrés par une seule couronne fermée.

PRÉCIS

The petition of 11 June 1861 represents an episode of the action undertaken by the Radical Group in the United Principalities for supporting both Prince Alexandru Ioan Cuza and the achievement of the political-administrative union of Walachia and Moldavia and for carrying out an electoral reform destined to enhance the number of the citizens directly engaged in the developing political activities. The Conservatives opposed to this petition another one destined to cause difficulties to the Prince owing to the desideratum it expressed, inopportune then, concerning a foreign prince on the throne of the United Principalities. The two petitions circulated throughout the country the first one enjoining the general adhesion of masses (more than 800 000 signatures as it corresponded to their aspirations).

The petition was associated by Radicals with the day of 11 June 1848 That was the climax of the Revolution of 1848.

On the occasion of the great meeting that took place in Bucharest on the Filaret Hill when the petition was read, a particular attention was given to the heraldic coat of arms. The tricolour flags put on the heights as well as the heraldic compositions putting together the eagle and the aurochs, expressed in a suggestive way the aspirations of the Romanian Nation and a statue of Liberty showed, like in 1848, the image of Romania tearing off the despotism chains and raising the freedom flag. At a similar meeting in Iași on 25 June the peasants who took part in it demanded the agrarian reform. The seal of the Organization Committee for subscribing to the Petition of 11 June includes in the field the united arms represented by two linked shields having above them a single closed crown.

DOCUMENTE INEDITE INTRATE ÎN PATRIMONIUL DGAS (1980)

CRISTINA DINU

Realizarea programului de îmbogățire a Fondului Arhivistic Național, activitate cu profunde implicații culturale, s-a materializat în cele 60 000 file document intrate în patrimoniul Arhivelor Statului din București. Originale sau copii, scrise în limbi vechi sau în limba română, purtătoare ale semnăturilor unor mari oameni ai istoriei noastre ori ale slujbașilor mărunți, grămăticii, copişti etc., întărite cu sigilii aplicate ori atârinate, confecționate din ceară roșie, neagră sau plumb, cu pecețile sau ștampilele unor sate, orașe, mănăstiri, biserici, toate aceste izvoare sînt oglinda vieții sociale și politice, a civilizației românilor și mărturia momentelor cruciale ale luptei poporului nostru, fie pentru îndepărtarea asupririi sociale sau naționale pînă la 1848, fie pentru dobîndirea independenței, realizarea Unirii de la 1 decembrie 1918 sau obținerea victoriei de la 23 August 1944.

Multe din documentele care au intrat în patrimoniul Arhivelor Statului readuc în atenția cercetătorilor fapte de istorie socială și politică ce pun în evidență îndeosebi relațiile dintre instituțiile feudale, relațiile dintre clasele sociale din vremea domnitorilor Radu Paisie, Mihnea Turcitu și Mihai Viteazul, exprimate de actele de danie și întărirea de moșii, de reglementările cu privire la obligațiile și dările feudale, de sporirea rezervei feudale și de starea țărănimii aservite, de situația unor localități printre care amintim satele Tatomirești, Serbănești pe Olt, Cucutenii și Mîndrești, Bărlui, Morânglavi, Băltești, Ghiușani, Trăseani ș.a.

Spre exemplu, documentul din 14 septembrie 1659 (7168) emis în Cetatea de scaun Tîrgoviște, în cancelaria lui Mihai (Mihnea) Radu, voievodul Țării Românești, este interesant nu numai pentru știrea că întărea stăpînirea boierului Iordache postelnicul, fiul boierului Trufanda vistiernicul, precum și fiilor săi, asupra satului Jivivodi, adică Apele Vii, din plasa Ciuhna, județul Romanați, ca și asupra tuturor vecinilor, pentru care au avut pricină de judecată în zilele lui Alexandru Iliăș voievod, în anul 1629 (7137), ci și pentru faptul că menționează un document anterior dat cu scopul de a reglementa aceeași pricină.

În același timp hrisevul contribuie, ca și alte documente din epocă, la aprofundarea studierii procedurii juridice pentru acordarea jurătorilor sau pentru redeschiderea judecății atunci cînd martorii au jurat „strîmb și fără dreptate“.

Documentele din secolele XVII—XVIII, devenind obiect de studiu pentru cunoașterea evoluției unor proprietăți din fostul județ Saac, pot îndemna în afara istoricilor și juriștilor și alte categorii de specialiști pentru studierea istoriei limbii, a toponimiei și onomasticii întîlnite în localitățile denumite atunci Sibicelul de Jos, Sibicelul de Sus, Bîsca Rusiții, Pătîrlagele de Sus, Ciochineștii de Sus sau Ciochineștii de Jos. Pentru aceștia ca și pentru geografi pot fi tot atît de ademenitoare numele munților Tega, Căzăuca, Vîrful Merilor, Dealul Corbilor care apar în izvoarele amintite.

Oricare din documentele achiziționate, fie ele hriseave date de Mihai Conștantin Suțul voievod sau de Alexandru Ipsilanti lui Marin Bucșan și fiilor lui

din satul Măciucă județul Vâlcea, fie de alți domnitori de-a lungul a 100 de ani familiilor Baldovin, Bălăceanu, Roset, pentru ridicarea la rangul de boieri de neam, rezolvarea pricinilor de proprietate sau acordarea de decorații, sînt un prilej de meditație și de realizare a unor importante studii din domeniul genealogiei, sigilografiei, filigranologiei, miniaturisticii, medalisticii ș.a. cu care istoricul epocii de trecere de la feudalism la capitalism își poate întări importante concluzii științifice de ordin social.

Între zecile de mii de documente, atît de variate ca tipuri, se află un manuscris miscelaneu scris între anii 1812—1828. El a aparținut lui Costache Brăiloiu și cuprinde însemnări pline de sevă pentru cercetătorii acestor decenii. Astfel aflăm ce reprezenta cusmetul oieritului din anii 1812, 1814, la cît se ridicau sumele de bani luați din porunca ispravnicilor din județul Romanai și putem utiliza lista domnitorilor Țării Românești din cele mai vechi timpuri pînă la data realizării însemnărilor sau listelor de pozlușnici din anul 1828. Manuscrisul mai cuprinde copii de pe diverse documente, de pe tratatul de la Akerman, articolele referitoare la Moldova și Valahia din Tratatul de pace încheiat între Rusia și Poarta Otomană la 1812, un proiect pentru organizarea miliției și pazei civile a Valahiei, conturile de la 1817 fixate de Ion Vodă Caragea pentru Căimăcămia Craiovei și pentru alte dregătorii.

Pentru istoria arhivelor, copiile originalelor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea referitoare la moșia Cernătești prezintă pe lingă puterea probatorie a unui hrisov deteriorat de foc, hrisov dat de Constantin Brîncoveanu, și mărturia vicisitudinilor suferite de izvoarele istorice în curgerea timpului.

În ceea ce privește Moldova, tezaurul arhivistic s-a îmbogățit cu cîteva hrisoave dintre care le amintim pe cele emanate din cancelariile domnitorilor Mihail Grigore Suțu și Mihail Sturza. Cei doi șefi de stat întăreau cumpărarea moșiei Mileanca din ținutul Dorohoi sau dădeau sentințe în procesele spătarului Alecu Virnav și stolnicului Grigore Butuce cu răzeșii din Șofrăcești județul Roman. Aceste documente oglindesc cu lux de amănunte procedura de vînzare a unei moșii scoasă la mezat sau procedurile de judecată în instanțe de la cele inferioare pînă la cea supremă, Divanul Domnesc.

Este interesant faptul că sînt menționate toate documentele aduse de împričinați la judecată; spătarul Alecu Virnav aducea 22 de documente dintre anii 1617—1836: hrisoave, mărturii, hotărnicii, rapoarte și harta moșiei pentru care se purta judecata. Din documente se poate vedea cui a aparținut moșia, cîți proprietari a avut înainte de a ajunge la spătar.

Pentru mai buna înțelegere a vieții sociale, politice, economice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea și mai ales pentru relațiile externe ale României și prezența unor personalități politice românești la unele întruniri internaționale, sînt deosebit de interesante corespondența lui Al. Marghiloman cu regina Maria și Gh. Manu, precum și documentele, fotografiile, scrisorile, aparținînd familiei Cantacuzino. Întîlnim în acest fond scrisori adresate Alexandrinei Cantacuzino, președinta Societății Ortodoxe Naționale Române a Femeilor semnate de Octavian Goga, George Enescu, Marie Curie, Elena Văcărescu, Marghiloman, prof. Gh. Marinescu ș.a.

În albumul de schițe „Societatea Națiunilor — 1929“ executat de Oscar Lazăr, la Geneva, sînt ilustrate chipurile reprezentanților permanenți ai diferitelor state, între care și reprezentanții României Nicolae Titulescu și Alexandrina Cantacuzino.

Printre achizițiile prețioase ale anului se înscriu scrisorile originale de la Henri Coandă care cuprind date legate de istoria aviației românești și a rolului jucat de inventatorul avionului cu reacție, de primul său zbor de încercare făcut la Paris în 1903. Amintim, de asemenea, scrisorile semnate de dr. Petru Groza, Gogu Constantinescu, însemnările general-colonelului (r) Emilian Ionescu privind

actul istoric de la 23 August 1944 și evenimentele petrecute între 1 septembrie 1944 — 30 decembrie 1947.

Activitatea de romancier și dramaturg a lui Camil Petrescu, cu referire specială la „Un om între oameni” și „Suflete tari” sau „Jocul ielelor” precum și activitatea acestuia ca director al Teatrului Național este prezentă în corespondența scriitorului cu Eugen Lovinescu, Camil Baltazar, Al. Kirițescu, P. Perpessicius, G. Călinescu, Petru Comarnescu ș.a.

Manifestând o înaltă atitudine civică și spirit patriotic față de valorile culturii noastre naționale, numeroși cetățeni au donat Arhivelor Statului documente aflate în posesia lor sau lucrări personale, rod al unor eforturi considerabile de cercetare a unor publicații sau a documentelor de arhivă.

Reține atenția donația făcută de către moștenitorii prof. dr. Constantin I. Parhon, constând din corespondența profesorului cu personalități de renume mondial în cercetarea științifică, scrisori, fotografii, manuscrise ale lucrărilor sale. Toate oglindesc viața și activitatea celui ce a fost C. I. Parhon, om de știință și personalitate marcantă a vieții politice românești.

Documentele achiziționate în anul 1980 au fost inventariate și stau la dispoziția cercetătorilor în vederea elucidării unor probleme importante de istorie și cultură.

TEMATICA COLECȚIEI DE DOCUMENTE MICROFILMATE DIN ARHIVELE R. F. GERMANIA (I)

ELENA MOISUC

Cercetarea în Arhivele din Republica Federală Germania se înscrie în cadrul amplei acțiuni de completare a izvoarelor istorice interne, pe care Direcția generală a Arhivelor Statului o desfășoară cu perseverență, an de an, începând din 1966. Venind în sprijinul științei istorice — căreia președintele țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu i-a trasat nu o dată sarcina de a cuprinde etapele și evenimentele istorice „în întreaga lor complexitate” și de a le înfățișa „în mod obiectiv”, „în lumina adevărului istoric”, „în deplină conformitate cu realitatea” — Arhivele Statului pun, prin colecția de microfilme R.F.G., la îndemina istoricilor surse documentare noi, de natură a contribui, alături de celelalte colecții, la reconstituirea realității complexe a trecutului nostru istoric și la stabilirea adevărului istoric.

Așezarea geografică și numeroase împrejurări au contribuit ca interferențele istorice și contactele între poporul român și cel german să fie mai directe. De aici și importanța deosebită a arhivelor germane pentru cunoașterea mai temeinică a propriei noastre istorii. Ceea ce sporește valoarea documentelor diplomatice germane este densitatea de conținut, analiza amplă și profundă a situațiilor politice, pătrunderea ascuțită a determinantelor psihice și sociale ale actelor politice, integrarea detaliului în tablouri sociale și portrete psihologice, permițând să luăm cunoștință mai de aproape de modul în care s-au oglindit în conștiința străină evenimentele și personalitățile istoriei noastre și, uneori, să ne înțelegem pe noi înșine mai bine.

Spre a înlesni cercetătorului istoric orientarea în acest material bogat, divers ca temă și risipit pe role diferite, prezentăm în cele ce urmează întregul material al colecției, grupându-l tematic și indicând cota din depozitul Direcției generale a Arhivelor Statului, cât și cota din arhiva originală. Sperăm totodată a fi de folos și viitoarelor cercetări în arhivele din R.F.G., îndreptându-le spre alte documente decât cele existente în Arhivele Statului din București*.

*Colecția de microfilme R.F.G. este rezultatul cercetărilor la fața locului, începând din 1974, efectuate de delegații Direcției generale a Arhivelor Statului, cât și al preluării — potrivit Decretului nr. 472/1971 — unor copii de documente de la instituții și cercetători. Astfel copiele din colecția Brandenburger Literalien provine de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, copia manuscrisului „Tetraevangelii” slav de la Biblioteca Academiei R. S. România (prin cercetarea profesorului Virgil Cândea), copiele documentelor privind războiul de independență și evenimentele premergătoare, cele privind situația românilor din Transilvania în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea ca și cele din colecția Thierschiana au fost aduse de cercetătorul istoric Gr. Ploegșteanu de la Tîrgu Mureș. Cea mai mare parte din copiele documentelor privind misiunea militară germană provin de la cercetătoarea dr. Ecaterina Cimponieru.

Delegatul Direcției generale a Arhivelor Statului, Tiberiu Coliban, șeful filialei Arhivelor Statului din Brașov, a cercetat în anii 1974—1977 Arhiva federală din Koblenz, cu filialele ei din Freiburg și Frankfurt a. M., arhiva Ministerului de Externe din Bonn, Arhiva de Stat din München, precum și Secția Manuscrise a Bibliotecii de Stat din München. Cercetarea sa a fost orientată cu prioritate spre documentele celui de-al doilea război mondial, o perioadă căreia istoriografia noastră actuală îi este încă mult datorare. Dintr-un Jurnal de război (Arh. St. București, colecția Microfilme R.F.G., rola 72, c. 114, Fr. Halder, Kriegstagebuch, vol. II, p. 394) aflăm că, încă din 1941, într-o ședință a Marelui Stat Major al armatei germane s-a pus problema organizării arhivei Reich-ului, prevăzându-se că ea va deveni o „Mekka” a cercetării istoriei celui de-al doilea război mondial. Această Mekka părea a fi mutată la Arhiva Națională din Washington, care își asumase oficiul de a pune la dispoziția cercetării din întreaga lume interesante microfilme de pe documente din arhiva germană capturată spre sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Sistemul folosit de americani de a microfilma integral și fără organizare preala-

TRANSILVANIA ÎN SECOLELE AL XVI-LEA ȘI AL XVII-LEA. Colecția de documente intitulată „Brandenburger Literalien“ păstrată la Arhivele de Stat Nürnberg, completată cu câteva piese din Arhivele de Stat Bamberg¹ are ca date extreme anii 1407—1686 și prezintă în parte interes pentru istoria țării noastre prin documentele legate de domeniul Hunedoara².

Colecția cuprinzând parte din arhiva familiei Huniazilor, anume cea creată în timpul lui Ioan, fiul lui Matei Corvinul, precum și arhiva familiei înrudite, marcgrafiile de Brandenburg, ajută la cunoașterea istoriei Transilvaniei — în special sub aspect economic — în primele decenii ale secolului al XVI-lea.

Intrată în anul 1409 în posesiunea oșteanului Voicu, precum și a fiului său Ioan (= Iancu) cetatea Hunedoara cu domeniul aparținător a trecut, rind pe rind, în mâinile succesorilor, de la Iancu de Hunedoara la fiul său cel mic, Matei Corvinul, iar de la acesta la fiul său nelegitim, Ioan Corvinul. După moartea acestuia, în 1505 posesiunea revine soției sale, Beatrice de Frangepan și fiicei Elisabetei. Prin stingerea din viață, în 1508, a Elisabetei, ultima descendenta a Huniazilor, și prin căsătoria mamei sale cu Gheorghe de Brandenburg, cetatea și domeniul Hunedoara intră în proprietatea marcgrafulor de Brandenburg.

Domeniul format în jurul cetății Hunedoara devine una din cele mai mari proprietăți feudale de pe cuprinsul Transilvaniei. În al doilea deceniu al secolului al XVI-lea aparțineau acestui domeniu șase districte cu 121—122 sate și șase târguri (Hunedoara, Hațeg, Marginea, Gladna, Mănăstur, Bujor) avînd o populație de 1582 familii de iobagi și orașeni, ceea ce după unele estimări ar reveni la circa 7 800 oameni în târguri și aproximativ 22 000 oameni în sate³.

Documentele colecției transmit date bogate despre cetatea Hunedoara, sub aspectul de centru militar și economic. Găsim aici corespondență privind soarta castelului și domeniului (cumpărări, vânzări, donații, schimburi, arendări), ocuparea funcției de castelan și salariul acestuia, scrisori de legămînt ale castelanilor, liste nominale ale ostașilor cetății cu solda lor, listă cu efectivul cnejilor, retribuția dregătorilor domeniului, conscripții numerice, iar uneori nominale, de iobagi, cu obligațiile lor; registre și acte de socoteli, uneori anuale globale, alteori parțiale, din anii 1511—1522 și 1530—1533, ele numărîndu-se printre cele mai

bilă materialul documentar îngreuiază munca cercetătorului, în ciuda cataloagelor menite să-l ajute. Restituirea către R.F.G. a arhivei capturate a permis în parte cercetătorului român să selecteze din arhiva originală germană acele documente care prezintă interes pentru istoria patriei și a poporului nostru. Cu toate acestea, Arhivele din R.F.G., dintr-un motiv sau altul (poate pentru a-și cruța arhivele originale) a pus la dispoziție role gata constituite de americani, ceea ce a avut ca efect o situație puțin îmbucurătoare pentru arhiviști, ca și pentru istorici.

Arhiva creată în timpul celui de-al doilea război mondial a fost mult sporită cu măturile unora dintre „actorii“ dramei contemporane, personalități militare și civile care au jucat un rol important în evenimentele din România. Colecționate la institute de cercetare științifică din R.F.G., sub formă de manuscrise, aceste măturii, ca și numeroasele ediții de documente și lucrări de istoriografie cu referință la țara noastră, apărute după război — greu de achiziționat prin librării, ele fiind epuizate — constituie un motiv în plus de a continua cercetarea în R.F.G. în această direcție.

Cercetarea delegatei Elisabeta Marin, arhivist la filiala Arhivelor Statului Brașov, efectuată în anii 1978 și 1979 a avut ca obiectiv documente mai vechi privind Transilvania. Din materialele cercetate de ea au intrat o serie de documente din secolul al XVII-lea, extrase din ziare din 1916—1918, o colecție de fotografii luate pe teritoriul țării noastre în timpul celui de-al doilea război mondial, o diplomă de înnoțire din 1649.

Cîteva piese de arhivă au fost aduse de L. Penea, șeful filialei Arhivelor Statului județul Sălaj și Șt. Marinescu, arhivist principal la filiala noastră din Arad.

Colecția de Microfilme R.F.G. numără în prezent 76 role de microfilm cu 62 460 cadre, adică pagini de document.

¹ Arh. St. București, colecția Microfilme R.F.G. 1—6 însumînd 4911 cadre (Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Literalien nr. 1027, 1031—1037, 1039—1047, 1049, 1050, 1052, 1053, 1055, 1056, 1059—1067, 1069—1096, 1098—1093, 1095—1110, 1113, 1116—1119, 1123—1128, 1131, 1132, 1151, 1163, 1191—1196, 1198—1202, 1206, 1217—1224, 1226—1228, 1230, 1239—1242; Staatsarchiv Bamberg, Rep. A 160, nr. 3741, 3743, Fach 596 și Rep. C 3, nr. 253, Prod. nr. 2, 3, 6, 9, 10, 22, 23). Un repertoriu al acestor documente alcătuit în 1782 de Gottfried Stieber, se află pe r. 2, c. 625—627.

² Cele mai importante dintre ele au fost editate de Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul sec. al XVI-lea. Studiu și documente*, București, 1973. Vezi aici și date despre istoricul arhivei Huniazilor.

³ Ștefan Pascu, *Votvodatul Transilvaniei*, vol. II, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 418—420.

vechi izvoare de acest gen de pe cuprinsul țării noastre, instrucțiuni și dispoziții pentru administrarea domeniului, plângeri ale locuitorilor împotriva castelanilor și împotriva lui Ioan Zapolya, neînțelegeri cu locuitorii Orăștiei și cu unii nobili din comitat. Cîteva documente se referă la două ramuri importante ale economiei de pe acest domeniu, fierăritul și spălătul aurului. Evenimentele politice de la începutul secolului al XVI-lea nu rămîn fără ecou în aceste documente. Astfel pînă în 1518 s-a mai auzit de urmărirea iobagilor din Mănăstur pentru pagube aduse nobililor cu ocazia răscoalei din 1514 condusă de Gheorghe Doja.

Conflictul armat, izbucnit în 1527 între Ioan Zapolya și Ferdinand de Austria, aduce perturbății și în viața locuitorilor cetății și domeniului Hunedoara. Cetatea a fost asediată în 1531 de Ioan Zapolya și a ajuns împreună cu o bună parte din domeniu, în mîinile partizanilor acestuia. Un document din 1529 menționează moartea voievodului Țării Românești, Radu de la Afumați, victimă a unui complot al boierilor. Unele documente reflectă preocuparea lui Vladislav II, regele Ungariei, de a determina o coaliție antiotomană (1500) și asediarea de către turci a unor fortificații de pe teritoriul Ungariei (1528–1543). Cîteva scrisori de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea se referă la intențiile împăratului Rudolf al II-lea de a lua în stăpînire Transilvania.

Un grup miscelaneu de documente⁴, datînd din anul 1612, lunile mai-septembrie, cuprinde știri extrase din diverse „avis”, un fel de ziare ale epocii și cîteva scrisori de la arhiducele Maximilian, de la Lothar, arhiepiscop de Trier și de la principele elector de Mainz către împăratul german. Ele au date cu privire la incursiunile turcilor în Transilvania și pretenția pașalei de Buda asupra principatului care aparține „ereditar” sultanului, acesta avînd dreptul să-i numească și să-i revoce pe principii, să-i protejeze și să-i pedepsească. Scrisorile reflectă în același timp presiunea exercitată asupra împăratului pentru a se decide în legătură cu ocuparea Transilvaniei și trecerea ei sub dominație austriacă în confruntarea cu Poarta otomană. Cîteva scrisori din Satu Mare și Cașovia adresate arhiducelui Maximilian, arată cît de puțin se puteau conta austriecii pe comitatele din Transilvania în ce privește lupta împotriva otomanilor „câci haiducii și oamenii lui Báthory au stors toți și populația se află în sărăcie”. O scrisoare de la Gazi Hasan, pașa de Buda, către Hans v.Molardt, consilier imperial de război, se referă la solia lui A. Negroni și la pătrunderea oștilor turce pînă la Tîrgoviște sub conducerea a „trei pasale de vază” și apoi îndreptarea acestora spre Moldova, unde aflau un număr de tătari.

Un alt grup de izvoare contribuie la definirea situației Transilvaniei în context european⁵. Un document indică problemele ce urmau să fie discutate în convocarea Reichstag-ului la Speyer chestiunea Transilvaniei ocupînd un rol important (1570 febr. 1, Praga). Un extras dintr-o scrisoare relevă demersul regele Suediei pe lîngă hanul tătarilor pentru a-i pune la dispoziție 30.000 tătari contra sumei de 150 000 taleri, deoarece voia să intre cu oastea sa în Transilvania, spre a o apăra de imperiali și de polonezi (1631 mai 15, Bage — Saray). O scrisoare de la Friedrich Wilhelm, marcgraf de Brandenburg, către fratele său, regele Danemarckii, îl critică pe regele Suediei, pentru că a încălcat acordurile încheiate cu ei și a devenit ostil „atît față de noi, cît și față de principele Transilvaniei, care se află în mare pericol”. În calitate de principe elector și în virtutea datoriei față de Reich, marcgraful se oferea să trimită armată în Holstein și Danemarca, spre a pune capăt vărsărilor de sînge și jafurilor făcute de trupele suedeze (1658 sept. 7, Kölln an der Spree). Cîteva rapoarte ale lui Frantz v. Mayersheim, agent diplomatic al electorului de Mainz pe lîngă Curtea din Viena, relatează fapte implicînd situația Transilvaniei. Mai întîi rezultă intenția împăratului de a ocupa Ungaria și Transilvania. Constatăm însă în timpul acestor evenimente îngrijorarea magnaților că armata imperială va împovăra regatul Ungariei și că ei își vor pierde privilegiile. Alte documente oglindesc predarea cetății Satu Mare în mîinile imperialilor, retragerea turcilor din cetatea Oradea, nerespectarea de către turci a acordului încheiat cu imperialii, intenția trupelor austriece conduse de prințul Louis, de a atrage pe turci într-o acțiune militară la Timișoara, știri de la reprezentantul Olandei la Constantinopol în legătură cu pregătirile de război din Valahia (4 mart. 1693), importanța mai mare acordată de Consiliul de război acțiunii militare din Ungaria decît celei de la Belgrad ; știri despre depunerea lui Tököly și a soției sale la închisoarea

⁴ Arn. St. București, colecția Microfilme R.F.G., r. 58, c. 1–92 (Hauptarchiv des Landes Rheinland-Pfalz, Koblenz, Bestand Nr. 403 ; Acta des Rheinischen Oberpräsidii 1530–1918. Kriegsarchiv, Abt. I C, Nr. 9214).

⁵ Ibidem, r. 75, c. 1–150 (Hauptarchiv des Landes Rheinland-Pfalz, Koblenz, I C, Nr. 895, 906, 9220, 9233, 16346).

Celor 7 turnuri din Constantinopol, ca fiind „autorii acestui război nefericit“ ; înfringerea la Caransebeș a unor detașamente turcești de către trupele lui Veterani (24 sept. 1695 ; alianța electorilor de Saxonia și de Brandenburg și ocuparea Timișoarei (28 martie 1696). O știre din Moldova despre întărirea militară a moscoviților și invazia lor în Crimeea arată cauzele slăbirii presiunii militare din Ungaria asupra imperialilor, posibilitatea lor de a lua Timișoara (26 mai 1696) și acțiunea de urmărire a turcilor (29 aug. 1696).

TINERII DIN ȚĂRILE ROMÂNE LA ȘCOALA MILITARĂ DIN MÜNCHEN ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. Sfârșitul revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu i-a învățat pe români că fără o armată bine pregătită și organizată nu se poate cucerii independența statului. Această considerație va fi determinat unele capete luminate din rindul boierilor moldoveni și munteni să-și trimită fiii la școala militară din München. Aici, alături de cunoștințe și aplicații militare, li se oferea tinerilor posibilitatea de a se introduce temeinic în cultura greacă, prin intermediul unuia din cei mai străluciți profesori de limba și literatura greacă, Friedrich Thiersch⁶.

Sub denumirea de „Thierschiana“⁷ se păstrează la Biblioteca de Stat din München o colecție de manuscrise, între care și unele scrisori de la boieri și fii de boieri, adresate profesorului Friedrich Thiersch, care, după cum se vede de aici, nu se ocupa numai de predarea limbii și literaturii grecești și de educația patriotică a tineretului, ci era totodată un protector și un părinte al tinerilor veniți de pe alte meleaguri europene la școlile din München.

Două scrisori din 1828 și 1829 provin de la Constantin (Dinicu, Goleșcu despre care se știe că și-a trimis cei doi fii Radu și Alexandru „la școala ce-i zic institutul“ din München. În una din scrisori, adresată lui Thiersch, Goleșcu explica întârzierea cu care trimite suma de 300 fl. datorată administrației școlii.

Cea de-a doua scrisoare de la Constantin Goleșcu este o recomandare pentru frații Ioan și Constantin Krețulescu, care se îndreptau spre München cu „intenția de a-și cultiva spiritul și de a deveni într-o zi demni de a sluji cu folos patria și de a-i consacra cunoștințele lor“. Este vorba de fiii păhărnicesei Elena Krețulescu. Ei nu rămân mult timp la München, ci pleacă pentru studii la Viena, cu care bancherul păhărnicesei, Meitani, avea legături comerciale mai strînse.⁸

Cîteva documente de la și despre Teodor Diamant — cunoscutul fondator al falansterului fourierist de la Săceni, primul utopist român — aduc unele precizări în biografia lui, încă insuficient elucidate. Alte documente provin de la Grigore Ghica marele vornic Mihail Mano, protomedicul aga Eustație Rolla din Iași, Arghira Vrane din București și Eufrosina Rosetti din Iași care în anii 1828-1830 își trimisese copii spre studiu la München și beneficiaseră de sfaturile și sprijinul profesorului Thiersch.

Într-o scrisoare a sa din 1844, J.F. Neugebauer, consul al Prusiei la Iași îl recomandă lui Thiersch pe tânărul Burki (?) doritor să studieze la München, dar în același timp diplomatul german dezvăluie dorința politicii guvernului pe care îl reprezenta de a determina orientarea tineretului român spre școala și cultura germană cu care ar fi dorit să înlocuiască influența franceză.

PERIOADA ISTORICĂ 1848-1866, este prezentă în colecția Microfilme-R.F.G. numai cu foarte puține rapoarte⁹ — lipsite de continuitate — ale reprezentanților diplomației ai Bavariei la Viena și Berlin, adresate regelui Bavariei. Ele transmit știri despre evenimentele revoluționare din Principatele române (iul. 1848), atitudinea marilor puteri față de mișcarea pentru unire (1857-1859), sprijinul acordat de guvernul lui Cuza în armării revoluționarilor unguri (1860-1861), ecoul abdicării lui Cuza și al numirii unui domn străin în rindul marilor puteri.

⁶ Friedrich Thiersch (1784—1860), profesor de limba și literatura greacă la gimnaziul, la liceul și mai apoi (1826) la Universitatea din München, autor de manuale de gramatică greacă, reeditate și răspindite în toate țările europene ; ca erudit, animator și organizator, el a dat un puternic impuls studiilor filologice în Bavaria, punind bazele Institutului filologic din München (1812), publicației „Acta philologorum Monacensium“ (1811—1829), vol. 1—4. Congresul filologilor de la Göttingen (1837) ; în 1848 este ales președinte al Academiei de științe din Bavaria ; grecii i-au dat titlul de onoare de „dascăl al poporului elen și principe“.

⁷ Ar. St. București, colecția Xerografii R.F.G., pachetul VI/1—16 (Bayerische Staatsbibliothek München, Thierschiana, T. 87, 150), pachetul X/1 (Kriegsarchiv München, A VII 1 a, Bd. 70, Kadettenkorps).

⁸ G. Fotino, *Boierii Golești, Scrisori*, vol. II, București, 1939, p. 78, și vol. IV, București, p. 218.

⁹ Arh. St. București, colecția Xerografii, R.F.G., pachetul VII/1—15 (Geheimes Staatsarchiv München, M. A. 2416, 2425—2429, 2434, 2637, 2638, 2646).

RĂZBOIUL INDEPENDENȚEI ȘI STRĂDUINȚELE PENTRU INDEPENDENȚĂ CARE L-AU PRECEDAT. Corespondența Ministerului de Externe german din anii 1869-1880¹⁰, cuprinzând rapoarte ale reprezentanților săi din București, Constantinopol, Petersburg, Viena, Paris, Londra, precum și instrucțiuni de lucru date acestora, un schimb de scrisori între principele Carol și cancelarul german Otto v. Bismarck, rapoartele atașailor militari germani Viktor v. Lignitz și Bernhard Franz v. Werder, câteva protocoale ale Congresului de la Berlin din 1878, ca și o corespondență legată de lucrările Congresului — constituie o documentație foarte bogată la tema enunțată.

Documentele anterioare războiului privesc situația politică din România, caracterizată, pe plan extern, prin străduințele oamenilor politici români de a pregăti, prin demersurile diplomatice, independența, iar pe plan intern, prin criza consolidării dinastiei.

Documentele oferă cercetării dovezi în plus privind atitudinea puțin binevoitoare a marilor puteri față de acele deziderate române care însemnau primii pași spre redobândirea independenței depline, înlocuirea titulaturii de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești” cu aceea de „România”, recunoașterea titlului de „principe și Principat al României” impunerea unor prerogative ale suveranității, ca dreptul de a încheia convenții consulare și comerciale, de a bate monedă, de a conferi ordine distinctive. Odată cu dezvăluirea mobilurilor politice care determinau o anume atitudine a marilor puteri documentele demonstrează tăria aspirațiilor românilor spre independență, impunerea titulaturii de „România” în relațiile internaționale cu mult înaintea războiului și recunoașterea ei prin întrebuintarea oficială de către marile puteri în documentele lor politice. Noua titulatură apărea în Căendarul Gotha din 1870. Desigur, o serie de corespondențe diplomatice reflectă încercările puterilor de a condiționa sprijinirea dezideratelor românești de satisfacerea imperativă, favorabilă marilor puteri, a prevederilor unor negocieri economice. Astfel, Germania pretindea ca România să nu acorde preferință comercială unei alte puteri și amina negocierile pentru încheierea unei convenții comerciale până nu era rezolvată cunoscuta chestiune Strousberg. Alte puteri erau de părere că pentru încheierea de acorduri și convenții de acest gen trebuie solicitată aprobarea și ratificarea Porții. Fără îndoială merită a fi studiate eforturile diplomatice ale ministrului român Boerescu pentru a susține dreptul nostru de a încheia convenții derivând din autonomia țării, garantată de tratate și capitulații.

Cele mai multe documente oferă prilejul analizei efectelor amestecului puterilor străine în treburile interne ale țării — crearea unei atmosfere neobișnuit de încordată între partidul conservator și cel liberal, prezența tulburărilor politice grave din țară din anii 1869-1871.

Între documente se află și memoriul principelui Carol, cu planul său de reformă constituțională, precum și corespondența Ministerului de Externe german privind scrisoarea adresată de Carol suveranilor europeni, de la care aștepta

¹⁰ Ibidem, r. 8, c. 1—1073, 1104—1396; r. 14, c. 134—983, r. 15, c. 1—405 (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts — în continuare PAdAA — Bonn, Türkei I, A.B.q., 24, vol. XLI—XLIX, LIX—LVI, LVIII—LCIV, LXVI, LXVII, Türkei I.A.B.q., 104, vol. I—VII, X; Türkei I.A.B.q., 111, vol. I—III, V; Türkei I.A.B.q., 125, Türkei I.A.B.q., 128, vol. I—III—V VIII—X, Türkei I.A.B.q., 129; Türkei I.A.B.q., 133, vol. IV—VI; Rumänien Nr. 1, Vol. I, II, IV, V, colecția Xerografii, pachet XI/1, Bundesarchiv, în continuare B. A. Koblenz, Nachlasspapiere Dr. Robert Hepke, Kleine Erwerbungen, Nr. 313 — 17.S.62064).

** Se știe că Poarta văzuse din capul locului în formula de „prinț străin” o camuflare a declarației de independență, iar Aali-Paşa protestase energic împotriva punerii în circulație a monedei românești cu efigia lui Carol. Austro-Ungaria se temea permanent că o evoluție a Principatelor Unite spre independență însemna un pericol pentru stăpânirea ei asupra provinciei românești Transilvania. Franța se ferea să contribuie la consolidarea pe tron a lui Carol pe care îl considera „un avanpost al Prusiei în chestiunea Orientului”. Anglia presupunea că în spatele idelilor de independență se ascundeau „întrigi ale Prusiei”. Rusia aprecia că principele Carol nu putea fi „un instrument docil al planurilor ei în Orient” și îi făcea acestuia, prin consulul rus, reproșuri directe că „tulbură relațiile cu Rusia”. Bismarck îl sfătua pe monarhul său să nu intervină la Poartă în sensul dezideratelor române, căci „orice concesiune obținută de la Poartă ar fi exploatată la eventuale negocieri ale unor interese mai importante ale Prusiei”. Totodată el atrăgea atenția reprezentanților diplomației germani din București, Constantinopol și Petersburg că „din legătura de rudenie a principelui Carol cu casa domnitoare a Germaniei nu putem deriva o participare la soarta politică a României, care ar fi în contradicție cu poziția noastră independentă față de situația din Orient”. Cancelarul german se străduia să convingă guvernele din Viena și Petersburg că Prusia nu are interese politice în România și nu ține la menținerea principelui Carol la tron.

sprijin pentru modificarea sistemului constituțional al României. Scrisoarea, înaintată de principe fără știrea românilor, dată însă în vileag prin indiscreția unui diplomat, a stîrnit un nou val de minie în opinia publică românească și a însemnat un nou prilej de amestec străin în treburile interne. Poarta, Austro-Ungaria și Rusia nu-și ascundeau bucuria în perspectiva înlăturării de la tron a principelui Carol și dezmembrării Principatelor, cu toate că agentul diplomatic rus știa foarte bine că „numai prin folosirea unei violențe ar putea fi impusă țării separarea”.

Correspondența Ministerului de Externe german cu reprezentanții săi din capitalele marilor puteri, alături de seria continuă a rapoartelor consulului general german la București, ca și ale viceconsulilor din Tulcea, Iași, Galați, Craiova, Giurgiu, ne permit să urmărim evenimentele războiului pentru independență și atmosfera din țară începînd cu întoarcerea delegației române de la conferința ținută la Livadia (oct. 1876). Propunerea rusă de a încheia o convenție care să reglementeze trecerea trupelor ruse prin teritoriul român precum și demersurile guvernului român pe lângă marile puteri de a i se recunoaște independența, de a i se garanta, printr-un act internațional neutralitatea, și de a influența pe turci să nu transforme teritoriul român în teatrul de război, formează obiectul corespondenței purtate, începînd de la finele anului 1876 pînă către sfîrșitul lunii aprilie 1877. Lipsa de sprijin din partea puterilor străine față de cererile române accelerează cristalizarea conștiinței că independența țării nu poate fi realizată fără jertfa de sînge a poporului român și că războiul pentru independență este o datorie națională. Proclamarea oficială în Cameră și Senat a independenței — considerată ca începutul unei noi ere pentru România eliberată de suzeranitatea turcă — este întîmpinată cu rezerve de marile puteri, chiar și de Rusia, care o consideră „pripită”. „Problema” independenței, care „poate fi examinată în comun de marile puteri numai la sfîrșitul războiului”, a trecut însă pe planul real al faptei, odată cu afirmarea victorioasă a armatei române pe cîmpul de luptă.

Rapoartele generalului lt. Bernhard Franz v. Werder și ale maiorului Viktor v. Lignitz, care au asistat la operațiunile militare în calitate de acreditați germani pe lângă Statul Major Rus, cuprind date despre efectivele ruso-române, starea lor de spirit, disciplină, echipament, înarmarea rusă în comparație cu cea turcă, fortificațiile de la Calafat, ținuta trupelor române în primele lupte de artilerie, luptele de la Grivița, comportarea vitează a dorobanților români, care le-a adus recunoașterea din partea cancelarului rus Gorceakov („românii se bat perfect”) ca și a țarului (acordarea ordinului Sf. Georghe) lupta de la Plevna, schițele fortificațiilor și ale pozițiilor de luptă, schema de organizare a corpului român, ordinea de dispunere a trupelor și ordinea de bătaie. Cei doi atașați militari relatează de asemenea despre tensiunea dintre trupele române și cele ruse, determinată de nesocotirea bravurii artileriei române („rușii sînt supărați că trebuie să împartă singurul lor succes cu românii”) și de omisiunea din comunicatul rus a participării trupelor române la luarea Plevnei. Rapoartele menționează motivul dorinței române de a continua lupta chiar după căderea Plevnei și de a desfășura o operațiune militară proprie la Vidin (altminteri România „riscă să iasă cu mîinile goale la încheierea păcii în ciuda jertfelor aduse”). Negocierile de armistițiu între ruși și turci, fără participarea reprezentanților României, au contribuit și ele la intensificarea stării de tensiune.

Rapoartele consulului german din București relatează despre eforturile oamenilor politici români de a crea, în cadrul cooperării româno-ruse, o poziție demnă pentru armata română, de a o menține sub un comandament român, demersurile pe lângă marile puteri pentru păstrarea integrității teritoriale și notele confidențiale ale cabinetelor rus și austro-ungar, cu înțelegerile reciproce de extindere teritorială a celor două mari puteri pe seama unor teritorii care fuseseră înainte de război sub suzeranitatea Porții. Rapoartele înregistrează, de asemenea, curentele de opinie publică din țară și mai ales ecoul războiului român pentru independență în opinia internațională. Astfel aflăm și pe această cale despre apelul lansat de agenția franceză Havas pentru ajutorarea răniților români, donațiile consulatului italian și ale numeroaselor asociații germane făcute pentru răniții noștri.

Desfășurarea evenimentelor și atitudinea Rusiei țariste în cursul anului 1878 va determina România la acțiuni diplomatice pentru a orienta politica externă în mod corespunzător.

Interesante pentru exemplificarea cercetărilor privind războiul nostru pentru independență sînt documentele care relevă atmosfera de la București în legătură cu lucrările congresului de la Berlin, cu procedura stabilită de protocoalele nr. 9 și 10 ale ședințelor Congresului.

Cîteva scrisori¹¹ din anul 1877 ale principesei Elisabeta a României către frații ei constituie o mărturie cu privire la entuziasmul ce a cuprins întregul popor după declarația independenței și prestigiul de care se bucura Mihail Kogălniceanu „unul din cei mai înțelepți bărbați, care a introdus reforme mărețe în România și care, în oricare altă țară, ar fi jucat un rol ca important om de stat”.

Extrase din ziarul „Augsburger Allgemeine Zeitung” 19 februarie—31 decembrie 1877¹², cuprind știri din Rusia, România, Turcia și articole cu comentarii privind războiul independenței. În suplimentul extraordinar al ziarului se află un foileton, în multe părți, intitulat „Campania rusă împotriva Turciei”.

După redobîndirea independenței și proclamarea regatului, România întreține misiuni diplomatice permanente în țări străine. Rapoartele miniștrilor plenipotențieri germani din București din anii 1888-1916¹³ cu privire la misiunea diplomatică română din Berlin, cuprind nu numai date biografice și caracterizări ale personalului legației române (miniștrii plenipotențieri Grigore Ghica și Al. Beldiman, secretarul de legație Cuciurano, atașaii militari maior Leon Mavrocordat și lt. colonel Mircescu), ci aruncă o lumină mai cuprinzătoare asupra vieții diplomatice române din acea perioadă.

SITUAȚIA POLITICĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎN ULTIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA. Rapoartele consulului general al Germaniei pentru Ungaria, un raport al consulului general al Angliei la Budapesta, ca și rapoartele miniștrilor plenipotențieri germani la București¹⁴, din anii 1883-1896, prezintă situația românilor din Transilvania la dualism încoace și supun unei analize critice politica de maghiarizare practică de guvernele maghiare față de români ca și față de alte naționalități. După o călătorie de informare întreprinsă în Transilvania (1891), consulul englez Arthur Nicholson, dorind să desprindă motivele de nemulțumire a românilor din Transilvania, înfățișează cu date concrete politica de maghiarizare a școlii, înfeudare a presei, legile excepționale impuse pentru alegerile din Transilvania, abuzurile electorale, excluderea românilor din aproape toate funcțiile publice. El conchide că politica de maghiarizare este falsă și zadarnică. Consulul german, la rîndul său, subliniază tendința maghiară de a împiedica formarea unei păături sociale române instruite, maghiarizarea fără scrupule a școlilor și Universităților din Cluj, din care cauză s-a ajuns de fapt la emigrarea tineretului român transilvan spre București și Iași. El consideră că ideea de „stat maghiar” nebazat pe națiune este o construcție în aer, necorespunzătoare concepției moderne despre stat de aceea nu numai românii, ci și celelalte naționalități nu acceptă această idee. Din convorbiri cu personalități din rîndul sașilor, altminteri animate de sentimente prietenești față de guvernul maghiar, consulul german află că „guvernul maghiar nu poate găsi în sași un punct de sprijin pentru politica de maghiarizare a românilor, căci sașii sînt aliați cu românii împotriva maghiarismului”.

Rapoartele din 1892-1896 privesc faimosul memorandum din 30 iunie 1892, prezentat curții din Viena de deputația română, precum și măsurile de prigoană luate de autoritățile maghiare împotriva memorandiștilor. În atenția rapoartelor s-au aflat ecoul avut în România de procesul memorandiștilor: recrudescența valului iredentist, manifestările de masă de la București și Iași, demonstrațiile din fața Legațiilor — cu excepția celei austro-ungare aflată sub paza poliției — agitațiile din străinătate, în special din Anglia, telegrama de protest a studenților din București, scrisorile și telegramele din toată țara reclamînd intervenția regelui Carol I în favoarea acuzaților, manifestația studentescă de la Ploiești, telegrama de simpatie înaintată de Academia Română, în care Hașdeu ținea să fie cuprinși nu numai cei condamnați la Cluj, ci toți românii aflați sub dominație străină, colectele de bani pentru românii condamnați la Cluj. Consulul german de la Budapesta critică modul în care s-a desfășurat procesul, pe care îl consideră „o mare greșeală”.

MIȘCAREA SOCIALISTĂ. Rapoarte ale Legației germane din București din anii 1881, 1888-1891, 1906, 1916-1918¹⁵ aduc unele informații prețioase privind tema enunțată.

¹¹ Ibidem, r. 58, c. 93—120 (Arhiva familiei de Wied din Neuwied, Land Rheinland-Pfalz).

¹² Ibidem, r. 16, c. 1—311 (B. A. Koblenz, Z. Sg. 1877).

¹³ Ibidem, r. 64, c. 68—154 (P.A.d.A.A. Bonn, Deutschland No. 126, No. 12, Rumänische Mission in Berlin, Bd. 1, 2).

¹⁴ Ibidem, r. 14, c. 1—130 (P.A.d.A.A., Bonn, Oesterreich, 78, 104).

¹⁵ Ibidem, r. 64, c. 1—67, 263—298 (P.A.d.A.A., Bonn, Generalia I.A.a. 38, vol. I; Europa Generalia No. 16; Rumänien No. 6, Geheim Bd. 1 Akten betr. rumänische Militärangelegenheiten).

Coaliția monarhiilor conservatoare, Germania, Austro-Ungaria și Rusia, împotriva mișcării republicane-socialiste determină în 1881 unele demersuri comune împotriva României și Elveției, țări care acordaseră dreptul de azil unor refugiați revoluționari.

O notă informativă, de exemplu, din sursă rusă afirmă că, începând din 1877, au apărut simptome de mișcare subversivă în România (înmulțirea refugiaților politici, veniți nu numai din Rusia, ci și din alte părți ale Europei, așezarea lor în special spre granița rusă; tipografie la Iași, care publică foaia subversivă „La Bassarabie”, mărturiile unor indivizi, surprinși la trecerea graniței, privind intențiile culpabile ale „coloniei” revoluționare, stabilite în România) și aprecia că măsurile contra acestei mișcări deveneau insuficiente, dacă guvernul român nu va proceda la expulzarea celor vizați. Impulsionat de această notă, plenipotențiarul german se interesează mai de aproape de problemă. Rapoartele sale ne dezvăluie implicațiile de politică externă ale acțiunii guvernamentale de confiscare a corespondenței „nihilistilor” din Iași, precum și cele ale legii din 1881 privitoare la străini.

Sensibilitatea română în ce privește imixtiunea străină în treburile interne, ca nefiind compatibilă cu demnitatea națională și cu interesele naționale — o sensibilitate, pe care o remarcă și plenipotențiarul german — determină guvernul român să refuze cererea rusă de a i se permite să cerceteze corespondența confiscată. Brătianu justifică refuzul prin aceea că scrisorile confiscate privesc mai mult politica română decât acțiunile din Rusia sau împotriva ei. Guvernul român considera însă că era greu de deosebit „nihilistii” din Moldova de agenții secreți ruși și că, în cazul în care se vor lua măsuri împotriva acestora, era puțin probabil să nu iasă la iveală lucruri puțin dorite de Petersburg.

Deși regele Carol și Brătianu țineau să sublinieze că legea privind expulzarea străinilor n-a fost rezultatul presiunilor externe, rapoartele diplomaților străini dezvăluie că ele au fost puternice și legate de recunoașterea României ca Regat. De altfel reprezentantul german, ca și cel austriac au predat răspunsul la notificarea ridicării României la rangul de regat abia după votarea legii respective.

Rapoartele germane din anii 1888-1891 vorbesc de progresele mișcării socialiste în România, de propaganda în rândurile țăranilor, de structura socială a mișcării (participanții fiind profesori de gimnaziu, învățători, preoți, funcționari concediați, studenți, elevi etc.) de caracterul reformist al mișcării. Un plenipotențiar german observa că rezerva rece a lui Carol față de reforma agrară nu numai că înstrăinează de tron masele țărănești, dar totodată determină mișcarea socialistă română să înlocuiască din ce în ce mai mult programul ei de mai înainte rezonabil și practic cu teoriile radicale ale partidelor internaționale adepte ale răsturnărilor.

Rapoartele aduc unele detalii despre Congresul internațional al studenților socialiști din Belgia din 1891, la care au participat și studenți români.

Un raport din 1906 menționează Congresul sindicatelor muncitorești din România la care au participat și cite un reprezentant din Bucovina și Transilvania. Se face observația că țăranii, deveniți muncitori la oraș în întreprinderi industriale de scurtă durată, se întorc la sate și răspundesc ideii socialiste, găsind teren favorabil, „căci încă nu s-a făcut nimic împotriva exploatării nemiloase a țăranilor”. „De dragul îmbogățirii citorva speculanți, se creează artificial, în sera unei industrii naționale, un proletariat deosebit de periculos într-un stat agrar relativ nedezvoltat”.

Rapoartele din ajunul primului război mondial relatează despre întrunirile și demonstrațiile socialiștilor de la București și Galați împotriva intrării în război a României.

În septembrie 1917, Legația germană din Stockholm atrăgea atenția asupra întoarcerii de la Congres, prin Germania, a socialiștilor Frimu și Constantinescu.

Unele probleme militare ale României au stat de asemenea în atenția diplomaților germani¹⁶. Șeful Statului Major al Armatei germane atrăgea atenția lui Bismarck asupra fortificațiilor care se construiau în 1888 în România. Pentru aceste lucrări, guvernul ceruse Camerei 8 mil. fr. iar regele Carol mărturisea că este nevoit, „din motive nemilitare” să facă fortificațiile, dar le va face încet, astfel că în 10 ani vor fi cel mult 8 forturi. „Inginerii și artileristii vor învăța ceva cu ocazia construcțiilor”. Deoarece fortificațiile respective nu conveneau Austro-Ungariei, ambasadorul german din Viena sesisează și el că lucrările care se efectuează la nord-vest de Galați constituie o încălcare a unui articol din tratatul de la Berlin.

¹⁶ Ibidem, r. 64, c. 263—298 (P.A.d.A.A., Bonn, Rumänien, No. 6, Geheim, 1, 2, Akten betr. rumänische Militärangelegenheiten).

Rapoartele Legației germane din Viena și București¹⁷ din anii 1909 și 1910 ne introduc în negocierile neoficiale care se purtau cu privire la problemele balcanice. În dorința de a abate pe români de la principalul obiectiv al politicii lor — întregirea națională și statală și prin urmare eliberarea Transilvaniei — guvernul austro-ungar se gîdea să ofere României compensații în Balcani în defavoarea Turciei în cazul unui conflict între statele din zonă. Situându-se pe poziția menținerii statu-quo-ului teritorial în Balcani, guvernul român, prin Brătianu, arată în mod deschis că România n-ar putea dovedi avantajul alăturării la puterile centrale, întrucît nu se aștepta ca acestea să scoată sabia pentru realizarea dorinței române privind Transilvania.

Documentele mai informează despre negocierile româno-turce pentru o convenție consulară (1907) precum și despre tendințele turco-române spre o alianță militară (1910).

Propuneri și încercări de a rezolva pe cale diplomatică problema românilor din Transilvania intră în prim plan în corespondența Ministerului de Externe german¹⁸ cu reprezentanții săi din București, Viena și Budapesta, începînd din 1913 și pînă în ajunul intrării României în război. Găsim aici „Punctele” formulate de Aurel Popovici și prezentate lui Tisza, cuprinzînd revendicările românilor din Transilvania; corespondența mitropolitului Mețianu cu Tisza, privind revizuirea unor legi ungare și acordarea de drepturi pentru români; memoriul lui Aurel Onciul, adresat lui Tisza, președinte Consiliului de Miniștri ungar, în care îl pune față în față cu diferența între promisiunile acestuia și realitatea celor 11 puncte revendicate de români; scrisoarea doctorului H. Molenaar din Beyreuth către C. Stere în legătură cu soluția problemei transilvane, propusă de acesta din urmă într-un memoriu din 1909, ca și într-un articol publicat în 1915 în „Deutsche Warte” (de dragul de a vedea pe toți românii uniți într-un stat puternic, acesta credea că ar putea fi sacrificată suveranitatea României prin alăturarea ei la marele stat dunărean al Austro-Ungariei, idee după cum se știe deloc nouă); memoriul lui Lutz Korodi, director al Școlii Fontane din Berlin și fost membru al parlamentului ungar, despre politica de maghiarizare îndreptată atît împotriva germanilor, în special a șvabilor din Banat, cît și a românilor, despre manifestările de iredentism ale acestora (aruncarea în aer a monumentului lui Arpad din Brașov) și despre necesitatea unei intervenții din partea Germaniei în sprijinul populației germane din cadrul Ungariei; memoriul lui Andreas Brukner din Berlin, în același sens ca și memoriul amintit mai înainte, cuprinzînd însă date statistice referitoare la germanii și românii din Transilvania. Plenipotențiarul german la București purta convorbiri cu Al. Vaida, Vlad și Goldiș în chestiunea revendicărilor românilor din Transilvania. El raporta despre curentul antiaustriac din România și despre insistențele regelui Carol, ale lui Barbu Știrbei, I. Brătianu, Gr. Antipa, pentru îmbunătățirea situației românilor transilvăneni. Plenipotențiarul german conchidea că „Ungaria poartă vina pentru atitudinea ostilă a opiniei publice din România, iar contele Tisza ar trebui să cedeze cît mai este timp”. Un schimb de telegrame între cancelarul german și contele Tisza ne informează despre insistențele celui dintîi de a se face concesiile atît românilor din Transilvania, pentru a evita pericolul unei mișcări revoluționare, cît și României (reglementarea graniței spre Bucovina) „pentru a-i cîștiga frăția de arme” și pentru „a nu compromite situația generală atît în Galiția cît și în Balcani”.

¹⁷ Ibidem, r. 64, c. 358—376 (P.A.d.A.A., Bonn, Rumänien No. 17, Geheim, Bd. 1. Beziehungen Rumäniens zu Oesterreich).

¹⁸ Ibidem, colecția Xerografii, pachetul XVII/2, 3, 7, XVIII/2 (P.A.d.A.A., Rumänien 17, Bd. 4; Oesterreich 104, Bd. 13, 14, Botschaft Wien, Geheim III, 547).

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

EMILIA POȘTĂRIȚĂ

Comemorarea în anul acesta a 380 de ani de la dispariția aceluia care a realizat prima unire politică a Țărilor Române este un prilej fericit de adăncire a cunoașterii personalității și faptelor lui. Luminos reper în lupta seculară pentru independență și unitate a poporului nostru, opera lui a rămas o permanență a gândirii, a simțirii și a acțiunii românilor, o coordonată fundamentală a istoriei patriei.

Personalități marcante ale istoriografiei românești și străine au avut ca preocupare viața și activitatea lui Mihai Viteazul, elaborând lucrări de sinteză și ediții de documente care demonstrează importanța domniei sale cu mult peste granițele pământului strămoșesc.

Faptele lui Mihai au căpătat cu vremea valoarea mesajului de continuitate; ele au fost dătătoare de învățătură și au întărit prin tot ce au avut măreț voința poporului român de a se uni și de a trăi liber. Dar, oricât s-ar fi scris și s-ar fi publicat despre Mihai, niciodată nu se va putea spune că se cunoaște totul, că au fost înfățișate toate acțiunile sale în contextul economic, social, politic și diplomatic al vremii în care a trăit.

Toate acestea au făcut și fac necesară adunarea, tălmăcirea și publicarea documentelor ce se găsesc în diverse surse și locuri, în țară și în străinătate.

Răspunzind acțiunii pe care au conceput-o organele superioare de partid cu ocazia comemorării a 380 de ani de cînd marele voievod a fost asasinat mișelește, Direcția generală a Arhivelor Statului și-a înscris ca principal obiectiv în cadrul acțiunii de completare a Fondului Arhivistic Național și intensificarea valorificării sale, aducerea în țară și publicarea documentelor privind politica internă și externă a lui Mihai Viteazul *. Punerea în circuitul științific a izvoarelor inedite va aduce o viziune nouă asupra epocii viteazului voievod, înlesnind înțelegerea mai deplină a mobilurilor care au dus în pragul secolului al XVII-lea, fie și pentru puțin timp, la „împlinirea gândului“ de reunire, sub sceptrul său, a celor trei Țări Române, a ideilor politice românești, fecunde, a planurilor îndrăznețe privite cu admirație sau cu temere de contemporani.

Documentele redau în afară de personalitatea sa, de concepțiile politice proprii și calitățile de militar înăscut, rolul și contribuția sa pentru rezolvarea marii probleme ce frământa Europa de atunci — apărarea împotriva pericolului otoman.

Cele mai multe dintre documentele păstrate în arhivele străine atestă interesul pe care curțile europene ale epocii l-au manifestat în mod constant pentru domnitorul român și faptele sale. Rapoartele solilor și ambasadorilor străini în Țările Române, la Constantinopol sau în alte capitale imperiale sînt dovezi ale faimei de care s-a bucurat Mihai Viteazul încă de la începutul domniei sale. Curțile europene au fost impresionate nu numai de bravura domnitorului, de geniul său militar, ci și de amploarea acțiunilor sale. Pentru Europa apuseană, entuziasmată mai mult la modul declarativ de perspectiva constituirii unei coaliții antiotomane, valoarea imediată a victoriilor lui Mihai a reprezentat un element fundamental în concretizarea ideii de unitate creștin-europeană împotriva pericolului turcesc.

Informațiile din documente, de o mare diversitate, fie simple relatări ale campaniilor lui Mihai, fie elogii la adresa lui își au semnificația lor politică

* Cf. volumul în curs de apariție la Editura Academiei R. S. România, „Mihai Viteazul în conștiința umanității“. Ediția de documente elaborată de DGAS, rod al cercetărilor întreprinse în arhivele și bibliotecile din țară și din străinătate, va prezenta, în traducere și original, un număr important de documente ce vor permite o cunoaștere mai amplă a „celui mai vestit și mai mare dintre voievozii români“, cum îl numea Nicolae Bălcescu.

de la Moscova pînă la Neapole și de la Constantinopol pînă la Curtea lui Filip al II-lea al Spaniei.

Marile victorii de la Călugăreni, Tîrgoviște și Giurgiu din a doua jumătate a anului 1595 au stîrnit ecouri extrem de ample, aducînd în conștiința Europei personalitatea viteazului domn. Strălucitele izbînzii obținute de români au demonstrat totodată Europei că poziția Țărilor Române trebuie luată în considerație, statutul lor de bastion al creștinătății în fața agresiunii otomane impunîndu-se cu autoritate.

Judecățile de valoare și aprecierile care se desprind din documentele vremii relevă o constanță și anume că idealul militar al românilor era subsumat în totalitate celui politic, imprimat de voința lor de libertate și unitate, de dorința lor de a avea o existență neatîrnată, întemeiată pe conștiința originii comune și statornicie în aceeași vatră de viață.

Documentele adunate aici de arhiviștii : Cornelia Moraru (doc. nr. 5, 12, 13, 14) ; Constantin Vlad (doc. nr. 2), Elena Moisuc (doc. nr. 4, 6, 7, 8, 9, 10) ; Mircea Voiculescu (doc. nr. 3) ; Valentina Costake (doc. nr. 15), Natalia Trandafirescu (doc. nr. 1), sînt publicate în revistă numai în limba română, textul în limba originalului putînd fi studiat cu ocazia apariției volumului anunțat mai sus.

Menționăm că intervențiile autorilor în text, pentru clarificarea unor pasaje mai puțin explicate, precum și datele incerte au fost marcate cu ajutorul parantezelor unghiulare (...).

De asemenea, omiterea unor fragmente care nu au legătură directă cu subiectul tratat a fost indicată prin paranteze drepte [...]

1

(1593) noiembrie 14, Constantinopol. Fragment din scrisoarea lui Andronic Cantacuzino, capuchehaie la Poartă pentru afacerile Țării Românești și ale Moldovei, către Petru Șchiopol referitor la numirea lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești.

[...] Pînă acum am păstrat Valahia pentru Domnia Ta¹ însă, văzînd cerințele vremii și zăbavă din partea Domniei Tale și văzînd firea cea rea și ticăloasă a lui Alexandru voievod² și intrigile lui, pe care nu le-am mai putut suporta, m-am încumetat și eu și l-am făcut domn al Valahiei pe banul Mihai ; l-am preferat (socotind) că el este mai bun decît ceilalți boieri-vicleni care nu arată să fi moștenit ceva deosebit de la părinții lor, căci toți sînt vicleni și mincinoși din fire, niște intriganți și cu totul nepricepuți la treburile țării. Însă în ceea ce-l privește pe banul Mihai, sărmana țară este mulțumită și au înălțat rugăciuni la Dumnezeu pentru că i-a învrednicit și le-a dat un astfel de păstor bun creștin cu milă pentru cei săraci și cu frică de Dumnezeu, și i-am fericit și pe răposății mei părinți, pentru că eu, cu ajutorul preabunului Dumnezeu și cu puterea preacinstiului împărat, căruia îi dorim ani îndelungați, împăratul împăraților³, m-am zbatut și l-am făcut domn, lucru de care eu sînt foarte mulțumit. Este vrednic să păstorească un popor, el, mai bine decît alții [...].

Arh. St. București, fond Documente istorice, CCC-19, Orig.

Ediții : Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XI, București, 1900, p. 373—374.

2

1595 martie 4, Adrianopol. Informații despre biruințele românești la Dunăre.

De la Constantinopol vine scrisă cu data de 4 a lunii trecute adeverirea că Sinan Pașa a fost scos din slujba de general⁴ și pus în locul său Ferhat care, în scurtă vreme, trebuie să plece către Ungaria. Că valahii cu transilvănenii

¹ Petru Șchiopol, fost domn al Moldovei (1574—79 ; 1582—91) se afla, la data documentului, în pribegie la Bolzano.

² Alexandru cel Rău, domn al Țării Românești (august 1592 — septembrie 1593). În complotul boierilor împotriva acestuia a fost amestecat și banul Mihai care, descoperit, se refugiază în Transilvania și apoi la Constantinopol.

³ Sultanul Murad al III-lea.

⁴ În original *generale*, de fapt e vorba de funcția de mare vizir.

făcuseră mare măcel printre turci și se zicea că nu rămăseseră mai mult de 20 de mii, cu tot atîția tătari, și că în acea bătălie fusese omorît și Mustafa Pașa, comandantul acelei expediții, dimpreună cu doi capi-bași; și că principele ce era dus să fie așezat în scaunul Valahiei de-abia scăpase, fiindu-i omorît calul sub el de o mușchetă; și că, lovind și fugărind cu strășnicie restul oastei dușmane, ar fi prădat țara turcească, rămînînd pînă la acel ceas stăpîn pe acele ținuturi. Că prădaseră cetatea Rusciuk, loc însemnat de pe Dunăre, jefuiseră fortăreața de la Giurgiu, asemenea de pe Dunăre, prădaseră Silistra, cetate și port însemnat, cu moarte de multe din acele corpuri de oaste¹, ajungînd pînă la un loc numit Tratară². Afară de aceasta, că principele Moldovei cu cazacii din Polonia făcuseră aidoma, prădînd toată Chilia și Cetatea Albă și Benderul, născîndu-se, din această pricină, mari tulburări la Constantinopol, unde se făcuse mare zarvă și că mai apoi oastea rînduită³ trebuise să meargă la război înspre acele ținuturi din Moldova și Valahia, sub amenințarea că de nu vor merge vor fi pedepsiți. Că se zicea că sultanul ar fi plecat grabnic la Adrianopole. Că se bănuia prin oraș că persienii, din ținutul Demir-Kapî ce vrea să zică Poarla de Fier, se răsculaseră, și era îndoielnic de nu va năvăli Persianul acolo. Că în acea clipă s-a dat de știre că beglerbeiuł Greciei, dimpreună cu multă oaste, fusese omorît de valahi dar că încă nu se întărise știrea, care, dacă ar fi adevărată, ar pune cu siguranță pe turci în mare spaimă.

Ediții : Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1940, p. 108, doc. CCXXXII (Archivo General de Simancas, Seccion de Estado, legajo 1346, Venecia).

3

1595 iulie 15, București. Mihai Viteazul scrie lui Ioan Potocki, starostele Cameniței, despre luptele sale cu turcii și despre dorința lui de a face din Țara Românească „un scut al întregii lumi creștine“.

Ioan Mihail, voievod din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Românești, scrie Domniei Tale, prietenului meu iubit, domnului Ioan Potocki, staroste de Camenița, etc. Urez sincer Domniei Tale sănătate de la Dumnezeu cel atotputernic, întocmai ca și mie insumi. După acestea, din scrisorica pe care Domnia Ta ai binevoit să ne-o trimiți am aflat că Domnia Ta ai fi bucuros să afli veste sigură despre dușman. Deci Domnia Ta binevoiește să știi că, pînă acum, (lucrurile merg) după voia și gîndul creștinilor, acum de cînd am ars Nicopolea. Dar acum a venit, pe partea aceea, Ferhat pașa la Razgrad și se adună acolo pîgînii din toate părțile. Ei pe partea aceea, iar noi pe partea aceasta, și nu facem nimic altceva numai, zi și noapte, ne batem la Dunăre cu dușmanii și, cel mai tirziu peste o săptămînă sau două, trebuie să dăm iar cu ei bătălia. De aceea, aș fi bucuros ca și Domniile Voastre să fie împreună cu noi căci, dacă veți fi, această nădejde am că pîgînii vor fi sub picioarele și sub sabia creștinilor, iar dacă nu veți fi, socotește și Domnia Ta că sînt foarte slab și învăluit. Să nu dea Dumnezeu ca acei pîgîni să învingă, căci, dacă vor învinge, ei după aceea se vor răspîndi peste tot, ceea ce arăt Domniei Tale ca să cugeți. Căci eu n-am avut de la turci nici o greutate sau vreo nedreptate dar, ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească, vîzînd eu ce se întîmplă în fiecare zi cu bieții creștini. M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine. De aceea rog ca să fie chemați creștinii să vie și să fie în ajutorul nostru, căci va fi după voia creștinilor și astfel am nădejde că voi dobîndi izbîndă. De aceea vă rog din nou ca să nu ne părăsiți, și să nu ne lăsați fără ajutor, pentru că să știți Domnia Ta că sînteți datorți pentru numele domnului nostru Isus Cristos să ne ajutați și să veniți pentru mîntuirea creștinătății. Și eu, cu orice voi putea, întotdeauna sînt gata să slujesc Domniei Tale. Și cu acestea mă recomand grației Măriei Tale. S-a dat la București la 15 ale lunii iulie, anul 1595.

Arh. St. București, colecția Microfilme R. P. Polonă, rola 8, c. 218 (Archivum Glowne Akt Dawnych, Archiwum Zamoyskich, Korespondencja, sign. 3028, f. 20).

Ediții : P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 13—15.

² În original *di quellî beslii* (beșliu = corp de oaste).

³ Probabil Turtucala.

⁴ Probabil oastea robilor Porții, armata regulată aflată direct în subordinea sultanului.

1595 august 24, Copăceni. Scrisoarea căpitanului Albert Kiraly către Sigismund Báthory despre lupta de la Călugăreni.

Descrierea victoriei obținute în Transilvania (sic!) împotriva dușmanului de moarte.

Nu pot lăsa neanunțată Alteței Voastre princiare ciocnirea de ieri de la amiază cu Sinan-Pașa în bătălia care a ținut de dimineată pînă seara; o hărțuială atît de serioasă, cum a fost aceasta, n-am mai cunoscut și nici n-am mai auzit de una care să fi durat atît de mult.

După ce am gonit dis-de-dimineată pe turci pînă în tabăra lor, ei s-au întărit curînd și ne-au respins iarăși pînă în tabăra noastră de unde ai noștri ne-au sărit în ajutor; apoi i-am urmărit pe turci pînă în corturile lor și am doborît nu puțini dintre ei. În cele din urmă, trei pașale dintr-odată, conducîndu-și cetele cu mare mulțime de oșteni, au pricinuit o ciocnire foarte gravă. Cu ajutorul lui Dumnezeu, noi i-am pus pe fugă și pașalele înseși au scăpat cu greu; așa cum arată un prizonier, care a fost comandant de artilerie la turci, cele trei pașale ar fi fost minjite cu noroi și murdărie, ajungînd în tabără, în parte, nu fără răni; însuși Sinan-Pașa ar fi comunicat că a rămas uimit de atacul supraomnesc al oamenilor noștri și că trebuie să se rușineze că o oaste atît de mică a pus pe fugă forțele împăratului turc și trei pașale.

Acest turc, luat prizonier, arată că turcii încercaseră deja pe cămile și măgari lucrurile și în parte și corturile lor, cu intenția de a se retrage, în cele din urmă însă s-au răzgîndit, deoarece ar fi fost o înjosire pentru preaputernicul lor împărat să o ia la goană din fața unei oști atît de mici.

Dacă Alteța Voastră princiară ați fi avut (aici) oastea de acasă, ar fi fost desigur o bătălie gravă, ar fi fost pusă pe fugă întreaga tabără turcească și cea mai mare parte a oastei ar fi fost nimicită; ar fi fost obținută o victorie împotriva dușmanului de moarte, așa cum nu s-a mai întîmplat alta la fel în memoria oamenilor. Și totuși ei au suferit pagube, iar noi am luat în stăpînire cîmpul de luptă; un număr considerabil de turci au căzut în luptă, pe cînd dintre ai noștri foarte puțini. Numai că bună parte dintre oșteni au fost răniți, am suferit mare pierdere de cai, din care pe mulți i-am pierdut, iar un mare număr au fost vătămați.

Printre multe steaguri, am obținut unul verde, steagul principal al lui Mohamet-Pașa, pe care îl depling turcii, căci o asemenea culoare este simbolul idolului lor, Mohamet, iar pierderea sa este considerată ca un semn rău. Noi am luat în stăpînire și tunurile mari, dar și ei au înhățat cîteva de la noi, așadar ni le-am cam împărțit între noi.

Ieri seara, am rămas în partea de sus a văii Neajlovului. Dar pe la miezul nopții, eu, împreună cu voievodul valah și întreaga oaste, am invocat numele lui Isus, apoi și turcii au strigat pe Alah, Alah al lor, apoi am luat-o din loc și ne-am retras la o milă mică pe Argeș în sus, unde aștept ajutoare. Îndată ce vor sosi sperăm — cu ajutorul lui Dumnezeu — să punem pe fugă mai departe pe inamic.

După ce am scris cele de mai sus, mi-a fost adus un turc, care a fost prins prizonier abia azi, el mărturisește că un pașă de vază a căzut în luptă, că, în învălmășeală, Sinan-Pașa a fost lovit la trecerea podului și că, din căzătură, i s-a făcut foarte rău.

În ce îl privește pe Mihai Vodă de aici din Valahia, nu pot decît să-i aduc laudă a adevărat, căci el este un militar excelent, bun și viteaz, ceea ce a dovedit cu mîna și cu fapta sa; el este cu credință față de creștinătate, nu aparent, ci din convingere cu tot zelul. Alteța Voastră princiară îi datorează lauda dreaptă și cinstire.

Cu aceasta, rămînem noi toți la dispoziția poruncii lui Dumnezeu.

Dat în Valahia, în locuința de pe rîu, din lagărul de campanie, la 24 august anul 1595.

1599 (*după martie*), Roma. Relatare despre o victorie a lui Mihai Viteazul asupra turcilor, cuvintele de îmbărbătare ale acestuia către oșteni, apelul la gloria străbunilor romani.

Înfringerile și dezastrurile provocate de creștini turcilor acum cinci ani când a început acest război între împărat și Casa otomană, au slăbit puterile dușmanului, care atunci erau considerate invincibile, iar acum sint disprețuite chiar și de principii neînsemnați. De aceea, nu este de mirare că Mehmet a trimis și trimite ici și colo ambasadori pentru a face pace, nu numai cu Maiestatea Sa Imperială dar și cu transilvanul, așa cum a făcut ultima oară, trimițând de asemenea, în același scop, unul la regele Poloniei și altul în Spania cu daruri bogate. Dar între cei care au adus mari nenorociri turcului nimeni nu-l întrece pe domnul Mihai, voievodul Valahiei care, în afara faptelor de arme ilustre pe care le-a făcut anul trecut, a făcut acum o faptă demnă de amintire eternă și aceasta a fost următoarea: Domnul Mihai, după ce și-a odihnit oastea de oboselile luptelor deja purtate, a strâns-o și, încurajând-o la noi acțiuni, a trecut Dunărea la începutul lui martie și, îndreptându-se către Adrianopol, a ajuns după două zile în apropierea orașului, prădind și distrugând întreaga regiune, aducând cumplită moarte dușmanului. Turcii, auzind aceasta și nesimțind indemnul de a-l înfrunta, s-au hotărât să-l abată din drumul său, atacind Valahia din două părți, așa cum au și făcut. Dar știind aceasta, viteazul domn a chibzuit să se întoarcă și să se lupte cu ei când vor avea îndrăzneala de a-l aștepta, iar pentru aceasta întorcându-se, s-a îndreptat către Valahia; dar, la întoarcere, Dumnezeu binecuvîntat a vrut ca să se întâlnească cu dușmanii, care erau numeroși, și, cu toate că oamenii săi erau oșosi de drum și încărați cu pradă, nu au șovăit să dea lupta imediat și, după ce i-a îndemnat să se poarte vitejește, atît pentru onoarea lui Cristos, pentru care luptau, cît și pentru gloria neamului lor și al romanilor, din care mărturiseau că se trag, și pentru marea pradă de război pe care o luau dacă învingeau, a sunat trîmbițele și a început încăierarea. La început, pe o întindere mare, turcii și-au făcut datoria și s-a luptat de o parte și de alta cu mult curaj și mult timp nu s-a știut de partea cui va fi victoria dar apoi, turcii, amintindu-și că au fost de mai multe ori înfrinți de aceiași valahi și fiind ei mai slabi și neputînd să reziste îndelung tăriei acestora (valahilor), au început să cedeze și, amintind (Mihai) valahilor că la înfruntarea cu turcii, pe riul Argeș, care a avut loc sub cel mai mare comandant de oști pe care l-au avut, Sinan, valahii au înfrînt un număr mult mai mare de turci, și-au improspătat forțele și curajul și au început să-i urmărească astfel încît turcii au fost obligați să se retragă și să fugă. Atunci s-a făcut mare măcel; ai noștri atît așteptau să fugă turcii pentru a-i răni și a-i măcelări, au murit mai mult de 10 000 de turci și puțini dintre valahi. A fost făcut prizonier primul sangeac bei al turcilor și mulți alți comandanți și a fost cucerit steagul armatei astfel încît victoria a fost desăvîrșită și dintre cele mai însemnate din cîte au avut loc pînă acum, atît prin numărul de morți, capturarea comandantului și cucerirea drapelului, cît și prin timpul în care a fost obținută, adică la începutul primăverii, ceea ce lasă să se înțeleagă că a înfricoșat tare pe dușmani care poate că nu voiau să vină în acest an în Ungaria, nici, din întîmplare, să se înfrunte cu ai noștri; pe de altă parte, valahii aveau atîta entuziasm că poate doreau să atace Constantinopolul sau cel puțin, ținînd departe pe dușmani, să ofere prilejul unor cuceriri importante imperialilor, ceea ce îi place lui Dumnezeu binecuvîntat să i se ofere pentru infinita lui îndurare. Laudă lui Dumnezeu.

Cu aprobarea superiorilor, Roma, după Nicolo Mutij 1599.

Ediții: Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 529—530 (publicat din Bernardino Beccari la Minerva, Roma, după Nicolo Mutij, 1599).

6

1599 noiembrie 20, Cluj. Scrisoarea lui Sigismund Forgacz, delegatul lui G. Basta, către Palffy despre stăpînirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul, administrația sa, intenția de a păstra pentru sine Transilvania.

Așa cum v-am înștiințat mai înainte despre sosirea lui Mihai Vodă în Transilvania, vreau acum să vă scriu din nou despre situația din Transilvania și despre comportarea voievodului. Pe cînd mai înainte Mihai-Vodă se arătase

prietenos față de transilvăneni și față de cardinal, hrănindu-i cu multe vorbe dulci, acum el, împreună cu oastea sa, a pătruns fără veste prin munți, în timp ce cardinalul, datat ospeților și bunului trai, n-a prea avut grijă de țară, din care cauză cardinalul n-a știut ce să facă în grabă, mai ales că nu putea aduna destui oșteni pentru a rezista valahului și, când cele două părți s-au apropiat și s-au înfruntat, ceata cardinalului a fost risipită și bătută, mai ales că încă de la început a rupt-o la fugă, astfel încît cavaleria valahă a prins curaj și a dat lovituri grele de dimineață pînă spre seară, silind-o în cele din urmă să fugă și să-și salveze viața. Fuga a fost astfel încît oamenii n-au putut fi opriți nicăieri, nici la Alba Iulia, nici la Cluj. După cum se spune, în luptă au murit circa 5 000 de oameni de ambele părți. În ziua următoare, valahul cu oastea lui a pornit direct spre Alba Iulia, dar, mai înainte de a sosi acolo, Napragi, care acum este cancelarul valahului, i-a trimis cheia orașului, apoi, neopunindu-i-se nimeni, el a intrat în cetate, luînd în posesiune scaunul de principe. Îndată ce orașenii și ceilalți oameni au luat cunoștință despre aceasta, s-au grăbit să se ducă la el, iar pentru dînsul acela este cel mai bun care i s-a închinat și i-a făcut reverența de cuviință și l-a recunoscut de stăpîn.

În timp ce valahul se afla în posesiune la Alba Iulia, i s-a adus capul cardinalului — pe care l-am văzut cu ochii mei — căci atunci cînd acesta a vrut să se îndrepte cu 102 persoane peste munți în Moldova — căci numai spre Polonia putea el să-și întoarcă capul — i-au ieșit în cale în diferite locuri secuii, l-au bătut, astfel încît abia și-a salvat viața în munți; ajungînd lîngă un foc, a vrut să se încălzească și a adormit; tocmai atunci au sosit valahii, care pășteau — salvo honore — vitele, l-au găsit pe el și pe alții dormind pe lîngă foc, l-au lovit cu toporul, astfel încît el a primit o rană în frunte și alta în ceafă și a trebuit să-și dea duhul.

Fiul lui Iffiu János a fost cu el; acesta a fost adus aici și se află la închisoare. Kornis a fost eliberat din închisoare de către valah și se află în relații bune cu acesta, dar mă tem că asta nu va dura. Eu am venit aici, ca sol, cu știrea domnului Basta, ca să văd ce planuri are valahul și în ce stare se află guvernarea. Pot raporta domnului doar atît că valahul cercetează și caută din zi în zi să-și extindă posesiunea tot mai mult și — lucru ciudat — el însuși nu știe ce să facă. El ține să se audă că ar fi luat țara în numele Maiestății Sale, dar faptele îl contrazic, căci oricine poate desprinde cum se înfățișază lucrurile, cînd tocmai azi, cînd trebuia să se țină dieta, ne-a îndepărtat de aici, pe mine, pe domnul Ungnad și pe nuntîul papal, pentru ca să nu știm și să nu vedem ce se hotărăște acolo.

La de la oamenii săraci un bir atît de mare, cum nu s-a mai pomenit, iar pe nobili îi silește să se țină gata pregătiți cu călăreți și pedestri. El acționează contrar statutelor și privilegiilor acestora și nu puține greutăți le face. De aceea ei ar prefera să slujească celui mai umil dintre slujitorii Maiestății Sale decît actualului tiran. Căci ei știu prea bine cum i-a ținut el pe valahi (în Țara Românească). Ce pagube importante a adus aici oastea lui nici nu se poate spune. De asemenea țărani se răscoală împotriva stăpînilor lor, Sambori Istvan a fost ucis în propria-i gospodărie, de asemenea și alții. Acum ei recunosc că aceasta este o pedeapsă specială și o soartă hărăzită de Dumnezeu și se întimplă numai din cauza multiplelor păcate săvîrșite împotriva Maiestății Sale; de aceea strigă mereu : vai, vai nouă, am păcătuit !

Valahul a avut intenția să trimită soli la Maiestatea Sa, între timp însă s-a gîndit că Maiestatea Sa ar trebui să-i vină lui în întîmpinare, și să-i ofere guvernarea Transilvaniei, pe care ar dori să o primească, dar fiindcă nu poate să se aștepte la asemenea lucru, el va fi acela care va oferi-o Maiestății Sale, ca și cum el ar voi să scape de ea ; în felul acesta, el speră să determine pe Maiestatea Sa să i-o lase lui. Căci adevărul este că el nu va ceda bucuros din mîini Transilvania, cum afirmă dealtfel în mod public propriii săi consilieri. Înaintea turcilor el se bucură de mare faoare căci pașa de Timișoara i-a trimis doi soli cu felicitări pentru victorie, pe care el i-a onorat îndată cu 3 000 taleri. Se mai spune că valahul a venit în Transilvania la îndemnul și voința împăratului turc și, deși acesta îi trimite acum cuvinte frumoase, l-ar așeza totuși pe un măgar¹. Așadar, nimeni nu știe ce să mai creadă căci acum se spune într-un fel, iar apoi iarăși în alt fel.

Se spune că un pașă cu 50 000 oameni păzește acum Valahia, dar nu intră în hotarele ei atît timp cît valahul nu trimite acolo pe fiul său, ceea ce intenționează să facă acum și anume cu oastea transilvană, fiind pe cale să ocupe Valahia cu unguri, anume cu Sennyei Pancrațiu, Bodoni Stefan, cu Sibrik, Székely Moise și alții, iar Transilvania cu români.

¹ Pedeapsă aplicată femellor adultere în epoca feudală.

Avutul cardinalului a fost transportat azi cu 32 care militare spre Alba Iulia. P. S. Azi vine un curier din partea valahului către domnul Basta, anunțând că cancelarul polon împreună cu Sigismund Báthory, cu o armată mare, vrea să se îndrepte spre el, de aceea roagă ca Basta cu oastea de sub comanda lui să se apropie și să dea ajutor la nevoie.

Arh. St. București, colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXIX/131 (Haus-, Hof- und Staatstarchiv, Wien, Hungarica, Fasz. 135).

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 357—359.

7

1599 decembrie 6, Plzen. Instrucțiuni date de împăratul Rudolf al II-lea comisarilor David Ungnad și Mihail Székely, trimiși la Mihai Viteazul.

Instrucțiune pentru nobilii David Ungnad și Mihail Székely iubiții noștri credincioși, despre ceea ce trebuie să comunice și să săvârșească, în numele nostru și în calitate de comisari de vază ai noștri, pe lângă voievodul Valahiei. Numiții soli imperiali nu trebuie să zăbovească nici o clipă în a întreprinde călătoria, potrivit extremei urgențe reclamate de situație, ci să se îndrepte direct spre Transilvania (cu ocazia cea mai apropiată) către numitul voievod. Îndată ce vor sosi acolo, vor ști cum să-și anunțe sosirea și să arate apoi pe deplin voievodului grația și bunăvoința noastră imperială.

Să-i spună că am primit, alături de celelalte știri sosite pînă acum, în-deosebi scrisoarea trimisă nouă de voievod, la 4 noiembrie, prin solul său Petre Armeanul, și ne-a bucurat în mod deosebit impunătoarea victorie strălucită și importantă pe care a obținut-o el recent, cu ajutorul Atotputernicului, recistigînd țara Transilvaniei prin arme și înfrîngînd pe adversarii noștri, apoi (să-i arate) cum stau de fapt lucrurile în sine, care trebuie atribuite înainte de toate Atotputerniciei divine (care nu mai putea lăsa nepedepsită și nerăzbunată marea infidelitate față de noi a celor doi Báthory) și apoi zelului manifestat în mod sincer și fidel de voievod față de noi și față de toată creștinătatea, vitejiei sale cavaleresti și vredniciei sale (luînd asupra sa săvîrșirea acestei excelente opere) spre gloria lui, care are acum ecou în fiecare om.

Noi, personal, aducem mulțumiri speciale lui, voievodului, întrucît considerăm că toate acestea au fost realizate de el, spre folosul și binele nostru, al onoratei noastre case de Austria precum și al întregii creștinătăți, asigurîndu-ne împotriva puterii și presiunii turcului, dușmanul de moarte al numelui de creștin; totodată ne oferim să recunoaștem fapta sa creștină plină de zel, asigurîndu-l de grația noastră imperială constantă față de el și de urmașii lui și că îi vom sări în ajutor pe viitor cu toate mijloacele posibile și în altfel și că nu vom neglija nimic din cele ce avem și de care dispunem, după cum și el poate avea pe deplin și de nădejde încredere în noi, în care scop am trimis pe actualii soli imperiali; totodată așteptăm cu nerăbdare, cît mai curînd, pe ai săi, pe care ni i-a promis în scrisoarea amintită mai sus. Toate acestea privesc salutul și felicitarea. Apoi, fiindcă sîntem siguri și nu punem la îndoială zelul (cum s-a amintit mai sus) sincer și cordial față de noi, al Voievodului, de aceea, potrivit evenimentelor actuale și constituției de pînă acum a acestor țări și ținînd seama de schimbările neobișnuite întimplute de mai multe ori, din credincioasa grijă părintească pe care noi o purtăm siguranței și păstrării acestor țări, am considerat că este foarte necesar să tratăm despre mijloacele și căile cum trebuie cîrmuite localitățile, în special (ținînd seamă) de sfatul și părerea voievodului. De aceea, solii noștri amintiți mai sus au de la noi poruncă riguroasă și precisă să ceară sfatul voievodului și părerea acestuia asupra modului cum trebuie începute lucrările în ce privește guvernarea Transilvaniei, cu ce forțe trebuie ocupate fortificațiile și țara, în scopul evitării practicilor de pînă acuma greoaie și păgubitoare, cum pot fi ele asigurate contra pericolului, și să ne comunice confidențial.

Apoi în al treilea rînd, fiindcă a ajuns la auzul nostru că el, voievodul, după cucerirea țării, împarte și donează pretutindeni tot felul de moșii importante, ceea ce, ținînd seama de situație, este privit ca un lucru neobișnuit și duce la fel de fel de bănuieli, în această privință solii au obligația să cerceteze pe voievod cu deosebit sîrg și abilitate, pe îndelete, cînd se ivesc cele mai bune ocazii (în nici un caz acest lucru nu se poate face imediat, la prima audiență) ca și cum i-ar interesa pe ei, fără ca acesta să observe că solii sînt instruiți și împuterniciți de noi în acest sens.

Deocamdată, el pretinde că a procedat astfel spre folosul și binele nostru și al tuturor și, deoarece noi, din partea noastră, nu avem în prezent nici un motiv să punem la îndoială acest lucru, ce părere există cu privire la donații și înstrăinări, cum sînt ele considerate și ce întindere au etc.

Totuși această cercetare, cum s-a amintit mai sus, trebuie efectuată discret și imperceptibil, pentru ca el voievodul, să nu simtă sau să se necăjească din această cauză. În fine, pentru că noi ținem în mod special ca să fie observate în particular, în cel mai mare secret și fără zgomot împrejurările și starea țării și tot ce se vorbește în general acolo, vă poruncim să luați informații cu sîrguință despre toate acestea din locurile cele mai de încredere, de care nu veți duce lipsă, despre modul cum s-a desfășurat la început dieta, dacă s-a hotărît acolo ceva și ce anume, dacă prin asta ar putea rezulta vreun prejudiciu pentru noi și creștinătate și să se urmărească care este intenția voievodului, dacă se gîndește poate să devină el însuși stăpîn în țară și să ne excludă pe noi sau ce urmărește el acolo.

De asemenea, ce comori anume și ce lucruri au fost găsite de voievod, atît de la cardinal, cît și de la Sigismund Báthory, într-un loc sau altul, la lupta de la Alba Iulia, Chioar sau în altă parte și ce a fost transportat de acolo; în fine, ce acte și înscrisuri există la toate cancelariile sau pot fi găsite pe alte căi incoace și încolo, risipite astfel din cauza schimbărilor și nestatorniciei de anul trecut și pe care avem nevoie să le cunoaștem pentru informarea noastră.

Acestea sînt cele ce considerăm noi, în graba de acum, că trebuie comunicate și înfăptuite cît mai curînd la voievod. În rest, dorim ca solii noștri, amintiți mai sus, să-l sprijine pe voievod cu sfatul lor credincios în toate întîmplările, potrivit cunoscutei lor abilități și iscusințe și să nu se lase îndepărtați de acolo fără ordinul nostru expres, ci să ne înștiințeze și să ne raporteze cu sîrg, din timp în timp, despre mersul lucrurilor.

Să arate voința și părerea noastră precum și grația noastră imperială, pentru ca noi, ținînd seama de tot ce au realizat să le fim recunoscători.

Daț la Plzen, la 6 decembrie 1599

Copia instrucțiunilor imperiale pentru comisarii din Transilvania, misiunea lor pe lîngă voievodul Valahiei.

Arh. St. București, colecția Xerografii Austria, pach. CCXLV/12 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, Fasz. 136).

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 374—375.

8

1599 decembrie 14, Satu Mare. Scrisoarea lui Mihail Székely către dr. Ioan Barvitiu, consilier imperial, despre dreptul lui Mihai Viteazul de a guverna Transilvania, căci și-a riscat viața pentru ea și pentru împărat și despre necesitatea de a-l păstra ca prieten, altminteri acesta putînd deveni un vrăjmaș periculos al împăratului.

[...] În ce privește diversele știri despre Mihai Vodă, vă atrag atenția că nu totul este demn de crezare. Cred acest lucru, deoarece, atît timp cît venerabila casă de Austria nu trimite un guvernator în Transilvania, Mihai-Vodă pretinde guvernarea, după cum este și drept, căci el și-a riscat viața pentru a-și ține obligația de credință jurată împăratului roman, astfel încît și Maiestatea Sa Imperială Romană trebuie să reflecteze preamîlostiv că împăratul turc îi spune lui Mihai Vodă că nu numai Transilvania, ci și tot ceea ce el va cuceri fiind în serviciul aceluia trebuie să-i rămînă lui, cu condiția să se supună împăratului turc și să se îndepărteze de Maiestatea Sa Imperială Romană. Nici acesta din urmă și nici un alt împărat roman n-a avut vreodată un asemenea slujitor care să fi săvîrșit cu atît de puține mijloace o victorie atît de zdrobitoare; pe de altă parte nu are și n-a avut niciodată un asemenea inamic cum va deveni el, dacă nu va ști să și-l mențină, căci el este viteaz și iute și izbutește să atragă pe oșteni prin rapiditatea și generozitatea sa, iar dacă va avea și ajutorul împăratului turc, cine oare îi va putea ține piept? Dacă însă va fi păstrat ca prieten, putem fi siguri că împăratul nostru roman va primi o coroană cum nu s-a mai văzut de mulți ani. Cum și în ce fel poate fi păstrat, am raportat prea supus Maiestății Sale Imperiale prin curierul anterior [...].

Arh. St. București, colecția Xerografii Austria, pach. CCXLV/31, (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, Fasz. 136).

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 381—383

1600 ianuarie 2, Satu Mare. Scrisoarea lui David Ungnad către împăratul Rudolf al II-lea despre cheltuielile lui Mihai Viteazul cu oastea și avantajele unei armate formate din oameni „sătui de jugul și tirania turcă”.

Preailustre, puternice Împărat roman ales și Rege al Ungariei și Boemei : Gata de a pune preasupus zelul și serviciile mele în slujba Maiestății Voastre Imperiale Romane.

Prea milostive Împărat și Stăpin !

După ce am chibzuit cu grijă, mult timp, zi de zi neîncetat, cum ar putea fi reduse, micșorate întrucitva, cheltuielile de război insuportabile, enorme, cu care Maiestatea Voastră Imperială, Sfântul Imperiu Roman și toți ceilalți potenți creștini care dau ajutor pentru război, ca și regatul (Ungariei) și provincia (Transilvania) au contribuit cu încredere timp de șapte ani, cu oaste și bani, la acest război antiotoman și care, după cât înțeleg, vor contribui și de acum înainte, după ce (slavă Dumnului !) s-a încheiat alianța, și totuși, în ciuda reducerii cheltuielilor, războiul împotriva dușmanului de moarte să poată fi purtat și, pe cât posibil, cu cheltuieli mai mici să se aducă pagube mai mari — am găsit că, în tot acest timp de război neîntrerupt, n-a existat niciodată un moment mai prielnic decât acela ivit odată cu aducerea la supunere a Transilvaniei și cu cîștigarea devotamentului lui Mihai față de Maiestatea Voastră Imperială. Mi-au lipsit însă date despre cheltuielile lunare ale lui Mihai pentru oastea sa ; am insistat însă foarte mult ca Aloisi Radibrad, raguzanul, care acum se află la Alba Iulia, să se informeze la Alba Iulia și să-mi raporteze date sigure. El mi-a răspuns, după calcule exacte și sirguincioase, că cheltuielile de război de acum ale lui Mihai comportă lunar 98 000 de taleri, ele cresc însă mereu, din ce în ce mai mult, deoarece el recrutează cu leafă din zi în zi tot mai mulți oșteni. Acest lucru se face poate în scopul incursiunii pe care o intenționează în Moldova și apoi în caz de succes — deie-l Domnul ! — peste Dunăre, în Bulgaria și Serbia — incursiune în vederea căreia valahul a trimis pe Gheorghe Raț la Alteța Sa (arhiducele Matei) — cheltuielile acestea s-ar reduce însă prin contribuțiile provinciilor respective.

Aparent, suma de 100 000 taleri lunar este foarte mare ; dacă însă se ține seama de numărul de oșteni pe care el îi întreține, atunci suma este mică, mult mai mică decât efortul de a găsi această sumă. Împreună cu Petru Armeanul, ne-am apucat să calculăm că Mihai Vodă întreține 10 000 călăreți cu 50 000 taleri sau, dacă ținem seama și de slugile auxiliare, 52 000 taleri, și 30 000 pedestrași cu suma totală de 95 000 taleri, pe care trebuie să o plătească lunar ; n-am calculat aici ceea ce îi oferă provincia (Transilvania) care trebuie să participe la luptă, cu cheltuiala ei, un an și citeva luni. Aceasta înseamnă o armată de unguri, polonezi, cazaci, turci (care și acolo în provincia transilvană sînt în serviciul lui), valahi, moldoveni, sirbi, albanezi, căreia turcul nu-i poate rezista în iarna aceasta și nici în primăvară — mai cu seamă că atunci se vor răscula și bulgarii și sirbii.

O armată de 40 000 călăreți și pedestrași de naționalitate germană abia dacă ar putea fi întreținută cu 600 000 sau 700 000 taleri lunar și nu poate fi determinată și nici nu e în stare să atace iarna, și să urmărească pe dușmanul de moarte ; în timp ce spre Mihai aleargă oșteni de pretutindeni, printre ei — cu adevărat — mulți oameni vrednici și tineri viteji, care se simt atrași spre Mihai, din teritoriile turcești, pertaesei turcici iugi et tirannidis (fiind sătui de jugul și tirania turcă). Ba chiar Mihai crede că va mai atrage încă multe sute de (supuși) turci care vor lupta alături de el împotriva turcilor.

Vă raportează acest lucru pentru ca Maiestatea Voastră să binevoiască a comunica potențatilor care ajută la război ce economie s-ar realiza acum și mai tirziu în decursul timpului, întreținînd oșteni mai puțini în Ungaria de Jos, dacă Mihai ar bara trecătorile din munți, dacă nu chiar și partea de la sud de Alba Iulia, precum și Dunărea, cum și-a propus cu fermitate : poate că astfel potențatii creștini ar fi determinați să continue contribuția lor, iar Sfîntul Scaun și regele Spaniei și Sfîntul Imperiu Roman și alți auxiliari ar fi determinați să dea un ajutor bănesc extraordinar pentru valah. Prisosul din contribuția pe care Maiestatea Voastră ar primi-o de la Sfîntul Imperiu, de la regat și provinciile sale, ținînd în soldă mai puțini oșteni, ar putea fi oferit lui. Maiestatea Voastră Imperială s-ar putea înțelege cu Mihai asupra unui număr fix de oșteni, pe care Maiestatea Sa i-ar plăti un an și citeva luni, pentru ca el să supună și Moldova, Bulgaria și Serbia, unde nu există nici un fel de fortificații. Astfel, acolo, țară și popor ar sta la dispoziție : toți aleargă spre această acțiune și anume gratuit, numai pentru a goni pe turci. Maiestatea Voastră Imperială va

ști, potrivit prealuminății minții, să chibzuiescă din timp și cu milostivire la aceste lucruri.

Maiestatea Voastră Imperială se va bucura că fortificația Hust este ocupată cu personal exclusiv german și că haiducii de mai înainte, de la castel, au fost eliberați — astfel că Maiestatea Voastră poate fi sigură că fortificațiile se află sub puterea Maiestății Voastre.

Eu și domnul Székely nu ne-am îndeplinit încă solia, deoarece domnul Carlo Magno și Petre Armeanul nu dețin încă darul extraordinar nici banii, iar noi, la care a fost trimis Armeanul, n-am primit nici un fel de poruncă sau dispoziție cu privire la bani; totuși la Alba Iulia s-a răspândit vestea că darul extraordinar valorează 25 000 ducăți, iar Armeanul, cu însoțitorul lui care, având ordin expres, a scris de la Viena lui Mihai, asigurându-l că îi aduce banii, este aproape desperat că a apucat să-i scrie cu anticipație, se teme pentru viața lui și nu are curaj să plece.

Domnul Carlo Magno se teme și el că va fi batjocorit, fiindcă a specificat în mod expres că va aduce darurile de cinstire.

Noi, domnul Székely și cu mine, i-am expediat deja pe comisarii trimiși de valahi și intenționăm să-i urmărim în scurt timp, iar miine sau poimîine sau în orice caz la 5 ale lunii acesteia vom pleca, deși n-a sosit nimic pentru Armeanul sau pentru Magno și ni se dă zilnic speranța că va urma, cînd vom fi pe drum, înștiințare și asigurare de la Maiestatea Voastră în privința darului și banilor; de la casierul de campanie nu am nici o înștiințare, dacă vrea să elibereze cei 30 000 taleri.

Domnul Basta aruncă asupra mea o suspiciune într-o chestiune de care Dumnezeu și Maiestatea Voastră, precum și domniile consilierii secreți mă vor ierta cu milostivire și îngăduință, căci nu este născocirea mea. Rog preasupus pe Maiestatea Voastră să dispună ca domnul Basta să declare adevărul, sub luare de jurămint.

La porunca Maiestății Voastre, preasupus.

Dat la Satu Mare, la 2 ianuarie 1600.

Al Maiestății Voastre Imperiale preasupus.

D. Ungnad, baron

Arh. St. București, colecția Xerografiilor Austria, pach. CCXXXVI/3 (Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Hungarica, I, Fasz. 137).

Ediții: Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 567—568).

10

1600 ianuarie 5, Satu Mare. Fragment din scrisoarea lui Mihail Székely către Barvitiu despre importanța menținerii lui Mihai Viteazul de partea Imperiului german.

[...] Nu pot renunța de a scrie stăpînului meu și de a-i atrage atenția că chestiunea transilvană nu va avea un sfîrșit bun (rebus sic stantibus) (dacă lucrurile rămîn în starea de acum), căci mijloacele cele mai necesare și cele mai imperative, care ar trebui să înainteze rapid, merg ca racul; ele nu sînt proprii pentru a menține Transilvania și cu atît mai puțin pe Mihai-Vodă în sentimente de fidelitate în serviciul Maiestății Sale Imperiale Romane. Se vorbește prea mult și se scrie prea mult, ca să nu ajungă la urechea lui; cele vorbite și scrise nu sînt atît de neimportante ca să-i rămînă necunoscute; ele îl întărită; la el ajung știri tendențioase și echivoce. Astfel, slujitorul său, Petre Armeanul, a scris din Plsen stăpînului său, lui Mihai-Vodă, că va găsi la casierul din Cașovia banii deja trimiși de Maiestatea Sa Imperială Romană; că, împreună cu el, va veni și un sol din partea Maiestății Sale cu felicitări și cu un important dar, prin care este onorat. Cei doi au venit aici după bani și daruri, care însă n-au sosit nici înaintea lor, nici după ei. Mihai-Vodă știe că banii și darurile sînt aici. El a dat oștenilor speranță de plată îndată ce va sosi Petre Armeanul. Oștenii vociferază și sînt furioși că nu sosesc nici banii, nici Petre Armeanul, iar el, Vodă, nu are bani. Să fii silit să ascuți și să înghiți cuvinte batjocoritoare despre încetinea ajuto-
rului nostru! Se spune că și Mihai-Vodă este îngrijorat că va pierde creditul și afecțiunea oștenilor, astfel încît „eu nu voi mai putea sluji Maiestății Sale Imperiale Romane” adică de a respecta jurămintul de credință. Astfel, unii vorbesc necugetat și nu-și închipuie unde duc vorbele; mai bine ar lua un cărbune aprins în gură; acum, ele nu sînt de bun augur.

Eu am scris și am spus totdeauna : dacă îl menținem pe Mihai-Vodă (de partea noastră) atunci obținem ceea ce nici un împărat roman n-a mai avut vreodată ; dacă îl pierdem, va fi o pierdere cum una la fel nu s-a mai văzut secole de-a rîndul ; căci el nu poate cere ceea ce nu i se poate oferi și nu i se poate oferi atît de mult pe cît este el în stare să ne dea nouă drept compensație — decît dacă ar avea încă o viață.

Împăratul turc îi oferă tot ce și-ar dori, numai ca el să i se supună și să poarte războiul împotriva noastră. Iar dacă ai chibzui și ai pune în balanță toate împrejurările, una atîrnă mai greu decît cealaltă ; una păstrează reputația, măreția, autoritatea, faima, progresul creștinătății, iar cealaltă — să ne ferească Dumnezeu Atotputernicul ! — exact contrar în toate. Adesea, din cauza unor lucruri mărunte și rele, îi piere unuia pofta pentru lucrurile mari, care nu mai pot fi recuperate.

Ceea ce scriu eu confidențial stăpînului meu este adevărul pur, mie nu-mi place cum se procedează la noi, anume cu vorbe și scrisori. Am putea să o scoatem la capăt cu mai puține vorbe și scrisori : ar fi nu numai cu mai mult folos, dar și cu mai multă răspundere. Cum l-am expediat pe Petre Armeanul, veți afla, stăpîne, amănunțit din scrisorile domnilor Ungnad și Carlo Magno.

Cu prietenie credincioasă sint la ordinele stăpînului meu. Dumnezeu cu noi. Satu Mare, 5 ianuarie 1600.

Slujitorul credincios al stăpînului Mihail Székely.

Preanobilului Domn Johann Barwitius, consilier al Curții Maiestății Sale Imperiale Romane și secretar intim etc. în mină.

Arh. St. București, colecția Xerografii Austria, pach. CCXXXVI/13 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien, Hungarica, Fasz. 137).

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, XII, f. 584—585.

11

1600 mai 29, Suceava. Ioan Capturi, pîrcălab al cetății Suceava, jură credință lui Mihai Viteazul și fiului său Pătrașcu.

Eu, Ioan Capturi, pîrcălabul cetății Suceava, jur pe Dumnezeu cel viu și pe sfînt fiul său, Iisus Cristos, că voi fi drept și fidel domnului meu, principele și domnul Ardealului, Țării Românești și Țării Moldovei, mării sale lui Mihai vodă și fiului mării sale, lui Petru vodă, tot așa îi voi fi drept și fidel ; și voi ține pentru măriile lor cetatea ce mi-a fost încredințată mie, după priceperea mea, pînă-mi va sta capul.

Și la vremea cînd vor porunci măriile lor și vor dori, prin vreun om sau prin scrisoare, în orice ceas vor dori și porunci măriile lor în acel ceas voi da cetatea în mina cui vor porunci măriile lor. Așa să-mi ajute Dumnezeu.

Dat în cetatea Sucevei, 29 mai 1600.

(Pe verso, însemnare autografă a lui Mihai Viteazul voievod) : A lu Capturi, pântru jurămîntul.

Arh. St. București, colecția Microfilme Austria, rola 73, c. 351—352 (Kriegsarchiv, Wien, fasc. 56, f. 9).

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 951, nota 1 ; *Documenta Romaniae Historica*. B. Țara Românească, vol. XI, București, 1973, p. 529—530.

12

1500 iulie 1, Constantinopol. Eustachio Fontana, reprezentantul papei la Constantinopol, scrie cardinalului Cinzio Aldobrandini despre unele pregătiri militare ale turcilor pentru a preveni efectele ofensivei lui Mihai Viteazul asupra Constantinopolului.

[...] Pentru început nu pot să vă comunic decît că din zi în zi crește teama în pieptul și în sufletul fiecăruia datorită mării valori pe care o demonstrează în aceste părți ale Europei acest nou Alexandru, căruia îi spun Mihai voievod, și, așa cum s-a spus în mod oficial, cu ajutorul brațului său, Maximilian a intrat în Polonia, unde este dorit de cea mai mare parte dintre acești domni, rege al

acelui regat. Deși nu s-a verificat, există ideea că în adunările publice unde se acordă audiențe și se întrunesc pașa cu sultanul se observă doar manevre (politice) și o dureroasă confuzie. Totul este tratat fără distincție afirmându-se că este ultimul lor naufragiu, și cum aceasta nu s-a confirmat se tem că lucrul acesta se va petrece. Ei promet că vor pune capăt prestigiului lui Mihai, oricât de importantă ar fi acțiunea pe care o întreprinde. Și pentru a reuși s-a prevăzut să se trimită cât mai repede 4 pașale dintre acelea care nu au însărcinări oficiale, ordonându-se emirului ca fiecare dintre dinșii să-și pregătească cîte 40 de soldați pe cheltuiala proprie, care să îi însoțească în orașul Adrianopol, pentru a-l întări și păzi pe cît posibil, deoarece ar fi amenințat de Mihai care se pregătește de atac. De aceea se crede că în curînd și pe neașteptate acesta va cauza mari distrugerii orașului Constantinopol. Și totuși nu lipsesc pregătirile către Marea Neagră unde au trimis 10 galere cu intenția de a ridica o fortăreață în locul în care ar putea să se opună forței sus-numitului (voievod) pentru ca să nu poată ataca acele porturi prin care se primesc multe provizii în ajutorul armatei. Se apreciază însă că nu i se va putea face nimic acestuia, și măsurile luate de Mihai în privința acestor lucruri sînt numeroase. (Acele locuri, prin așezarea lor naturală, pot aduce mari daune (turcilor.) Dar nu va suferi nimic cel care are în paza sa gurile fluviului, unde turcii vor să ajungă. Se crede că, în acest an, tătarii nu vor să-și părăsească casele, dorind să-și păzească țara lor, deoarece se spune că moscovitul¹ atît așteaptă, ca să intervină cu voie sau fără voie. Se aude că oastea lui Mihai ar fi numeroasă și puternică, și totuși ea rămîne inferioară celei a marelui cancelar al Poloniei. Ne rugăm lui Dumnezeu ca să întindă acum mîna sa sfîntă asupra creștinilor, să nu mai fie războaie, ci înțelegere și pace între ei (pentru a lupta) contra inamicului comun [...].

Arh. St. București, colecția Microfilme Vatican, rola 76, c. 59–61 (Archivio Segreto Vaticano, Fondo Borghese, serie III, vol. 60 A, filele 160, 161).

13

1600 iulie 1, Constantinopol. Însemnarea trimisă dogelui de bailul venețian Girolamo Capello privind luptele lui Mihai vodă cu Ieremia.

Sumar al știrilor din Moldova.

Din scrisorile chirigului Ianakaki Simota care se află pe lingă principele Ieremia, scrise în 16 mai, stil vechi, din Hotin și primite la Constantinopol la 14 iunie de domnul Mihail Cavafu, negustor, se înțelege că sus-numitul principe Ieremia se găsea în Suceava cu 10.000 de pedestrași moldoveni și cu aproximativ 3.000 de polonezi; la 25 ale lunii aprilie Mihai, voievodul Valahiei, venind din părțile Transilvaniei cu 7.000 de pedestrași și-a așezat (tabăra) în Cîmpulung și de aici la Suceava și pe neașteptate a dat asaltul asupra principelui Ieremia; și au luptat vitejește, cu mari pierderi de o parte și de cealaltă. Dar, sosind apoi, pe neașteptate, cealaltă oaste a lui Mihai care putea fi de 15.000 (de oameni), principele Ieremia, nereușind să reziste, crezînd că este aproape înconjurat, a început să se retragă și să o ia la fugă, iar armata sa, adică moldovenii, răzvrătindu-se au întors armele în favoarea lui Mihai și împotriva lui Ieremia, tăind mari mult de 400 de soldați polonezi, care erau în apropierea lor; și Ieremia, văzînd o astfel de revoltă, s-a retras cu restul de soldați polonezi în cetatea Hotin, cu mari pierderi lăsînd pe drum toate bunurile; imediat Mihai l-a urmărit pînă la Hotin unde l-a asediat și a bătut această cetate trei zile continuu și, neputînd s-o ocupe, s-a retras și s-a dus la Suceava, în a cărei cetate se aflau 4.000 de soldați polonezi pentru pază, cu mare belșug, de provizii și, luptînd cu mult curaj, nu a putut s-o cucerească și Mihai a oferit guvernatorului (cetății) mari foloase dacă s-ar fi predat, dar el i-a răspuns că nu se ridică împotriva principelui său și că vrea să apere (cetatea) pînă la moarte; Mihai, văzînd aceasta, s-a retras de la Suceava și s-a fortificat lingă riul Prut. Se spune chiar că Ieremia, aflîndu-se înconjurat la Hotin, a dat de știre marelui cancelar al Poloniei, care a început imediat să strîngă oșteni plătindu-i din propriul lui tezaur, și se scrie din Canissa că pînă la 16 mai au ajuns la riul Nistru lingă cetatea Hotinului circa 28.000 de soldați, oameni viteji, și se lucra la podul peste acest rîu pentru a trece în Moldova în ajutorul lui Ieremia, îngrijindu-se pan Zolkiewski, hatman de cîmp al Poloniei, să treacă mai întîi acei soldați. Se mai spune că la 18 mai principele Ieremia se pregătea să pornească împotriva lui Mihai, așteptînd încă venirea marelui

cancelar cu alți oameni. Mai mult, curierii spun că, trecînd prin Cetatea Albă pentru a ajunge la Constantinopol, a venit aici un curier al beilui de Tighina aducînd știrea că din Soroca au intrat în Moldova 6.000 de cazaci pentru a-l ajuta pe principele Ieremia și, luptînd cu o parte a oastei lui Mihai, cazacii au ieșit învingători.

Locul în care s-a așezat Mihai, din informația dată de o persoană bine cunoscută, este între riurile Prut și Moldova, unde acum 5 ani și-a așezat tabăra marele cancelar al Poloniei și s-a apărut cu 8.000 de soldați împotriva a 10.000. de tătari și a învins. În acest loc, care este un loc foarte întărit, unde Mihai a găsit aceleași adăposturi construite de marele cancelar, el se poate opri fără nici un fel de grijă că va fi atacat, nici că va rămîne fără provizii datorită rîurilor care i le furnizează din abundență.

Ediții : Hurmuzaki, *Documente*, IV₃, p. 24—25 (Archivio di Stato Venezia, Dispacci Constantinopoli a 1600. f. 81).

14

1600 august 12, Constantinopol. Franciscanul Eustachio Fontana scrie cardinalului Cinzio Aldobrandini despre raporturile dintre Mihai Viteazul și Polonia, calitățile voievodului român, aprecierile de care se bucură în capitala otomană.

Preailustre și preacucernice monseniore, stăpîn și domn al meu.

Nu știu ce v-aș putea relata, preailustre și preacucernice domn, în acest moment în care totul stă în cumpănă, iar lumea, dacă nu în mod discret se schimbă, în mod obișnuit astfel, că la Poartă se suspectează faptul că hanul tătar să nu cadă în înșelăgere cu Mihai pentru acest motiv n-ar fi vrut să se miște (cu armata) împotriva lui iar în scopul desmințirii asupra acestei stări de lucruri ține la curte 2 oameni (de-ai voievodului) împreună cu cîțiva de-ai lui. Sînt 10 zile de cînd aceștia au venit aici pentru a se informa asupra adevărului și a înlăturat toate suspiciunile. După ce au sosit, au fost primiți cu oarecare bună-voință, iar după o îndelungată discuție secretă cu vizirul Halil, au fost închiși 4 zile, apoi au fost eliberați. Nu se mai aude nimic despre aceasta. Tătarul, pentru a îndepărta orice suspiciune în privința imperialilor, n-a vrut să-și deplaseze oștirile contra lui Mihai. El s-a arătat prompt totuși și se aude că are în intenție să trimită o parte din oamenii săi către Marea Neagră, pe Dunăre. (Se trece) primul fluviu, iar pentru a se apropia de Mihai este nevoie să mai treacă peste un fluviu, iar după aceea printr-o strîmtoare pe cît de îngustă, pe atît de avantajoasă pentru inamic în a le provoca pierderi importante. Ei sperau că, împreună cu oastea lui Mahmut pașa, care se află lîngă hotarele Țării Românești, împreună cu acolitul marelui cancelar polonez, cu scopul de a apăra zona Adrianopolului, vor putea lovi pe Mihai, dar pentru că acel pașă nu avea suficientă armată pentru o astfel de acțiune se aude că pacea se va menține între polonez și Mihai. Astfel că, prin ordinul lui Ibrahim, așa cum se scrie de la Poartă, nu i se permite lui Mahmut să intre în țărilor lui Mihai și se așteaptă ca prin întreruperea activităților militare și nu prin continuarea războiului violent să cîștigăm dorita pace. Pînă acum nu se întrevăde nici un fel de rezistență în această direcție. Toate acestea sînt puse în legătură cu discuțiile mari care se poartă asupra valorii și curajului armatei lui Mihai, căci în abordarea, atît a problemelor publice, cît și a celor particulare, nu se analizează nimic altceva în afară de persoana lui. Ei afirmă că este un mare căpitan și îi dau titluri ca oricărui alt prinț. Nu-l mai cheamă cu numele dezonorant pe care obișnuiau să i-l atribuie cu dispreț mai înainte. Acum, numindu-l, îl ridică și îi acordă multă stimă și atît de mult se tem de el, incît nu știu să găsească modul în care l-ar putea prețui și de a se putea opune curajului său. Și spun că Dumnezeu luptă alături de el și atît de mult cred acest lucru, incît cedează totul în favoarea lui [...].

Arh. St. București, colecția Microfilme Vatican, rola 76, c. 62—63 (Archivio Segreto Vaticano, fondo Borghese, seria III, vol. 60 A, f. 163).

1601 mai 23, Constantinopol. Henry Lello, agent englez la Constantinopol, informează pe Sir Robert Cecil Salisbury, secretar de stat, despre înfringerile lui Sigismund Báthory de către Mihai Viteazul.

Mihai s-a reîntors la hotarele Transilvaniei cu aproximativ 7 000 de oameni, o parte fiind ajutorul dat de împărat, iar restul recrutați și plătiți de el însuși. Sigismund Báthory, trimis nu de mult acolo de poloni, fiind înștiințat despre aceasta, a trimis afară (la hotare) un căpitan spre a se opune lui Mihai; căpitanul însă a suferit o mare înfringere. Sigismund a trimis apoi după ajutoare în Polonia, de unde a primit răspuns că nu se poate aștepta la nici un fel de ajutor, în acest an, (polonii) având dealtfel dificultăți cu regele Suediei, iar nobilimea nefiind de acord cu ultima acțiune a cancelarului¹, din care cauză de atunci el este supărat pe nobilime. Dacă Mihai cucerește din nou acele provincii și rebeliunea (la Constantinopol) continuă cu nesupunerea oștenilor, situația sultanului devine foarte periculoasă. De la ultimele tulburări, de teama lor, el n-a mai ieșit din palat (spre a merge) la moschee, cum obișnuia în fiecare vineri sau, în ultimul timp, o dată la două zile.

Ediții : E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History, 1427—1601*, Londra, 1964, p. 141 (Public Record Office, London, State Papers 97/4, f. 136).

DOCUMENTE TURCEȘTI INEDITE (sfârșitul sec. XVI și XVII)

TAHSIN GEMIL

Păstrate în colecția „Turcia” din fondul de microfilme și xerografii al Direcției Generale a Arhivelor Statului, documentele pe care le prezentăm aici sînt menite să ilustreze aspecte esențiale ale raporturilor româno-otomane.

Primul document, emanat din cancelaria otomană în *Evahîr-i Cemaziîlevvel* 985 (6-15 august 1577), reprezintă diploma de investire (*berât-i hümâyûn*) a lui Mihnea al II-lea pe tronul Țării Românești (1577—1583, prima domnie).

Documentele oficiale otomane — numite *berât-i hümâyûn* (diplomă imperială), *ferman*, *hük-m-i şerif* (porunci ilustre) — emise cu ocazia confirmării sau numirii domnilor români au înlocuit la un moment acele așa zise „capitulații”, preluînd însă elementele lor fundamentale. De aceea, actele de acest tip au o însemnatate aparte pentru studierea cadrului politico-juridic al relațiilor țărilor române cu Poarta otomană, într-o etapă sau alta. În esență, ele probează menținerea neîntreruptă a ființei de stat și a autonomiei politice a țărilor române. Din păcate, pînă în prezent sînt cunoscute doar cîteva documente de acest gen, legate direct de istoria României.

Documentul pe care îl publicăm aici, stipulînd obligații bilaterale, relevă caracterul contractual al raporturilor româno-otomane.

El se păstrează într-un manuscris, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cuprînzînd copii de reglementări juridice, prevederi și formule de protocol, rezoluții imperiale (*hatt-i hümâyûn*) și diverse documente cu caracter ilustrativ pentru viața de stat otomană. Manuscrisul face parte din categoria colecțiilor de acte (*münşe'at*) destinate uzului practic al dregătorilor Porții, ceea ce conferă valoare de autenticitate acestui berat. De altminteri, el este aproape identic cu beratul acordat aceluiași Mihnea al II-lea, la 17 septembrie 1585, cu prilejul celei de a doua domnii a sa în Țara Românească¹.

Al doilea document este copia unui telhis², prezentat de marele vizir Kodja Sinan pașa, în 1589, sultanului Murad al III-lea (1574-1595), în legătură cu acțiunile antiotomane ale fostului domn al Țării Românești, Petru Cercel (1583-1585).

Dincolo de efectul intrigilor rivalului său, Mihnea al II-lea, cunoscut în istorie și sub porecla de „Turcitul”, și ale lui Petru Șchiopul, domnul din acea vreme al Moldovei, acest document relevă, pe de o parte, spiritul activ, de mare deschidere, al lui Petru Cercel, iar pe de alta, ancorarea lui în tradiția politică românească, caracterizată de concentrarea eforturilor către redobîndirea neațîrnării depline.

Trebuie să subliniem însă faptul că în acest sens țările române au promovat o linie politică realistă, care a ținut permanent seama de raportul de forțe din zona lor de contact și de direcțiile politice ale marilor puteri. Astfel, pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea — cînd au devenit deosebit de evidente obiectivele anexioniste ale celor care fluturau drapelul creștin —, conducătorii țărilor române au condiționat, în mod îndreptățit, declanșarea luptei lor armate pentru independență de sprijinul activ al unei largi coaliții europene antiotomane. În vederea constituirii și acționării unei asemenea coaliții, țările române au depus stăruitoare eforturi materiale și morale.

Într-un astfel de context se înscriu și demersurile lui Petru Cercel, dezvăluite de acest document necunoscut pînă acum. Dar, după cum se știe, tentativa lui Petru Cercel de a recăpăta tronul Țării Românești a avut un rezultat tragic.

¹ Acest al doilea berat al lui Mihnea al II-lea se păstrează, tot în copie, la Başba-kanlık Arşivi — Istanbul, Maliyeden Müdevver Defterler nr. 17.932, p. 11—12 (Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 155, c. 618—620) ; a fost publicat de Mihai Maxdm, *L'Autonomie de la Moldavie et de la Valachie dans les actes officiels de la Porte, au cours de la seconde moitié du XVI-e siècle*, în „Revue des études sud-est européennes”, tome XV (1977), nr. 2, p. 229—230 + fotocopie.

² Telhis — raport seurt al marelui vizir către sultan în privința unor probleme importante.

Deși forma în care s-a păstrat acest telhis nu conține rezoluția sultanului, este limpede că, pe baza lui, Petru Cercel a fost aruncat în temnița de la Yedikule, iar, apoi, în martie 1590, prin intervenția celuiiași Mihnea „Turcitul“, a fost ucis pe corabia pe care fusese imbarcat sub pretextul exilării în insula Rodos.

Documentul ni s-a transmis într-o condică care cuprinde copii ale telhisurilor lui Sinan pașa și ale unor hatt-i hümâyûnuri ale sultanului Murad al III-lea¹.

Prof. dr. Halil Sahillioğlu, unul din cei mai buni cunosători ai surselor documentare otomane, atrăgând atenția asupra valorii deosebite a acestei colecții de telhisuri, aprecia că ea a fost alcătuită personal de către Sinan pașa (a murit în 1596), desigur cu menirea de a-și fundamenta acțiunile și deciziile din vremea cînd, de cinci ori, a deținut sigiliul de mare vizir².

Avînd în vedere înalta autoritate, alît a adresantului (sultanul otoman), cît și a emitentului (marele vizir), precum și caracterul strict intern al telhisurilor, colecțiile cu astfel de documente sînt desigur de mare însemnătate pentru cunoașterea unor aspecte, mai puțin dezvăluite, ale istoriei otomane dintr-o etapă sau alta. Iată de ce colecția de telhisuri publicată de regretatul prof. dr. Cengiz Orhonlu a devenit o importantă sursă de referință, inclusiv în istoriografia noastră³.

Așadar, considerăm că nu există nici un motiv să nu acceptăm ca autentic acest telhis legat de personalitatea lui Petru Cercel. Menționăm că în aceeași condică mai sînt cîteva telhisuri privind istoria României⁴.

Cel de al treilea document pe care îl prezentăm în acest grupaj este un firman de întărire a autorității domnului Moldovei, Constantin Cantemir (1685-1693), asupra întregului teritoriu al țării. Datat în *Evasit-i Cemaziullahîr* 1102 (12–21 martie 1691), documentul reprezintă un efect al tulburărilor iscate, către sfîrșitul secolului al XVII-lea, de problema exercitării controlului asupra Ucrainei. Rivalitatea dintre Rusia, Polonia și Imperiul otoman în privința acestei chestiuni s-a repercutat grav asupra țărilor române; mai ales Moldova a suferit în acea vreme încălcări și invazii neconveniente. Dar, prin mobilizarea întregului potențial de rezistență, românii au reușit să depășească și aceste vremuri de cumpănă. Țara Românească și Moldova și-au menținut neîntrerupt entitatea politică și, pînă la intervenția directă, masivă a Austriei și Rusiei, au reușit să-și păstreze întregul teritoriu istoric, așa cum, de altfel, este probat și de acest document.

El se păstrează în așa numitele „Condicii de probleme importante“ (*Mühimme Defterleri*), în care sînt adunate deciziile divanului imperial în privința unor chestiuni care făcuseră obiect al dezbaterii în cadrul lui. Se află în afară de orice îndoială autenticitatea documentelor aflate în aceste condicii⁵.

În fondul de microfilme al D.G.A.S. se află numeroase alte documente turcești de natură să ilustreze, în particular, aspecte inedite ale raporturilor româno-otomane, și să demonstreze, în ansamblu, valabilitatea permanentă a principiului autonomiei de stat a țărilor române și desfășurarea luptei lor necurmute, cu mijloacele cele mai adecvate, pentru apărarea ființei politice proprii și pentru redobîndirea neamînrării. Sîntem preocupați de a da cît mai repede aceste documente valoroase în circuitul istoriografiei noastre, alît prin publicarea lor în paginile revistelor de specialitate, cît și prin volume speciale.

¹ *Merhum sultan Murad Han Salis hazretlerinin hutû-tî hümâyûnî ve Sinan Paşanın telhisattî müsevvedatîr* (Bruioane de hatt-i hümâyûnuri ale răposatului sultan, M. S. hanul Murad al III-lea, și de telhisuri ale lui Sinan pașa), Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı-Istanbul, Revan — 1943, f. 20–21.

² Halil Sahillioğlu, *Koca Sinan Paşanın telhisleri* (Telhisurile lui Sinan pașa cel Bătrîn), în „Belgelerle Türk Tarihi Dergisi“, nr. 18 (1969), p. 29–33; nr. 19 (1969), p. 37–40; nr. 20 (1969), p. 19–23, a publicat numai telhisurile legate de tratatul de pace otomano-polonez din 1591.

³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı tarihine âid belgeler. Telhisler (1597–1607)*. (Documente referitoare la istoria otomană. Telhisuri, 1597–1607), Edebiyat Fakültesi Basımevi, Istanbul, 1970. Vezi și Tahsin Gemil, *O colecție de documente otomane importante pentru istoria României (1597–1607)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“ Iași, XI (1974), p. 237–243.

⁴ Într-un alt telhis, probabil din 1590, același mare vizir atrăgea atenția sultanului asupra încercărilor „necredinciosului care urmează să fie surghiunit la Rodos“ de a schimba domnia din Țara Românească. Posibil ca și acest raport al lui Sinan pașa să-l aibe în vedere tot pe Petru Cercel, care, după cum am arătat, a fost ucis, în martie 1590, în drum către Rodos (Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı — Istanbul, Revan — 1943, f. 34–35; Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola 67, c. 518–519).

⁵ Vezi *Tevfik Temelkuran. Dvân-i Hümâyûn Mühimme Kalemi* (Cancelaria problemelor importante a divanului imperial), în „Tarih Enstitüsü Dergisi“, Ekim, 1975, Istanbul, p. 129–175; și recenziile noastre din „Revista Arhivelor“, vol. XLI (1979), nr. 4, p. 488–490.

1577 august 6—15 (985 *Cemaziülevvel Evahir*). Suretul diplomei de investire (*berat*) a domnului Țării Românești, Mihnea al II-lea

Berat al voievodului Țării Românești [...] ¹

Porunca însemnului imperial este astfel : dat fiind faptul că înălțatul (*rafi*) voievod Mihne — să-i fie hărăzit un sfârșit fericit !² — fiul voievodului Aleksandre, cel răposat pe cînd era voievodul Țării Românești³, a devenit folositor în toate privințele și demn de înaltă bunăvoință, am arătat față de el mărirea mea favoare imperială, încredințându-i domnia Țării Românești, începînd cu acest an 985, a treisprezecea zi din *Cemaziülevvel*⁴, cu (obligația de a da anual de) șaptezeci de ori una sută mii akçe (aspri)⁵.

În acest sens am dat prezentul berat glorios și am poruncit : fiind de acum înainte, pe baza ordinului meu de mare respect, voievod în sus-menționata țară, și știind că supunerea și credința, sub toate aspectele, față de Poarta fericirii mele, precum și îndeplinirea slujbei reprezintă capital al fericirii, să arate toată străduința și grija în privința stăpînirii și apărării țării și în asigurarea liniștii locuitorilor ei ;

Și (noul voievod) trimițînd la vreme, din pomenita țară, în fiecare an, haraciurile fixate, fără lipsuri și în monede neciuntite, cu greutate reală și carate întregi, să se ferească de neglijențe ;

și în afară de aceasta, de asemenea, să dea la vreme și fără lipsuri ceea ce s-a obișnuit să se dea încă din vechime⁶ ;

și să trimită an de an marilor mei viziri și beilerbeiului Rumeliei și celorlalți demnitari ai statului (otoman — n. ns.) ceea ce li se dădea pînă acum, fiecareia în parte, potrivit vechiului obicei ;

și țara respectivă fiind cucerită și luată în stăpînire prin efectul sabiei noastre victorioase, protejarea ei este obligația noastră ; locuitorii ei îmi sînt plătitori de haraci, (de aceea) nu permit să fie opritat și nedreptățit nici măcar unul dintre ei ; acționîndu-se potrivit vechilor obiceiuri și rînduiei ale sus-numitei țări, într-adevăr să nu se facă opresiuni și nedreptăți asupra locuitorilor ei ;

și beii, logofeții (*logofileri*), boierii (*birolari*) și cnezii și întreaga populație, cu mic și mare, din amintita țară, cunoscîndu-l pe sus-pomenitul ca voievodul lor (numit) pe baza poruncii mele imperiale, să nu i se opună deloc în privința executării firmanului meu ilustru și să apeleze la el în toate chestiunile publice.

Așadar, sus-numitul voievod executînd mărețele porunci emenate de la înalta mea Poartă, să fie în deplină ascultare și supunere ; să dea la timp, fără lipsuri, potrivit uzanțelor menționate, ceea ce se dădea pînă acum vistieriei mele imperiale și marilor mei viziri și beilerbeiului Rumeliei și celorlalți demnitari și notabili ; să fie prieten prietenilor și dușman dușmanilor mei ; și conformîndu-se ordinilor ilustre trimise de la sublima mea Poartă, să fie de probitate perfectă.

Și cei care vin cu treburi în țara mai sus indicată să nu fie supărați, prin atingerea bunurilor și a vieții lor, și să nu li se provoace lehamite, creîndu-li-se greutăți ; ei să fie în deplină siguranță și pace ;

și nimeni dintre vizirii cei măreți și beilerbeii și robii mei de la Poarta fericirii și dintre alții să nu intervină și să nu se atingă, niciodată și prin nimic (*asla ve katiyyen*), de Țara Românească și nici de beii și logofeții și boierii și cnezii și locuitorii și feciorii și fetele ei și nici de turmele și de celelalte bunuri și mijloace ;

și dacă unii dintre negustorii sau locuitorii Țărilor mele bine ocrotite⁷, mergînd în Țara Românească, mor acolo, atunci bunurile rămase de la ei vor fi

¹ Ilizibil în microfilm.

² Formulă de urare utilizată pentru personalitățile nemusulmane aflate în grațiile Porții otomane, în sensul ca respectivul să treacă, în cele din urmă, la islamism.

³ Alexandru al II-lea Mircea (1568—1577).

⁴ 29 iulie 1577.

⁵ $70 \times 100.000 = 7.000.000$ akçe . această sumă reprezenta, la cursul liber al aurului (1 galben = 100 akçe), 70.000 galbeni, iar la cursul oficial (1 galben = 60 akçe) valoarea 116.666,66 galbeni.

⁶ Este vorba de cadourile către sultan.

⁷ Una din denumirile oficiale ale Imperiului otoman.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

predate moștenitorilor, în cazul când aceștia se află acolo; bunurile rămase de la cei care nu au moștenitorii prezenți acolo vor fi inventariate, prin grija personală a voievodului sus-numit și, printr-un om destoinic, vor fi trimise, fără lipsuri, la Poarta fericirii mele.

Așa să se știe! Să se acorde încredere semnului ilustru¹. Prin scris, în evahîr-i Cemaziülevvel anul 985², din reședința Kostantiniye.

Arh. St. București. colecția Microfilme Turcia, rola 74, c. 8—9 (Biblioteca Bayezid — Istanbul, Velîyüddin Efendi nr. 1970, f. 9—10).

2

(1589). Raport (*telhis*) al marelui vizir Kodja Sinan pașa către sultanul Murad al III-lea, despre inițiativele fostului domn al Țării Românești, Petru Cercel, în vederea constituirii și activizării unei mari coaliții antiotomane.

Condica (*defter*) arată dorința de a trăda a voievodului Petru³, care, pe când era voievod al Țării Românești, devenind hain, fugise și se făcuse pierdut; ceea ce se prezintă este aceasta:

Supușii săi (ai sultanului — n.ns.), beii Țării Românești și Moldovei⁴, raportează că sus-numitul hain⁵ a stat pe vremuri în Galata⁶, unde aducea pe ascuns multe doamne și femei musulmane, pe care nu numai că le-a posedat, dar, atunci când i s-a dat domnia Țării Românești, a ales trei femei musulmane culte și le-a dus în vilaetul Țara Românească. După ce le-a posedat cîțiva ani, a trecut cu forța (aceste femei) în credința ghiaură, iar apoi le-a căsătorit cu ghiauri. Atunci când a fugit, a luat cu sine una din ele și a mers în vilaetul unguresc. Atunci când, în acel an⁷, supusul său (al sultanului — n.ns.), voievodul Mîhnea, a fost miluit cu domnia și, ajungînd în Țara Românească, a aflat de acele femei, a raportat răposatului beilerbei⁸. Ca urmare a fost trimis un ceavuş cu o poruncă specială; acele femei, aflate în Țara Românească, au fost găsite întocmai (cum s-a raportat) și au fost aduse la Islâmbol⁹.

Dacă se consideră necesar să se adune informații în legătură cu chestiunea sus-menționată, să fie întrebat robul său (al sultanului — n.ns.) Pîrî kethüda¹⁰. În privința acestei chestiuni există chiar și o sentință religioasă (*fetvâ-i şeri'yye*).

Atunci când hainul sus-numit a fost mazilit, i s-a trimis un ceavuş cu porunca ilustră de a veni la Poarta fericirii; nesupunîndu-se ilustrului firman, devenind hain, a dus și a dăruit necredinciosului ungur steagul Maiestății sale¹¹ fericitul padişah. Și, în afara banilor pentru haraci și a banilor pe care îi strînsese cu sila de la populația Țării Românești, a luat și opt sute poveri akçe¹² de la negustori și măcelari și gelebi¹³; a fugit fără să le dea înapoi. Și banii pe care (i-a adunat) în acest mod i-a dăruit necredincioșilor unguri și polonezi. Apoi, pe baza registrului menționatului hain (Petru Cercel — n.ns.), se poruncise voievodului Mîhnea despăgubirea celor opt sute poveri akçe luate de la negustori, măcelari și gelebi; cea mai mare parte a fost plătită. Din această cauză, populația Țării Românești a devenit neputincioasă și strîmtorată; (Petru) a irosit banii sus-menționați; sus-numitul hain, fugind și luînd banii menționați, a ajuns în vilaetul polonez și a dăruit o

¹ Este vorba de monograma imperială (*tugra*), ce se punea deasupra unor asemenea documente.

² 6—15 august 1677.

³ Petru Cercel (Iulie 1503 — aprilie 1585).

⁴ Domnul Țării Românești, Mîhnea al II-lea (1585—1591, a doua domnie) supranumit „Turcîtul”, și cel al Moldovei, Petru „Șchiopul” (1582—1591, a treia domnie), au fost elemente deosebit de supuse față de Poarta otomană.

⁵ Petru Cercel.

⁶ Cartier al capitalei otomane, locuit de europeni.

⁷ Anul 1585, când Petru Cercel a fost înlocuit cu Mîhnea Turcîtul.

⁸ Credem că este vorba de beilerbeii Rumeliei, Dogandîj Mehmed pașa, ucls. la 2 aprilie 1589, în timpul răscoalei ienicerilor, provocată de măsurile sale financiare.

⁹ Forma islamizată a numelui capitalei Imperiului otoman.

¹⁰ Pîrî kethüda se pare că s-a ocupat de găsirea și aducerea la Istanbul a acelor femei.

¹¹ Este vorba de „steagul de domnie” care se dădea voievozilor români, ca simbol al autorității.

¹² *yük* (povară) — reprezenta 100.000 akçe (aspri).

¹³ *djeleb* — mari negustori otomani de oi, vite și capre.

۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹

[illegible][illegible][illegible][illegible]

parte din ei ungurului, iar alta polonezului; devenind părtaş la gândul și fapta cazacului rău la caracter, a provocat apoi păgubirea și jefuirea cetăților Bender și Ōzi (Oceacov), și făcând ca numeroși musulmani să fie luați prizonieri, împreună cu femeile și copiii lor, a adus prejudicii onoarei padișahale.

În afară de acestea, sub pretextul călătoriei la Ierusalim, l-a trimis la Islâmbol, pentru a face spionaj, pe necredinciosul nelegiuit numit Planča (?), aflat în slujba sa (*kethüdası namında*). Dar, înainte de sosirea acestuia la Islâmbol, slujitorul M. S., voievodul Moldovei¹, obținând știri (despre acesta), a raportat în mod fundamentat răposatului beilerbei. Când menționatul necredincios a ajuns la Islâmbol, răposatul beilerbei a pus mîna pe el, într-un chip oarecare, și l-a ținut multe zile în închisoare. Apoi, venind ambasadorul Franței și punindu-se garant, menționatul necredincios a fost eliberat, pentru a merge la Ierusalim. Dar, fără a merge la Ierusalim, se află lângă ambasadorul francez, ocupindu-se zi și noapte cu spionajul.

După ce numitul hain (Petru Cercel — n.ns.) l-a trimis pe *kethüda* sa la Islâmbol, el însuși a plecat în vilaeturile necredincioșilor. Mergînd atît în Germania, cît și la Moscova și la ungar și la Viena și în Spania și la papa de la Roma, trecînd pe la toți beii necredincioși și întîlnindu-se cu ei și purtînd discuții, le-a cerut: „să mă ajutați, pe orice cale posibilă, pentru a ajunge din nou beiiul Țării Românești; după aceea, voi, la rîndul vostru, pregătînd pe ascuns armată multă, să trimiteți o parte din ea în ajutorul meu, iar altă parte s-o trimiteți pe mare; prin bunăvoința papei de la Roma să ocup fie Moldova, fie vilaetul Țara Românească și să distrug cetățile și satele aflate pe malul Dunării; după aceea, în unire să pornim atacul, pe mare și pe uscat, asupra otomanului (*Osman oğlu*)“.

Apoi, mergînd la Veneția, a stat multă vreme acolo, devenind și cu aceștia (cu venețienii — n.ns.) unit în gînd și în faptă.

Venind cu acest scop să solicite domnia, se găsește acum în Islâmbol². Când populația vilaetului (Țara Românească — n.ns.) a aflat de venirea la Islâmbol a sus-zisului hain, a ajuns pe punctul de a se tulbura, ceea ce a produs dificultăți deosebite în stringerea bunului statului³. De aceea, dacă nu se va pune mîna pe el și nu va fi pedepsit, atunci este sigur că Țara Românească și Moldova vor fi cuprinse în întregime de tulburări, deoarece negustorii și măcelarii și gelepii nu au putut da banii statului (otoman — n.ns.), așa cum făceau în alte vremuri; nu există posibilitatea stringerii bunului statului.

Arătîndu-se atîtea trădări ale numitului hain, care, de patru ani încoace, umblind, în acest sens, de la un capăt la altul, prin toate vilaeturile necredincioșilor, a aflat în întregime care este gîndul răuvoitor al acestora. Chiar dacă s-ar cheltui toate bunurile (statului otoman — n.ns.), nu s-ar putea prinde o asemenea limbă⁴. Dacă porunca imperială ar permite, considerăm important să se pună mîna pe el pentru a i se cere bunurile pe care le-a consumat și pentru a fi pus să scrie una cite una informațiile adunate din vilaeturile ghiaure pe care le-a vizitat. Apoi, să se poruncească pedepsirea lui pentru trădarea săvîrșită, astfel încît să fie pildă pentru ceilalți trădători și, în același timp, preîntîmpinîndu-se tulburarea populației vilaetului, a negustorilor și a altora, zi și noapte aceștia să se roage pentru norocul (Maiestății Voastre).

Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola 67, c. 504—505 (Biblioteca Muzeului Topkapı Sarayı — Istanbul, Revan — 1943, f. 20—21).

3

1691 martie 12—21 (*Cemaziülâhir Evasît 1102*). Firman de reîntărire a autorității domnului Moldovei asupra întregului teritoriu al țării.

Poruncă voievodului Moldovei, Kantimur
Kostantin voievod⁵:

Boierii Moldovei, trimițînd memoriu la Pragul fericirii mele, m-au înștiințat asupra faptului că acel cazac care este hatmanul Ucrainei, intrînd în interiorul țării Moldovei, stabilindu-se de această parte a fluviului Nistru (*Turla*), a pus mîna cu

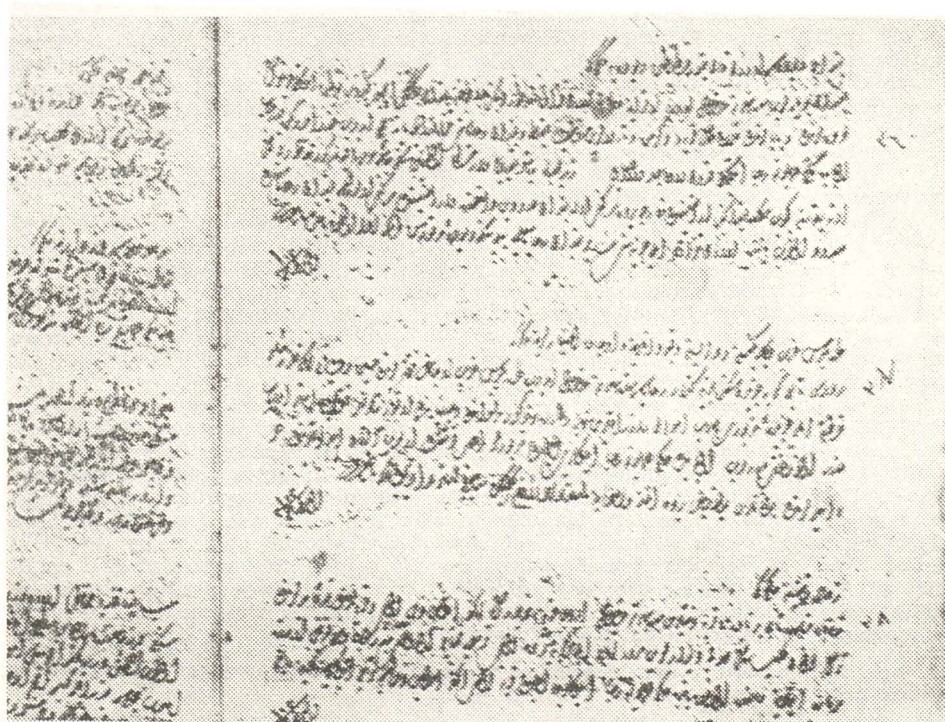
¹ Petru Șchiopul.

² Se știe că Petru Cercel sosise la Istanbul în ziua de 25 iulie 1589.

³ *Mal-ı mîrî* — marfa, bunul statului; este vorba de stringerea haraciului Țării Românești și a dărilor datorate de negustorii otomani.

⁴ *Dil* — limbă, în sensul de prizonier care era luat pentru a se obține informații.

⁵ Constantin Cantemir (1685—1693), tatăl lui Dimitrie Cantemir.

silă pe satele, morile și ogoarele care erau proprietăți rămase de la moșii și stră-moșii lor (*dedelerinden ve babalarından kalan mülk*) și, zicînd că supușii (*re'aya*) din Moldova sînt cazaci, i-a strîns lîngă el, făcînd ilegalități.

Fiind rugat să dau poruncă imperială în acest sens, l-am numit *mubaşir*¹ și l-am trimis pe (loc gol)², pildă celor de o seamă cu el; să-i crească faima!

(Firmanul) a fost scris în sensul următor: dacă cineva, care locuiește în afara pămînturilor țării Moldovei, trecînd dincolo de fluviul sus-menționat Nistru, se stabilește în interiorul hotarului, pe pămîntul Moldovei, atunci el este socotit supus (*re'aya*) al Moldovei, fiind obligat, împreună cu cazacii de lîngă el, să plătească capitația (*djizye*) ție, care ești sus-numitul voievod al Moldovei, la fel ca ceilalți supuși ai Moldovei.

Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola 40, c. 284 (Başbakanlık Arşivi — Istanbul, Mühimme Defterleri nr. 101, doc. 36).

¹ *Mubaşir* — comisar, împuternicit special pentru cercetarea și rezolvarea unei probleme.

² Numele mubaşirului urma să fie completat ulterior.

R. 53 57-8/11981

PERSPECTIVE NOI ASUPRA CERCETĂRII LATINITĂȚII MEDII PRIVITOARE LA TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE

DAN SLUȘANSCHI

Cerința de a aprofunda studiul textelor medio- și neo-latine referitoare la români și la ținuturile lor istorice nu este, fără îndoială, una de dată recentă. Costineștii, Cantemir și învățații Școlii Ardelene au prețuit cum se cuvine valoarea izvoarelor latine în lămurirea problemelor fundamentale pe care le ridică istoria neamului nostru. Apoi, după două secole de examinare a surselor tipărite, începînd cu colecția lui Eudoxiu de Hurmuzaki și cu activitatea unor savanți ca Hașdeu și Onciul în fruntea Arhivelor Statului, cercetarea a început treptat să se concentreze și asupra imensului fond de acte și documente latine care ilustrează în amănunt avaturile istoriei noastre.

De textele latine referitoare la români s-au ocupat îndeosebi, în ultima sută de ani, două categorii de cercetători: istoricii și latinistii. Contribuția cea mai de seamă au dat-o istoricii care, deprinzînd cîndva latina din liceu, aveau avantajul de a stăpîni și fondul chestiunilor, problematica lor social-istorică, datorită însăși specializării lor specifice care aducea cu sine și o deschidere aparte către arhivistica și către paleografia latină. Se impun de la sine, în acest domeniu, numele Virginei și al lui Aurelian Sacerdoțeanu, al lui Francisc Pal, al Mariei Holban, al lui Sigismund Jakò, al lui Șerban Papacostea, ca și al lui Radu Manolescu. Din păcate, noile serii de istorici care nu mai beneficiază de o solidă formație clasică, fără de care nu se poate ataca studiul paleografiei latine, se află tot mai rupte de posibilitatea de a aborda studiul direct al izvoarelor medio- și neo-latine, dat fiind că, în mod evident, nu te poți preocupa de descifrarea și interpretarea unor texte scrise într-o limbă pe care nu o stăpînești nicicum. Ca o consecință logică, aprofundarea sistematică a învățării latinei — clasice și medievale — este pentru studenții în istoria veche și medie o necesitate absolut indiscutabilă, căci buna înțelegere a izvoarelor latine nu este o prejudecată elitară, ci un *instrument de lucru* de care medievistul nu se poate lipsi fără prejudiciu.

Latinistii formați în tradiția clasică au știut mai arareori să se rupă de o anumită mentalitate plină de preconceput împotriva latinității tirzii și medievale, astfel că, la noi, ei au contribuit mai puțin, pînă în ultima vreme, la aceste studii. Un loc aparte îl ocupă totuși strădaniile lui G. Popa-Lisseanu. Cauza principală a acestui rău, în afara tradiționalului dispreț împotriva „latinei culinare” a evului mediu, a constituit-o lipsa unei introduceri științifice în chestiunile specifice legate de latinitatea tirzie și medie, rareori înțeleasă ca o continuare logică, inerentă, a studierii epocii clasice. Acest neajuns a început, din fericire, să fie depășit în ultimii ani, prin grija catedrei de filologie clasică a Facultății de limbi străine din București. Adăugirea unui curs închinat în mod special latinei tirzii și medii, completat cu o introducere în istoria scrierii latine și în problemele criticii de text, are astăzi ca rezultat concret un număr, deocamdată restrîns, de absolvenți ai secției de filologie clasică pregătiți să abordeze în cunoștință de cauză — cu condiția cuvenitei specializări ulterioare — textele, actele și documentele ce țin de medio- și neo-latinitate.

Noul avînt pe care cercetarea izvoarelor acestei latinități post-clasice l-a cunoscut în întreaga Europă, mai ales în ultimele decenii, nu trebuie să ne găsească indiferenți sau neînstare de a ține pasul cu mersul înainte al științei, cu atît mai mult cu cît, nu în mod întîmplător, ne aflăm într-una din rarele zone în care s-a scris latinește pînă în secolul trecut, dar care nu dispune de instrumentul fundamental de lucru pe care îl reprezintă un *Lexicon* al cuvintelor și expresiilor specifice din documentele și actele care ne privesc în mod nemijlocit: referirea statornică la dicționarul tipărit în 1901 de către Anton Bartal (cu privire la regatul istoric maghiar) este doar o soluție de circumstanță.

Profitînd deci de învățămintele trase în urma recentului Congres internațional al istoricilor — ținut la București — se cuvine să căutăm o unire a tuturor forțelor de care dispunem în jurul întreprinderii *Lexiconului* medio- și neo-latin privitor la ținuturile românești, care, funcționînd în același timp și ca o școală de cadre, poate și trebuie să dea un nou impuls cercetărilor istoriei noastre medii.

Dovada câştigului care poate rezulta în urma unei atari conlucrări o constituie cursurile de perfecţionare ţinute pe lângă Direcţia generală a Arhivelor Statului (Bucureşti, 25 mai — 20 iunie a.c.), în vederea reciclării specialiştilor care, în diverse fonduri şi biblioteci, au un strîns contract cu actele şi cu documentele redactate în latineşte. Îmbinînd prelegerile teoretice cu exerciţiile practice — pe baza unui album de planşe selecte reprodus pentru toţi participanţii — aceste cursuri au avut, datorită planului judicios redactat de către tovarăşa directoare adjunctă Marcela Pîrvulescu, un triplu ţel :

- de a sporî, sub îndrumarea conferenţiarului dr. Eugen Dobroiu, cunoştinţele de latină ale participanţilor care nu au la bază o formaţie nemijlocită de filologi clasici ;

- de a lărgi orizontul istoric şi de a creşte iscusinţa paleografică a tuturor cursanţilor, cu aportul dr. Şerban Papacostea şi dr. Costin Feneşan.

- de a adînci înţelegerea lingvistică a fenomenelor morfologice, sintactice şi lexicale caracteristice textelor medio- şi neo-latine, cu ajutorul lectorului dr. Dan Sluşanschi.

După cum se vede, istoria şi lingvistica şi-au dat mina, colaborînd din plin la crearea unei echipe de lucru capabile să înfrunte cu succes spinoasele probleme ale inventarierii, fişării tematice şi despuierii lingvistice şi istorice a datelor şi documentelor aflate în arhivele noastre.

Concluziile imediate ale acestui prim ciclu al cursului, care va fi continuat în alte două etape succesive de cîte patru săptămîni în anii ce vin, pot fi sintetizate astfel :

- din iniţiativa Direcţiei generale a Arhivelor Statului, la indicaţia tovarăşului director general Ionel Gal, se va proceda în mod sistematic la alcătuirea fişierului central al unui *Repertoriu* al documentelor medio-latine (pînă la anul 1500) privitoare la români ;

- în strînsă colaborare cu Institutul de lingvistică din Bucureşti, condus de academicianul Ion Coteanu, se vor stabili criteriile întocmirii unui *Glosar* mediolatin, complement al celor deja publicate, creîndu-se astfel nucleul fişierului central al viitorului *Lexicon* ;

- timpul afectat în filialele Arhivelor Statului pentru fişarea tematică şi redactarea de fişe lingvistice pentru acest *Lexicon* va fi mai clar încadrat în normele de plan ale specialiştilor care activează în diversele fonduri, ştiut fiind că lucrul concret cu actele şi documentele este o cerinţă *sine qua non* ;

- informarea reciprocă a tuturor colaboratorilor la această întreprindere de interes naţional va fi coordonată de o Comisie aflată sub egida Academiei de studii sociale şi politice ;

- viitoarele cursuri vor prevedea un număr sporit de ore pentru rezolvarea practică a problemelor ridicate de documentele şi textele cercetate în răstimpul de un an dintre colocvii.

Încadrîndu-se în linia recomandărilor făcute de către Secretarul General al Partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, la întîlnirea de lucru cu specialiştii din domeniul istoriei, acest efort de a pune în circulaţie noi informaţii de primă mîină indispensabile cercetărilor istorice, privitoare la principatele române, este de natură să furnizeze noi temeuri interpretării materialist-istorice a evenimentelor din trecutul patriei noastre, creînd o puternică şcoală de medievişti, în care istoricii şi filologii îşi vor găsi alături locul lor firesc. În acest scop, rămîne ca — în specializarea, selectarea şi repartizarea în muncă a celor mai buni studenţi în istorie medie şi în filologie clasică — să fie luate în consideraţie, cu sprijinul nemijlocit al Ministerului Educaţiei şi Învăţămîntului, aceste imperative majore ale culturii noastre naţionale. Viitorul însuşi al cercetărilor pluridisciplinare de această natură, în care se îmbină în mod armonios şi organic studiul practic al textelor şi documentelor cu interpretarea lor teoretică, stă în riguroasa cooptare — în cadrul Arhivelor Statului, al institutelor de învăţămînt superior şi de cercetare — a unor tineri capabili să ducă mai departe cele mai bune tradiţii ale şcolii istorice şi filologice româneşti.

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE, 1980 (I)

AUSTRIA

Documentele depistate, între care cea mai mare parte o constituie rapoartele politice întocmite de diplomații Austro-Ungariei, Rusiei, Franței, Angliei, Italiei etc. provin din fondurile: Cancelaria împăratului Maximilian I (Maximilliana); Arhiva politică (Politisches Archiv) și Actele de cabinet (Interna) de la Haus —, Hof und Staats-archiv, precum și din fondul Actelor vechi de campanie (Alte Feldakten) de la Kriegsarchiv.

O primă categorie de documente o constituie cele din perioada 1540—1600 — scrisorile și poruncile împăraților Ferdinand I, Maximilian al II-lea și Rudolf al II-lea, arhiducilor imperiali și principilor Transilvaniei, care furnizează cercetării informații despre luptele Țării Românești și Transilvaniei împotriva expansiunii turcești, împrejurările politice și militare premergătoare unirii și din timpul unirii celor trei țări române sub Mihai Viteazul. De la domnitorul primei uniri, de o importanță deosebită sînt scrisorile originale — unele inedite, altele cunoscute cercetării istorice — adresate împăratului Austriei, Rudolf al II-lea și principelui transilvănean Sigismund Bathory cărora le transmitea date despre efectele militare ale turelor, intențiile tătarilor de a ataca Transilvania, legăturile moldovenilor cu cazacii și măsurile preconizate pentru înlăturarea pericolelor din afară care amenințau granițele celor trei țări române.

În contextul acțiunilor antiotomane desfășurate în sud-estul Europei, semnificative sînt documentele referitoare la luptele purtate de oștile românești, aportul lor la oprirea expansiunii Porții și apărarea zonei centrale a continentului de invaziile turco-tătare.

Rapoartele politice cercetate în fondul Ministerului Afacerilor Externe furnizează noi posibilități de studiu al revoluției din 1848—49 din Țările Române. Documentele evidențiază, în-deosebi, luptele revoluționare ale românilor transilvăneni, starea lor de spirit ca și a sașilor în timpul pre-

zenței trupelor maghiare și defășurarea operațiunilor rusești pe teritoriile românești.

O mențiune specială se cuvine, după opinia noastră, acelor rapoarte ale generalului Lüdgers cu privire la situația românilor din Transilvania și la numărul lor în raport cu ceilalți locuitori. După datele pe care le deținea Lüdgers, românii formau 2/3 din populație constituind „clasa cea mai numeroasă, descendenți ai unui popor cucerit prin forța armelor, privați de toate drepturile civile, oprimați”. În sprijinul adevărului istoric vin documentele referitoare la atitudinea revoluționarilor români transilvăneni despre care se afirmă că au fost animați în acțiunea lor de dorința de a scoate în evidență naționalitatea valahă și de a cuceri dreptul, de a cere și a obține pentru concetățenii lor drepturile civile de care sînt privați.

Din totalul documentelor depistate la Haus-Hof und Staatsarchiv o parte importantă se referă la complexul proces de formare a statului național român, aducînd date ilustrative despre reacțiile marilor puteri și mai ales poziția Turciei față de dubla alegere a lui Al. I. Cuza.

Dincolo de o bogată informație privind reformele preconizate sau realizate de Al. I. Cuza care au provocat puternica opoziție a marilor puteri gata să împiedice traducerea lor în fapte, recurgînd la toate mijloacele posibile, inclusiv intervenția armată susținută și în anul 1861, documentele depistate completează tabloul situației politice interne, mai cu seamă în ceea ce privește curente și partidele politice ce se prefigurau în timpul domniei lui Al. I. Cuza.

Sub acest aspect, merită a fi menționat un raport din 1862, în care se face analiza activității fruntașilor vieții politice românești Ion Brătianu, C. A. Rosetti, N. Golescu, C. Bolliac etc., considerați ca reprezentanți ai mișcării revoluționare democratice europene, fapt pentru care erau situați alături de Mazzini, Kossuth, Herzen, Ledru Rollin ș.a.

Eforturile depuse de autoritățile românești după 1877 pentru consolidarea independenței și a integrității teritoriale se regăsesc în rapoartele diplomaților austrieci acreditați la St. Petersburg, Constantinopol, Roma, Londra sau Paris, nevoiți să recunoască adesea că, în ceea ce privește respectarea granițelor tradiționale românești, fuseseră încălcate tratatele internaționale.

Cei interesați pot urmări în detaliu atât activitatea diplomatică generată de acțiunile întreprinse de țările implicate, cit și amestecul puterilor europene, interesate să profite și de această dată de situația creată în Balcani.

Lupta românilor transilvăneni pentru libertate națională și socială în a doua jumătate a secolului al XIX-lea este ilustrată pe larg în rapoartele diplomaților vremii, deosebit de interesați în a urmări și informa guvernele cărora le aparțineau despre așa-numita „problemă românească”.

Analizele politice remarcă lupta comună a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, activitatea desfășurată pe acest tărâm de fruntașii vieții politice din Transilvania și din România independentă, activitatea laborioasă a „Legii Culturale” și a secțiunilor sale, în țară și străinătate, precum și dezbaterile problemei românilor la diverse întruniri și conferințe internaționale cum a fost cea interparlamentară de la Haga (1894) care a avut înscrisă la punctul 7 al ordinii de zi analizarea situației naționalităților din statele polietnice. „Justețea luptei românilor transilvăneni este demonstrată și de raportul din 14 iulie 1895 al ambasadorului Austro-Ungariei la St. Petersburg. Documentul consemnează declarațiile unor reprezentanți ai guvernului rus cu privire la „asprimea guvernului ungar contra românilor din Transilvania” și pericolul pe care îl crea o asemenea politică „pentru pace în Balcani”

Un aspect care merită să fie evidențiat, constă în faptul că documentele diplomatice prezintă aproape constant lupta românilor transilvăneni în strînsă legătură cu cea a fraților lor din celelalte provincii istorice românești, aflate sub dominația străină.

În concluzie, documentele depistate conținând aspecte noi sau mai puțin cunoscute contribuie la abordarea și tratarea unor probleme majore actuale aflate în atenția istoriografiei românești.

Paralel cu activitatea de investigare a arhivelor vieneze — acordînd, bineînțeles, ponderea cuvenită în economia timpului avut la dispoziție — delegația noastră a purtat o serie de discuții cu dr. Anna Benna, directorul Ar-

hivei Haus-, Hof- und Staatsarchiv și cu alți specialiști despre asigurarea documentelor prin microfilmare, selecționarea documentelor și aplicarea informaticii în arhive, efectuîndu-se cu acest prilej un util schimb de experiență, care a evidențiat oportunitatea și chiar necesitatea unor asemenea dialoguri, deosebit de fertile pentru întreaga activitate arhivistică.

TIBERIU MOȚ
CORNELIU LUNGU

BULGARIA

În anul 1980 am cercetat împreună cu colega mea de la Sibiu, Liliana Popa, sursele bulgare care se dovedesc inepuizabile pentru cercetătorii români. Considerente diverse ne-au convins că pentru atingerea scopului cercetării noastre este de preferat să se urmărească nu o perioadă sau o problemă dată ci de la început pînă la sfîrșit acele fonduri a căror gamă problematică presupune existența unor texte legate de istoria României.

Este, credem, de prisos să mai amintim că acest lucru s-a făcut pornind de la cunoașterea depistărilor anterioare, indiferent dacă ele aparțineau instituției arhivelor sau institutelor de cercetare și de învățămînt superior. Fiind însă vorba de includerea materialelor în fondul nostru de microfilme, am ținut seama și de alți factori. Astfel, de multe ori, cercetătorul este nevoit să se mulțumească cu fișe făcute, dat fiind timpul scurt pe care îl are la dispoziție, în grabă, simțind ulterior nevoia de a reveni asupra textelor; apoi, multe dintre xerografiile făcute anterior în afara sistemului arhivelor s-au rătăcit sau sînt incluse în colecții particulare așa că singura cale de a le avea astăzi în colecția noastră este aceea a recopierii; în sfîrșit, am pornit de la ideea că unele texte, folosite în lucrări de specialitate dar neditate, pot sta, în microfilm, la îndemina tuturor celor care n-au avut șansa să le vadă în original ceea ce facilitează, fără îndoială, schimbul de opinii. Așadar, am admis în investigațiile noastre că trebuie selecționat în primul rînd textul inedit (necunoscut) care prezintă importanță documentară dar și acela care a mai fost cercetat. În ultimul caz singurul criteriu de selecție a fost următorul: textul respectiv să nu figureze în arhiva noastră sau, pe cît posibil, în alte mari colecții de microfilme din țară.

Au fost cercetate aproximativ 40 fonduri aflate la : Biblioteca Națională

„Kiril și Metodie“ (Secția de manuscrise și tipărituri vechi și Arhiva renașterii); Biblioteca Academiei Bulgare de Științe (Secția de manuscrise și Arhivă științifică); Direcția generală a Arhivelor Statului (Arhiva centrală istorică, Arhiva centrală de stat, Arhivele regionale din Blagoevgrad și Plevna); Arhiva orașului și regiunii Sofia; Arhiva militară istorică a Ministerului Apărării Naționale; Biblioteca și Arhiva mănăstirii Rila. Date fiind restricțiile legate de accesul la fondurile aprobate pentru cercetare, fără a mai vorbi de cele legate de accesul la alte fonduri, nu au putut fi comandate decât aproximativ 15 000 de cadre. Pe de altă parte, datorită faptului că nu pot fi consultate inventare sau alte surse de informare (este vorba de sistemul arhivelor nu de cel al bibliotecilor) numai cu greu s-ar putea considera epuizat un fond anume. În ceea ce privește comenzile acceptate, acestea se realizează cu întârzieri așa că, în prezent, din cele aproximativ 15 000 de cadre au fost executate circa 4 000.

Din totalul fondurilor cercetate am ales doar două categorii foarte diferite din punct de vedere al încărcăturii informaționale.

Este vorba în primul rând despre fondurile de manuscrise și carte rară aflate în Biblioteca Națională „Kiril și Metodie“, la Biblioteca Academiei de Științe și la mănăstirea Rila, bine cunoscute specialiștilor datorită numărului mare de manuscrise slave de proveniență românească și de tipărituri în limba română cu alfabet chirilic pe care le conțin.

Ținând seama de importanța pe care o au manuscrisele și tipăriturile rare (alcătuite până în 1850) pentru cunoașterea istoriei culturii românești, precum și de faptul că adeseori ele sînt catalogate inexact, subapreciindu-se în descrierea lor caracterele specific românești, este necesar să se ia în considerație fiecare exemplar cunoscut. Aceasta, știindu-se că numărul de manuscrise ieșite de sub pana unui anume grămatic, precum și numărul de exemplare ale unei anume tipărituri constituie o problemă majoră de istorie a cărții vechi iar cunoașterea temeinică a exemplarelor datate și studiul lor comparativ poate facilita datarea și localizarea celor lipsite de asemenea informații. Iată pe scurt, câteva motive pentru care am selecționat din fondurile citate un număr de 82 codexuri și tipărituri, desigur semnalate anterior, dar fiind necesar pentru multe dintre ele să se facă o descriere detaliată și să se argumenteze proveniența lor românească. Vom da

un număr redus de exemple: — codexul nr. 79, un Minei pe luna iunie, din Biblioteca „Kiril și Metodie“, descris în Opisul lui B. Ţonev ca fiind de redacție bulgară, datat 1613 dar nelocalizat și cu unele însemnări românești nedatate, are următorul colofon, nesemnlat de Ţonev: „acest Minei pe luna iunie s-a scris în zilele preacinstului și iubitorului de Hristos domn Io Radu voievod, fiul lui Mihnea voievod, cu porunca părintelui egumen, chir Pahomie ieromonah și s-a pus la Sf. minăstire Cozia în anul 1613. S-a început în luna octombrie 10 zile și s-a terminat în luna februarie 8 zile“.

— Codexul nr. 109, din colecția Academiei de Științe, datat 1850, o culegere de cîntece populare, care poate interesa și pe folcloriști, cuprinde printre altele „Stihuri în cinstea voievodului moldovean Alexandru Moruzi pentru că a adus apa izvoarelor în orașul capitală Iași“.

— adăugăm câteva manuscrise românești scrise cu alfabet chirilic păstrate tot la Biblioteca „Kiril și Metodie“ și care, după cîte știm, nu au intrat încă în atenția specialiștilor: un sbornic cuprinzînd rugăciuni, gromovnic și trepetnic, datat 1732—1733; un alt sbornic asemănător din 1739; un exemplar din Alexandria și din Povestirea lui Sindipa filozoful, datat 1795, provenind din biblioteca lui I. Drinov; un manual de contabilitate din 1864. Despre aceste manuscrise românești și despre altele pe care nu le-am pomenit, Opisul bibliotecii, publicat în 1973, spune: „Numai cîteva dintre manuscrisele descrise sînt studiate și aceasta absolut fugitiv. Toate celelalte sînt prezentate acum pentru înția oară cercetătorului care studiază moștenirea culturală bizantină și a popoarelor balcanice“.

— în încheiere, amintim și atît de puțin studiate la noi codexuri slave de proveniență românească aflate în biblioteca mănăstirii Rila, majoritatea putînd aduce interesante date despre activitatea școlii de manuscrise de la Neamț.

Al doilea grup de fonduri, asupra căruia ne vom opri foarte pe scurt, cuprinde rapoarte trimise de către ambasadorii, atașatii militari și atașatii diplomați bulgari de la Paris, Ankara, Londra, Varșovia, Budapesta, Bruxelles, Praga, Moscova, Washington, Roma și București la Sofia. Sînt extrase din fondul nr. 176 Ministerul Afacerilor Externe, aflat în Arhiva centrală istorică, și din Arhiva istorică militară a Ministerului Apărării Naționale. Ele acoperă perioada 1894—1944 și totalizează un număr de aproxima-

tiv 400 file (circa 60 u.a.), toate necercetate încă de istorici.

Pe baza acestor rapoarte se poate reconstitui atmosfera politică europeană care condiționa în bună măsură activitatea diplomatică a României. Sint abordate probleme diverse ca: pactele de neagresiune și de garantare reciprocă a neutralității încheiate între România și unele țări balcanice; respectarea granițelor istorice și naturale ale României; eforturile depuse de România pentru a-și păstra locul de important centru al activității diplomatice; scopul activităților diplomatice duse de personalități ca Titulescu, Tătărașcu ș.a.; consecințele pe care le putea avea în zona balcanică și est-europeană o luare de atitudine a României într-o problemă sau alta; pactul Kellog, considerat ca nefavorabil României ș.a.m.d. În plus, rapoartele expediate din București oferă date, culese de observatori atenți, asupra vieții interne politice, sociale și economice. O serie de documente fac aprecieri asupra tratatelor comerciale încheiate în anii 1893—1894 și 1904—1910 cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia, Rusia și Statele Unite. În preajma primului război mondial în atenția diplomaților străini au stat o seamă de fenomene politice românești cu largi implicații internaționale, așa cum a fost urcarea pe tron a lui Ferdinand, greu de cîștigat pentru Tripla Alianță prin politica promovată.

Alte informații din documente mai recente demonstrează politica Germaniei și rezultatele presiunilor ei economico-militare asupra României, acapararea în 1940 a zonei industriale și petrolifere (se apreciau că au fost introduse în acest scop, în zona respectivă, cca. 25 000 de militari) ș.a.m.d. Dintre rapoartele atașurilor militare la București le semnalăm pe acelea, alcătuite în noiembrie 1904, care se referă la regatul României, cuprinzând date topografice, geografice, populație, limbă, religie, administrație, buget, armată, învățământ; un raport făcut în 1911 asupra căilor ferate române, un altul referitor la situația politică între 19—28 august 1944. Ne oprim aici cu enumerarea problemelor. Desigur că nu este vorba întotdeauna despre informații necunoscute, dar documentele alese, prin bogăția de date concrete precum și prin dezvăluirea unor relații politice de culise, întregesc tabloul activității interne și externe desfășurate de România în perioade lungi de timp.

Cele 150 de manuscrise grecești ale Bibliotecii „Chiril și Metodie” din Sofia — al căror catalog a fost publicat de Manio Stoianov în 1973, conțin mai ales texte didactice și ecleziastice (în mare parte) scrise aproape toate de bulgari cunosători de greacă. Ele provin din toate părțile Bulgariei, precum și de la Athos sau insula Halki, la a cărei celebră școală învățau mulți tineri bulgari. Cronologic, aceste manuscrise acoperă sfîrșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Este suficient să parcurgem catalogul lor, pentru a înțelege ce au însemnat pentru țările române Academii domnești de la București și Iași, cu programa lor de studii deschisă noilor curente de gândire datorită mai marii autonomii politice și culturale de care se bucurau statele românești, Moldova și Țara Românească, în comparație cu celelalte țări balcanice. Comparîndu-l cu învățămîntul din aceste înalte școli din Principate, cel din școlile grecești de pe teritoriul Bulgariei ne apare — în lumina acestor manuscrise — într-o strictă dependență de directivele ideologice ale Patriarhiei de la Constantinopol. Nu găsim aici nici matematicile și fizica — moderne la acea dată — care se predau la București și Iași, nici **Logica** lui Condillac, **Etica** lui Muratori sau alte scrieri inspirate din filozofia Luminilor, cu care erau familiarizați elevii celor două Academii domnești. Clasicii greci și latini, matematicile elementare și științele naturii în forma depășită, la data aceea, în care se predau la Marea Școală de pe lângă Patriarhia din Constantinopol, reprezentau singura diverssiune laică într-o cultură puternic dominată de teologie. Două texte cu traduceri tirzii din franceză (Voltaire și Le Sage) apar ca niște excepții, în timp ce printre manuscrisele grecești de la București, găsim dovezile unei atît de bogate circulații a literaturii occidentale, încă din secolul al XVIII-lea.

Așa ne explicăm de ce, mai ales la începutul secolului al XIX-lea, tinerii bulgari — ca și cei din alte regiuni balcanice — veneau să învețe la Academii domnești. O serie de manuscrise grecești de la Sofia menționează foști elevi sau profesori greci de la Academia din București, precum și cărturari bulgari cu formație greacă din Țara Românească. Semnalăm deci cele câteva texte care se referă la Stefan Kommitas, Dimitrie Darvaris, Athanasie Hristopoulos, Pitzipios, Nicola-Sava Piccolos, Raino Popovici și Neofit Vamvas care, deși nu a predat în

țările române, s-a bucurat de un succes deosebit, mai ales datorită traducerii *Eticei* sale de către Dinicu Golescu. Găsim și o listă a cărților pe care frații Darvaris le procurau pentru toate comunitățile grecești și școlile de limbă greacă din Imperiul habsburgic. Ne atrage atenția — printre aceste cărți — și un manual economic — sub forma uzitată a dialogului — despre condițiile de folosire a cambiilor, care nu apare în lista donațiilor făcute de Darvari companiilor transilvănene, deși prin materia pe care o tratează i-ar fi interesat pe comercianții din Sibiu și Brașov.

Dar cel mai interesant dintre manuscrisele grecești de la Sofia este „codicele din Arbanassi“, al cărui posesor a fost Dimitrakis G. Pappasimeonidis, sau Popsymeonov și care se aseamănă mult cu miscelaneele noastre grecești de la Biblioteca Academiei R.S.R. El conține o copie a aritmeticii lui Glizounios, o chiromancie, anecdote, traducerile unor hațișerife și a constituției otomane, discursul unui grec din Varna ș.a.m.d. Codicele a fost recent cercetat la Salonic de Stefanos Papadopoulos, din punctul de vedere al istoriei grecești.

Ne oprim la cele câteva texte care prezintă asemănări izbitoare cu altele, de același gen, din manuscrisele grecești din România. Un pitoresc poem închinat satului Arvanitohori (Arbanassi) de lângă Tirnovo și importanței sale comerciale evocă piețele și iarmaroacele din Constantinopol, Germania, Rusia și Bogdania (Moldova). Realismul colorat al poemului ne amintește stilul lui Daponte în entuziasma sa descriere a Valahiei din scrisoarea către boierul Dudesco. În aceeași categorie se înscrie și un alt text, în care autorul descrie „patria“ sa Panaghiuriste, termenul de patrie fiind întrebuințat — ca și în cazul locuitorului din Arbanassi — în sens de loc de naștere. Mai găsim în acest codice și un Răspuns al bulgarilor din Brăila, în legătură cu probleme eclesiastice, datat din 6 ianuarie 1861. Membrii comunității bulgare din Brăila explică în acest răspuns că nu pot procura documentele cerute în legătură cu relațiile Bisericii Ortodoxe a Moldovei cu Patriarhia din Constantinopol, dar că acestea se găsesc în arhivele de la București și Iași. Pentru informații mai precise, se indică numele „arhivistului Țării Românești“, Peșacov.

Semnălăm interesul deosebit al unui poem de peste 800 de versuri, o povestire morală alegorică, „folositoare omului“ pe care, dealtfel, intenționăm să o publicăm pentru a ilustra

caracterul comun al textelor antidespotice care circulau și în țările române alături de alte scrieri în limba greacă cu conținut de critică social-politică.

Înainte de a încheia această scurtă comunicare, atragem și noi atenția — așa cu a făcut-o Vladimir Diclescu în repetate rânduri — asupra bogatului fond de documente al Arhivei fraților Gheorghiev, de la Academia Bulgară. Căutând unele date despre negustorii români și balcanici la Dunăre, mi-am dat seama cât de prețioase sînt informațiile registrelor acestor bogați negustori din Țara Românească. O listă din 1848—1849 ne oferă, de exemplu, zeci de nume de meșteșugari și negustori bulgari și români cu indicarea specificului profesional și al străzii sau cartierului în care se afla prăvălia (George Dumitriu ot Amzi, George Ioan ot Podul Mogoșoaia, Grigore ot hanul Golescu, Ilie ot Podu Beilic, Iovaniță cofetar ot Mihai Vodă, Mihalaki Mihăilescu ot Tirgu din afară, Toma Ioan ot Ploiești, Toma cofetar ot Pitești, Teodor Ioan ot Piața Mare etc.).

Ar fi foarte bine să obținem microfilme pentru aceste fonduri cedate de statul român în cadrul unui schimb și care trebuie să fie folosite de istoricii noștri, deoarece conțin date prețioase privind formarea burgheziei românești, a păturii negustorești indeosebi.

CORNELIA
PAPACOSTEA-DANIELOPOLU

Cercetările de scurtă durată din anul 1980 în Arhivele Istorice Centrale de Stat (Centralni Dăržavni Istoričeski Arhiv) din Sofia, ne-au permis să evaluăm valoarea materialelor din fondul 176, reprezentînd baza arhivei Ministerului Afacerilor Externe al statului prieten de la sudul Dunării. Pentru cel ce se interesează de istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei în perioada interbelică, utilitatea cunoașterii nemijlocite a arhivelor diplomatice bulgare este indiscutabilă. Dincolo de argumentul de ordin metodologic, aserțiunea are în vedere și faptul că prin prisma statului de putere învinsă la sfîrșitul primului război mondial Bulgaria a avut litigii, mai mult sau mai puțin profunde, cu toate statele vecine.

Cu această ocazie, am avut posibilitatea să consult piese din corespondența diplomatică — rapoarte și telegrame, multe cu caracter confidențial — purtată între Ministerul Afaceri-

rilor Externe al Bulgariei și misiunile sale de peste hotare — București, Belgrad, Atena, Tirana, Roma, Paris, Londra, Geneva — din perioada 1921—1929. Informațiile obținute sînt foarte diverse și de valoare inegală. Datele culese ar putea fi grupate eventual în două categorii de probleme: 1. informații despre România și relațiile româno-bulgare; 2. informații despre evoluția raporturilor internaționale din sud-estul Europei în deceniul al treilea al veacului nostru, cu precădere despre pozițiile, opțiunile, reacțiile, dificultățile, manevrele născute, afirmate, intuite, provocate, țesute în jurul ideii de pact balcanic în spirit mai mult sau mai puțin „locarnian”.

Din prima categorie, prezintă interes, printre altele, știrile privitoare la vizita premierului bulgar Aleksandăr Stambolijski la București din ianuarie 1921, atmosfera din capitala României și dispozițiile față de Bulgaria ale diferitelor partide și grupări politice sau relatarea unui amplu dialog purtat de ministrul bulgar Nedkov — din însărcinarea președintelui Consiliului — cu prof. Constantin Stere, în scopul sondării posibilităților de cooperare între mișcările agrariene din Bulgaria, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Danemarca și Polonia.

Nu sînt lipsite de semnificație, de asemenea, nici declarațiile făcute de șeful diplomației românești, Take Ionescu, ministrului Bulgariei la Belgrad, în iunie 1921 — cu ocazia semnării convenției de alianță defensivă româno-iugoslavă, a treia verigă din seria de tratate bilaterale consacrand crearea Micii Înțelegeri — privind atitudinea guvernului român față de cel bulgar și raporturile Sofiei cu statele vecine, în special cu Belgradul și Atena, nici comentariile ministrului agrarian despre valoarea politică a acordului semnat de Take Ionescu și Nikola Pašić.

Un nou con de lumină aruncă asupra poziției Franței față de viitorul relațiilor interbalcanice, în general, și româno-bulgar, în special, detaliile despre unele conversații purtate la Paris, în aprilie 1924 cu prilejul vizitei familiei regale a României, între ministrul Bulgariei, ministrul de externe al României I. G. Duca, și personalități oficiale franceze.

De asemenea, informațiile referitoare la vizita la București a președintelui Consiliului de Miniștri bulgar Aleksandăr Tankov, din decembrie 1924, oferă lămuriri interesante privitoare la deschiderile și limitele raporturilor româno-bulgare în perioada cînd guvernul de la Sofia depunea mari eforturi pentru a ieși din izolarea în care se

afla, provocată, pe de o parte, de politica internă — declanșarea „terorii albe” — iar, pe de altă parte, de evoluția relațiilor cu statele vecine.

În mod firesc, multe documente se referă la relațiile dintre România și Bulgaria, la ilustrarea poziției guvernului de la București, privind o problemă sau alta. Este constantă, de asemenea, atenția pe care diplomația bulgară a acordat-o urmării evoluției raporturilor României cu Iugoslavia și Grecia, eventualității ralierei cabinetului de la Atena la Mica Înțelegeră, legăturile guvernului român cu marile puteri occidentale și cu Uniunea Sovietică. Drept consecință, rapoartele trimise de legația bulgară din București conțin informații interesante care confirmă, completează sau nuanțează cunoștințele noastre din izvoarele interne sau din alte surse de proveniență externă.

Cîteva documente pun în lumină atitudinea realistă a guvernului român, dimensiunile constructive ale politicii sale balcanice în diverse momente de încordare apărute între statele din zonă. Este cazul contribuției aduse de diplomația românească la soluționarea conflictului armat de la frontiera greco-bulgară din octombrie 1925, sau la temperarea nervozității — cu consecințe periculoase pentru relațiile bulgaro-iugoslave din deceniul al treilea al secolului nostru.

Sînt demne de atenție și unele detalii privind demersurile guvernului bulgar Andrei Liapčev pe lângă cel italian — raporturile dintre cele două state fiind mai mult decît cordiale după 1925 — pentru intervenția diplomației fasciste pe lângă guvernul de la București în vederea obținerii unor concesiuni în favoarea Bulgariei.

A doua categorie de informații ne oferă posibilitatea abordării mai nuanțate a problemelor legate de proiectele edificării unui Locarno balcanic, împlinirilor și neîmplinirilor eforturilor care au condus mai tîrziu la semnarea Pactului de la Atena (februarie 1934). Credem că, fără o cunoaștere aprofundată a atmosferei politice din zonă în deceniul al treilea, în special în a doua sa parte, a relațiilor dintre statele balcanice și a fiecăruia din ele cu marile puteri — firește, trebuie privit și din unghiul opus — nu se va putea ajunge la o evaluare cît mai obiectivă a posibilităților și limitelor cooperării în Balcani în anii interbelici, la o apreciere realistă a semnificației și valorii încheierii Antantei balcanice.

Din aceste puncte de vedere, am găsit informații interesante privind originea, viața și sfîrșitul proiectului

Rentis (vara anului 1925), ponderea reală a litigiilor greco-iugoslave ca obstacol în calea realizării unui acord balcanic sau motivațiile de ordin tactic care au împiedicat câțiva ani soluționarea lor. Nu lipsesc detalii privind dificultățile din relațiile bulgaro-iugoslave: problemele teritoriale, activitățile O.R.I.M. și ale emigrației agrare și comuniste bulgare pe teritoriul iugoslav sau obstacolele greu de depășit din raporturile bulgaro-elene: protecția minorităților, problema stabilirii refugiaților și chestiunea spinoasă a debușeului economic bulgar la Marea Egee (art. 48 din Tratatul de la Neuilly).

Numeroase documente se referă la pozițiile publice ale marilor puteri față de diversele proiecte de pact balcanic cu condiționări și priorități variate, dar și la obiectivele oculte urmărite atunci de diplomații de la Roma, Paris sau Londra în sprijinirea sau obstrucționarea unei variante sau alteia din cele avansate. Ni se oferă încă o dată prilejul surprinderii atitudinii egoiste, extrem de prevenitoare formal, dar nu mai puțin lipsită de scrupule în fond a marilor puteri în urmărirea împlinirii propriilor interese în cele mai diferite domenii, cu scopul contracarării unor influențe rivale. Din acest punct de vedere, documentele consultate completează substanțial imaginea pe care o avem despre competiția franco-italiană pentru influențe în sud-estul european în anii 1925—1928 și consecințele negative ale acestei rivalități pentru evoluția eforturilor de restabilire a unei atmosfere de încredere între statele din zonă, după conflictele care le-au opus aproape fără întrerupere între anii 1912—1922.

Firește, cele mai multe informații conturează direcțiile fundamentale ale politicii externe bulgare și mijloacele de împlinire a acesteia în perioada investigată. Datele culese nu lasă nici o îndoială asupra obstinăției calculate a guvernelor de la Sofia în refuzul de a contrasemna orice act internațional ce le-ar fi angajat la o nouă recunoaștere a prevederilor tratatelor de pace, atât în ceea ce privește cauzele teritoriale, cât și cele economice. Nu întâmplător, după primul război mondial Bulgaria nu a încheiat nici un acord cu caracter politic până în anul 1938 — convenția de la Salonic prin care statele Antantei balcanice îi recunoșteau dreptul la înarmare, acest acord sancționînd formal abolirea clauzelor militare ale tratatului de la Neuilly. Atunci cînd, totuși, un guvern bulgar a acceptat semnarea unui atare act — ne gîndim la convenția de la

Niš din martie 1923, bază a normalizării relațiilor cu Iugoslavia — curajul premierului Aleksandăr Stambolijski l-a costat viața, acest acord grăbind pregătirea loviturii militare de stat de la 9 iunie 1923.

Numeroase documente din această categorie conțin informații prețioase despre locul României în cadrul diferitelor proiecte de edificare a unui pact balcanic și ele ne permit o apreciere mai argumentată a realismului politicii guvernelor de la București, a eforturilor acestora de a nu lăsa țara antrenată în curse periculoase pentru securitatea și integritatea sa, a dorinței sincere de instaurare a unui climat de pace și cooperare în sud-estul Europei.

CONSTANTIN IORDAN-SIMA

R. S. CEHOSLOVACĂ

Cercetările noastre din perioada 15—29 septembrie 1980 au avut ca rezultat o comandă de microfilme însumind cca. 3 000 file documente și aducerea în țară a 5 154 cadre microfilm, reprezentînd comenzile făcute în anul precedent.

Comanda de microfilm din 1980 reprezintă depistările efectuate la Arhivele centrale de stat din Slovacia — Bratislava și Arhivele centrale de stat — Praga.

Fondurile și periodicele reținute pentru microfilmare de la arhivele de mai sus furnizează un material documentar cuprins între anii 1562—1932. Este redactat în limbile: latină, germană, cehă, slovacă, franceză, maghiară și română. Cele mai multe sînt originale, restul copii autentificate.

În Arhiva orașului Litomerice (Boemia de nord) în fondul familial Lobkovicz, am găsit documente valoroase datînd din perioada 1562—1771. Problemele principale ce se desprind din cuprinsul acestora se referă la lupta antiotomană și antihabsburgică. Ca gen de documente, acestea sînt rapoarte diplomatice și corespondență adresată de principii Transilvaniei: Ștefan și Gabriel Bathori, Gheorghe Francisc Rakoczi, Mihai Apafi sau de voievozii români Matei Basarab și Ioan Grigore Ghica, diferiților membri ai familiei Lobkovicz, care au obținut funcții importante la Curtea de la Viena.

Din același fond am reținut pentru microfilmare memoriile de călătorii ale lui Venceslav Lobkovicz, consilier intim al împăratului austriac, despre locuitorii români din Transilvania (secolul XVIII).

Documentele depistate în Arhiva din Žitnice, datele 1737—1743, aduc noi

informații privind relațiile sociale, situația economică și militară din Transilvania.

Într-un „Jurnal de campanie” din 1737 este menționată participarea unei armate de 12 000 de soldați din Transilvania alături de soldați din Ungaria împotriva turcilor.

„Memoriu privind națiunea valahă din Transilvania” se intitulează un alt document din această arhivă, în care sînt menționate actele oficiale emise în perioada 1699—1850 și în care se desprinde lupta pentru recunoașterea drepturilor naționale ale românilor din Transilvania.

La Praga am cercetat fondurile din Arhivele centrale de stat, la Arhiva Universității Carol, la Arhiva literară, Arhiva Muzeului Național. Pînă în acest an, ultimele trei arhive nu au fost obiective de cercetare și depistare ale arhiviștilor români.

Urmărind completarea și continuarea informațiilor oferite de apariția volumului de corespondență a lui Jan Urban Jarník (București 1980) avîndu-l ca autor pe T. Ionescu-Nișcov, am găsit documente de un deosebit interes privind relațiile lui Jarník cu diferite personalități române.

Dintre documentele selecționate pentru microfilmare din fondul Jarník menționăm în primul rînd pe cele legate de activitatea sa științifică asupra originii și dezvoltării limbii române, a obiceiurilor și legendelor populare. Altele se referă la colaborarea lui Jarník cu Andrei Bărseanu la elaborarea volumului „Doine și strigături din Ardeal” și recenziile făcute de filologi și lingviști de renume lucrărilor lui Jarník despre limba română. Iată ce spune filologul Bechtel într-una din lucrările sale despre părerea lui Jarník în ce privește poporul român: „Sîntem de acord cu punctul de vedere al autorului, că un studiu sistematic asupra limbii române ar forma baza în ceea ce privește originea lor (poporului)... iar dacă unii cercetători, printre care Rösler, ar fi cunoscut limba română, nu aveau la concluzii așa de jenante”. Englezul T. G. Koschwitz analizează importanța și rolul lui Timotei Cipariu, Ioan Moldovanu, Andrei Bărseanu ș.a. în formarea lui Jarník.

De la Arhiva literară s-a selecționat din compartimentul J. U. Jarník corespondența sa adresată ministrului Take Ionescu, datînd din anul 1920. Ideile de bază ce se desprind din aceste documente sînt relațiile de prietenie și colaborare dintre poporul ceh și român (realizate prin înființarea unor secțiuni culturale în ambele țări, prin prelegeri și simpozioane, călătorii

de studii, studenți români la Praga etc.), importanța actului Unirii (1918) și perspectivele sociale, politice, economice și culturale ale României Mari, activitatea lui Constantin Hiotu, reprezentantul României la Praga, considerat un politician abil și un adevărat român.

La Arhiva orașului Bratislava, fondul Magistratul orașului, ne-am oprit atenția asupra documentelor privind actul Unirii de la 1918.

De la Arhiva Muzeului Național au fost studiate mai multe fonduri și colecții, dintre care am reținut pentru microfilmare din fondul Rasin scrisorile adresate de Nicolae Titulescu, pe atunci reprezentantul României la Londra, lui Mastny, ministrul ceh la Roma. Scrisorile sînt originale și datează din perioada 1922—1925.

În cuprinsul acestora se dezbat probleme de politică internațională și internă a României din perioada menționată. Dintre evenimentele interne mai des comentate amintim: activitatea politică desfășurată de ministrul Take Ionescu, decesul acestuia, criza guvernului român, relațiile dintre Duca și rege ca urmare a opiniilor pe care le aveau în diverse probleme de stat.

De la Arhiva Universității Carol au mai fost cercetate și oprite pentru microfilmare documente de la Societatea studenților români din Praga.

Deși în actul de înființare al societății era menționat că „sînt interzise discuțiile sau activitățile politice” subliniindu-se caracterul pur cultural” printre documentele păstrate găsim și unul datat 3 iulie 1929, emis de Comitetul de acțiune al Societății Democrația Națională Cehoslovacă cu sediul la Praga, care cere societății „să colaboreze cu tineretul cehoslovac și iugoslav pentru a organiza diferite acțiuni împotriva încercărilor de revizuire a păcii de la Trianon.

În vederea întocmirii unui plan de cercetare pentru viitor, la Arhivele centrale de stat din Slovacia am studiat inventarele, cataloagele și alte instrumente de evidență, din care am reținut necesitatea studierii în continuare a arhivelor din următoarele orașe: Bratislava, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Poprad, Komarno etc.

Documentele aflate la arhivele menționate mai sus datează din evul mediu și cuprind referiri asupra vieții economice (bresle), comerciale (între așezările miniere din Transilvania și cele din Semnița și Cremenita), sociale, politice, militare, eclesiastice și culturale. Dăm ca exemplu în acest sens corespondența dintre Magistratul orașului Bratislava și Inspectoratul mone-tăriei și minelor din Baia Mare, do-

cumente privind tarifele stabilite de Direcțiunea minieră din Oravița pentru transportul minereurilor etc.

CORNELIA POPESCU
MONICA VLAICU,

R. D. GERMANĂ

Am semnalat cu alte prilejuri aici bogăția și importanța științifică a materialelor documentare culese din arhivele străine, cu referire în special la Arhivele din R. D. Germană, aduse prin grija D.G.A.S. Desigur, contribuții însemnate în acest sens au adus și Institutele de istorie „N. Iorga”, „A. D. Xenopol”, din Iași, Institutul de studii sud-est europene și Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca.

Totuși arhivele din R. D. Germană mai conțin resurse documentare însemnate privind istoria României în epoca modernă și, în speță, privind relațiile româno-germane de-a lungul timpului, izvoare care au fost insuficient sau aproape deloc cercetate și care așteaptă să fie scoase din uitare. Până în prezent, accentul s-a pus pe cercetările întreprinse în Arhivele Centrale de Stat de la Merseburg, în special pe fondul Ministerului Afacerilor Străine. Dar mai există în aceeași arhivă și alte fonduri documentare extrem de interesante pentru istoria economică, politică și culturală a României în epoca modernă care au fost complet ignorate sau numai parțial cercetate și microfilmate.

Semnalez în acest sens, fondurile Gesandtschaften und Consulate și nu mă refer la mult cercetatul de români Gesandtschaft Konstantinopol. Rep. 81, ci și alte subdiviziuni, ca de pildă: Gesandtschaft Paris, Viena, Petersburg, München, Dresda, Hamburg, Hanovra, Turin care conțin corespondență consulară și diplomatică germană extrem de interesantă pentru perioada construirii statului național modern românesc. Mai există și alte fonduri ignorate în Arhiva de la Merseburg ca de exemplu: fondul Finanzministerium, revelator pentru comerțul german cu Principatele Române și, ulterior, cu România în tot cursul secolului al XIX-lea (mergând până la anul 1918).

În fine, ar merita mai multă atenție fondurile personale așa-numite Nachlässe, din aceeași arhivă, care prin corespondența personală și diplomatică a diferiților consuli generali și diplomați germani acreditați la București îmbogățesc substanțial istoria politică a României în a doua ju-

mătate a secolului al XIX-lea (perioada 1866—1895).

Considerațiile expuse au menirea de a evidenția necesitatea continuării investigațiilor în arhivele din R. D. Germană. Fie-ne permis să sugerăm ca o propunere: conjugarea eforturilor de până acum, încununate cu succes, ale D.G.A.S. în această materie, cu cele ale cercetătorilor care studiază relațiile româno-germane în epoca modernă și contemporană de la institutele de istorie din întreaga țară.

În același context salutind apariția, în anul 1980, a volumului VI din colecția Documente privind Unirea Principatelor, conținând corespondența diplomatică franceză (1856—1859) editat de DGAS în colaborare cu Institutul de istorie „N. Iorga” propunem Arhivelor Statului editarea împreună cu Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași a unui volum de corespondență consulară și diplomatică prusiană cuprinzând perioada anilor 1848—1859.

Este aceasta un deziderat și, totodată, o necesitate care se impune cu stringență pentru orice istoric modernist interesat să cunoască pe lângă optica factorilor de decizie de la Paris, Petersburg, Viena, sau Londra și pe aceea a Cabinetului de la Berlin asupra unui moment istoric fundamental — Unirea din 1859 — cu atât mai mult cu cât, este bine știut, Prusia s-a numărat printre puterile prounioniste.

Ca un prim pas în această direcție, se înscrie demersul nostru istoriografic relativ la poziția diplomației prusiene față de Unire, bazat pe corespondența inedită a ministrului de externe prusian, Otto von Manteuffel, din anul 1856, cu Emil von Richthofen, delegatul prusian în comisia europeană de la București (1856—1858) cercetat și semnalat. În anexa studiului aflat sub tipar în „Anuarul” Institutului nostru am publicat o parte din material. Corespondența prezintă o incontestabilă valoare, aruncând o lumină nouă, inedită, asupra mobilurilor care au determinat Prusia să se realizeze Franței în sprijinul Uniunii și a condițiilor în care Cabinetul de la Berlin era direct interesat în realizarea acesteia.¹

Materialul relevă faptul că politica Berlinului față de chestiunea românească, la jumătatea secolului trecut, n-a fost cituși de puțin dezinteresată

¹ Stela Mărieș, *Die preussische Diplomatie und die Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer. Bemerkungen aufgrund unveröffentlichter Deutscher. Unterlegen*, sub tipar în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, tom. XVIII, 1981.

sau pornită din idealuri comune de unitate națională, cum s-a afirmat de către unii istorici pînă-n prezent, ci a fost dictată de interese politice proprii și ambițioase care, însă, în acel moment istoric au servit cauza Unirii. Este numai un exemplu alături de contribuțiile cercetătorilor clujeni referitoare la corespondența diplomatică prusiană despre anul revoluționar 1848 care, credem, evidențiază îndeajuns necesitatea continuării investigațiilor în arhivele din R. D. Germană, urmată de o intensă acțiune de valorificare de natură să completeze marile lacune de surse documentare germane editate pentru epoca modernă a istoriei României.

STELA MĂRIEȘ

R. F. GERMANIA

În anul 1980 s-au întreprins cercetări în arhivele următoarelor instituții: Arhiva secretă de stat a Prusiei (Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz) din Berlin (Dahlem), Arhiva federală (Bundesarchiv) din Koblenz, Arhiva centrală de stat a Bavariei (Bayerisches Hauptstaatsarchiv) din München și Arhiva militară federală (Militärbundesarchiv) din Freiburg. Rezultatele acestor investigații s-au concretizat în depistarea unui număr apreciabil de documente referitoare la perioada 1211—1945.

La Berlin (Dahlem) a fost cercetată arhiva Ordinului cavalerilor teutoni, sursă de importanță deosebită pentru istoria țărilor române, dar mai cu seamă pentru cea a relațiilor lor internaționale, între secolele XIII—XV. Un grup de cîteva documente din anii 1211—1222 referitoare la așezarea cavalerilor teutoni în Țara Birsei în vremea regelui Andrei al II-lea cuprinde, între altele, actul regal de dănie din 1211 ori pe cel privind dăruirea cetății de la Teliu (Cruceburg), precum și înzestrarea celor colonizați cu deosebite imunități și privilegii de natură economică sau juridică. Prin punerea la dispoziția specialiștilor români a reproducerilor după aceste documente, se va oferi posibilitatea confruntării textului original cu versiunile editate pînă în prezent și realizarea optimă a unei publicări critice.

Un grup de alte cîteva documente din anii 1426—1432 se referă la așezarea unei unități de cavaleri teutoni în Banatul Severinului, în încercarea de a stăvili astfel pe linia Dunării expansiunea otomană tot mai amenințătoare. Documentele amintite cuprind informații concludente privind construirea de noi fortificații ori întărirea celor

existente, privilegiile de care s-au bucurat cavalerii colonizați, lupta dată cu turcii în regiunea Porților de Fier (1432) ori împotrivirea nobilimii și populației românești din ținut față de stăpînirea teutonilor. De real interes sînt și mărturiile referitoare la încercarea domnului Țării Românești, Dan al II-lea, de a se împotrivi, în alianță cu Sigismund de Luxemburg, ofensivei otomane la nord de Dunăre.

Un mare număr de documente din anii 1422—1433 oferă informații multiple asupra relațiilor Moldovei cu Ordinul teuton ori cu Polonia în vremea lui Alexandru cel Bun. E de subliniat în acest context planul de așezare a unor cavaleri teutoni în cetatea Chilia (1429) pentru a se împotrivi în alianță cu Moldova înaintării otomane, dar în aceeași măsură și planul secret de împărțire a Moldovei între Imperiul romano-german și Ordin (1431). Toate acestea vin să reliefeze nuanțat atât activitatea de discuit diplomat a lui Alexandru cel Bun, cît și rolul deținut de Moldova în politica est-europeană a vremii în condițiile divergențelor de interese dintre Polonia, Ordinul teuton și Imperiul romano-german precum și în împrejurările în care crește pericolul înaintării otomane la nord de Dunăre. Se mai cuvine amintit documentul din 1431 referitor la răspunderea husitismului în Moldova, anume scrisoarea episcopului catolic Ioan al Milcoviei adresată lui Zbigniew, episcopul Cracoviei, în privința succesorilor înregistrate de activitatea de prozelitism a husitului Iacob și a protecției de care se bucura din partea domnului moldovean.

Arhiva centrală de stat a Bavariei s-a dovedit, de asemenea, o sursă bogată și variată pentru istoria țărilor române la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în primele decenii ale celui următor. Un prim grup de documente aduce noi informații asupra operațiunilor militare antiotomane în care s-a ilustrat domnul român Mihai Viteazul. De real interes sînt în acest sens rapoartele trimișilor diplomați ai Bavariei la Viena ori extrasele sau copiile după relatările sosite în capitala habsburgică de pe teatrele de luptă. Astfel, un raport din toamna anului 1595 înregistrează însemnătatea deosebită a victoriilor raportate de Mihai Viteazul la Călugăreni, Tîrgoviște și Giurgiu, în vreme ce declarațiile luate unor prizonieri turci (22 octombrie 1595) consemnează sugestiv proporțiile înfrîngerilor suferite de armatele otomane. Importanța succesorilor militare ale domnului român pentru păstrarea neatinării principatelor dunărene e cu atît mai evidentă, cu cît în cuprinsul

unor rapoarte diplomatice din august 1593 și iunie 1595 era consemnată intenția împiedică a Porții de a ocupa Țara Românească și Moldova, transformându-le în pašalicuri. Arhiva müncheneză păstrează de asemenea un apreciazabil număr de documente care ilustrează politica de păstrare a autonomiei și integrității teritoriale a Transilvaniei, promovată de cei mai mulți dintre principii primelor trei decenii ale veacului al XVII-lea cu prețul unui pericolos joc dublu între Habsburgi și otomani. Corespondența principelui Gabriel Bethlen (1613—1629) cu Maximilian, electorul Bavariei, este deosebit de semnificativă în acest sens, relevând complexitatea situației politico-diplomatice și militare a Transilvaniei în contextul războiului de 30 de ani și a rolului jucat de aceasta în raportul de forțe central și sud-est european.

Arhiva Ministerului de Externe al Prusiei, cuprinzând mai cu seamă rapoarte ale diplomaților acreditați la București, Petersburg, Viena, Constantinopol ori Budapesta în anii 1871—1900 oferă informații care întregesc în mod armonios baza documentară a istoriei moderne a României. Din cuprinsul documentelor se desprind, între altele, pregătirile făcute de România în vederea dobândirii independenței de stat 1874—1877 și atitudinea adoptată de marile puteri față de drepturile României în timpul Congresului de la Berlin (1878). Rapoartele diplomaților prusieni de la București acordă o atenție deosebită situației agrare din România după dobândirea independenței întreprinzând o analiză amănunțită a cauzelor care au determinat izbucnirea războaielor țărănești din 1888. Alte relatări ale reprezentanților prusieni surprind în toată amplexarea ei mișcarea de solidaritate din România cu lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania, mai cu seamă în vremea acțiunii memorandiste (1892—1894) și în primii ani de activitate a „Ligii Culturale” (1892—1895). Nu mai puțin interesante sînt informațiile referitoare la planurile unor puteri străine vizînd integritatea teritorială a statului român (1893—1895).

Cercetările efectuate în arhiva atașatului militar german de la București s-au concentrat asupra studierii rapoartelor înaintate Berlinului în anii 1938—1939. Cuprinsul acestora ilustrează în mod sugestiv presiunile multiple exercitate de Reichul nazist asupra guvernului român pentru încheierea unui tratat economic și alinierea politică a țării la puterile Axei. Documentele relevă în același timp amplexarea mișcării de rezistență antifascistă și antirăz-

boinică din România, impulsionată mai cu seamă prin organizarea unor noi celule comuniste la Galați, Bacău, Rădăuți și Ploiești.

Depistările întreprinse în Colecția de documente privind politica externă a Germaniei au oferit un număr însemnat de informații referitoare la problemele majore ale României în contextul presiunii crescînde exercitate de puterile fasciste în anii 1939—1940, care vizau însă deosebit de integritatea teritorială a țării. Deosebit de semnificative în această direcție sînt cererile ultimative adresate de Führer în iulie 1940 României în privința alinierii ei definitive la politica Axei și a acceptării acțiunii de revizuire a tratatelor. Un interes cu totul special îl dobîndesc în această conjunctură rapoartele asupra convorbirilor româno-germane—cu participarea Italiei fasciste—din iulie—august 1940, în problema frontierelor de stat ale României.

Documentele depistate în arhiva Mișcării militare germane din România completează, la rîndul lor, informațiile asupra presiunii politice, economice și militare exercitate de statele fasciste în vara anului 1940, pentru a impune acceptarea odioaselor dictate de revizuire a frontierelor naționale. Este surprinsă în același timp starea de spirit antifascistă și antirăzboinică din România, precum și acțiunile, mereu mai numeroase, inițiate și conduse de Partidul Comunist Român, pentru sabotarea mașinii de război hitleriste. Se cuvin remarcate aici manifestele P.C.R. adresate maselor populare pentru întreprinderea unor acțiuni hotărîte împotriva războiului imperialist în care fusesse tirată țara.

Cercetările întreprinse în arhiva Comandamentului marinei de război germane din Marea Neagră au îngăduit depistarea unor documente interesante legate de desfășurarea acțiunilor militare pe Dunăre și litoral în timpul insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

Investigarea documentației rămase de la unități militare și diplomați națiști s-a concretizat prin depistarea rapoartelor generalului SS Pfeffer—Wildenbruch, care oferă numeroase informații privind participarea armatei române la bătălia pentru cucerirea Budapestei în decembrie 1944—ianuarie 1945.

În încheiere ne exprimăm credința în perspectivele rodnice ale depistărilor viitoare.

COSTIN FENEȘAN
TIBERIU COLIBAN

Cercetările întreprinse în anul 1980 în seria 20 N-Armatele franceze în Orient după armistițiul din 1918 și seria Memorii și Recunoașteri (ambele aflate în grija Serviciului istoric al armatei terestre — Chateau de Vincennes), Documentele agenților (Papiers d'Agents), Desprez, Avenol, Saillard, Thiers, Stephan Pichon, Ducrocq, Puaux, Napoleon Baron de Ring, Millerand, Leon Burgeois, Jules Cambon, Rulin Le Brune, Masigli) și C. P. Turquie, toate conservate la arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Seria K. Monumente istorice, păstrate de Arhivele Naționale, „Noile achiziții” de la Biblioteca Națională, precum și în fondurile de la Camera de Comerț și Arhivele departamentale Bouches du Rhon din Marsilia s-au materializat în depistarea a cca. 15 000 documente de pe care s-au comandat copii sub formă de xerografii și microfilme. Putem informa că deja au sosit în țară șase role care urmează să fie inventariate de serviciile de specialitate și un număr de 120 xerografii. Documentele completează informațiile privitoare la situația economică, social-politică și culturală pentru perioada 1595—1785, 1848—1877, 1918—1924.

Documentele depistate pentru secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea aduc informații prețioase pentru istoria patriei.

Ambasada franceză la Constantinopol, în perioada lui Mihai Viteazul trimitea la Paris ample descrieri ale „lumii creștine” în perioada 1595—1606, Valahia, Transilvania și Moldova fiind descrise ca „țări foarte fertile și bogate”. De la sfârșitul secolului al XVII-lea au rămas documente care, referindu-se la comerțul Franței în Levant, consemnau date interesante despre Țara Românească, Moldova și Transilvania. De remarcat în acest sens sint informațiile cuprinzătoare din memoriile lui Chateaufort între anii 1669—1691 și scrisorile marchizului Bonac din perioada 1716—1724, ambii diplomați la Constantinopol.

De o mare întindere și mult mai cuprinzător este manuscrisul scris în anul 1785 la Marsilia întocmit cu scopul de a se investiga posibilitățile de comerț ale Franței în regiunile limitrofe Mării Negre. Cele 389 pagini ale volumului conțin valoroase date despre istoria economică și social-politică a Țărilor Române în această perioadă. Se menționează articolele de export, activitatea negustorilor, obiceiurile locuitorilor, sistemul politic, date demografice și numărul de locuitori. Se consemnează, astfel de date privind Dobrogea, Valahia, Moldova, cu precă-

dere despre orașele Constanța, Tulcea, Babadag, București, Giurgiu, Iași, Galați. În document se precizează că domnitorul Moldovei a înființat la Galați o casă de comerț, această mențiune fiind cea mai veche atestare documentară despre o casă comercială din Moldova.

Desigur, cele câteva aspecte prezentate confirmă doar o parte din activitatea de cercetare întreprinsă în anul 1980 și din valoroasele documente de care va beneficia în viitor cercetarea noastră istorică.

Documentele din colecția Papiers d'agents se detașează prin valoare pentru reanalizarea evenimentelor din secolul al XIX-lea.

Momente ca Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor și Războiul pentru cucerirea independenței au constituit probleme majore pentru un număr mare de cercetători români din ultimele două decenii. Cu toate acestea apar noi informații documentare. Scrisorile din perioada 1849—1856 trimise de Saillard, reprezentantul Franței la consulatul francez de la Iași și București, baronului d'Avril descriu pe larg principatele și necesitatea ca ele să se unească.

Paul Desprez — atașat secretar de stat în misiunea extraordinară a Franței la Congres — în notele sale istorice descrie pe larg Congresul de la Berlin din 1878 menționând că României i s-a recunoscut independența „dar cu ce preț”. În continuare amintește despre participarea țării la război și jertfele făcute.

Prezentarea noastră dorește să remarce în continuare câteva din acele documente care se referă la lupta pentru săvârșirea unității naționale în anul 1918 și reinstaurarea ulterioară a administrației românești în județele Arad, Caraș Severin, Timiș, Constanța, Tulcea.

Prezența acestor documente în arhivele franceze se explică prin faptul că armatele franceze, după încetarea ostilităților în zonă și după retragerea lor, au preluat și dus cu ele și documentele din arhive locale.

Semnalăm între acestea procesele verbale, însoțite de planuri, hărți, memorii ale Comisiei de delimitare a graniței cu Serbia, care și-a desfășurat activitatea în perioada 20—29 iulie 1919, la Timișoara, rapoartele de activitate politică desfășurată sub conducerea Consiliului Național Român, pentru „Unirea întregului Banat cu România”, precum și „Buletinele de informații și de înregistrare a evenimentelor” care, deși aparțin țărilor vecine, cuprind numeroase știri despre România.

Un număr important de documente descriu pe larg situația politică, socială, economică a zonei Banat cu centrele principale Arad, Timișoara și Lugoj, administrată de Comandamentul teritorial al zonei de ocupație franceză comandată de generalul Tournadre, generalul Gondrecourt — guvernatorul orașului Arad, inclusiv raporturile acestuia cu colonelul Pirici, comandantul trupelor române și ale generalului Farret — comandantul diviziei de infanterie colonială pentru centrul Lugoj.

Perioada 1918—1924 poate fi studiată și cu alte documente valoroase din fondul *Papiers d'Agents*. În fondul Pichon care concentrează documentele cunoscutului ministru de externe francez din perioada 1917—1920 sînt date importante cu privire la atitudinea lui Clemenceau în problema dreptului naționalităților din Austro-Ungaria de a se elibera de sub dominația străină. Deși în plin război, sînt interesante preocupările pentru înființarea Societății Națiunilor dar, pentru traducerea în fapt a acestui deziderat, Clemenceau precizează poziția Franței în sensul că o astfel de organizație nu se poate constitui „fără ca în România calea unității sale politice și teritoriale să se realizeze”.

Sînt cunoscute, din literatura istorică, unele aspecte privind Congresul de la Roma, din primăvara anului 1918, al naționalităților poloneză, cehoslovace, română și iugoslave și documentele votate la congres. Documentele găsite de noi reflectă dezbaterile și aprecierile precum și rezoluțiile finale ale

celor 3 comisii ale congresului, relațiile ceho-române și situația etnică din Europa centrală apreciată cu ajutorul unor hărți editate de institutul geografic Novara. Cu ocazia congresului s-au recunoscut „dreptul fiecărui popor de a dispune de soarta sa” și faptul că „monarhia Austro-Ungară este un instrument de dominație” și „obstacolul fundamental în realizarea aspirațiilor și drepturilor lor”.

Fondul Millerand, de asemenea, conține documente importante, unele create în calitate sa de președinte al Franței în perioada 1920—1924, ani de profundă activitate diplomatică. În fond se găsesc, printre altele, rapoarte, note diplomatice și protocolare privind conversațiile și ședințele desfășurate la sediul Ministerului de Externe din Paris, cu privire la participarea unor state la Conferința de la Lausanne între care și România direct interesată.

Într-un document din 8 aprilie 1924 sînt recunoscute drepturile României, justetea actului istoric al Unirii din 1918 pentru realizarea căruia armata română a intrat în luptă, în august 1916.

Apreciindu-se sistemul de alianță defensivă încheiat între statele mici după primul război mondial, diplomația franceză menționa: „Nu este interesul să se abandoneze România și nici să se disocieze Mica Antantă care este un grup de forțe indispensabile pentru menținerea păcii în Europa Centrală și Orientală”.

NICOLAE MOCIOIU
MIHAI RACHIERU

MIHAIL GUBOGLU — MEMBRU CORESPONDENT AL SOCIETĂȚII TURCE DE ISTORIE

La Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din Capitală a avut loc, miercuri, 8 aprilie 1981, o reuniune festivă în cadrul căreia ambasadorul Turciei la București, Nahit Özgür, a înmănat istoricului român Mihail Guboglu diploma de membru corespondent al Societății turce de istorie, pentru aportul său la studierea și cercetarea istoriei poporului turc. Cu acest prilej, prof. univ. Ștefan Ștefănescu membru corespondent al Academiei, președinte al Secției de științe istorice a Academiei de științe sociale și politice din R. S. România, ambasadorul Turciei și profesorul Mihail Guboglu au relevat aspecte și momente principale ale relațiilor de colaborare dintre istoricii români și turci, pentru mai buna cunoaștere a istoriei celor două țări și popoare.

Pentru a sublinia importanța acestui eveniment științific, ne-am adresat prof. universitar Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, care a avut amabilitatea să răspundă întrebării noastre :

Este știut că între oamenii de știință turci și cercetătorii români de la Institutul de istorie „N. Iorga” au existat strânse legături. Vă rugăm, stimate tov. prof. Ștefan Ștefănescu, să vă referiți, pe scurt, la aceste raporturi și, în acest context, la semnificația acordării titlului de membru corespondent al Societății turce de istorie profesorului din R. S. România, Mihail Guboglu.

Solemnitatea în cadrul căreia i s-a înmănat profesorului Mihail Guboglu din partea ambasadorului Turciei la

București, Nahit Özgür, diploma de membru corespondent străin al Societății turce de istorie s-a constituit ca un însemnat eveniment științific.

Alegerea profesorului Mihail Guboglu ca membru al celui mai înalt for științific din Turcia îl onorează fără îndoială în primul rând pe el, dar onorează și știința istorică românească.

O fericită împrejurare a făcut ca acest semn de prețuire a unei activități științifice puse în slujba mai bunei cunoașteri și apropieri între popoarele noastre să aibă loc în anul în care, în întreaga lume, este marcat centenarul nașterii făuritorului Turciei moderne Kemal Atatürk și, totodată, în anul în care s-au împlinit, la 15 aprilie, 50 de ani de la crearea Societății turce de istorie din inițiativa lui Kemal Atatürk și care și-a desfășurat activitatea sub înaltul lui patronaj.

Am fost sensibili la faptul că festivitatea de decernare a diplomei de membru corespondent străin al Societății turce de istorie profesorului Mihail Guboglu a avut loc în Institutul de istorie „Nicolae Iorga”. Se știe că fondatorul acestui institut, Nicolae Iorga a avut strânse legături cu Hamdullah Suphi, fost ambasador al Turciei la București și care a jucat un rol însemnat în crearea Societății turce de istorie. Odată angajată în procesul de înnoire a istoriografiei turce, această Societate a ținut să dezvolte relațiile cu marele istoric român. Autor al unei mari sinteze de istorie a Imperiului otoman apărută în limba germană și care a fost tradusă în parte sub egida Societății de istorie turcă și în limba turcă, N. Iorga s-a arătat un adevărat admirator al transformărilor

sub conducerea lui Kemal Atatürk.

La moartea acestuia el avea să scrie un emoționant necrolog sub titlul „Un creator de țară: Atatürk”.

Nu putem să nu amintim și faptul că la vestea tragicului sfârșit al lui N. Iorga, Turcia a declarat doliu național. Faptul este semnificativ pentru felul în care personalitatea lui N. Iorga este apreciată în Turcia.

De la crearea Republicii Turcia pînă azi relațiile româno-turce au fost dominate de spiritul de colaborare, de loialitate și de stimă reciprocă.

În domeniul istoriografic relațiile româno-turce au urmat același drum ascendent. Aș vrea să amintesc, de pildă, un fapt edificator pentru natura relațiilor noastre de prietenie și stimă reciprocă, de respect pentru valorile și actele istorice care au condus la făurirea României și Turciei de azi. În 1977, anul în care am marcat centenarul independenței României, la invitația Societății turce de istorie o delegație de istorici români, pe care am avut onoarea s-o conduc, s-a deplasat la Ankara unde a avut loc un foarte reușit simpozion științific consacrat relațiilor româno-turce de-a lungul secolelor.

Am fost mișcați de felul în care colegii noștri turci ne-au primit și de simpatia arătată de public României. În anul următor o delegație de membri ai Societății turce de istorie s-au deplasat în România unde, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, s-au desfășurat lucrările celui de-al doilea simpozion de istorie româno-turc.

Un permanent schimb de publicații s-a stabilit între instituțiile noastre. Tot mai mult, în revistele românești de specialitate, apar studii referitoare la istoria Turciei. Sîntem bucuroși să constatăm că același lucru fac și colegii noștri turci, publicînd în revistele lor materiale despre istoria României.

Noul gest al Societății turce de istorie, de alegere a profesorului Mihail Guboglu ca membru corespondent străin, se adaugă, prin urmare, unei tradiții prețioase, întărind colaborarea dintre istoricii români și turci, care înțeleg să facă din știință — după expresia lui Kemal Atatürk — „călăuza cea mai sigură în viață”, un mijloc de înțelegere și prietenie durabilă între popoare.

Distinsă personalitate a istoriografiei românești și apreciat cercetător al istoriei universale, profesorul universitar Mihail Guboglu care, la 4 noiembrie 1981, împlinește frumoasa vîrstă de 70 de ani, a adus, în îndelungata

sa activitate universitară și de cercetare istorică, arhivistică și orientalistică-turcologică, contribuții substanțiale la dezvoltarea științei istorice românești pe baza cunoașterii diplomatice, paleografiei și cronologiei turco-osmane.

Caracterizat prin erudiție, meticulozitate și exactitate în tot ce a întreprins, Mihail Guboglu a realizat importante instrumente de lucru necesare oricărui cercetător: inventare ale unor documente turcești, cataloage ale unor manuscrise și tipărituri, tabele sincronice, albume și ediții de documente, crestomații de izvoare narative orientale.

Totodată, a desfășurat o îndelungată activitate de investigare a arhivelor, bibliotecilor și muzeelor din România, Turcia, Bulgaria, U.R.S.S., Franța, Polonia și alte țări, aducînd un valoros și impresionant număr de copii ale unor izvoare orientale (turco-osmane, arabe, persane, tătare etc.) privind istoria poporului român și care se constituie astăzi în cea mai importantă bază de documentare pentru cercetătorii orientaliști din România.

În același timp, rezultate remarcabile a obținut și la Arhivele Statului din București, unde a funcționat ca arhivist principal și consilier științific în perioada 1955—1970, cu consecințe pozitive asupra viitorului cercetărilor de istorie românească și universală. În acest sens activitatea sa s-a concretizat în inventarierea și catalogarea documentelor turcești, precum și în publicarea rezultatelor cercetărilor în arhivele de peste hotare, remarcîndu-se, de asemenea, strădaniile sale pentru formarea specialiștilor din Arhivele Statului în studiul documentelor turco-osmane.

Meritele sale pe tărîm științific au fost recunoscute atît pe plan național cit și internațional, participarea — între anii 1957—1981 — la peste 25 de congrese internaționale fiind o expresie elocventă a prestigiului de care s-a bucurat.

Putem spune, astăzi, că roadele muncii profesorului universitar Mihail Guboglu reprezintă o fertilă și prodigioasă operă științifică.

Pentru a ilustra această producție istoriografică, prezentăm, în continuare, o listă selectivă a lucrărilor publicate în țară și străinătate de distinsul nostru colaborator, membru al Consiliului de conducere al „Revistei Arhivelor” :

I. LUCRĂRI, STUDII ȘI ARTICOLE PUBLICATE ÎN ȚARĂ

1. *Inventarul manuscriselor orientale*, în „Analele Academiei Române”, Sect.

ist. s. III, Mem. 4, București, 1946, p. 17—50 ;

2. *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul” VIII, (1947), p. 49—136 ;

3. *Orientalistica în U.R.S.S.*, în „Comunicări și conferințe” — Institutul de studii româno-sovietice, Seria istorie, București, 1947—1948, 40 p. ;

4. *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre*, Cu o introducere în cronologia musulmană. București, 1955, LXIII + 330 p. + 3 tabele ;

5. *Inscripția sultanului Suleiman Magnificul în urma cuceririi Moldovei — 945 H/1538*, în „Studii. Revistă de istorie”, an IV, 2—3 (1956), p. 107—124 ;

6. *Orientalistica română*, în „Studii și articole de istorie”, Societatea de științe istorice și filologice din R. P. Română (1956), p. 314—350 ;

7. *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418—1420) și bedredinismul*, în „Studii. Revistă de istorie”, X, 2 (1957), 22 p. (în colaborare cu Mehmed Mustafa) ;

8. *Manuscrisele și tipăriturile orientale din fondul „T. Cipariu” al Bibliotecii filialei din Cluj a Academiei R.P.R.*, în „Limbă și literatură”, Soc. de științe istorice și filologice din R. P. Română, III (1957), p. 147—167 ;

9. *Dimitrie Cantemir și istoria Imperiului otoman*, în „Studii și articole de istorie”, Soc. de științe istorice și filologice din R. P. Română II (1957), p. 179—209 ;

10. *Documente turcești din Arhivele Statului și importanța lor pentru cercetările istorice*, în *Arhivele Statului — 125 de ani de activitate 1831—1956*, București, 1957, p. 427—454 ;

11. *Conferința unională a orientaliștilor de la Taşkent (4—14 iunie 1957)*, în „Studii. Revistă de istorie”, X, 5 (1957), p. 183—188 ;

12. *Un mănunchi de documente turcești privind evenimentele din țările românești în jurul anului 1821*, în „Revista Arhivelor” (seria nouă), I, 1 (1958), p. 234—256 + 8 facsimile ;

13. *L'inscription turque de Bender relative à l'expédition de Soliman le Magnifique en Moldavie (1538/945 H.)* în „Studia et acta orientalia”, I (1958), p. 175—187 ;

14. *Quarante ans d'études orientales en U.R.S.S. (1917—1957)* în „Studia et acta orientalia” I (1958), p. 281—316 ;

15. *La conférence unionale des orientalistes de Tachkent*, în „Studia et acta orientalia”, I (1958), p. 392—397 ;

16. *Pe marginea monografiei Mahomet II le Conquérant et son temps (1432—1481)...* de F. Babinger, în „Studii. Revistă de istorie” XI, 2 (1958), p. 195—212 ;

17. *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Edit. Acad.

R.P.R., București, 1958, 351 p. (cu facsimile) ;

18. *O călătorie de studii în R. P. Bulgaria (noiembrie-decembrie 1958)*, în „Studii. Revistă de istorie” XII, 3 (1958), p. 249—251 ;

19. *Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de stat „V. Kolarov”/Sofia. Importanța ei pentru istoria Bulgariei, României și a altor state din sud-estul Europei*, în „Revista Arhivelor” II, (1959) 2, p. 180—214 și III, (1960) 1, p. 134—182 ;

20. *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1960, 683 p. + 40 facsimile ;

21. *L'importance des matériaux documentaires orientaux existants dans les archives, bibliothèques et collectios roumaines*, în „Studia et acta orientalia”, II, p. 107—118 ;

22. *A propos de la monographie du professeur Franz Babinger: Maometto il conquistatore e il suo tempo*, Traduzione di Evelina Pollaco, Torino, 1957, Giulio Einaudi, editore, 795 p. + 1 c. + ilustr., în „Studia et acta orientalia”, vol. II, p. 217—237 (art.-recenzie) ;

23. *Importanța celui de-al XXV-lea congres internațional al orientaliștilor (Moscova, august 1960) pentru cercetările istorice*, în „Studii. Revistă de istorie”, XIII, 6 (1960), p. 161—171 ;

24. *Al XXV-lea congres internațional al orientaliștilor de la Moscova (august 1960)*, în „Revista Arhivelor”, III (1960), 2, p. 288—294 ;

25. *Les documents turcs de la Section orientale de la Bibliothèque „V. Kolarov” de Sofia et leur importance pour l'histoire des pays roumains*, în „Studia et acta orientalia”, III (1961), p. 93—116 ;

26. *Dimitrie Cantemir — orientalist*, în „Studia et acta orientalia”, III (1961), p. 129—160 ;

27. *Le XXVe Congrès international des orientalistes*, Moscou, 9—16 août 1960, în „Studia et acta orientalia”, III (1961), p. 299—346 ;

28. *Arhiva insulei Ada-Kale și importanța ei*, în „Revista Arhivelor V, (1962), 1 p. 117—147 + facs.

29. *Evlia Celebi: De la situation sociale-économique des Pays Roumains vers le milieu du XVIIe siècle*, în „Studia et acta orientalia”, IV (1962), p. 153—196.

30. *Din călătoriile lui Evliya Celebi în Transilvania*, în „Apulum” V (MCMLXV), p. 347—374 ;

31. *La contribution soviétique à l'étude des manuscrits orientaux: Collection de manuscrits orientaux de l'Académie des sciences de la R.S.S. Uzbeque*, în „Studia et acta orientalia”, IV (1962), p. 287—305 ;

32. *Evlia Tchelebi im süden Siebenbürgens. Beschreibung der Städte Fo-*

garasch, Kronstadt und Hermanstadt, în „Forschungen für Volks- und Landeskunde” — Verlag der Akademie der Rumänischen Volks — republik, 1965, p. 119—130 ;

33. *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1965, XLII + 696 p. + facs. ;

34. *Cronici turcești privind țările române*, vol. I (în colaborare cu M. Mustafa), Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, 563 p ;

35. *Șapte documente turcești din Arhivele Brașovului privind relațiile Transilvaniei cu Poarta Otomană la începutul secolului al XVII-lea*, în „Revista Arhivelor”, VIII(1965), 1, p. 212—253 + facs. ;

36. *L'historiographie ottomane des XVe—XVIIIe siècles. Bref aperçu*, în „Revue des études sud-est européennes”, III, (1965), 1—2, p. 81—93 ;

37. *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române*, în „Revista Arhivelor”, IX(1966), 2, p. 174—194 + facs. ;

38. *Evliya Celebi : De la situation politique, administrative, militaire, culturelle et artistique dans les Pays Roumains (1651—1666)* în „Studia et acta orientalia”, V—VI(1967), p. 3—48 ;

39. *Despre manuscrisele orientale din Biblioteca Academiei*, în „Studii și cercetări de documentare și bibliologie”, 2—3(1967), p. 277—287 ;

40. *Documente despre români în arhivele din Istanbul*, în „Magazin istoric”, I(1967), 7, p. 59—60 + facs. ;

41. *Yedikule — fortăreața celor șapte turnuri*, în „Magazin istoric” II, (1968), 3, p. 18—21 ;

42. *L'importance pour l'histoire des Pays Roumains des manuscrits turcs de la Bibliothèque Topkapı Istanbul décrits par Fehmi Edhem Karatay...* (Topkapı), în „Studia et acta orientalia”, V—VI(1967), p. 365—377 ;

43. *Le voyage de Evliya Celebi dans le Banat*, în „Studia et acta orientalia”, VII(1968), p. 3—75 ;

44. *Les inscriptions orientales de la ville de Bucarest (en marge du volume „Inscripțiile orientale ale României, orașul București”, vol. I)*, în „Studia et acta orientalia”, VII(1968), p. 249—258 ;

45. *Contribuții la cunoașterea activității lui Ion Ionescu de la Brad din timpul exilului în Turcia* (în colaborare cu acad. Amilcar Vasiliu), în vol. *Ion Ionescu de la Brad. Aniversarea a 150 de ani de la naștere*, Bacău, 1968, p. 226—237 ;

46. *Franz Babinger (necrolog)*, în „Studia et acta orientalia”, VII(1968), p. 233—235 ;

47. *Două călătorii în Turcia pentru cercetarea arhivelor Imperiului otoman*, în „Revista Arhivelor”, XII, (1969), 1, p. 221—236 + facs. ;

48. *H. Dj. Siruni-orientalist*, în „Nor-Kiank” [Viața Nouă], mai, 1970 ;

49. *H. Dj. Siruni — la 80 de ani*, în „Revista Arhivelor”, XXXII(1970), 2, p. 652—655 ;

50. *Călătorii pentru cercetarea documentelor turcești din Arhivele bulgărești*, în „Revista Arhivelor”, XXXII(1970), 1, p. 275—284 ;

51. *Călătoria lui Evliya Celebi efendi în Banat*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol. II, Timișoara, 1970, p. 23—60 ;

52. *Une version turque du Règlement Organique. La première Constitution roumaine (1831—1858)*, în „Studia et acta orientalia”, VIII(1972), p. 209—219 ;

53. *O nouă călătorie de studii în Turcia*, în „Revista Arhivelor”, XXXIII, (1971), 1, p. 143—146 ;

54. *„Cercetări în arhivele din” Turcia în „Revista Arhivelor” XXXIX(1972), 1, p. 153—169 ;*

55. *Cronici turcești privind țările române*, vol. II, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, 539 p. + facs. ;

56. *Mihai Viteazul în documente turcești*, în „Revista Arhivelor” XXXVII, (1975), 2, p. 143—157 ;

57. *Turcii. Imperiul otoman până la începutul sec. XVI*, în *Istoria evului mediu*, vol. II, partea a 2-a, București, 1975, p. 124—196 ;

58. *Orașul medieval. Culegere de texte* (colaborator cu documente turcești din sec. XV—XVI), București, 1976, 303 p. ;

59. *Vlad Țepeș și Mehmed al II-lea în lumina cronicilor turco-bizantine*, în „Revista Arhivelor”, XXXVIII(1976), 4, p. 381—390 ;

60. *Turcii selgiuci și statele lor*, în „Studii și articole de istorie”, XXXII, (1977), p.

61. *Bibliografia turcă referitoare la războiul din 1877—1878*, în „Revista Arhivelor”, XXXIX(1977), 3, p. 279—290 ;

62. *Crestomație turcă. Izvoare narrative privind istoria Europei orientale și centrale* (1263—1683), Universitatea București, 1977, 900 p. + facs. ;

63. *Imperiul otoman în secolul al XVI-lea și în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Istoria evului mediu*, vol. III, București, 1978, p. 301—357 ;

64. *Contribuții la paleografia și diplomatica turcă*, în „Revista Arhivelor”, XL(1978), 2, p. 207—214 ;

65. *Documente arabe și istoria românilor*, în „Revista Arhivelor”, XLI, (1979), 3, p. 351—358 ;

66. *Bibliografia turcă referitoare la primul război mondial (1914—1918)*, în

„Revista Arhivelor. Supliment“, 1979, p. 318—343 ;

67. Manifestări științifice internaționale privind istoria economică și socială a Turciei, în „Revista Arhivelor“, XLII, (1981)2, p. 233—234 ;

68. Moustapha Kemal Atatürk (1881—1938). *Illustré personnalité de l'histoire Turquie*, în „Analele Universității București“, XXX, (1981), p. 89—110 ;

69. Mustafa Kemal Atatürk (1881—1938) — fondatorul Republicii Turcia, în „Revista Comisiei Naționale Române pentru UNESCO“, XX(1981), 3, p. 177—187 (versiuni în lb. română, engleză, franceză).

II. ARTICOLE ȘI STUDII PUBLICATE ÎN STRĂINĂTATE

70. *Contributions roumains aux études orientales*, în „Archiv orientali“, XXIV, 3(1956), Praga, p. 454—475 ;

71. *Materiali po vostokovedenii, hraniasciesca v arhivah, bibliotecah i muzeiah Ruminskoi Narodnoi Respubliki* [„Materialele orientale păstrate în arhivele, bibliotecile și muzeele Republicii Populare Române“], în „Uzvestia Akad. Nauk Uz. S.S.R.“, Taşkent, I(1958), p. 67—73 ;

72. *V rumunskih fondah vostokovedenija* [„Prin fondurile orientale românești“], în „Pravda vostoka“, 10 apr. 1958, p. 4 ;

73. *Vostokovedenie v Rumunskoi Narodnoi Respubliki* [Orientalistica în Republica Populară Română], în „Sovetskoe Vostokovedenie“, 3 Akad. Nauk S.S.R.“. Moscova, 1958, p. 144—150 ;

74. *Pohod Sulejmana Velikolepnogo v Moldaviu 1538/1945 g.v. svete Turękkih letopisej* [Campania lui Suleiman Magnificul în Moldova în lumina cronicilor turcești], în vol. 25-go Mezđunarodnogo Kongressa Vostokovedov, Moskva 9—16 avgusta 1960 g., tom. II., Moscova, 1963, p. 435—442. [Comunicare prezentată la cel de-al 25-lea Congres internațional al orientaliștilor de la Moscova, 9—16 august 1960] ;

75. *Turękkih istocinikh 1740 g.o Valahii, Moldavii i Ukraine* (Une source historique turque de 1740 concernant la Valachie, la Moldavie et l'Ukraine), în „Vostociniie istociniki po istorii narodov jugovostociniki i țentral'noi Evropi — Fontes orientales ad historiam populorum Europae meridio-orientalis atque ventralis pertinentes“, Izdatel'stvo Nauka, Moskva, 1964, p. 131—161 ;

76. *Eflāk ve Buğdan voyvodalarınin Babıdli ile münasebetleri* [Relațiile voievozilor Țării Românești și Moldovei cu Înalta Poartă] în „Beglelele türk tarihi dergisi“, I(1967), Istanbul, p. 61—67 ;

77. *Romanya türkolojisi ve romen dilinde türk sözleri hakkında bazı araştırmalar* [Turcologia românească și unele cercetări privind elementele turcești în limba română], în „XI. Türk dil kurultayında okunan bilimsel bildirilerden ayırbaşım“, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968, p. 265—272 ;

78. *Dva ukaza* (1801 g.)u. „Svjascenii resrept“, (1802 g.)s. turetsko rusko-ruminskimi otnoşenijami („Deux firmans (1801) et le hatt-i cherif de 1802 concernant les relations turco-russo-roumaines“) în „Fontes orientales...“ vol. II, Moscova, 1969, p. 236—272 + 3 facs. ;

79. *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Porte Ottomane jusqu'au début du XVIe siècles d'après les sources turques*, în „Revue des études islamiques“, XXXVII, Paris, I, 1969, p. 49—80 ;

80. *Fatih sultan Mehmed ve Yavuz sultan Selim*in Boğdan voyvodalarına yazdıkları slavca mektuplar [Scrisori slave de la sultanii otomani către domnii Moldovei], în „Beglelele türk tarihi“, Istanbul, 19(1969), p. 31—36 + 3 facs. ;

81. *Romanya tarihine ait türk kaynakları*. Bunların önemi ve yayınlama meselesi. [Izvoarele turcești ale istoriei României. Importanța și problema publicării acestora], în vol. VII, Türk, tarih kongresi, Ankara, 25—29 Eylül 1970 Kongreye sunulan bildiriler. (Comunicări prezentate la congres), II Cilt (vol. II) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, p. 493—507 ;

82. *Romence-Türkçe iki dilli tarih bilgeleri. Eflāk ve Buğdanin Devlet-i Aliyye Arzları* (1748—1802 H.) [Documente istorice bilingve româno-turce. Arzurile Moldovei și Valahiei către înaltul Devlet]. I. Türk Dili Kurultayına Sunulan Bildiriler, Ankara — oct. 1972. Comunicare la congresul I de limba turcă, „Ankara Üniversitesi Basımevi“, Ankara, 1975, p. 237—252, 4 facs. ;

83. *Dimitriye Cantemir* [=Kantemir-oğlu/in eserinde Türk folkloru [Folclorul turc în opera lui Dimitrie Cantemir]. Comunicare prezentată la Seminarul internațional de folclor turc, Ankara 7—14 octombrie 1973, Ankara — 1974. p. + 1 portret (D. Cantemir) ;

84. *En eski Mühimme defterlerinde Romen ülkeleri* [Țările române în „Condicile importante“] 1544—1552 (951—959 H.). „I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi“, İstanbul — 15—20 Ekim 1973, İstanbul — 1973 ;

85. *Osmanlı kroniklerine göre Dimitriye Cantemir* (Kantemiroğlu) [Dimitrie Cantemir după cronicile otomane]. „I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi“, İstanbul — 15—20 Ekim 1973, İstanbul — 1973 ;

86. Atatürk, fondatorul Republicii Turcia, văzut de istoricul român Nicolae Iorga (1871—1940) — *Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk ve zamanı hakkında Romen tarihçisi Nikolae Iorga'nın görüşleri (fikirleri)*, în „Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri“ (10—14 Aralık (dec.) 1973, İstanbul — 1975, p. 532—540 ;

87. *Romen Edebiyatında Nastratin Hoca* [Nastratin Hogeia în literatura română], în *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* — Comunicare prezentată la primul congres internațional de folclor turc, İstanbul. Galata-Saray, iunie 1975, Ankara, 1976, p. 67—72 ;

88. *Fatih Sultan Mehmed'in 1462/866 H. tarihli Eflâk seferi — Türk ve yabancı kaynaklarının ışığında* [Expediția sultanului Mehmed II Cuceritorul în Valahia în lumina izvoarelor turcești și străine], — în *II. Milletler arası Türkoloji Kongresi (Second International Congress of Turcology, İstanbul — 1976, p. 15—17 ;*

89. *XVII. Yüzyilin ortalarına kadar Türk-Romen ekonomik ilişkileri hakkında bazı düşünceler* [Unele reflecții despre relațiile economice româno-turce pînă pe la mijlocul secolului al XVII-lea], în *First International Congress on the Social and Economic History of Turkey 1071—1920, Bildiri Özetleri — Abstracts of the Papers, Ankara, 1977, p. 17—19 ;*

90. *Güney-Doğu Avrupa'da bazı Türkoloji meseleleri ve bunların önemleri* (Quelques problèmes de Turcologie

dans les Études du Sud-Est Européen), în *Quatrième Congrès International des Études du Sud-Est Européen* (Ankara, 13—18 août 1979), Co-rapports et abregées des Communications Ankara, juillet 1979, p. 73—91 ;

91. *Seyyid Lokmân'in Oğuznâmesi III. Milletlerarası Türkoloji Kongresi* [Despre opera lui Seyyid Lokman intitulată „Oğuzname“ /—Selçuknâme/], în *III. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Third International Congress of Turcology)* 24—29 Eylül (sept.) 1979, İstanbul, p. 18, nr. 9 ;

92. *Türk-Arap basının asırlar boyunca dünyada tarihçisi — 250. yıl dolayısıyla Türk-Arap basını (1729—1979)* [Istoria tiparului turco-arab în lume în decursul secolelor — Cu ocazia a 250 de ani a tiparului turco-arab (1729—1979)], ibid. p. 31, nr. 18 ;

93. *Problèmes économiques et sociales concernant les Pays Roumains d'après sources turques (XVI siècle) — Comunicare prezentată la al II-lea Congres internațional de istorie economică și socială a Turciei, Strasbourg, 1—5 iul. 1980 ;*

94. *Romen ulusunun eski Türk kavimleri ile ilişkileri hakkında* [Despre relațiile poporului român cu vechile popoare turcice], în *VIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 11—15 Ekim 1976. Kongreye sunulan Bildiriler, II. Cilt* (Comunicare prezentată la al VIII-lea congres de istorie turcă), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, p. 751—782, cu 2 pl.

ELENA GHEORGHE

MANIFESTĂRI CONSACRATE GLORIOSULUI JUBILEU AL P.C.R.

Aniversarea a şase decenii de existenţă, luptă şi activitate revoluţionară a Partidului Comunist Român, constructorul noii şi înaltei civilizaţii socialiste ce se făureşte pe pământul României, factorul cel mai autentic şi mai capabil de potenţare şi stimulare a devenirii actuale şi viitoare a patriei noastre, de înscriere a ei pe noi coordonate calitative, a constituit pentru Direcţia generală a Arhivelor Statului un fericit prilej de omagiere a partidului. Activităţile cultural-ştiinţifice şi de propagandă, organizate direct de Arhivele Statului sau în colaborare cu Muzeul de istorie a P.C.R. a mişcării democratice şi revoluţionare din România, cu Muzeul naţional de istorie a R.S.R., cu comitetele de cultură şi educaţie socialistă judeţene, muzeele şi alte instituţii de profil din Bucureşti şi din ţară, au urmărit valorificarea acelor documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Naţional care marchează toate marile momente politice şi sociale ale ţării din ultimii 60 de ani în care Partidului Comunist Român i-au revenit marile merit şi rol istoric de a călăuzi poporul român spre o nouă treaptă a istoriei sale — societatea socialistă.

Cele 54 de sesiuni ştiinţifice, în cadrul cărora s-au prezentat 248 de comunicări, cele 219 simpozioane, studiile şi articolele publicate în presă, cele 438 de conferinţe şi expuneri (dintre care unele susţinute în cadrul a 30 de emisiuni la radio şi televiziune) expoziţiile jubiliare organizate de Direcţia generală a Arhivelor Statului şi filialele sale judeţene au relevat cele mai semnificative momente din istoria partidului, a mişcării muncitoreşti, în disolubil legată de istoria luptei întregii naţiuni române pentru făurirea unei noi identităţi ce se regăseşte deplin şi statornic în adevărurile României de azi.

Sesiunea „Noi informaţii documentare în Arhivele externe“, organizată de Arhivele Statului, la realizarea

căreia au colaborat arhivişti, cercetători şi muzeografi din întreaga ţară, a întrunit aprecierea unanimă a tuturor participanţilor atît în ceea ce priveşte calitatea şi valoarea informaţiilor oferite de sursele documentare recent aduse din străinătate cît şi sub aspectul posibilităţilor de folosire cît mai eficientă a acestor izvoare de importanţă majoră pentru istoriografia românească.

Muzeul Arhivelor a asigurat participarea largă şi activă a arhiviştilor DGAS la manifestările jubiliare organizate în instituţiile din Bucureşti, precum şi cadrul adecvat pentru desfăşurarea unor acţiuni educative destinate elevilor din capitală. Cu aceste prilejuri au avut loc concursuri pe teme de istorie, proiecţii de diapozitive reprezentînd locurile în care P.C.R. şi-a desfăşurat activitatea în cei 60 de ani de existenţă.

Beneficiind de colaborarea Radio-Televiziunii române, Arhivele Statului au susţinut în cadrul emisiunilor „Memoria pămîntului românesc“, „Moştenire pentru viitor“, „Dosarele istoriei“ etc., prezentate de studiourile din Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca şi Craiova, numeroase materiale documentare referitoare la istoria partidului şi a eroismului oamenilor muncii din patria noastră în lupta pentru crearea unui nou destin, pentru edificarea societăţii socialiste.

Toate aceste manifestări, organizate de Arhivele Statului la nivelul întregii ţări în cinstea măreţei aniversări a partidului nostru a oferit arhiviştilor un prilej pentru îndeplinirea, o dată mai mult, cu cinste şi răspundere comunistă, a sarcinii de a contribui prin eforturi susţinute la mai buna cunoaştere a istoriei P.C.R., a succeselor dobîndite de poporul român în anii socialismului.

SESIUNI ȘTIINȚIFICE OMAGIALE „PERMANENȚĂ, UNITATE ȘI PROGRES ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN LA A 60-A ANIVERSARE”

„Făurirea Partidului Comunist Român, moment de însemnătate crucială în istoria României — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — a încununat îndelungatul proces de maturizare, clarificare ideologică și organizare politică parcurs de mișcarea noastră muncitorească după înființarea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România”.

Astăzi, în condițiile înfăptuirii temeliilor trainice ale societății socialiste multilateral dezvoltate, ca urmare a activității eroice de aproape patru decenii de când comuniștii români conduc cu fermitate destinele României, sărbătorirea împlinirii a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român constituie nu numai un act de recunoștință față de lupta generațiilor din trecut, dar și un prilej de relevare a minunatelor tradiții revoluționare ale clasei noastre muncitoare.

Între manifestările aniversative prilejuate de acest glorios jubileu se înscrie și sesiunea științifică omagială cu tema „*Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 60-a aniversare*” organizată de Muzeul național de istorie, sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Lucrările sesiunii s-au desfășurat în zilele de 5—6 mai 1981 la Muzeul de istorie al R. S. România și s-au bucurat de participarea a numeroși cercetători științifici, cadre didactice, muzeografi, alți specialiști și iubitori ai istoriei mișcării muncitorești și a Partidului Comunist din țara noastră.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. dr. docent Suzana Gâdea, președinta Consiliului Culturii și Educației Socialiste. În ședința plenară au fost prezentate comunicările: „*Muzeul de istorie — factor dinamic în aplicarea politicii partidului de educație patriotică a maselor, de formare a conștiinței socialiste*” de prof. dr. Florian Georgescu; „*Desăvîrșirea unității național-statale și făurirea Partidului Comunist Român*” de acad. Ștefan Pascu; „*Istoria României — coordonată a ideologiei P.C.R.*” de prof. dr. Ștefan Ștefănescu; „*P.C.R. continuatorul pe o treaptă superioară a rădăcinii socialiste revoluționare*” de prof. dr. Gheorghe Zaharia; „*Socialiștii români în fruntea luptei pentru făurirea statului național unitar român*” de conf. dr. Mircea Mușat; „*Presa P.C.R.*

adresată militarilor în perioada interbelică” de general-maior Constantin Antip; „*Experiența P.C.R. în domeniul împlinirii activității legale și ilegale în perioada 1924—1944*” de prof. dr. Nicolae Petreanu; „*Rolul insurecției naționale, inițiată și organizată de P.C.R., în grăbirea victoriei împotriva fascismului*” de general-maior dr. Ilie Ceaușescu și cpt. Mihail Ionescu; „*Activitatea internațională a P.C.R.*” de conf. dr. Iulian Cărtănă; „*Fondul Arhivistic Național și contribuția sa la cunoașterea istoriei patriei și a P.C.R.*” de Ionel Gal, directorul general al Arhivelor Statului; „*Dacii din sud-estul Transilvaniei*” de dr. Zoltan Szekely; „*Despre românii sud-dunăreni în sec. VII—XII*” de dr. Adrian Rădulescu; „*Biharea în cadrul unitar al civilizației feudale timpurii românești*” de dr. Sever Dumitrașcu; „*Relațiile lui Mihai Viteazul cu sașii din Transilvania*” de dr. Thomas Năgler; „*Ion Nădejde și mișcarea culturală și literară din Iași anilor 1880—1900*” de Ion Arhip; „*Considerații privind pregătirea profesională a clasei muncitoare în deceniul al IV-lea al secolului XX*” de Petre Dache; „*Activitatea desfășurată de P.C.R. pentru mobilizarea maselor țărănești la lupta antifascistă (1934—1940)*” de dr. Luchian Deaconu; „*P.C.R. — forța politică conducătoare a mișcării de rezistență pentru eliberarea națională a României de sub dominația fascistă*” de conf. dr. Mihai Fătu.

Cele aproape 100 comunicări științifice * susținute în ședința plenară și în

* Din partea instituției noastre s-au prezentat următoarele comunicări: „*Fondul Arhivistic Național și contribuția sa la cunoașterea istoriei patriei și a P.C.R.*” de Ionel Gal — director general al Arhivelor Statului; „*Temeluri de continuitate exprimate în sigiliu personale din secolul al XVII-lea*” de Flloftela Rînzîș, arhivist la D.G.A.S.; „*Reconstituirea actelor de proprietate în cancelaria domnească de la începutul secolului al XVII-lea*” de Olimpia Guțu, arhivist la D.G.A.S.; „*Formarea pieței unitare românești și însemnătatea ei pentru progresul economic și social al României*” de dr. Iosif I. Adam, arhivist principal la D.G.A.S.; „*Recunoașterea internațională a operei lui Vasile Alecsandri*” de Virgiliu Z. Teodorescu, arhivist principal la D.G.A.S.; „*Ideea de permanență și continuitate la români re-*

cadrul celor trei secțiuni au reliefat momentele semnificative din istoria poporului român, a mișcării noastre muncitorești, din activitatea desfășurată timp de șase decenii de P.C.R. pentru transformarea revoluționară a vieții politice, economice și sociale a întregii noastre societăți.

Relevindu-se însemnătatea creării P.C.R., comunicările și referatele au subliniat că acest eveniment de excepțională însemnătate a marcat începutul unei noi epape, superioară, în dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră, a luptei revoluționare pentru dreptate și libertate socială, pentru o viață mai bună. Numeroase expuneri au fost consacrate activității uriașe desfășurate de partid pentru cucerirea puterii politice, industrializarea în ritm susținut a țării, pentru transformarea socialistă a satului, ridicarea neconținută a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor, evidențiindu-se că P.C.R. slujește cu nețărmurit devotament patriotic interesele supreme ale poporului român, afirmându-se nu numai ca centru vital al întregii noastre națiuni, ci și ca detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Totodată, expunerile au subliniat cu pregnanță contribuția inestimabilă, teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu la fundamentarea științifică, în spiritul materialismului dialectic și istoric, a căilor de organizare și conducere a țării noastre pe drumul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, a creșterii neconținute a rolului conducător al partidului în acest amplu și complex proces, a lărgirii și perfecționării continue a democrației socialiste, a întăririi unității întregului popor în jurul partidului, a promovării cu consecvență a unei politici externe menite să asigure instaurarea unor relații trainice de prietenie, înțelegere și cooperare între popoare, triumful cauzei socialismului și păcii în lume.

Sub același generic s-a desfășurat și ediția a IV-a a sesiunii de comunicări științifice organizată la nivel interjudețean de Comitetul de Cultură

flectată în documente externe" de Șt. Hurmuzache, redactor șef al „Revistei Arhivelor”; *Tradiții ale mișcării muncitorești și revoluționare în județul Ialomița între anii 1893—1921*" de Mihai Cotenescu, directorul F.A.S. județul Ialomița; „*Din lupta organizației P.C.R. din județul Prahova împotriva dictaturii militare fasciste în perioada anilor 1940—1944*” de Virgil Tatomir, directorul F.A.S. Municipiul București.

și Educație Socialistă, Muzeul județean și Filiala Arhivelor Statului din județul Dimbovița.,

Dând expresie faptului că „Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii și a statului național unitar” — subliniat de nenumărate ori de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — organizatorii sesiunii desfășurate la Tîrgoviște în zilele de 15—17 mai 1981 au urmărit ca, tematic, comunicările și referatele înscrise în program să acopere o largă și variată problematică de istorie locală și națională.

Cele peste 100 comunicări susținute în cadrul secțiunilor: Civilizația tracogeto-dacică. Romanizarea și formarea poporului român; Formarea statelor medievale. Istoria, arheologia și arta evului mediu românesc; Lupta poporului român pentru progres și unitate națională în perioada modernă și contemporană; Permanența culturii naționale în perioada modernă și contemporană; Permanența culturii naționale; P.C.R. — continuator al celor mai înaintate tradiții de luptă pentru unitate și independență pentru o viață mai bună; Dicționarul istoric al localităților din România — județul Dimbovița; Ocrotirea patrimoniului cultural național au relevat preocupările principale și, totodată, rezultatele și sarcinile actuale ale cercetării istoriografice românești.

Pentru a ilustra măsura contribuției reprezentanților DGAS și a filialelor județelor Prahova și Dimbovița la această sesiune științifică omagială semnalăm cititorilor noștri comunicările: „*Documente externe despre mișcarea muncitorească și socialistă din România*” de Ionel Gal; „*Contribuții documentare referitoare la fapte și locuri din istoria mișcării muncitorești*” de Ion Suciu; „*Procesul din Dealul Spirii*” de Tiberiu Potîrcă; „*Arhivele, știința informării și informatica la a 60-a aniversare*” de Gabriela Hurmuzache; „*Din lupta comunistilor dimbovițeni împotriva pericolului fascist și a războiului (1935—1944)*” de Elisabeta Negulescu; „*Presa comunistă, factor activ în pregătirea și declanșarea actului de la 23 August 1944*” de El. Gheorghe; „*Noi informații documentare privind aplicarea legii rurale din 1864 în jud. Dimbovița*” și „*Prima atestare documentară a trei localități dimbovițene: Cîndești, Dragodănești, Aninoșani*” de Pirvan Dobrin; „*Contribuții la viitoarea monografie a comunei Bărbulețu. Documente inedite din Arhivele județului Dimbo-*

vița" de Florica Dumitrică ; „Episoade din lupta militarilor români dusă împotriva trupelor fasciste în zona orașului Titu" de Virgil Tatomir ; „Aspecte privind desfășurarea alegerilor generale din noiembrie 1946 din județul Dimbovița" de Constantin Condrea ;

„Efecte de manieră cromatică la Gheorghe Petrașcu" de Adrian Adamache ; „Cezar Bolliac — apărător al patrimoniului cultural național" de Virgil Z. Teodorescu.

ELENA GHEORGHE

SESIUNEA „PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL ÎN SPRIJINUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE"

Consiliul Culturii și Educației Socialiste și Direcția generală a Arhivelor Statului au organizat la Tirgu Mureș, în zilele de 5—7 iunie 1981, prima sesiune națională intitulată „Dezvoltarea patrimoniului cultural național în sprijinul cercetării științifice" și expoziția „Conservarea și restaurarea patrimoniului de carte veche și documente istorice".

Răspunzând înaltelor imperative ale activității de valorificare a patrimoniului cultural, ca mijloc de educație patriotică, acțiunea se înscrie în contextul preocupărilor generale ale instituțiilor de cultură (bibliotecă, arhivă, muzee) pentru identificarea, păstrarea, conservarea, folosirea și punerea în circuitul marelui public a tuturor valorilor naționale.

În cadrul sesiunii, cei 124 de cercetători, cadre universitare, conservatori și restauratori dintre care 29 au reprezentat Arhivele Statului* au supus a-

vănescu, Atenția acordată patrimoniului național în timpul lui Alexandru Ioan Cuza ; Constantin Tudor, Constituirea Fondului Arhivistic al județului Călărași — o nouă sursă documentară pentru istoriografa românească ; Judita Călușer, Documente arhivistice în sprijinul reconstituirii bibliotecilor unor instituții și cărțurarii bihoreni ; Ioan Ranca, Urbariile — izvoare de bază pentru restaurarea monumentelor feudale din Transilvania (sec. XVII—XVIII) ; Secția a II-a, Rezultate recente ale activității de evidență și cercetare a patrimoniului cultural național ; Vasile Căpîlnean, Arhivele — sursă de cunoaștere a patrimoniului cultural maramureșan ; Ioan Pușcaș, Concepție și principii unitare în evidența și metodologia de lucru în Arhivele Statului ; Secția a III-a, Forme și mijloace de valorificare a patrimoniului Cultural Național : Dumitru Zaharia, Aspecte ale colaborării dintre arhive și muzee pentru valorificarea bunurilor din patrimoniul cultural național ; Teodor Mavrodin, Interferența între muzee-arhive-biblioteci ; Nicolae Nistor, Folosirea documentelor în elaborarea unei monografii de centru urban ; Maria Pîrvulescu, Evidența centralizată a Fondului Arhivistic Național ; Constantin Ciochină, Imagazinarea și regăsirea automată a informațiilor din colecția de microfilme a D.G.A.S. ; Ștefan Hurmuzache, Metodologia cercetării arhivelor străine și propuneri de valorificare ; Tiberiu Coliban, Din activitatea de evidență și cercetare a patrimoniului cultural deținut de Filiala Arhivelor Statului județul Brașov ; Mihai Rachieru, Experiență și constatări privind utilizarea documentelor de arhivă ca mijloace de educație patriotică pentru tînăra generație ; Alexandru Matei, Documentele arhivistice — sursă de cercetare și mijloc de educație patriotică ; Corneliu Tamaș, Transmiterea mesajului patriotic al documentelor în activitatea de publicații ; Elena Iosefde, Valorificarea Fondului Arhivistic Național prin expoziții arhivistice ; Maria Dogaru, Natalia Drăghici, Mulaje sigilare realizate de D.G.A.S. în sprijinul activităților cultural-educative ; Secția a IV-a : Metode noi în conservarea și res-

* Ședința plenară : Ionel Gal, director general al Direcției generale a Arhivelor Statului : Fondul Arhivistic Național și contribuția sa la cercetarea istoriei patriei. Secția I, Patrimoniul cultural național — istorie, forme și mijloace de îmbogățire : Ioan Popovici, Contribuții la salvarea și recuperarea unor bunuri din patrimoniul cultural național ; Elena Cozma, Idee de patrimoniu național în istoriografia pașoptistă ; Maria Soveja, Completarea Fondului Arhivistic Național prin achiziții de documente de la deținătorii particulari — preocupare permanentă a D.G.A.S. ; Constantin Brătescu, Documentele cu caracter tehnic — parte integrantă a patrimoniului cultural național, sursă importantă pentru cercetarea istorică ; Ioan Pleșa, Documente de arhivă privind monumentele arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa ; Mihai Cotenescu, Mărturiile documentare privind cunoașterea patrimoniului arheologic al județului Tâlomița din anii 1830—1950 ; Victor Chirță, Îmbogățirea patrimoniului cultural național cu noi documente — Fondul Comisia monumentelor istorice, Craiova ; Dumitru

tenției participanților ultimele rezultate ale investigațiilor științifice întreprinse în domeniul cunoașterii tradițiilor de constituire, păstrare și dezvoltare a patrimoniului țării noastre, al diversificării formelor și mijloacelor de evidență și de valorificare a acestuia, precum și cele mai noi metode și rezultate obținute în activitatea de conservare și restaurare diferențiate pe specificul structural al obiectelor care sînt supuse acestor operațiuni.

Subliniind faptul că sesiunea a constituit un important schimb de experiență toți participanții au propus ca o astfel de manifestare să aibă loc anual sub coordonarea Direcției generale a Arhivelor Statului și a Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Manifestările din zilele de 5—7 iunie au fost popularizate prin presa centrală, radio și televiziune și s-au bucurat de prezența unui public numeros, constituind încă un exemplu de bună colaborare cu instituțiile de profil din țară, precum și cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste.

ELENA IOSEFIDE

Cea de a IV-a secție a reunit specialiști din rețeaua Consiliului Culturii și Educației Socialiste și Direcției generale a Arhivelor Statului, interesați în metode noi pentru conservarea și restaurarea valorilor de patrimoniu.

Cu acest prilej au fost prezentate circa 30 comunicări științifice care au relevat principalele direcții de promovare a științei și tehnicii în activitatea de dezvoltare și conservare a patrimoniului cultural național.

În primul rînd a reieșit necesitatea perfecționării metodelor de investigație a stării de conservare a bunurilor de patrimoniu în vederea stabilirii unor măsuri și tratamente fundamentate științific. Au fost prezentate astfel comunicări referitoare la rolul factorilor de deteriorare biologică a bunurilor de patrimoniu, cercetarea poluării microbiene și chimice a spațiilor de depozitare și expunere precum și rolul jucat de aeromicrofloră și degradarea materialelor, folosirea metodelor fizico-chimice de analiză, rolul documentării istorice în stabilirea rețetelor de epocă

taurarea valorilor patrimoniului cultural național — Natalia Drăghici, Realizări și perspective în domeniul conservării patrimoniului arhivistice; Florea Oprea, Metode de restaurare a pergamentelor la Arhivele Statului; Graziela Bobulescu, Tehnica reprografică — mijloc de conservare în arhive.

prin care se fabricau materialele folosite la confecționarea sau elaborarea obiectelor de patrimoniu. Unele comunicări au subliniat posibilitățile pe care le oferă metodologia de laborator pe linia interpretării artistice, istorice și culturale a bunurilor de patrimoniu sub aspectul identificării unor lucrări „anonime” sau pentru stabilirea autenticității și chiar a datei și a locului de execuție a acestora.

O a doua grupă de comunicări a abordat problematica conservării științifice a bunurilor de patrimoniu prin organizarea de măsuri adecvate în depozite și în spațiile de expunere. Astfel s-au prezentat realizările și perspectivele acestei activități cu referire la tipurile de construcții și dotările tehnice ale acestora, la măsurile de igienă și tratament, la asigurarea condițiilor specifice de transport, precum și la rolul tehnicii reprografice în protecția unor obiecte originale cu grad avansat de deteriorare sau al căror circuit este restrîns. A reieșit faptul că programele de conservare aplicate în mod științific joacă un rol preventiv, determinant pe linia protecției bunurilor de patrimoniu, împiedicînd apariția și instalarea unor procese de degradare de orice natură.

Un mare număr de comunicări au abordat metodele concrete de restaurare aplicate diferitelor obiecte de patrimoniu pe suport de hîrtie, pergament, textile, lemn, metal, sticlă etc. A fost evidențiată necesitatea ca operațiunea de restaurare să fie precedată de o investigație de laborator care să stabilească tratamentele ce trebuie aplicate și materialele compatibile cu natura fizico-chimică a obiectului tratat astfel încît integritatea și autenticitatea pieselor cît și durabilitatea tratamentului să fie cît mai bine asigurate. Dezbaterile au prilejuit constatarea că operațiunile de restaurare au o specificitate distinctă pe grupe de obiecte implicînd specializarea lucrătorilor pe categoriile de suporturi materiale și pe tehnici de tratament. În context s-a subliniat importanța stabilirii unor rețete unanim acceptate de specialiști, dar au reieșit și preocupările de a se găsi în același timp noi metode și tehnici precum și noi materiale, în special de producție autohtonă, care să diversifice aceste rețete pe linia asigurării unei mai strînse specificități și a creșterii gradului de compatibilitate a tratamentelor aplicate.

Complexitatea problematicii de conservare și restaurare a evidențiat utilitatea unui asemenea gen de dezbateri precum și necesitatea întăririi colaborării de specialitate pentru o mai largă și mai rapidă promovare a noi-

lor metode și tehnici de lucru. În context s-a subliniat importanța adoptării unei terminologii de lucru unitare într-un domeniu relativ nou de lucru în care apar uneori confuzii de interpretare chiar și în literatura de specialitate. Din acest punct de vedere apare necesară editarea unui dicționar de specialitate — eventual poliglot — care să pună de acord sensurile terminologiei de specialitate atît în limba română cît și în corespondență cu limbile străine de circulație.

Pentru a ilustra unele aspecte ale activității puse în dezbatere, a fost organizată, cu concursul DGAS, B.C.S., Muzeului literaturii române și Muzeului de istorie a Moldovei din Iași, expoziția anunțată, găzduită timp de o lună în

sălile Bibliotecii Teleki. Această expoziție a evidențiat — după opiniile unui vizitator — „înalta profesionalitate implicată în acest atît de plin de răspundere domeniu al vieții noastre culturale în care, cum se vede, investițiile materiale — și nu numai materiale — nu sînt niciodată de prisos”.

În ansamblul său, dezbaterea organizată la Tirgu Mureș a fost o acțiune utilă iar comunicările prezentate se recomandă, prin tematica și conținutul lor, pentru a fi înmănușate într-un volum a cărui publicare ar contribui în mod esențial la lărgirea orizontului profesional al specialiștilor care lucrează în domeniul conservării și restaurării bunurilor de patrimoniu.

FLOREA OPREA

SESIUNEA „ORAȘELE-PORTURI LA DUNĂREA DE JOS ÎN EPOCA MODERNĂ”

Aniversarea a 60 de ani de la făurirea P.C.R. a constituit prilejul cu care Institutul de studii sud-est europene a organizat la 24 aprilie 1981, în colaborare cu Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, cu Filialele Arhivelor Statului Galați și Brăila și cu Facultatea de istorie-filozofie a Universității din București o masă rotundă cu tema „*Orașele-porturi la Dunărea de Jos în epoca modernă*”.

Dr. Georgeta Penelea, cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” a susținut comunicarea „*Concepția lui Mihail Kogălniceanu despre porturile franceze*” care dădea posibilitatea integrării României în comerțul internațional. Omul politic român era convins că abolirea regimului de porto-franco în 1872 conjugată cu convenția vamală din 1875, a înlesnit instaurarea monopolului austro-ungar asupra economiei românești, cu repercusiuni negative asupra stării țării în general. Motiv pentru care Mihail Kogălniceanu a stăruit continuu, alături de toți oamenii politici de expresie liberală, pentru revenirea în 1883 la regimul de porto-franco.

Lidia Démeny, cercetător la Institutul de studii sud-est europene, în comunicarea „*Locul și importanța Brăilei în comerțul general economic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*” a subliniat importanța deosebită pe care a avut-o, în deceniul al șaptelea și al optulea, orașul și portul Brăila care ajunsese să se situeze înaintea orașului și portului Galați. Autoarea a relevat că reprezentanții comerciali ai unor țări străine, socoteau în unanimitate Brăila cel mai mare port dunărean din

România, de unde se exportau mari cantități de cereale românești. Consulul german aprecia chiar că jumătate din exportul înregistrat de România în perioada amintită, revenea portului Brăilei.

C. Bejan, directorul Filialei Arhivelor Statului Galați și Alex. Duțu, în comunicarea „*Transportul cerealelor prin porturile românești la începutul secolului XX*” au relevat, pe baza documentelor din fondul Comisia Europeană a Dunării aflat în păstrarea filialei, forța de muncă utilizată în porturile Brăila și Galați în comerțul cu cereale, cantitățile de cereale care se exportau, nivelul dotării tehnice a acestor porturi și rolul lor în economia țării și în circuitul economic internațional. Analiza demonstrează că fondul arhivistic amintit constituie un bogat izvor de aprofundare a problemelor dunărene, de cunoaștere a noi aspecte privind apărarea independenței și suveranității României în acea perioadă.

Dr. N. Mocioiu, directorul Filialei Arhivelor Statului Brăila, în comunicarea „*Tradiții revoluționare brăilene*” a prezentat o serie de acțiuni muncitorești din portul și orașul Brăila în mod deosebit pentru anii 1868, 1884, 1914—1916, 1929—1933, 1940, 1944, precum și aportul unor personalități ca Șt. Gheorghiu, Gr. Cristescu, N. D. Cocea, M. Gh. Bujor, Panait Istrati, I. C. Frimu etc. la dezvoltarea mișcării clasei muncitoare din Brăila.

Cornelia Danielopolu-Papacostea, cercetător științific la Institutul de studii sud-est europene a abordat tema „*Comerțul portului Brăila 1848—1859*” în co-

respondența consulară franceză) subliniind interesul Franței pentru comerțul dunărean și în special pentru portul Brăila, și totodată prezența unei orășenimi active, a unei pătri negustorești decise să lupte pentru crearea unor mai bune condiții în desfășurarea activității lor. Datele comunicării au fost extrase din colecția Microfilme Franța de la D.G.A.S.

Dr. Paul Cernovodeanu, cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” bazându-se pe „*Un memo-riu asupra comerțului exterior al principatelor în perioada regulamentară*” a scos în evidență importanța pe care o au rapoartele consulare engleze pentru studierea traficului internațional de la Brăila și Galați, din perioada regulamentară până la războiul Crimeii.

Dr. Constantin Bușe, lector la Facultatea de istorie-filozofie a Universității din București s-a ocupat de „*Caracterul particular al aplicării regimului de port-franc la Galați și Brăila*”, demonstrând misiunea de pionierat pe care au avut-o cele două porțiuni, în acumularea de capital și implicit în dezvoltarea în ansamblu a economiei românești.

Autorul are meritul de a fi marcat rolul porturilor respective în configurația sistemelor de credit, de asigurare, industrial și urbanistice din România.

În încheierea comunicării sale C. Bușe a insistat asupra necesității alcătuirii unei lucrări care să aprofundeze problema comerțului pe apă al României în secolul al XIX-lea, deosebit, în epoca modernă, 70—80% din acesta se realiza prin cele două porturi, amendând ideea de a se elabora

o istorie comparativă a comerțului realizat de Galați și Brăila cu comerțul celorlalte porturi din sud-estul Europei și chiar de mai departe cu al celor din Mediterana.

Anca Ghiță, cercetător la Institutul de studii sud-est europene, a prezentat în cadrul sesiunii „*Regimul economic-politic al gurilor Dunării în orașul Sulina în secolul al XIX-lea*”. Bazându-se pe izvoare cartografice și pe documente turcești inedite din „*Condica căimăcămiei Sulina*” a dovedit modul în care a influențat dominația politică a gurilor Dunării, dezvoltarea economică și politică a orașului Sulina.

Astfel, în perioada 1812—1856, când întreaga deltă s-a aflat sub ocupația țaristă, s-a constatat că aceasta a influențat negativ dezvoltarea economică și demografică a ținuturilor de la gurile Dunării, ca urmare a faptului că Rusia, urmărind dezvoltarea Odesei, a căutat să canalizeze întregul aflux comercial pontic și continental spre acest port. În schimb, în perioada 1856—1878 deși aceste ținuturi se aflau sub ocupația imperiului otoman se constată o situație economică prosperă. În mod deosebit Sulina s-a dezvoltat după 1869 prin constituirea regimului de porto-franco, care a avut ca urmare încetarea lucrărilor de modernizare atât a brațului Sulinei cât și a orașului.

Sesiunea încheiată cu discuții asupra comunicărilor a relevat importanța fondurilor de documente din Arhivele Statului și necesitatea restudierii istoriei acestor porturi cu un mare rol economic în viața poporului român.

LIDIA MIHĂILESCU

CENTENARUL NAȘTERII LUI MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Comemorarea, sub egida UNESCO, a 100 de ani de la nașterea lui Mustafa Kemal Atatürk (1881—1938), a prilejuit organizarea, în țara noastră, ca pe toate meridianele globului, a o serie de manifestări științifice dedicate acestui eveniment.

Personalitatea și activitatea ctitorului statului modern turc au fost evocate, mai întâi, cu ocazia festivității solemne, organizată în luna aprilie 1981, la Institutul de istorie „N. Iorga” când renumitului turcolog Mihail Guboglu i s-a înmănat oficial diploma de membru corespondent al Societății turce de istorie din Ankara. Suita de manifestări

comemorative a continuat cu întruniri și simpozioane desfășurate, în luna mai, în cadrul Asociației de studii orientale, Institutului de studii sud-est europene și Asociației de drept internațional și relații internaționale.

Evenimentului respectiv i-a fost consacrat și simpozionul *Kemal Atatürk, creatorul Turciei moderne, în conștiința contemporaneității. 100 de ani de la nașterea sa*, care a avut loc la Constanța, în ziua de 6 iunie, sub auspiciile Societății de științe istorice din R. S. România. La această prestigioasă manifestare științifică desfășurată la Muzeul de istorie națională și

arheologie din Constanța au participat cercetători din București, muzeografi și cadre didactice din localitate. De asemenea, au fost prezenți Nahit Özgür, ambasadorul Turciei la București și membri ai Consulatului turc din Constanța.

Lucrările simpozionului au fost deschise de dr. Adrian Rădulescu, director al Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța și de lector univ. Ion Șendrulescu, secretar al Societății de științe istorice din R. S. România. În continuare, s-au prezentat următoarele comunicări : *Locul lui Kemal Atatürk în istoria lumii după caracterizări străine și turcești* (conf. univ. dr. Mihail Guboglu) ; *Atatürk în arhivele române* (conf. univ. dr. Nicolae Ciachir) ; *Relațiile româno-turce în memoriile lui Abdullah Suphi Tanriöver* (dr. Tahsin Gemie) ; *Probleme ale istoriei militare turco-kemaliste* (Sergiu Iosipescu și cpt. Mihail E. Ionescu) ; *Principiile și metodele politicii externe promovate de Atatürk* (Mehmed Ali Ekrem) ; *Problema emancipării femeii în lirica turcă* (dr. Nedret Mahmut) ; *Dimensiunea și profunzimea maximelor lui Mustafa Kemal Atatürk* (dr. Enver Mahmut) ; *Presa dobrogeană despre Kemal Atatürk* (Ek-

rem Menlibay) ; *Atatürk, văzut de dobrogeanul Ibrahim Temo* (Aktuan Murat) ; *Războiul de eliberare națională (1919—1922) oglindit în romanul turc* (Valeriu Veliman),.

În încheiere, ambasadorul Nahit Özgür a rostit o alocuțiune în limba română, adresînd mulțumiri organizatorilor simpozionului și apreciînd utilitatea și ținuta științifică a comunicărilor prezentate.

După cum o atestă și titlurile lor, comunicările au relevat din unghiuri multiple personalitatea complexă a ilustrului om politic turc, diferite aspecte ale epocii în care și-a desfășurat activitatea sa reformatoare. Promotor al păcii în lume, al întăririi colaborării între statele balcanice, Mustafa Kemal Atatürk a militat consecvent pentru consolidarea bunelor raporturi dintre Turcia și România. Evidențierea acestui aspect, din perspectiva epocii contemporane, a constituit, totodată, un prilej pentru evocarea cursului ascendent al relațiilor româno-turce ilustrat, o dată în plus, și de simpozionul de la Constanța împreună cu toate celelalte manifestări consacrate, în țara noastră, centenarului nașterii lui Mustafa Kemal Atatürk.

VALERIU VELIMAN

RADU CONSTANTINESCU, Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române. 1590—1630. Documente externe (Direcția generală a Arhivelor Statului — Institutul de istorie „N. Iorga”), București, 1981, XL + 384 p.

Publicată sub egida a două instituții științifice de prestigiu, culegerea de documente externe alcătuită de Radu Constantinescu și editată de Direcția generală a Arhivelor Statului înmănușează 314 piese din anii 1590—1628, o cronică sibiană a anilor 1599—1603 și o listă de documente engleze din 1604—1622. Documentele din prima parte a volumului, reproduse de obicei în fragmente, reprezintă cu precădere rapoarte ale funcționarilor habsburgici și avari (Zeitungen) — știri culese și colportate de agenții secrete, reprezentanții diplomatici ori corespondenții, ocazionali sau permanenți, ai feluritelor oficine de informare din Europa centrală și Italia. Sursa o constituie bogatul fond de microfilme al Arhivelor Statului, din care au fost selectate materiale depistate — până la data întocmirii volumului (1979) — în arhivele austriece, dar și în cele cehoslovace, iugoslave, vest-germane, franceze, engleze, spaniole și daneze.

O seamă de documente austriece au fost reproduse după culegeri păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei R. S. România. Valoarea acestor informații este totuși foarte diferențiată și trebuie socotită ca atare. Astfel, deși ele se înfățișează sub o formă asemănătoare, totuși au un grad de veracitate diferită, deoarece rapoartele maritorilor direcți sînt cu atât mai deformate, interpretate și contaminate cu alte informații, cu cît copia păstrată este mai departe de sursa ei nemijlocită. Aceasta pare de altfel să fi fost și rațiunea pentru care îngrijitorul ediției prezintă unele din aceste izvoare numai în regist sau fragment, evocînd conținutul general doar în rezumatul preliminar. Probabil din acest motiv nici data înscrisă în aceste rezumate nu coincide totdeauna cu cea menționată în cuprinsul însuși al documentului. Din acest punct de vedere, ar fi fost totuși folositoare anexarea unui tablou cronologic al evenimentelor.

Folosul publicării acestor documente este neîndoiebnic. Ele întregesc, confirmă, iar de multe ori infirmă sau

corectează cele știute din alte culegeri, ca cele ale lui L. Szádeczky, N. Iorga sau A. Veress. Bineînțeles, fiind aproape toate documente inedite, fiecare dintre ele este prețios. Pentru cele deja apărute în altă transcriere și pe care, dintr-un motiv sau altul, R. Constantinescu le dă publicității încă o dată, se fac trimiterile de rigoare, cu excepția nr. 198, care a apărut nu numai în volumele amintite în notă, ci și în DRH, seria B, vol. XI. Selecția a fost operată astfel pentru evidențierea luptei pentru unitate statală în vremea lui Mihai Viteazul și a celor care au încercat după el, fiecare în felul său, să realizeze acest lucru.

O mențiune aparte se cuvine documentului nr. 129 (Tîrgoviște, 9 iunie 1598) care este forma originală, în ciornă, a tratatului încheiat de comisarii imperiali cu Mihai Viteazul, cuprinzînd toate obligațiile asumate de către habsburgi; aceasta pentru că, pînă acum, istoricii noștri nu au cunoscut și folosit decît așa-zisul jurămint de credință al părții muntene, editat de Pray în 1775 și tradus de I. Sirbu; nici alți istorici care l-au urmat, n-au cunoscut cele două forme complete ale instrumentelor de ratificare, editate de A. Károlyi în „Történelmi Tár” 2 (1879), 41—62, față de care ciorna publicată de R. Constantinescu aduce elemente noi, cum ar fi o altă redactare a articolului referitor la obligația de a se asigura un refugiu pentru Mihai în cazul unei invazii otomane, sau unele adaosuri marginale, de la începutul secolului XVII, cînd ciorna a fost scoasă din arhivă și folosită în tratative cu Radu Șerban.

Cel puțin la fel de importantă este piesa nr. 172 (9 ianuarie 1600), un raport polonez asupra unui tratat, necunoscut pînă acum, încheiat de Mihai Viteazul cu Poarta și prin care acesta era recunoscut ca domnitor al celor trei țări române, piesă care aduce un plus de verosimilitate tezei după care scrisoarea lui Mihai către marele vizir Ibrahim în privința unirii țărilor române sub egida Porții, datată aici circa 14—23 decembrie 1600, este

autentică (data 1 mai 1601), cu teza neautenticității, la Al. Matei, în „Revista Arhivelor”, an LII (1976) nr. 3, p. 256—266; data august 1601, adăugată de editor cu semn de întrebare, trebuie pusă în legătură, se vede, cu producerea posibilă a scrisorii de către Basta, după uciderea lui Mihai, pentru a justifica asasinatul, ceea ce ar lămurii de ce această copie se găsește la Viena). Interesantă este și mențiunea unui raport venețian (Hurmuzaki III, 1, p. 471 și Veress, IV, 199), corectat de editor (p. VI, nr. 7) care arată că în 1595 locuitorii din Balcani îi dădeau lui Mihai Vodă titlul de crai sau țar.

Deși mai puțin importante în sine, documentele din anii 1602—1616 luminează o epocă prea puțin cunoscută și cercetată sau oglindită în culegerile apărute până acum, lectura lor dînd, de aceea, în mai multă măsură chiar decît pentru documentele precedente, impresia unor evenimente necunoscute încă.

Din păcate culegerea de documente nu include și documente otomane din arhivele austriece. În orice caz, rapoartele lui Sinan pașa, păstrate în microfilm și la Arhivele Statului au fost deja editate de către S. Feruki, Die Vorlagen „telhise“ des Grossvezirs Sinan Pascha an Sultan Murad III, Hamburg, 1970, unele dintre ele reflectînd substratul economic al represaliilor împotriva financiarilor supuși otomani, în Transilvania și Țara Românească (1595) cauză nemijlocită a conflictului cu Poarta. Aspectul pomenit a fost de aceea studiat în mai multe rînduri, amintind aici numai pe C. M. Kortepeter, Ottoman Imperial Policy and the Economy of the Black Sea Region in the XVIth Century, „Journal of the American Oriental Society”, 1966, 2, p. 86—112; H. Sahillioglu, Koca Sinan Paşa nin telhisleri, I. 1591. Lehiste sulhunda İngilizler ve Yahudiler, „Delg. Türk Tarihi Dergisi”, 18(1969), 28—33; B. Cvetkova, Le rôle du capital commercial usuaire dans les terres balkaniques à l'époque ottomane aux XVIe—XVIIIe siècles, (Türk Tarik Kongresi, VII, 2,

Ankara, 1973, p. 783—792).

Bibliografia studiului introductiv ar fi putut cuprinde și publicații mai recente, referitoare la contextul politic est-european al epocii cercetate, cum ar fi R. J. M. Evans, Bohemia the Türk and the Porte 1550—1600 „Oxford Slavonic Papers”, 1970, 3, p. 85—106 și R. R. Heimisch, Habsburg, die Pforte und der böhmische Aufstand 1618—1620, „Sud-Ost Forschungen”, 23(1975), 79—124, ori studiile din Études historiques hongroises apărute în 1980.

Traducerea documentelor, la care și-au adus contribuția Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer și Liliana Popa, este folositoare tuturor celor care citesc mai greu limba originalului german, latin, italian ori spaniol. Documentele maghiare au fost editate cu nemijlocitul concurs al lui L. Demény.

În partea a doua este publicată și tradusă (anexa I) o cronică a pastorelui Leonardus Basilius, descoperită de I. Chiper la Arhivele Statului din München. Notele care o însoțesc sînt interesante prin aceea că ele cuprind, în extrase, alte cronici transilvănene din vremea lui Mihai Viteazul, rămase pînă azi în manuscris, unele amintite pe scurt și în recenta sinteză a lui A. Armbruster, Daco-Romano-Saxonica, București, 1980.

O a doua anexă cuprinde o listă de documente din arhivele engleze, privind mai ales pe pretendentul Ștefan Bogdan, rezumate ori transcrise de P. Cernovodeanu. Considerăm că ar fi fost utilă și publicarea textului documentelor dintre care N. Iorga a tipărit numai cîteva în 1931, întrucît ele se află, ce-i drept de foarte puțină vreme și la Arhivele Statului, ca microfilm.

Îngrijit tipărită, sub privegherea atentă a redactorului de carte M. Dogaru, culegerea lui R. Constantinescu este fără îndoială, o certă realizare editorială, marcînd un neîndoișor progres pe calea valorificării integrale a tuturor documentelor de importanță națională aflate în fondul de microfilme al Arhivelor Statului.

MANOLE NEAGOE

TAHSIN GEMIL, Țările române în contextul politic internațional (1621—1672), Edit. Academiei R. S. România, București, 1979, 231 p.

Elaborată cu precădere pe baza consultării directe a materialelor turcologice (inedite în mare parte) și a cunoașterii aprofundate a problematicii otomane, redactată într-un stil limpede, concis și viu, lucrarea lui Tahsin Gemil reprezintă o contribuție fundamentală la problema — deschisă încă — a integrării istoriei românești în contextul european al secolului al

XVII-lea¹, o realizare remarcabilă a istoriografiei românești contemporane în domeniul relațiilor osmano-române.

¹ Vezi și Florin Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la fanarioți. Observații asupra politicii externe românești*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VIII (1975), p. 101, nota 1.

Autorul acordă atenția cuvenită factorilor externi (otoman, polon, tătar, cazăcesc, rusesc și habsburgic) care au influențat destinele românești în secolul al XVII-lea, după cum insistă și asupra rolului activ jucat de diplomația românească în relațiile internaționale din estul și sud-estul Europei în intervalul 1621—1672.

Astfel, autorul subliniază însemnătatea crizei interne otomane (p. 59, 109, 126, 136, 163 etc.), a războaielor osmano-iraniene (p. 39—40, 54—55, 58, 67—68, 72, 74, 79, 105 etc.), a politicii externe proprii promovate de hanatul Crimeii (p. 19—20, 55—56, 119, 127, 150—151, 161, 189) pentru înțelegerea evoluției situației politice din zona noastră geografică, a poziției țărilor române în raport cu Poarta otomană și cu celelalte puteri vecine. O mențiune specială se cuvine a fi făcută pentru prezentarea statutului și mai ales a politicii hanatului crimeean dintr-o perspectivă istorică și cu surse documentare (inclusiv tătărești) care conferă lucrării un rol de pionierat. De asemenea, în aceeași notă de documentare obiectivă și profundă, direct de la sursă, se înscriu și paginile privind relațiile româno-polone și otomane-polone, autorul recurgând aici nu numai la izvoare osmane din arhivele Istanbulului și la achizițiile cele mai noi ale istoriografiei turcești actuale dar și la izvoare din arhivele polone din Varșovia și Cracovia și la realizările cele mai recente ale istoriografiei polone.

După o substanțială *Introducere* (p. 7—34) în care sînt prezentate obiectivele și stadiul cercetării și al principalelor surse documentare utilizate, Tahsin Gemil își structurează lucrarea pe trei secțiuni: cap. I. *Țările române și eșecul politicii orientale a Poloniei. 1621—1634* (p. 35—86); cap. II. *Afirmarea politică a țărilor române pe plan internațional. 1634—1654* (p. 87—149); cap. III. *Implicațiile ascensiunii Rusiei și ale regenerării temporare a forței otomane. 1654—1672* (p. 150—212). Această structură nu are la bază simple repere cronologice, ci schimbările importante intervenite în însăși evoluția raporturilor politice din zona noastră geografică, în primul rînd polono-otomane, precum și în poziția țărilor române, cu deosebire a Moldovei. Astfel, intervalul 1621—1634 (de la marea campanie condusă de Osman II asupra Hotinului la pacea osmano-polonă din 1634) reprezintă o fază distinctă în istoria relațiilor otomano-polone, caracterizată „printr-o slăbire pronunțată a influenței polone în Moldova”, fără a se ajunge totuși la o rezolvare hotărîtoare a rivalității dintre Imperiul otoman și Polonia. În ce

privește țările române, „chiar dacă — notează T. Gemil — mai ales prin intermediul elementului grecesc, regimul dominației otomane s-a reînscădat sub unul din aspectele sale esențiale, totuși el nu a putut depăși limite, impuse altă de rezistență internă românească, cît și de împrejurările internaționale. Practic, Moldova și Țara Românească au căpătât acum atributele unor adevărate girante ale respectării raporturilor pașnice ale Porții cu Polonia și, respectiv, Austria, ceea ce, fiind în deplină concordanță și cu interesele celor două țări române, ele au depus, într-adevăr, o susținută activitate în acest sens” (p. 17). În viziunea Porții, pacea din 1634 cu Polonia a însemnat „lichidarea definitivă a rivalității sale cu Republica nobiliară pentru Moldova” în timp ce pentru Polonia, care nu a dat o interpretare identică aceleiași păci, a început, totuși, în fapt, o etapă de eclipsare a planurilor sale expansioniste către Dunăre, etapă ce se întinde pînă după 1672 (ibid.). Intervalul 1634—1654 reprezintă, totodată, pentru țările române din vremea lui Matei Basarab, Vasile Lupu și Gheorghe Rákoczy I „o adevărată epocă, distinctivă înainte de toate prin urmărirea plenară și cu succes a principiului autofirmării” (p. 17).

După 1654, cînd are loc alipirea Ucrainei la Rusia și 1656, cînd se inaugurează guvernarea de mînd forte a marilor viziri din familia Köprülü, asistăm la „răsturnarea sistemului de alianțe din zonă prin trecerea cazacilor zaporojeni în subordonarea Rusiei și prin intrarea în funcțiune a coaliției polono-tătaro-otomane” (p. 17). În acest context schimbat, în care Polonia era amenințată de noua putere în ascensiune, Rusia, iar aceasta de către forțele tătaro-polone, noua coaliție a celor trei țări române de sub conducerea lui Gheorghe Rákoczy II, Gheorghe Ștefan și Constantin Șerban lipsită de sprijin extern, a fost sortită eșecului, după care au urmat o accentuare a dominației otomane după 1660 (p. 181), dar și o atragere sporită a marii boierimi în susținerea intereselor otomane în Europa, în schimbul păstrării autonomiei și privilegiilor interne (p. 194—195).

Marea campanie otomană de la Camenița din 1672 a vizat, în ultimă instanță, nu atît Polonia, care în acel timp era privită de Poartă „mai mult ca un element de manevră politică, decît ca o putere de sine-stătătoare” (p. 201), ci Rusia, a cărei ascensiune urma a fi barată prin crearea unei zone tampon în Ucraina și prin aducerea cu forță a Poloniei în orbita politicii otomane și utilizarea ei împo-

triva Rusiei în problema Ucrainei. Așadar, conchide Tahsin Gemil, „campania otomană din 1672 a fost motivată, în ultimă instanță, tocmai de această rivalitate otomano-rusă pentru Ucraina și Polonia, fapt ce explică și adoptarea cu acel prilej de către Rusia — pentru prima oară în mod deschis — a unei atitudini de ostilitate fermă față de Imperiul otoman” (p. 200).

În *Incheiere* (p. 213—217) autorul subliniază semnificația și consecințele practice ale războiului polono-otoman din 1672, accentuând faptul că, în fond, ambele puteri și-au sleit, atunci și în anii următori, energiile „vlăguite aminându-le de crize interne și de eforturile îndreptate către alte direcții” (p. 213) ceea ce s-a dovedit a fi spre profitul Rusiei, Austriei și Prusiei (p. 215). Manifestarea brutală a tendințelor expansioniste ale acestora, în special „tratamentul” aplicat de austrieci Transilvaniei, au impus factorilor de decizie românești o adaptare la aceste noi realități, prin supralicitarea politicii de echilibru, ca și prin folosirea propriilor resurse de apărare.

Un rezumat în engleză (p. 219—228) sintetizează concluziile de bază ale lucrării.

Față de meritele incontestabile și — sintem convingși — durabile, observațiile noastre vizează mai ales structurarea materialului tratat. Astfel, am fi preferat ca autorul să „sacrifice” câteva pagini din lucrare, fie aparte, fie încorporate în însuși textul expunerii pentru tratarea aspectelor de ordin economic. Altminteri, la capătul lecturii volumului, care apare ca lucrare de sine stătătoare, rămii cu impresia că factorii economici n-au avut nici o însemnătate în elaborarea și desfășurarea politicii internaționale în perioada tratată.

O altă observație privește tratarea crizei interne otomane, „fenomenul” otoman; este meritul autorului de a fi făcut deseori referiri la această criză, dar nu aflăm niciodată în chip lămurit și temeinic despre ce este vorba. Tot astfel se întâmplă și cu influența războaielor iraniene.

Din aceeași dorință de a spune totul în ce privește meandrele politicii internaționale din anii 1621—1672 în estul și sud-estul european, autorul fragmentează oarecum firul expunerii, nu reușește totdeauna să degajeze cu fermitate marile linii directoare, deși, este adevărat, acest lucru este dificil din cauza însuși caracterului complicat al politicii de echilibru, inclusiv a domnilor români pentru conservarea ființei statelor lor.

Nu acceptăm opinia că schimbarea de la mijlocul veacului al XVI-lea, în relațiile dintre țările române și Poartă, a avut mai mult o motivație economică, în timp ce cea survenită după un secol ar fi avut în primul rând rațiuni politice (p. 182). Nu avem impresia că purtarea corectă, disciplinată a trupelor otomane în campania de la Camenița s-a datorat în primul rând dorinței otomane de a menaja Polonia (p. 207) ci mai curînd roadelor guvernării autoritare a Köprülü-ilor după cum rezultă și din analiza altor aspecte ale campaniei*. În secolul al XVII-lea dacă obligațiile economice românești față de Poartă au fost „relativ stabile” (p. 14—15), faptul se referă doar la haraci (și cu precizarea că acesta a înregistrat chiar o tendință ușoară de scădere pe măsură ce ne apropiem de sfîrșitul veacului din cauza modificării continue a raportului aur-argint). În fine, am fi fost interesați și cîștigați, fără îndoială, să fi aflat punctul de vedere al lui Tahsin Gemil, într-o serie de mari probleme controversate, ca aceea a „regimului nobiliar”, a „monopolului comercial otoman” în veacul al XVII-lea sau a „prefanarotismului”. Din punct de vedere tehnic, un indice în anexă ar fi ușurat mult lucrul cu cartea.

Dincolo de aceste observații și sugestii, care, repetăm, nu privesc atît fondul, cît forma volumului, subliniem încă o dată valoarea cu totul remarcabilă a acestei lucrări, care, după opinia noastră, se înscrie printre cele mai bune realizări ale istoriografiei românești contemporane.

MIHAI MAXIM

* * * — **Revoluția de la 1821 în județul Vilcea. Studiu și documente**, Bălcești pe Topolog, 1980, 399 p.

Eveniment de importanță crucială în istoria zbuciumată a fiilor acestui mîndru popor născut și crescut în spațiul carpato-dunăreano-pontic, revoluția din 1821 continuă să prezinte un interes deosebit atît în rîndul specialiștilor cît și al publicului larg, iubitor de istorie. Cu prilejul a 160 de ani de la ridicarea la luptă a trucidătorilor pămîntului din Țara Românească și a două secole de

la nașterea eroului din Vladimiri, au apărut o seamă de articole și studii, de întindere mai mică sau mai mare, ce reprezintă o contribuție reală la cerce-

* Mihai Maxim, recenzie la Mihail Guboglu, *Cronici turcești privind țările române*, vol. II (Edit. Academiei R. S. România, București, 1974), în „Revista de istorie”, tom 29, nr. 10 (1978), p. 1617—1618.

țarea și cunoașterea evenimentelor din furtunosul an 1821 și a celui care, în fruntea maselor populare, a luptat cu eroism împotriva asupritorilor și jefuitorilor de orice neam, pentru libertate și dreptate socială și națională. O astfel de lucrare o constituie și volumul de documente *Revoluția de la 1821 în județul Vilcea*, editat de harnicul colectiv de arhiviști de la Filiala Arhivelor Statului Vilcea, sub conducerea cercetătorilor Corneliu Tamaș și Horia Nestorescu-Bălcești.

Continuind seria colecției *Documentele Vilcii* ce și-a propus să prezinte publicului larg și cercetătorilor din domeniul istoriei contribuția locuitorilor acestor meleaguri la făurirea istoriei poporului român, inițiativa Societății „Prietenii Muzeului Bălcești” de a edita un nou volum de documente este binevenită. Aceasta cu atât mai mult cu cât se pune în circuitul științific național un bogat lot de documente inedite provenite din fondurile și colecțiile deținute de Arhivele Statului, referitoare la revoluția din 1821.

Autorii, cunoscuți în viața științifică datorită unor studii și articole valoroase, au înțeles pe deplin importanța și rolul valorificării izvoarelor istorice, în special a tezaurului arhivistice, tratând momentelor fundamentale din istoria multimilenară a poporului român în lumina concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric. În acest fel, ei și-au adus o modestă contribuție la îmbogățirea lucrărilor care, prin modul de abordare a problemelor și fenomenelor, au răspuns cerințelor puse de documentele partidului nostru în fața științelor sociale, deci și a istoriografiei românești, de a scrie istoria pornind de la analiza științifică a realităților, de a înfățișa faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului.

Evidențiem acest aspect meritoriu al prezentului volum de documente intrucât, așa cum se subliniază în documentele de partid, în diferite studii, cunoașterea și redarea adevărului istoric și trecutului de luptă al popoarelor, și în acest context al poporului român, sint cu atât mai necesare cu cât, și în prezent, într-o serie de cărți, studii și articole apărute în străinătate se strecoară imagini deformate asupra istoriei unor țări, introducându-se în circuitul

publicistic teze și idei neconforme adevărului istoric.

Cele 116 documente, 11 însemnări pe cărți și 10 extrase din memoriile unor participanți la revoluție au menirea — după cum subliniază, pe bună dreptate, în „Cuvînt înainte”, istoricul dr. Vasile Arimia — „să facă cunoscute cititorilor săi acțiunile, faptele de vitejie, eroismul de care au dat dovadă cei ce au luat armele în mînă la începutul anului 1821”. Documentele incluse în volum au ca limite cronologice anul 1806, de cînd datează primul act original semnat de Tudor Vladimirescu și păstrat la Filiala Arhivelor Statului județul Vilcea și anul 1943, cînd, din locuința sa din Rm. Vilcea, Alecu Alexiu a predat o serie de arme și lucruri aparținînd conducătorului pan-durilor.

O lectură atentă a acestor documente permite cititorului să cunoască situația grea în care se zbătea țărănimea la începutul secolului al XIX-lea, ridicarea la luptă a maselor populare, a creatorilor bunurilor materiale și spirituale împotriva asupririi sociale și naționale, legăturile strînse pe care Tudor Vladimirescu le-a avut cu Vilcea, luptele purtate la Drăgășani împotriva turcilor. Ni se par, în acest sens, de o deosebită importanță documentele ce atestă frămîntările din lumea sate-lor vilcene, participarea țărânimii, a moșnenilor și clăcașilor, în mod activ și ardent la revoluție. „Zinzaniile” și „răzvrătirile” din județul Vilcea, și în special a celor din plaiul Horezu, demonstrează că procesul revoluționar vilcean se încadrează organic în lupta dusă de poporul român pentru libertate și dreptate socială, pentru înlăturarea dominației străine și afirmarea drepturilor sale naționale.

Memoria documentelor prezentate păstrează, pentru generațiile ce au urmat furtunosului an 1821, receptivitatea vilcenilor la ideile luminoase ale veacului al XIX-lea, dragostea lor pentru glia strămoșească, credința ne-strămutată în viitorul luminos al țării. Elocvente din acest punct de vedere sînt documentele care înserează proclamațiile adresate, în februarie și martie, de Tudor Vladimirescu poporului ca și documentul care conține o sumară descriere a revoluției aparținînd protosinghelului Ghenadie Pîrvulescu. Apelul către popor, către locuitorii județului Vilcea, privind rostul revoluției și îndatoririle acestora, a produs în rîndul asupriților de pe meleagurile vilcene și în special al țărănilor „efectul unei declarații de război stăpînirii boierilor și întregii orînduirii feudale”, după cum subliniază autorii volumului.

* În ultima perioadă au apărut în această colecție volumele de documente : 1848 în Vilcea, 1877 în Vilcea, 1907 în Vilcea, 1916—1918 în Vilcea.

Documentele din perioada de după tragicul sfârșit al lui Tudor Vladimirescu, în număr de 39 (mai-decembrie 1821) se referă la luptele de la Drăgășani, reîntoarcerea locuitorilor din refugiu determinat de revoluție la veștele lor, judecarea unor cetățeni acuzați că au făcut parte „din bandele de jefuitori”, luptele duse de panduri și arnăuți împotriva turcilor la Tismana, Cozia și Rîul Vadului etc.

Cele 23 documente din anii 1822—1943 incluse în volum au o deosebită semnificație pentru cunoașterea stării de spirit după înăbușirea revoluției, a păstrării cu pioșenie de către locuitorii județului Vilcea a amintirii celui care și-a pus viața în slujba celor mulți, a înfăptuirii idealurilor de dreptate și libertate socială și națională.

Însemnările și extrasele din memoriile unor participanți la revoluție, deși puține din ele sînt inedite, constituie valoroase surse documentare pentru toți acei care sînt dornici să cunoască trecutul de luptă al poporului nostru, istoria sa zbuciumată și eroică. Cu atît mai mult, ele constituie izvoare prețioase pentru iubitorii de istorie din județul Vilcea, pentru cunoașterea contribuției aduse de vilcenii la apărarea, gliei strămoșești, la lupta împotriva asupritorilor.

Selectarea și publicarea documentelor, operațiuni care au ridicat probleme complexe pentru autori, s-au făcut conform rigorilor și normelor științifice cerute de editarea unor astfel de lucrări. În transcrierea documentelor s-au respectat principiul reproducerii fidele a textului original și particularitățile sintactice și morfologice ale limbii. A fost actualizată ortografia multor cuvinte, eliminîndu-se formele scoase din uz. Volumului i s-au adăugat o introducere, nota asupra ediției, bibliografia, repertoriul documentelor, un glosar și un indice general. În acest fel, izvoarele istorice publicate în volum au devenit accesibile cititorului.

Apariția lucrării *Revoluția de la 1821 în județul Vilcea*, rod al unei intense și îndelungate activități de investigare în arhive, datorită bogăției de informații, a discernămintului și maturității de care au dat dovadă autorii în selectarea și pregătirea pentru publicare a documentelor, marchează un succes și un eveniment important în cercetarea științifică din țara noastră, constituind o contribuție importantă la cunoașterea revoluției române din 1821.

TRAIAN RUS

*** * * — Documente privind Unirea Principatelor. Corespondență diplomatică franceză (1856—1859), vol. VI, București 1980, 595 p.**

Eveniment de importanță crucială în istoria poporului român, Unirea Principatelor continuă să constituie o temă majoră pentru investigația istoriografică. Sînt, astfel, urmărite o serie de fonduri documentare rămase încă inedite, în scopul depistării unei informații cît mai vaste și variate conservată nu numai în arhivele din țară — care, în general, au fost epuizate —, ci mai ales în acelea din străinătate. Sub acest raport, în ultimii ani cu deosebire, Direcția generală a Arhivelor Statului a întreprins vaste explorări în arhivele din alte țări, mai ales din acelea cu fonduri bogate referitoare la istoria României, culegînd și depozitînd sub forma unor microfilme o informație dintre cele mai importante care, evident, se cere utilizată de istoriografie. Din această categorie face parte corespondența diplomatică franceză privitoare la Unirea Principatelor care, prin eforturile celor trei autori mai ales: Grigore Ghiriță, Valentina Costake și Emilia Poștăriță, vede lumina tiparului, contribuind astfel la amplificarea cadrului documentar edit aflat la dispoziția cercetării istorice.

Volumul de față inserează un număr de 332 piese documentare scoase din

arhivele franceze. El este constituit din corespondența diplomaților francezi de la Iași, București și Constantinopol cu Parisul, informațiile schimbate de aceștia avînd o mare însemnătate pentru înțelegerea împrejurărilor externe în care s-a realizat Unirea, datorită rolului jucat de Franța în sprijinirea afirmării aspirațiilor naționale ale poporului român. Consulii francezi de la Iași și București, precum și ambasadurul Franței de la Constantinopol, tocmăi datorită atitudinii acestor puteri față de Unirea Principatelor, dețin o poziție deosebită în raport atît cu frunțașii mișcării naționale românești, cît și cu reprezentanții diplomației ai marilor puteri devenite, din 1856, garante ale privilegiilor și imunităților Principatelor Române. Dintr-o asemenea perspectivă, rapoartele diplomatice franceze sînt valoroase atît pentru cunoașterea atitudinii Franței față de Unire, cît și pentru depistarea poziției marilor puteri față de același proces istoric.

Necesitatea publicării acestei colecții de documente diplomatice franceze devenise cu atît mai acută, cu cît pînă în momentul de față cercetătorii aveau la dispoziție din acestea doar informa-

ții fragmentare, inserate — cum arată autorii — în unele lucrări de specialitate. Prin acest volum, se realizează astfel o profundă și amplă reflectare a diplomației franceze în raport cu Unirea Principatelor.

Mișcarea internă pentru Unire, întrată într-o fază nouă în vara anului 1856, dobîndește prin prisma acestor documente noi determinări, nuanțări și chiar înțelesuri. Consulii Victor Place, de la Iași, și L. Bèclard, de la București, în rapoartele expediate spre Constantinopol sau Paris, prezentau o serie de dificultăți interne împinate de forțele unioniste. Descriu, de asemenea, contactul acestora cu masele populare, tendința de a face din acestea un puternic instrument în vederea învingerii adversităților interne și externe, dînd astfel luptei pentru Unire o puternică bază socială. Din relatările diplomaților francezi din cele două capitale se desprinde constatarea că mișcarea pentru constituirea statului național român antrenase toate stările sociale, întreaga națiune română, chemată să se pronunțe asupra principiilor de organizare statală prin reprezentanții ei. Alegerile pentru constituirea Adunărilor ad-hoc, unelțirile reacțiunii instigată și susținută de Poarta otomană și Austria, dobîndesc înțelesuri mai exacte din această corespondență diplomatică. Se poate astfel aprecia cu mai mult temei că numai presiunile externe, mai precis ingerințele și chiar amestecul brutal al celor două mari puteri antiunioniste au permis un timp relativ scurt reactivarea unor poziții retrograde de către un grup restrîns de boieri conservatori din Moldova.

Activitatea Adunărilor ad-hoc este pe larg reflectată în această colecție de documente diplomatice. Sînt aduse precizări cu privire la modalitatea dezbaterilor atît asupra problemelor fundamentale pentru care fuseseră convocate cît și asupra unor probleme speciale de natură internă. Se remarcă tendința unor deputați din Adunarea ad-hoc a Moldovei de a transforma un asemenea organism consultativ într-o veritabilă Constituantă care să delibereze principiile fundamentale de organizare a statului național român. Era, desigur, o poziție radicală care se izbea de împotrivirea marilor puteri, nefiind deci realizabilă, fapt pentru care a și fost respinsă de cei mai mulți dintre deputați, adepții unei căi legale mai lente, dar mai sigure. Tot astfel, legăturile dintre cele două foruri consultative de la Iași și București, delibărările aproape în același consens, principiile similare formulate și mai ales armonizarea strategiei de urmat

sînt probleme oglindite pe larg în această colecție, fiind considerate de diplomații francezi drept rezultat al unei cooperări și mai ales înțelegeri între fruntașii unioniști din Moldova și Muntenia. Despre inițiativele pornite din sînul acestor foruri consultative, mai ales despre personalitățile care conduceau diferitele grupuri, intențiile reformatoare și unioniste ale acestora, pozițiile afirmate și, totodată, raporturile dintre aceste grupări care au sfîrșit prin a se prezenta ca un bloc unitar unionist, animat de aceeași aspirație supremă de organizare a statului național unitar, volumul de documente oferă informații elocvente. El aduce, astfel, reale contribuții la cunoașterea activității Adunărilor ad-hoc.

Adunările electivă și lupta efectivă pentru împlinirea idealurilor formulate de reprezentanții națiunii române prezintă o altă idee mare reliefată de documentele diplomatice franceze. În acest sens, sînt de remarcă contradicțiile de interese sociale reapărute la lumină cu ocazia luptei politice pentru constituirea corpurilor electivă din cele două Principate Române. Conservatorii și liberalii sînt deci cele două tendințe fundamentale care se înfruntă cu vigoare. Cum rezultă din piesele documentare inserate în volum, lupta acestora exprima tendințe deosebite de transformare a întregii structuri socio-economice și politice a societății românești. Nu era vorba numai de alegerea domnitorului. Este însă de amintit — cum multe din informațiile cuprinse în această colecție atestă — că peste aceste interese, chiar în faza confruntărilor pentru desemnarea Adunărilor electivă, dar mai ales în momentul activității acestora, principiul care s-a dovedit decisiv a fost acela al luptei pentru constituirea unui stat național modern, organic încheșat, o doleanță profundă a națiunii, neîmpărțită decît parțial de marile puteri prin formula unui stat alcătuit pe baza unui federalism politic, respinsă însă de reprezentanții poporului român prin ingenioasa formulă a dublei alegeri, acceptată atît de elementele liberale cît și de cele conservatoare.

Atitudinea marilor puteri europene față de Unirea Principatelor este o problemă amplu reflectată de această colecție. Înțelegem, astfel, mai bine ingerințele și unelțirile Porții otomane și Austriei habsburgice față de mișcarea unionistă din cele două Principate, atitudinea celorlalte state europene față de o asemenea încălcare a dreptului poporului român de a-și exprima liber voința cu privire la

organizarea lui statală și de a-și afirma astfel suveranitatea națională. Documentele evidențiază contribuția Franței la crearea climatului politic extern în vederea afirmării mișcării naționale românești pentru Unire. Sînt, totodată, interesante de urmărit și constatate unele șovăieli și ezitări ale politicii externe franceze în raport cu dezideratul de unitate statală al poporului român, precum și activitatea Parisului în scopul dobîndirii unui consens în rîndul marilor puteri cu privire la statul național român constituit în 1859. Se poate constata că politica externă franceză ținea seamă în măsură considerabilă, în demersurile ei pe lingă marile puteri, de atitudinea hotărîită a națiunii române de a-și făuri statul național unitar. Din aceste motive — cum se desprinde din colecție — Franța a trebuit să joace un rol însemnat în sprijinirea activității diplomatice organizată de Cuza Vodă în vederea recunoașterii internaționale a dublei alegeri și, apoi, a integrării administrative și politice a statului român.

Din confruntarea celor cinci fonduri din care se constituie volumul de documente extragem informații de o deosebită însemnatate. Acestea atestă că problema constituirii statului național român dobîndise o importanță nu numai sud-est europeană, ci chiar con-

tinentală, zona în care s-a organizat România modernă fiind marcată de o aprigă luptă prin care se manifestau interesele marilor puteri.

Considerațiile de mai sus referitoare la valoarea excepțională a informației conținută în colecția de documente diplomatice franceze publicată de cei trei autori trebuie întregite cu mențiunea despre orientarea lor judicioasă de a plasa documentele nu în ordine cronologică, ci înseriate după criteriul surselor. Avem astfel corespondența completă a diplomaților francezi legați prin activitatea lor de Principatele Române pe care o putem urmări pas cu pas, în funcție de evenimentele interne și externe, scrisorile înlăntuindu-se și desăvîrșindu-și înțelesul tocmai datorită succesiunii lor cronologice.

Volumul posedă și un indice de nume și materii, util în orientarea cititorului în corespondența diplomatică franceză. Cercetătorul poate regăsi astfel o serie de indicații orientative care-i permit să culeagă informația dorită cu relativă ușurință. Studiul introductiv se remarcă, de asemenea, prin rigoare, temeinicie și chiar noutate, într-un domeniu unde s-au spus așa de multe lucruri. Desigur că autorii culegerii merită toate felicitările pentru o asemenea reușită.

APOSTOL STAN

CONSTANTIN TUDOR, Istoria învățămîntului din județul Ialomița, vol. II (1918—1978), Slobozia, 1978, 234 p.

După apariția în anul 1978 a lucrării *Istoria învățămîntului din județul Ialomița*, vol. I (1300—1918) elaborată de apreciatul pedagog Gheorghe Pănuță, lucrarea pe care o prezentăm continuă să trateze evoluția școlii ialomițene în perioada de după primul război mondial și pînă astăzi, cu scopul mărturisit de a se realiza o monografie cît mai completă a învățămîntului din județ.

Concepută și elaborată pe o bază informativă științific organizată și într-o redactare limpede, lucrarea redă imaginea complexă a evoluției instituțiilor de învățămînt pînă în zilele noastre și pune în evidență, în lumina materialismului dialectic și istoric, rolul și locul școlii în ansamblul vieții economice, sociale și politice în decursul primelor șase decenii ale secolului nostru.

Pasionat de cunoașterea istoriei plaiurilor natale, entuziast cercetător al arhivelor, Constantin Tudor reliefează contribuția școlii ialomițene la dezvoltarea culturii și la formarea unor personalități de prestigiu originare

de pe meleagurile ialomițene.

Autorul a structurat volumul în două părți: I. Evoluția învățămîntului ialomițean după primul război mondial pînă la 23 August 1944; II. Dezvoltarea învățămîntului din județul Ialomița în anii revoluției și construcției socialiste, cu intenția declarată de a reliefa realizările din domeniul învățămîntului îndeplinite în anii socialismului.

Cercetarea fondurilor arhivistice de la Arhivele Statului București și filiala județeană din Slobozia, ca și studierea presei vremii i-au permis — așa cum precizează autorul în „Introducere” — să reliefeze aspectele semnificative ale activităților culturale și editoriale desfășurate de o parte a membrilor corpului didactic ialomițean.

Totodată, se analizează tradiția pedagogică, aportul a numeroși dascăli la dezvoltarea școlii și a științei de carte, învingînd cu demnitate și dăruire patriotică greutățile materiale generate de societatea burghezo-moșierească, refractară și dezinteresată de

cultivarea științei de carte în rîndul maselor populare.

Odată cu profundele prefaceri declanșate de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă din August 1944, învățămîntul românesc și școala ialomițeană, totodată — arată, cu legitimă mîndrie autorul — au cunoscut adînci transformări revoluționare, de la marea acțiune de eradicare a neștiinței de carte (care cuprindea o mare parte a populației județului) pînă la generalizarea învățămîntului de 10 ani, de la o bază materială săracă și limitată la existența unei rețele de școli gimnaziale în toate comunele și satele ialomițene, oricare dintre ele depășind dotarea și numărul cadrelor didactice pe care le avea, la începutul acestei etape, cel mai mare liceu din județul Ialomița, „Știrbei Vodă” din Călărași.

Lucrarea prezintă cititorului interesat rețeaua modern organizată de instituții preșcolare, primare, gimnaziale, liceale, case de copii, școli speciale și cluburi sportive care asigură, în fapt, instruirea și educarea complexă a tinerei generații de la vîrsta de 3 ani pînă la ultima clasă de liceu.

Beneficiind de o bogată și adecvată ilustrație și de un număr de documente anexate, cartea reușește să completeze seria lucrărilor de istorie locală, relevînd participarea nemijlocită a intelectualilor din județul Ialomița la toate evenimentele ce au animat istoria României în perioada 1918—1978.

Publicarea ei constituie o contribuție de certă valoare la lărgirea orizontului de cunoaștere istorică, la educarea patriotică a maselor.

ELENA IOSEFIDE

* * * — **Studii privind istoria Aradului**, Edit. politică, București, 1980, 268 p.

Cercetarea trecutului istoric al părților arădene, care în ultimul deceniu a cunoscut o amploare cu totul deosebită, a determinat apariția mai multor studii și lucrări ce contribuie la îmbogățirea și adîncirea cunoașterii luptei maselor populare din această parte a țării noastre și a aportului arădenilor la mersul ascendent al societății românești. Pe această linie se înscrie și valoroasa lucrare *Studii privind istoria Aradului*, referindu-se în special la perioada veche și cea feudală, la lupta pentru realizarea idealului național al unității tuturor românilor și la marile prefaceri pe care le cunoaște municipiul Arad în anii luminoși ai socialismului. În același timp lucrarea se impune și prin faptul că studiile incluse în volum prezintă științific, într-un cadru mai larg decît au făcut-o monografiile apărute, momentele legate de aniversarea Aradului și, în special, temeiurile care stau la baza atestării documentare a orașului Arad în anul 1028, deci, în urmă cu nouă secole și jumătate, și rolul major al Aradului la realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, act de la înfăptuirea căruia s-au împlinit șase decenii.

Primele trei studii semnate de Mircea Barbu și Eduard Ivanof, sintetizează principalele aspecte de natură arheologică specifice județului Arad, încadrate în contextul național, scoțînd în evidență și rezultatele săpăturilor din ultimii ani, la care autorii au participat direct, în același timp prezentînd și aspectele majore ale evoluției societății arădene pe baza informațiilor de

natură arheologică. În acest cadru un rol important se acordă civilizației dacice în părțile arădene și mărturiilor arheologice aparținînd secolelor IV—XI privind modul de viață al societății românești în această perioadă în zona arădeană.

Următoarele două studii, semnate de Eugen Gluck, se referă la istoria părților arădene în secolele IX—XI. Autorul, preocupat de problemele abordate și în alte studii pe aceeași temă și urmărind în ultima vreme intens problema izvoarelor istorice, aduce noi contribuții în această direcție. Rețin atenția în mod deosebit aspectele referitoare la voievoodatele lui Glad și Menumorut și, în special, cele privind voievodul lui Ahtum, aducîndu-se și în aceste studii noi dovezi ale permanenței românești în această parte a țării noastre și astfel subliniindu-se, din nou, falsitatea teoriei vidului. În același timp studiul privind voievodul lui Ahtum scoate în evidență și argumentele care stau la baza aniversării a 950 de ani de la prima atestare documentară a Aradului. Faptul este cu atît mai demn de luat în seamă cu cît informațiile furnizate de izvorul istoric principal, *Legenda Sfîntului Gerard*, varianta *Arnoldus Wion* — sint tratate într-un context istoric larg, conjugat atît cu informațiile de natură arheologică, cît și cu aspectele majore ale epocii privind cnezatele și voievoodatele românești din părțile arădene, cu luptele purtate în 1028 împotriva tendințelor de dominație din afară, în legătură cu care se face prima mențiune referitoare la Arad.

Tot Eugen Glück, de data aceasta împreună cu Andrei Caciora, semnează un studiu referitor la cnezatele și voievodatele românești arădene, analizându-se, pe bază de documente, existența și evoluția acestor formațiuni românești pe tot parcursul secolelor IX—XVIII.

Alte două studii sînt semnate de Nicolae Roșuț, care tratează tema dezvoltării gândirii social-politice din Transilvania în preajma Unirii și contribuția Aradului la pregătirea și înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România. De fapt, studiile se leagă strîns, intrucît primul scoate în evidență de ce la începutul secolului al XX-lea Aradul devine centrul politic pentru întreaga Transilvanie și astfel de ce s-a ajuns ca Aradul să devină locul de unde s-a pregătit și organizat Unirea de la 1 Decembrie 1918, la realizarea căreia a avut un rol dintre cele mai importante, așa după cum printr-o serie de aspecte majore subliniază foarte bine studiul referitor la această problemă.

Un foarte valoros studiu, cu care se încheie lucrarea, este cel semnat de dr. Marțian Fuciu, primarul orașului Arad, în care se face un judicios bilanț al impresionantelor succese și realizări obținute de către oamenii muncii arădeni, sub conducerea înțeleaptă a partidului nostru, în lupta pentru

instaurarea puterii democrat-populare și apoi pentru edificarea orînduirii noi, socialiste în municipiul Arad, odată cu înălțarea întregii țări pe treptele celei mai drepte dintre orînduirile sociale. Studiul scoate în evidență profunde mutații pe care le-a cunoscut multiseculara așezare de pe Mureș în decurs de peste patru decenii și jumătate, „dimensiunile grandiosului salt în timp“, cum se exprimă autorul, realizat în municipiul Arad pentru ca acesta, la fel ca celelalte orașe ale țării, să devină un colț de țară prosper, în marea epopee a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării României spre comunism.

Nu putem încheia fără să subliniem condițiile grafice aparte în care apare lucrarea, aportul în ultimă instanță hotărîtor, al Editurii politice (redactor Carol Bodea) la apariția și reușita lucrării. Aducem pe această cale Editurii politice, alături de ale autorilor, și mulțumirile calde ale cititorilor, pentru sprijinul acordat Aradului în vederea scoaterii la lumină a unor noi aspecte din trecutul său glorios de luptă, parte componentă a marii epopei naționale a înaintării patriei noastre pe trepte tot mai înalte de cultură și civilizație.

ALEXANDRU ROZ

* * * — **Mehedinți — istorie și cultură**, vol. 2, Drobeta Turnu Severin, 1980, 670 p.

Apărut sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă, Filialei Arhivelor Statului, Centrului de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă din județul Mehedinți, volumul însumează comunicările prezentate la a doua ediție a *Simpozionului de valorificare a documentelor inedite* care a avut loc în zilele de 19—21 octombrie 1979 la Drobeta Turnu Severin.

Expresie a reușitei acestei manifestări științifice interjudețene și rod al muncii unui harnic colectiv de redacție format din Eleodor Popescu, Nicolae Chipurici, Constantin Poganu, Pavel Ciobanu, Mite Măneanu, lucrarea este bine structurată în patru părți ce se succed într-o logică impusă de tematica stabilită de organizatorii simpozionului, cuprinzînd 79 de comunicări de un real interes și de o înaltă ținută științifică.

Abordînd o vastă și variată tematică de istorie locală și națională, materialele incluse în primele două părți ilustrează eforturile sustinute depuse în ultimul timp pentru lărgirea bazei documentare și rezultatele valoroase ale

cercetărilor, în lumina cărora imaginea multor evenimente, momente sau fenomene istorice s-a schimbat radical, s-a îmbogățit ori s-a nuanțat.

În acest sens, semnalăm comunicările: „Raportul limbă și istorie. Noi argumente în problema formării limbii și poporului român“ (autor Ion C. Chițimia); „Documente inedite din perioada 1622—1695 privind viața economică a Țării Românești“ (Liviu Ștefănescu); „Un nou document despre boierii români din Țara Făgărașului în sec. XVII“ (Costin Feneșan); „Aspecte ale procesului de destrămare a obștilor moșnenilor musceleni în lumina unor documente inedite din sec. XVII—XX“ (Mircea Gîlcă); „Documente inedite privind lupta pentru unirea țărilor române la 1859“ (Mihai Croitoru); „Correspondența colonelului Ioan Alecsandri — izvor inedit privind istoria politică și diplomatică a României (1846—1854)“ (Alex. Stănculescu); „Contribuții la cunoașterea istoricului liniei ferate Pitești—Vîrciorova“ (Florica Dumitrică); „Un moment mai puțin cunoscut al mișcării muncitorești din țara noastră — greva muncitorilor și mari-

narilor de la Comisia Europeană a Dunării din iulie 1920" (Alex. Duță); „Noi mărturii documentare cu privire la mișcarea muncitorească și democratică din Oltenia în anii 1933—1934" (Luchian Diaconu); „Un episod inedit de la sfârșitul sec. al XVII-lea petrecut în județul Mehedinți" (Theodor N. Trâpcea); „Aspecte istorico-etnografice în câteva zeci de documente mehedintene inedite din perioada 1617—1843" (Vasile Novac); „Documente inedite cu privire la doi mari dregători mehedinteni din sec. al XVIII-lea" (Dumitru Bălașa); „Documente inedite privind procesul de disoluție a obștilor moșnești de pe Jilțuri în sec. XVIII—XIX" (C. A. Gherghinescu); „Documente inedite privind situația socială a țărănimii din vestul Olteniei în prima jumătate a sec. al XIX-lea" (Mite Măneanu); „Câteva documente inedite privind legăturile dintre locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților din sud-vestul României în sec. al XIX-lea" (Vasile Novac); „Documente inedite cu privire la modul cum s-a urmat ca răspunderea obligațiilor către stăpînii de moșii din Mehedinți pînă în anul 1831" (Nicolae Chipurici); „Mehedințiul anilor 1916—1918 oglindit într-un valoros memoriu final inedit" (Nicolae Chipurici); „Luptele din august 1944 de la Orșova în lumina unor memorii inedite ale participanților" (Const. Juan-Petroi) ș.a. ,

Din numai simpla enumerare a titlurilor citate și, mai ales, din lectura volumului rezultă necesitatea abordării proceselor istorice din unghiuri noi, cu metodologii noi, inclusiv interdisciplinare, în scopul descoperirii unor noi conexiuni între fapte și al formulării unor concluzii cît mai riguroase menite să ducă la îmbogățirea științei istorice, atît în ipostaza cercetării, cît și a prezentării teoretice a rezultatelor sale.

În succinta prezentare a volumului de față semnalăm, de asemenea, includerea unor deosebit de interesante comunicări privind evoluția vieții cultural-artistice pe meleagurile mehedintene. Dintre acestea se cuvine a fi făcută o mențiune aparte asupra comunicărilor prilejuite de aniversarea a 40 de ani de la fundamentarea conceptului ciberneticii teoretice generalizate de către savantul severinean Ștefan Odobleja și de împlinirea a 60 de ani de la înființarea revistei de folclor muzical „Izvoarașul", editată de Gh. N. Dumitrescu-Bistrița.

Considerăm că lucrarea, prin varietatea și nivelul științific al materialelor pe care le conține, constituie o contribuție editorială remarcabilă și, totodată, reprezintă o oglindă fidelă a actualei activități de cercetare desfășurată, relevînd necesitatea și oportunitatea intensificării eforturilor pentru aprofundarea cunoașterii istoriei locale și naționale.

EUGENIA CREȚOIU

M. I. MANUSACA, Corespondența dintre Fraternitatea greacă din Veneția (1641—1647) și domnitorii din Valahia și Moldova (după procesele verbale ale capitularului) Veneția, 1978, 29 p. + 4 planșe.

Asiduu cercetător al arhivei istorice aflată la biblioteca Institutului elen din Veneția, profesorul grec Manusaca a dat tiparului începînd încă din anul 1968 mai multe lucrări ce au ca bază tocmai aceste documente. Printre documentele de certă valoare create de Fraternitatea greacă din Veneția, majoritatea scrise în limba italiană, profesorul Manusaca a găsit și o serie de documente scrise în limba greacă, pe care a încercat să le grupeze în raport de temele la care se referă.

O asemenea grupare o formează cele 7 scrisori oficiale create de Fraternitatea și adresate domnitorilor din Moldova și Valahia și unor înalți demnitari ai acestora, prin care le solicită sprijinul material; una singură conține răspunsul dat de domnitorul Matei Basarab conducerii Fraternității.

Din aceste șapte scrisori, primele două au aceeași dată și anume 22 sep-

tembrie 1641, cea de a 3-a este din 21 martie 1642, cea de a 4-a este scrisă la 10 septembrie 1642 și în sfîrșit scrisorile 5—7 poartă data de 12 februarie 1647. Deci, toate au fost concepute în perioada domniei lui Matei Basarab în Țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova, ambii domnitori fiind cunoscuți ca sprijinitori ai bisericii ortodoxe de răsărit. Tocmai acesta a fost motivul pentru care membrii conducerii Fraternității grecești din Veneția au hotărît, la 11 august 1641, să se adreseze domnitorilor români spre a le solicita ajutorul în vederea realizării planului de reconstrucție a bisericii Sf. Gheorghe care, așa cum subliniau ei, nu reprezenta numai o simplă biserică ci un simbol al ortodoxiei din acel colț al Europei. În această hotărîre a lor au fost sfătuiți și de mitropolitul Filadelfia Atanasie Vellerianos (1637—1656), fapt ce explică de ce scrisoarea de răs-

puns a domnitorului Matei Basarab este adresată acestuia.

Iată, deci, cum la 22 septembrie 1641 conducerea Fraternității se adresează atît domnitorului Moldovei cît și celui din Muntenia solicitîndu-le ajutorul material pentru începerea lucrărilor de restaurare a bisericii Sf. Gheorghe din Veneția. Dacă construcția naosului acesteia a costat la data execuției (1539—1575) 15 000 de ducați, lucrările pe care doreau să le înceapă acum se ridicau la uriașă sumă de 60 000 de ducați. În scrisori sînt evidențiate virtuțile de care au dat dovadă domnitorii români, sprijinul permanent acordat de aceștia bisericii și în final se arată că numele lor vor fi înscrise în Proiectul bisericii pentru a rămîne nemuritoare. Ambele scrisori sînt semnate de Stăsis Sugduris președintele Fraternității și alți șase membri ai conducerii. După cum precizează profesorul Manusaca, hotărîrea de a se crea o carte care să cuprindă numele binefăcătorilor bisericii Sf. Gheorghe din Veneția spre pomenirea lor la liturghii cît și pentru a rămîne cunoscuți peste veacuri, a fost luată de adunarea Fraternității în anul 1630. Această carte, Proiect al bisericii, foarte frumos ornată, scrisă pe pergament, cu coperti de argint a fost inaugurată la 1 aprilie 1640, cuprinde 32 de nume și se află în arhiva Institutului elenic din Veneția la nr. 15 în colecția de condici. Tot aici trebuie menționat, că pomenirea în cadrul slujbei religioase se făcea în schimbul a cel puțin 5 ducați pentru fiecare nume, iar din sumele strînse, jumătate revenea parohilor și restul intra în fondurile bisericii.

La 21 martie 1642 din cetatea Tirgoviștei, domnitorul Matei Basarab scrie mitropolitului Filadelfia Atanasie Vellerianos și episcopilor bisericii Sf. Gheorghe din Veneția anunțîndu-le trimiteră a zece saci cu ceară (700 ocale) și asigurîndu-i și pe viitor de ajutorul lor. Analizînd această scurtă scrisoare profesorul Manusaca își exprimă regretul în legătură cu faptul că scrisoarea originală a domnitorului nu se află în arhiva Fraternității aici existînd doar o copie, scrisă de o persoană necunoscută care, pentru a sublinia veridicitatea celor relatate, dă la sfîrșit iscălitura în litere chirilice a lui Matei Basarab. Această „dispariție” a scrisorii originale se explică într-un fel datorită faptului că domnitorul muntean se adresează direct mitropolitului Filadelfia (1637—1656), iar acesta este posibil să fi păstrat asupra sa originalul.

Răspunsul din Veneția este trimis la 10 septembrie 1642, cînd Tomas Flanghinis și alți patru membri comunică

primirea celor 10 saci cu ceară aduși de Panaioti Mavranghelo și subliniază că faima domnitorului va rămîne nemuritoare, iar numele său cît și al celorlalți 11 membri ai familiei sale (listă trimisă de Matei Basarab prin Ghionma Isari) au fost trecute în Proiectul bisericii și vor fi pomenite la liturghii. Ca semn al recunoștinței lor, trimit domnitorului două torțe, pentru dînsul și soția sa. Lista cu numele membrilor familiei domnitoare, se găsește în vechea arhivă a Fraternității (pachetul 776) astfel că profesorul Manusaca a putut să ne dea conținutul acestui document. Este vorba deci de două file duble de hirtie groasă, destul de bine păstrate. Pe prima foaie se găsesc scrise cu litere chirilice numele domnitorului Matei Basarab, al soției sale Elina și al altor unsprezece membri ai familiei (Danciul, Stanca, Barbul, Pîrvul, Neagoslava, Marga, Maria, Dato, Paia, Radul, Despina) și, în final, iscălitura domnitorului.

Profesorul Manusaca, cu sprijinul eruditului cercetător grec A. Vranusi, folosind o bogată bibliografie de specialitate, caută și reușește să identifice pe Isari Ghionma și Panaioti Mavranghelo, nume menționate în scrisoarea de răspuns a Fraternității.

Deci, cu scrisoarea de mulțumire trimisă din Veneția la 10 septembrie 1642 se încheie prima etapă a corespondenței Fraternității cu domnitorii români. Dar peste cinci ani și anume la 12 februarie 1647 reprezentanții Fraternității, trimis în aceeași zi trei scrisori din care două în Moldova prin care se adresează domnitorului Vasile Lupu și postelnicului Gheorghe, iar ultima marelui vistier din Muntenia.

Toate scrisorile conțin elogiarea meritelor domnitorilor români în sprijinirea materială a bisericii ortodoxe atît de la Mormîntul Sfînt cît și a bisericilor și mănăstirilor de la Muntele Sfînt, iar pe de altă parte prezentarea situației deosebit de grele din punct de vedere financiar prin care trece biserica datorită în special războiului turco-venețian și solicitarea de ajutoare bănești.

Într-un număr restrîns de pagini profesorul Manusaca a reușit să dea o lucrare de înaltă ținută științifică, bogată în indicații bibliografice și analize profunde a documentelor puse în discuție, atrăgîndu-ne totodată atenția asupra existenței în depozitele Institutului elenic din Veneția a unor documente, mărturii ale deschiderii largi, către întreaga Europă a politicii externe a domnitorilor români cît și a puterii economice pe care aceștia o prezentau.

DAN LIVEZEANU

În anul 1979 a avut loc la Halle (R. D. Germană) un congres dedicat lui Gotthold Ephraim Lessing de la a cărei naștere se împlineau 250 de ani. Lucrările congresului au fost publicate în două volume, sub îngrijirea profesorului Hans Georg Werner.

Dintre comunicări se remarcă cele ale lui Thomas Höhle (p. 11—45) constituind o apreciere critică a exegezei lessingiene de la Franz Mehring la Paul Rilla), Tadeusz Nawowicz (p. 311—327 în care se precizează limitele conceptelor de teoria artei ale lui Lessing), Clus Träger (p. 88—108 încercînd o definire a metodei critice a lui Lessing), Hans Georg Werner (p. 129—155, prezentînd o nouă interpretare de pe pozițiile materialismului dialectic a piesei *Minna von Barnhelm*). Merită atenție și comunicările referitoare la rolul tradiției în creația lui Lessing (Brigitte Koch, p. 247—257, Jürgen Dummer, p. 305—311) precum și cele despre receptarea operei lui Lessing în Cehoslovacia (Jiri Munzar, p. 473—480), Armenia (Donara Karapetjan, p. 409—415). Există, însă, și numeroase suprapuneri: trei referate se ocupă de studiul lui Cernișevski despre Lessing din anul 1857, fără ca ele să depășească stadiul unor constatări de ordin general (Galina Snamenskaja, p. 373—387, Rudolf Gregor, p. 387—394, Anale Nikogda, p. 45—54), iar cele trei lucrări din R. P. Bulgaria (Stefan Stanchev, Velisar Iliev, Emilia Stoiceva) repetă fiecare, aceleași informații, rămase la nivelul pur descriptiv.

În volumul 2 al lucrărilor congresului de la Halle întîlnim și lucrarea lui Ferenc Kerényi, *Aspecte și date cu privire la istoria receptării lui Lessing în evoluția teatrului maghiar pînă la 1848* (p. 451—463). Comunicarea lui Kerényi pleacă de la consemnarea vizitei lui Lessing la Bratislava din 21/22 aprilie 1775. Bratislava (în limba maghiară Pozsony, în germană Pressburg) făcea parte atunci din Ungaria, fiind sediul dietei. Vizita lui Lessing în acest oraș n-a influențat în nici un fel receptarea pieselor sale în ținuturile făcînd parte pe atunci din regatul maghiar și n-a lăsat urme nici în creația autorului german (care, pe de altă parte se ocupase de D. Cantemir și de disputele teologice din Transilvania secolului al 17-lea).

Pînă la începutul secolului al 19-lea, Lessing n-a fost receptat pe teritoriul Ungariei decît în limba germană. Existența unei populații germane în Tran-

silvania nu motivează, totuși, tratarea ecourilor lessingiene în Ungaria și în Transilvania, fără să se facă o distincție între cele două teritorii. Ar exista o singură motivare incipientă: unele trupe ambulante de teatru au jucat, în limba germană, atît la Bratislava și la Sibiu (pe atunci capitala principatului transilvănean). Să vedem însă explicația cercetătorului ungur: „Primele colective profesionale de teatru maghiar au început să activeze în Ungaria în 1790, iar în Transilvania în 1797, *Transilvania aparținînd din punct de vedere istoric Ungariei, fiind însă guvernată atunci ca un principat de sine stătător...*“ („...,1797 dann im historisch zu Grossgarn gehörigen, damals aber als Grossfürstentum separat regierten Siebenbürgen...“, p. 451). Acest „argument“ referitor la tratarea receptării lui Lessing atît în Ungaria cît și în Transilvania este cît se poate de neștiințific.

Transilvania a devenit în secolul al XVI-lea un principat autonom. După ce Stefan Bathory devenise și regele Poloniei (fusesse deja principe al Transilvaniei), după ce în secolul al XVII-lea Gabriel Bethlen s-a aliat cu puterile protestante (mai ales cu Suedia), Transilvania juca rolul de „suzeran“ al „partilor“, rămase independente după transformarea restului țării în pașalic. Elementul românesc și-a spus tot mai mult cuvîntul în Transilvania, urmărind desigur nu apropierea de Ungaria, ci de principatele române. În 1600 Mihai Viteazul a reușit, pentru puțin timp, să și unească cele trei principate românești, iar ultimul principe al Transilvaniei autonome a fost românul Mihai Apafi. În 1624 Bethlen a recunoscut și copiilor de iobagi români dreptul la învățămînt, tipăriturile românești de la Alba Iulia (de ex. Biblia de la 1648) accentuează la rîndul lor această recuștigare de drepturi de către români, lucru care contrazice, desigur, apartenența „din punct de vedere istoric a Transilvaniei de Ungaria“. Numărul tot mai mare de tratate dintre cele trei principate române în secolul al XVII-lea e o dovadă în plus a comunității de interese dintre aceste „țări“.

Începînd din același secol al XVII-lea interesul german, stimulată de prezența lui Martin Opitz în Transilvania, s-a îndreptat tot mai mult spre românii de aici, spre limba și cultura lor, spre problema continuității lor în vechea Dacie. Dacă Opitz n-a izbutit să finalizeze a sa *Dacia antiqua*, o istorie a întregii Dacii, sașii ardeleni au mers

pe urmele sale (vezi de ex. Johann Tröster, G. Soterius, M. Schmeizel), dovedind continuitatea românilor pe mealeagurile Transilvaniei, care contrazice presupusa prioritate maghiară în aceste locuri.

În secolul al 18-lea situația nu s-a schimbat, ba dimpotrivă. Răscoala din 1784 a demonstrat puterea politică a elementului românesc, iar pe plan cultural și științific Școala Ardeleană a izbutit să clarifice multe probleme legate de priorități. Faptul că sașii au scris și în limba română (în teatrul lor popular apar pe scenă români vorbind limba lor, de ex. în cunoscutul *Rösschentanz*, iar în cadrul poeziilor ocazionale, la modă până la începutul secolului al 19-lea existența unor versiuri de autori sași scrise în limba română (de ex. de Brecht von Brechtenberg, Valentin Franck von Franckenstein) dovedește importanța limbii române în Transilvania și faptul că ei au învățat din copilărie această limbă (atestări în acest sens avem de la Franckenstein și M. Fronius) este un argument cultural important pentru însemnătatea practică a elementului românesc în Transilvania.

Pe de altă parte, nu trebuie uitat că Transilvania a fost guvernată în secolul al 18-lea de către austrieci, avîndu-și un centru administrativ important la Sibiu, înconjurat de sate românești (de ex. Rășinari). Alianța sașilor cu românii în cadrul evenimentelor revoluționare de la 1848 (vezi pilda lui Stefan Ludwig Roth, împușcat de maghiari la Cluj-Napoca) nu este înțiplătoare, sașii respectînd astfel drepturile populației majoritare din Transilvania, de partea căreia se afla „dreptul istoric”! Revenim, deci, la ceea ce se cunoaște, de fapt, chiar dacă Ferenc Kerényi vrea să uite această realitate: faptul că Transilvania NU aparține din punct de vedere „istoric” Ungariei.

Să vedem și situația teatrului în Transilvania, diferită de cea a teatrului de pe teritoriul maghiar, chiar dacă este vorba de cel prezentat în limba germană. Încă din 1543 populația germană din Transilvania a pus bazele unui teatru școlar permanent, bine organizat, în cele mai de seamă orașe cu populație săsească (Brașov, Sibiu, Sighișoara). Am menționat deja prezența românească în cadrul teatrului popular săsesc: ea are darul să ne confirme existența unui teatru folcloric românesc în Transilvania, lucru nesemnălat în Ungaria. Teatrul cult din Transilvania, scris în limba germană, a pășit din secolul al 16-lea dincolo de hotarele principatului: Georg Rey-pchius din Brașov a fost cunoscut

din 1557 în Germania, Franz Rheter era unul din autorii dramatici cunoscuți în cea de a doua jumătate a secolului al 17-lea în cercurile din Silezia, pe atunci centre ale literaturii germane. Teatrul iezuit, altă formă a scenei baroce, a avut la Sibiu și la Alba Iulia două centre importante în secolul al 18-lea. Cunoaștem, de asemenea, jocuri de burg și prezentări de spectacole legate de anumite evenimente politice la Sibiu și la Brașov, dar și unele manifestări scenice care însoțeau nunțile săsești atât la orașe cit și la sate. În acest fel, tradiția teatrală transilvană oferea un tărîm fertil pentru o viață teatrală în limba germană și în cea de a doua jumătate a secolului al 18-lea. Apariția unor trupe ambulante germane în Transilvania nu ne poate surprinde (același lucru s-a întîmplat și în Banat, fapt nesemnălat de Kerényi, deși anumite trupe, cum ar fi cea a lui Seipp au apărut în fiecare an consecutiv la Timișoara și la Sibiu, repertoriul fiind aceeași identică). Legătura teatrului transilvan (și a celui bănățean) cu centrele maghiare nu era prea strînsă, circulația unor actori sau trupe atât în Ungaria cit și în Transilvania/Banat nefiind un argument în acest sens, pentru că aceleași trupe au întreprins turnee și în Austria, Germania (Seipp a fost constrîns, din 1790, cînd centrul administrativ al Transilvaniei fusese mutat la Cluj, să renunțe din motive financiare la stagiunile sale la Timișoara și Sibiu, dar activitatea sa cea mai prodigioasă se desfășurase aici). Evoluția teatrului de limbă germană din Transilvania, bazat pe tradiția amintită, își are oricum originalitatea sa: este un teatru cu un public numeros, recrutat din rîndurile orașenilor sași, din rîndul tărînimii de limbă germană, stratificarea socială a fenomenului teatral (religios, folcloric, cult, integrat în ceremonialul curtenesc, în cel al cotidianului burghez) fiind mult mai evident decît în Ungaria. O dependență a autorilor sași de cei maghiari este exclusă, impulsurile primite venind, de regulă din literatura germană (sau cum am văzut, din cea românească), pe care autori cum ar fi Rheter, Gorgias, Mederus, Franckenstein o cunoscuseră în timpul studiilor la universitățile germane.

Să mai completăm și știrile lui Kerényi: la Timișoara și Sibiu aveau loc stagiuni teatrale din timpul lui Lessing. Ansamblul actriței numită „Bodenburgerin” e semnalat din 1761, cînd pare-se a interpretat piesa *Miss Sara Sampson*. În 1778 apare la Sibiu o revistă de teatru, lucru neîntîlnit în Ungaria. Acest *Theatralisches Wochenblatt* aduce contribuții destul de inte-

resante, concepute în formă de epistole, ecouri evidente ale celebrelor scriitori din *Dramaturgia de la Hamburg* a lui Lessing. În 1789 apare, tot la Sibiu, lucrarea lui Peter Kriegsch *Nachrichten von dem Zustande der Schaubühne zu Hermannstadt* conținând o cronică amănunțită a activității ansamblului lui J. Seipp. „Patronul“ a publicat și el două cărți de memorialistică dedicate amintirilor din Timișoara și Sibiu, dovedă că și considera ca o etapă cu totul semnificativă activitatea sa în

cele două orașe. Consultând apoi lucrarea lui Eugen Filtsch (*Geschichte des deutschen Theaters in Siebenbürgen*, în : Arch. des Ver. f. Sieb. Landeskunde, 1889, p. 515—590) și monografia conaționalului său Bela Pukánszky, Ferenc Kerényi ar fi putut, bine documentat, să sesizeze ușor deosebirile dintre teatrul maghiar și cel din Transilvania. Erorile sale ar fi putut fi astfel evitate.

HORST FASSEL

ARCHIVUM, Revue internationale des archives. Les archives des syndicats et mouvements ouvriers, vol. XXVII, [Revista internațională a arhivelor. Arhivele sindicatelor și mișcărilor muncitorești], K. G. Saur München-New York-London-Paris, 1980, 195 p.

Volumul XXVII al Revistei internaționale a arhivelor apărut în anul 1980 începe, ca și celelalte numere, cu prezentarea membrilor Comitetului Executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor, printre care figurează și directorul general al Arhivelor Statului din România — Ionel Gal. În continuare se difuzează lista celor 97 corespondenți ai revistei, pentru România fiind redactorul-șef al „Revistei Arhivelor” — Ștefan Hurmuzache.

Ca problematică, acest volum se referă la arhivele sindicatelor și mișcărilor muncitorești, sector important al patrimoniului arhivistic mondial.

Așa cum rezultă din *Introducere*, hotărîrea de a se trata o asemenea temă s-a luat printr-o decizie a Consiliului de redacție al revistei „Archivum” din iunie 1977.

În anul 1978 redacția revistei a transmis, prin corespondenții naționali, unui specialist în problema arhivelor sindicale și muncitorești din fiecare țară, un chestionar privind următoarele probleme: 1. regimul juridic și legislația arhivelor sindicale și muncitorești de importanță istorică; 2. institute și organisme de cercetare specializate în istoria sindicatelor și mișcărilor muncitorești; 3. starea actuală a arhivelor sindicatelor și mișcărilor muncitorești; locul de păstrare, organizare, ghiduri și inventare, condiții de accesibilitate; 4. bibliografie sumară.

După cum reiese din prezentarea introductivă, răspunsurile la chestionar au fost inegale. Pentru anumite țări, s-au întocmit și trimis studii de o înaltă ținută științifică privind acest aspect al arhivelor lumii, iar pentru altele, informațiile primite erau fragmentare. Răspunsurile s-au publicat așa cum s-au primit, responsabilitatea rămînînd în seama autorilor.

În ciuda repetatelor apeluri, așa cum se precizează în *Cuvîntul înainte* semnat de Michel Duchein, redactorul șef al revistei, anumite țări nu au răspuns la chestionar, lipsind astfel anchetă asupra arhivelor sindicale și

muncitorești de o privire de ansamblu asupra problemei tratate.

De asemenea, pentru un studiu complet al temei s-ar fi impus includerea în volum și a unei expuneri asupra arhivelor organizațiilor internaționale: Organizația internațională a muncii, Federația sindicală mondială, Confederația mondială a muncii, Institutul internațional de istorie socială din Amsterdam, Asociația internațională a instituțiilor de istoria muncii din Londra etc.

Diversitatea statutelor acestor organisme, dispersarea lor geografică, numărul lor mare au pus redacția în imposibilitatea cuprinderii lor.

Volumul conține răspunsuri din: Australia, Belgia, Canada, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germania, Irlanda, Israel, Iugoslavia, Marea Britanie, Polonia, Statele Unite, Suedia, U.R.S.S., Antilele (Caraibe) și Asia de Sud-Est.

Punerea în dezbatere a acestei problematice s-a făcut cu scopul de a suscita interesul pentru arhivele sindicale și muncitorești pentru ocrotirea și folosirea lor ca una din sursele cele mai importante pentru marile probleme ale umanității în vremurile moderne.

Noi nu vom intra în detaliu pentru a prezenta istoricul sau modul de organizare a acestui gen de arhive din țările enunțate mai sus, dar avem convingerea că semnalînd existența studiilor respective în volumul XXVII al revistei „Archivum”, acestea vor fi consultate de cercetătorii interesați în cunoașterea temei pe plan mondial.

Studiile privind arhivele sindicale și muncitorești incluse în volum sînt însoțite de bibliografii tematice care aduc un plus de informații asupra domeniului respectiv.

În continuare, revista „Archivum” publică un scurt supliment la volumul XXVI, care cuprinde cuvîntul rostit de Frank B. Evans, reprezentantul UNESCO, la cel de al VIII-lea Congres internațional al Arhivelor din 27 septembrie 1976 cu scuza de a nu fi fost

în posesia acestui material când s-a tipărit numărul închinat evenimentului respectiv.

Volumul se încheie cu prezentarea sumarului revistei începând cu primul număr, din anul 1951 până la zi și cu o trecere în revistă a lucrărilor Centrului național de cercetare științifică — Institutul de cercetarea și

istoria textelor și a Ghidurilor surselor de istorie a națiunilor, apărute sub egida Consiliului Internațional al Arhivelor.

În final, revista „Archivum” anunță apariția *Jurnalului internațional al Arhivelor* începând cu anul 1980.

ELENA DIMA

THE AMERICAN ARCHIVIST [Arhivistul american], vol. 43, nr. 1—3/1980, 432 p.

Publicația trimestrială a Asociației arhiviștilor americani pe anul 1980 cuprinde o serie de articole interesante de teorie și practică arhivistică strîns legate de cerințele perioadei pe care o parcurgem cînd fluxul informațional este în tot mai mare creștere, cînd nevoile cercetării documentelor impun luarea unor măsuri care să faciliteze accesul la surse.

Merită a fi semnalat astfel, articolul lui F. Gerald Ham care prezintă programul referitor la documente și dezvoltarea planificării arhivistice adoptat de Comisia națională pentru documente și publicații istorice (NHPRC's *Records Program and the Development of Statewide Archival Planning*, p. 33—42). Programul cuprinde măsuri vizînd achiziționarea și păstrarea documentelor, precum și accesul la sursele arhivistice în funcție de priorități. Autorul arată că se întocmesc planuri de perspectivă sau pe termen scurt care să corespundă nevoilor pe plan național. Aceste planuri prevăd: programe pentru asigurarea unei bune păstrări a documentelor istorice, cunoașterea și evidența documentelor care nu se află în depozitele arhivelor, întocmirea ghidurilor documentelor de valoare istorică din depozitele Arhivelor din întreaga țară, instruirea și perfecționarea arhiviștilor, arhivarilor și a celor care administrează documente cu caracter istoric, ordonarea, catalogarea și prelucrarea documentelor istorice, perfecționarea programelor arhivistice unice pentru documentele oficiale emenate de la organele centrale și locale și pentru cele create de organizații particulare, perfecționarea metodelor și instrumentelor de lucru în toate domeniile de interes major.

Se subliniază importanța folosirii cît mai largi a arhivelor și, în acest scop, rolul pe care îl joacă microfilmarea documentelor pe microforme și videocasete, precum și întocmirea de publicații de microfilm.

Un alt articol din nr. 1 al revistei, semnat de Linda J. Henry tratează pe larg problema depozitelor de arhivă speciale, constituite pe principiul te-

matic (*Collecting Policies of Special Subject Repositories* — p. 57—63). În aceste depozite se strîng documente personale provenind de la diferite categorii de persoane: personalități, dar și de la oameni obișnuiți, muncitori, femei, minorități, precum și de la instituții sau organizații ce au ființat înainte de 1960. Considerînd că toate aceste categorii întregesc noțiunea de cultură a unui popor, se relevă importanța depistării și strîngerii unor asemenea documente în depozite speciale. În acest sens, se evidențiază rolul arhivistului care trebuie să fie un activist pe tărîmul responsabilităților sale, avînd o misiune nobilă de îndeplinit în fața prezentului și viitorului. Autoarea articolului subliniază importanța cunoașterii și studierii acestor documente în vederea achiziționării lor și scoate în relief necesitatea de a se recurge și la istoria orală pentru completarea golurilor din documentația existentă și, în acest context, necesitatea unei cît mai bune colaborări între depozitele deținătoare de asemenea materiale pentru a se stabili situația fondurilor aflate în păstrare. Sarcinile pe care le au arhiviștii în acest domeniu de activitate sînt astfel formulate în articol: „Ca istorici ai timpurilor noastre, responsabilitățile noastre ca arhiviști includ contactarea celor ce produc documente, acum cînd le creează, determinîndu-i să-și salveze documentele, menținînd un contact permanent cu ei și făcînd depozitele accesibile prelucrării lor”.

Alan K. Lathrop în articolul „*Proveniența și păstrarea documentelor arhitecturale* (*The Provenance and Preservation of Architectural Records*, nr. 3, p. 325—338) relevă faptul că proliferarea documentelor arhitecturale în secolul XX, atît ca tip cît și ca număr, pune arhiviștilor probleme deosebite de păstrare. Se descriu diferite metode și mijloace tehnice de păstrare, în funcție de categoria documentelor.

Tot în ceea ce privește tehnica nouă în arhive articolul *Accesul intelectual în arhive* (*Intellectual Acces to Archives*, nr. 1, p. 64—75, nr. 2, p. 191—207)

scris de Richard H. Lytle prezintă pe larg sistemul de regăsire automată a informațiilor documentare cu ajutorul computerului. Autorul arată că în stabilirea sistemului trebuie avute în vedere următoarele: volumul materialelor cuprinse în sistem, cei care solicită informații documentare cu ajutorul computerului, instrumentele de cercetare folosite pentru accesul la materiale și cei care răspund de servirea materialelor.

În articol se prezintă, pe larg, sistemul experimental stabilit pentru regăsirea informațiilor documentare cu ajutorul computerului, precum și schema experimentului.

Articolul lui Frederika J. Teute tratează problema edițiilor de documente (*A Historiographical Perspective in Historical Editing* p. 43—56). Se scoate în evidență importanța publicării documentelor provenite de la personalități istorice sau culturale.

Aceste ediții dau posibilitatea studierii și înțelegerii istoriei și îndeosebi a unor anumite perioade sau evenimente prin prisma cunoașterii vieții și activității unor figuri de proeminență publică.

Autorul subliniază importanța echilibrului care trebuie să existe între

includere și selecție, cu alte cuvinte, între cantitatea de documente cuprinse în ediție și calitatea lor valorică. În acest sens, se relevă faptul că editorii interpretează diferit criteriul selecției, de aici și neajunsurile ce apar în alcătuirea unor ediții de documente.

Numerele 1—3/1980 din „Arhivistul American” mai conțin și o serie de note tehnice referitoare la conservarea fotografiilor, păstrarea documentelor și cărților și diferite metode și mijloace de depozitare și protejare a documentelor de arhivă.

De o deosebită utilitate se vedește și *bibliografia* arhivistică pe anul 1978 întocmită de Lida H. Churchville și Paul V. Guite (*Writings on Archives, Historical Manuscripts and Current Records* 1978, p. 341—364).

Bibliografia, ce cuprinde lucrările de teorie și practică arhivistică publicată în S.U.A., Canada și alte țări ale lumii, oferă posibilitatea unei documentări complexe într-o serie de probleme cu care se confruntă Arhivele pe plan național și internațional în evoluția lor de la tradiționalism la modernizare, în pas cu dezvoltarea științei și tehnicii contemporane.

SANDA RACOVICANU

Bolletino di notizie e ricerche di archivi e biblioteche [Buletin de știri și cercetări de arhive și biblioteci], Nr. 1, Ferrara, 1980, 249 p.

După cum rezultă din conținutul acestui prim număr al publicației, prezentul buletin servește oricărui colaborator care dorește să-și îmbogățească cercetarea în tot ceea ce privește furnizarea unor date noi ce pot constitui premise pentru un pas înainte în descifrarea dezvoltării culturii materiale și spirituale a populației din Ferrara. Este vorba de înțelegerea unui trecut care să permită atât cunoașterea prezentului, cât și pregătirea viitorului. Când amintim de faptul că nu se poate face istorie fără a se dezbate anumite probleme istorice, este de presupus un raport cu prezentul care este constituit din sensibilități, adevăruri și participări active. Numai în ele se poate găsi „forța gândirii care interoghează și cercetează”, așa cum scrie în prefața revistei Alessandro Roveri.

Primul studiu din acest număr este semnat de Luciano Capra și prezintă un manuscris cuprinzând 7 satire ale lui Ariosto, scrise în ultimii ani ai vieții și conservate în Biblioteca comunală Ariosteă.

Alessandra Chiappini semnează studiul asupra statutelor corporațiilor de

arte și meserii aflate în patrimoniul Bibliotecii comunale Ariosteă. Este vorba de o colecție de 48 statute manuscrise care privesc activitatea corporațiilor în perioada de timp cuprinsă între secolele XIV—XVIII.

Documentatul studiu al Cristinei Bergamini ne informează asupra activității institutelor teatrale din Ferrara de la începutul secolului al XIX-lea până la începutul secolului nostru.

Arhiva Primăriei din Ferrara este prezentată de Giacomo Savioli, care arată că prezentul buletin furnizează profesorilor, oamenilor de cultură și știință, studenților și publicului larg, informații asupra patrimoniului, activității și programului bibliotecii și arhivei ce conservă izvoare narative, documentare, figurative, orale. S-a căutat să se pună la punct atât arhiva curentă, cât și cea de depozit, să se pună la dispoziția celor interesați documentele cele mai importante ale arhivei istorice.

Buletinul prezintă în continuare o listă a principalelor izvoare conservate în arhiva istorică. A fost deschisă o sală de studiu, au fost clasificate documente, s-au elaborat indici pentru anu-

mite fonduri. Au fost luate măsuri de conservare a unor documente perisabile. S-au casat documente care nu prezentau interes pentru studierea problemei în speță. Au fost scoase în evidență raporturile culturale cu alte instituții, activitățile didactice și pedagogice, precum și cele culturale. S-a acordat asistență studenților, oamenilor de știință și cultură, au fost sprijinite contribuțiile de cercetare la difuziunile seminariilor și întâlniri, restaurările, programele didactice, publicațiile, expozițiile, cercetările, relațiile etc.

În continuare este prezentată o listă a principalelor publicații intrate în Biblioteca comunală Ariostea în semestrul I 1979.

În bibliotecă, deschisă în 1977, 70% dintre cititori sînt studenți (100% în ceea ce privește consultarea publicațiilor la sala de lectură). În continuare sînt amintite sectoarele cele mai solicitate de către cititori: beletristică contemporană, teatru, artă, cinema, muzică, istorie, științe sociale, filozofie, religie, psihologie, geografie, științe naturale.

Centrul de documentare al bunurilor istorice și etno-antropologice prezentat de Carla Tichioni și Renato Sitti funcționează pe lângă Museo Comunale del Risorgimento e della Resistenza din Ferrara. Centrul susține o dezbateră deschisă asupra raportului dintre instituțiile culturale muzeografice, societate și școală. Ideea care stă la baza acestui proiect este aceea de a transforma institutul, din instrument de cercetare istorică rezervat specialiștilor, într-un centru de documentare și de cercetare interdisciplinară de masă, deschis participării active a profesorilor, studenților și publicului larg. Arhiva istorică didactică este elementul cardinal prin

intermediul căruia se propune vizualizarea directă a materialului documentar din 1796 pînă astăzi. Arhiva se compune din 4 sectoare: documente (manuscrise, periodice, afișe, documente grafice și iconografice), benzi de magnetofon (mărturii orale, cîntece), biblioteca specializată (istorie contemporană locală, etnografie generală și ferrareză, lingvistică locală, o culegere de cotidiene și periodice ferrareze din secolele XIX—XX), fotografie istorică (cuprinzînd și mărturii cinematografice).

Institutul de istorie contemporană a mișcării muncitorești și țărănești și biblioteca sa sînt prezentate de A. Osti și A. Roveri. Institutul a organizat simpozionul „Mișcarea catolică italiană din secolele XIX—XX” (1975) și „Mișcarea sindicală revoluționară și istoria mișcării muncitorești internaționale” (1977). În acest domeniu au fost publicate: L. Bagnalotti „Originile federației comuniste ferrareze. Memorii și documente” — Modeno, 1976, „Mișcarea catolică italiană între sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” — Ferrara 1977, F. Cardellini — „Gaetano Zirardini — O viață pentru socialism” — Ferrara 1976, S. Caretti „Documente pentru Matteotti” — Ferrara 1978. Au fost organizate și 3 expoziții: Mișcarea catolică ferrareză, Matteotti, Comuna din Paris. Sînt amintite, de asemenea, conferințele, mesele rotunde, întîlnirile cu studenții, bursele de studiu, articolele, studiile.

Acest prim număr al publicației ferrareze se prezintă drept un important instrument de studiu pentru specialiști și pentru cei care vor să aprofundeze istoria acestei provincii italiene.

NICOLAE N. RĂDULESCU

LEVÉLTÁRI SZEMLE huszankilencedik évfolyam [Revista arhivistică. Anul 29] Budapesta (1979, nr. 1—2)

Kulturális Minisztérium, Levéltári Osztálya (Direcția Arhivelor din Ministerul Culturii) Budapest.

Levéltári Szemle, organ de presă al Direcției Arhivelor din Ministerul Culturii al Ungariei, consacră numerele 1—2 din 1979, publicării unor articole și studii legate de aniversarea a 60 de ani de la Republica Ungară a Sfaturilor, precum și dezbaterii unor chestiuni fundamentale de teorie și practică arhivistică.

Studiile consacrate revoluției burghezo-democratice din octombrie 1918 — martie 1919, revoluției proletare care a dus la instaurarea Republicii Ungare a Sfaturilor analizează în detaliu, pe

județe și localități desfășurarea și urmările revoluției asupra vieții economice și politice a țării.

În a doua parte a revistei sînt dezbătute aspectele de teorie și practică arhivistică. Studiul *Situația administrării actelor la organele de competență națională*, semnat de Erdmann Gyula se referă la activitatea de constituire și de administrare a documentelor de la 750 organe centrale ale căror arhive intră în competența Noii Arhive Centrale Ungare. Sînt tratate avantajele și dezavantajele actelor legislației arhivistice, răspunderile și preocupările organelor creatoare pentru soarta documentelor și se pledează

pentru mărirea competenței arhivelor în controlul și îndrumarea activității de constituire și de conservare a arhivelor; instaurarea unor discipline mai severe în administrația documentelor, avîndu-se în vedere organizarea actuală, descentralizată a sistemului arhivelor.

Pentru îmbunătățirea muncii se propun măsuri în vederea exercitării de către organismele centrale a atribuției de control și îndrumare a muncii de arhive la organizațiile din subordine, stabilirea unui sistem organizat de pregătire a arhiviștilor și arhivarilor de la organizațiile creatoare, rezolvarea criteriilor de păstrare și conservare a documentelor netraditionale (arhiva de filme, radio, a Agenției de știri ungare), stabilirea obligațiilor și criteriilor de microfilmare, precum și necesitatea perfecționării legislației arhivistice și a regulamentelor muncii de arhivă, privind ordonarea, păstrarea și selecționarea actelor.

Importante aspecte de metodologie sînt abordate în articolul ce se referă la colecțiile de fotografii. Autorul Neisler Vilmos evidențiază rolul fotografiilor ca izvoare istorice, analizează particularitățile acestui gen de documente și răspunderea deosebită în ce privește stabilirea autenticității, identificării evenimentelor și persoanelor pe care le reflectă documentul fotografic. În continuare se prezintă situația colecțiilor de fotografii din Ungaria. Deși fotografia este clasificată ca document arhivistic, în majoritatea cazurilor în organizarea lor sînt aplicate mai ales criterii muzeistice. Colecțiile sînt organizate pe criterii diferite: cronologic, pe perioade istorice ori tematic: economice, politico-sociale, istoria politică generală, mișcarea muncitorească, legături internaționale etc.

În încheiere autorul prezintă metodele cele mai adecvate pentru organizarea, evidența și catalogarea fotografiilor.

Studiul semnat de T. Meray Dára se ocupă de istoria industriei din timpul capitalismului în regiunea dunăreană între Palas și Mohács. Sînt prezentate chestiunile privind începuturile industriei, formarea noii industrii și structura ei, rolul și importanța industriei mici și casnice, numărul muncitorilor evoluția industriei în perioada interbelică și în timpul celui de-al doilea război mondial.

Sárvári Matild prezintă documentele referitoare la istoria instruirii profesionale agricole (1867—1888) păstrate în arhiva Ministerului Agriculturii Industriei și Comerțului, indicînd fondul și numărul de bază unde se află acestea. Sînt semnalate documente privind activitatea Institutului economic din Cluj-Mănăștur, procesele verbale ale comitetului școlii agricole din Sinnicolaul Mare, proiectul pentru înființarea unei școli economice superioare la Diciosînmartin, acte, rapoarte referitoare la școlile agricole din Transilvania (Mediaș, Brașov, Feldioara). Despre înființarea și activitatea organizației naționale de protecție muncii din anii 1921—1926 ne informează articolul lui Soós László, iar Vadász Géza prezintă importanța documentară a actelor judecătorești din comitatul Fehér, create în anii 1790—1848.

La rubrica Istoria arhivelor, revista publică un studiu al lui Bogdan István consacrat aniversării centenarului Bibliotecii Arhivei Naționale a Ungariei. După un scurt istoric, autorul analizează valoarea fondului de cărți, sistemul de inventariere și catalogare, întocmirea de bibliografii și folosirea cărților la sala de studiu și în activitatea curentă a arhiviștilor. Un raport al Archivum Regni din anul 1867 aduce noi date referitoare la istoria Arhivei Naționale a Ungariei. Raportul a fost prelucrat și prezentat de Toth Robert. Revista publică două scrisori ale lui Rákóczi Erzsébet din anii 1690 și 1707.

La rubrica Observator, Fabiánné Kiss Erzsébet publică un studiu asupra unor probleme privind pregătirea arhiviștilor în unele state europene: Austria, Țările Scandinave, Italia, iar Komjáthy Miklós descrie o călătorie de studii făcută în Finlanda cu care ocazie prezintă sistemul de organizare a arhivelor finlandeze. Revista publică recenzii asupra unor lucrări de istorie și arhivistice.

În încheiere, considerăm util a sublinia seriozitatea cu care arhiviștii maghiari privesc cercetarea problemelor de istorie locală, de teorie și practică arhivistică, avînd grijă de a scoate în evidență valoarea documentelor de arhivă ca izvor istoric și de a pune în centrul preocupărilor arhiviștilor chestiunile importante ale activității arhivistice.

IOSIF I. ADAM

SOMMAIRE

ST. ȘTEFĂNESCU — Tâches de la recherche historique dans l'étape actuelle	Page 267
LE XVI-ÈME CONGRÈS INTERNATIONAL DE L'HISTOIRE DE LA SCIENCE	
ST. HURMUZACHE — Interview pris à l'academicien Gheorghe Mihoc, président du Comité roumain d'organisation du congrès	272
ETUDES ET COMMUNICATIONS	
O. MATICHESCU — 50 années depuis la parution du journal „Scintela“	274
N. COPOIU — La revue „Contemporanul“, 1881—1981	284
V. MARTIN — Aspects de la lutte pour l'émancipation de la ville de Călărași	290
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
ȘT. HURMUZACHE, V. ARIMIA — La nécessité de rééditer la collection „Eudoxiu Hurmuzaki“	298
LEGISLATION	
V. COMAN — L'inventaire des documents des organisations socialistes	312
SCIENCES AUXILIAIRES	
D. BERINDEI, M. DOGARU — La pétition du 11 juin 1861, le Comité pour la souscription et son cachet	318
NOUVEAUX ACROISSEMENTS	
C. DINU — Documents reçus au patrimoine de la DGAE (1980)	325
PRÉSENTATION DES FONDS ET DES COLLECTIONS	
EL. MOISUC — La thématique de la collection des documents microfilmés dans les archives de la R.F. Allemagne (I)	328
DOCUMENTS	
*** — Michel le Brave dans la conscience européenne	337
T. GEMIL — Documents turcs inédits depuis la fin du XVI—XVIII-ème siècles	351
POINTS DE VUE	
D. SLUȘANSCHI — Nouvelles perspectives dans l'étude de la latinité médiévale concernant le territoire de notre pays	362
LA VIE SCIENTIFIQUE	
*** — Recherches menées dans les archives étrangères. 1980 (I)	364
EL. GHEORGHE — Mihail Guboglu — membre correspondant de la Société turque d'histoire	377
CHRONIQUE	
EL. IOSEFIDE — Manifestations dédiées au glorieux jubilé du Parti Communiste Roumain	383
EL. GHEORGHE — Sessions scientifiques en l'honneur du 60-ème anniversaire du Parti Communiste Roumain : „Permanence, unité et progrès dans l'histoire du peuple roumain“	384
EL. IOSEFIDE, FL. OPREA — La session concernant „Le Patrimoine Culturel National à l'aide de la recherche scientifique“	386
L. MIHAILESCU — Une session sur „Les villes portuaires du Bas-Danube à l'époque moderne“	388
V. VELIMAN — Le centenaire de la naissance de Mustafa Kemal Atatürk	389
COMPTES RENDUS	391
LA REVUE DES REVUES	406

CONTENTS

ST. ȘTEFĂNESCU — Objectives of the historical research at present	Page 267
THE SIXTEENTH INTERNATIONAL CONGRESS ON HISTORY OF SCIENCES	
ST. HURMUZACHE — Interview with academician Gheorghe Mihoc, President of the Romanian Committee for Congress organization	272
STUDIES AND PAPERS	
O. MATICHESCU — 50 years since the issue of the „Scintela“ newspaper	274
N. COPOIU — The „Contemporanul“ journal, 1881—1981	284
V. MARTIN — Some aspects of the struggle for liberating Călărași	290
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
ȘT. HURMUZACHE, V. ARIMIA — Necessity for republishing the „Eudoxiu Hurmuzaki“ Collection	298
LEGISLATION	
V. COMAN — Inventarization of records of the socialist organizations	312
AUXILIARY SCIENCES	
D. BERINDEI, M. DOGARU — Petition of June 11, 1861, the Committee for subscription and its seal	318
NEW ACCESSIONS	
C. DINU — Records entered into the State Archives patrimony (1980)	325
PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS	
EL. MOISUC — Subject-matters of microfilmed records collection from the Federal Republic of Germany (I)	328
RECORDS	
*** — Michel the Brave in the European conscience	337
T. GEMIL — Unpublished Turkish records from the end of the 16th and 17th centuries	351
VIEWS	
D. SLUȘANSCHI — New prospects on the study of the medieval Latinity relating to Romania's territory	362
SCIENTIFIC LIFE	
*** — Researches in the Archives from abroad, 1980 (I)	364
FL. GHEORGHE — Mihail Guboglu — a corresponding member of the Turkish Society of History	377
CHRONICLE	
EL. IOSEFIDE — Activities dedicated to the glorious jubilee of the Romanian Communist Party	383
EL. GHEORGHE — Scientific sessions of homage „Permanence, Unity and Progress in the History of the Romanian People. The Romanian Communist Party at the 60th anniversary“	384
EL. IOSEFIDE, FL. OPREA — Symposium „The national cultural patrimony in the aid of the historical research“	386
L. MIHAILESCU — Symposium „The ports at the Low Danube in the modern period“	388
V. VELIMAN — The centennial of Mustafa Kemal Atatürk's birth	389
BOOK-REVIEWS AND PRESENTATIONS	391
NOTES	406

INHALT

ST. ȘTEFĂNESCU — Aufgaben der Geschichtsforschung in der gegenwärtigen Etappe	267
DER XVI. INTERNATIONALE KONGRESS FÜR GESCHICHTE DER WISSENSCHAFT	
ȘT. HURMUZACHE — Gespräch mit Akademikmitglied Gheorghe Mihoc, Vorsitzenden der Akademie der RSR, Präsidenten des rumänischen Organisationsausschusses des Kongresses	272
STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
O. MATICHESCU — 50 Jahre seit Erscheinen der Zeitung „Scinteia“	274
N. COPOIU — Die Zeitschrift „Contemporanul“, 1881—1981	284
V. MARTIN — Aspekte des Befreiungskampfes der Stadt Călărași	290
ARCHIVTHEORIE UND — PRAKIS	
ȘT. HURMUZACHE, V. ARIMIA — Die Notwendigkeit einer Neuverlegung der „Eudoxiu Hurmuzaki“ — Sammlung	298
GESETZGEBUNG	
V. COMAN — Die Dokumentenverzeichnis bei den Organisationen	312
HILFSSWISSENSCHAFTEN	
D. BERINDEI, M. DOGARU — Die Bittschrift vom 11. Juni 1861. Der Subskriptionsausschuss und sein Siegel	318
NEUERWERBUNGEN	
C. DINU — Neuerworbene Dokumente im Besitz der Generaldirektion der Staatsarchive (1980)	325
VORFÜHRUNGEN VON BESTÄNDEN UND SAMMLUNGEN	
EL. MOISUC — Thematik der Sammlung von Dokumenten die in den Archiven der Bundesrepublik Deutschland verfilmt wurden	328
DOKUMENTE	
*** — Michael der Tapfere im europäischen Bewusstsein	337
T. GEMIL — Unbekannte türkische Urkunden (Ende des XVI. und des XVII. Jahrhunderts) bei den Organisationen	351
MEINUNGSÄUSSERUNGEN	
D. SLUȘĂNȘCHI — Neue Aussichten zur Erforschung der mittelalterlichen Latinität auf dem Gebiete unseres Landes	362
WISSENSCHAFTLICHES LEBEN	
*** — Forschungen in den Archiven des Auslandes. 1980 (I)	364
EL. GHEORGHE — Mihail Guboglu — korrespondierendes Mitglied der Türkischen Gesellschaft für Geschichte	377
CHRONIK	
EL. IOSEFIDE — Festveranstaltungen zum glorreichen Jubiläum der RKP	383
EL. GHEORGHE — Wissenschaftliche Würdigungstagungen „Permanenz, Einheit und Fortschritt in der Geschichte des rumänischen Volkes. Die Rumänische Kommunistische Partei anlässlich des 60-ten Jahrestages“	384
EL. IOSEFIDE, FL. OPREA — Die Tagung „Das nationale Kulturgut als Förderer der Forschungstätigkeit“	386
L. MIHĂILESCU — Die Tagung „Die Hafenstädte an der Niederen Donau im modernen Zeitalter“	388
V. VELIMAN — Die Hundertjahrfeier der Geburt von Mustafa Kemal Atatürk	389
BUCHBESPRECHUNGEN UND — VORFÜHRUNGEN	
ZEITSCHRIFTENSCHAU	406

СОДЕРЖАНИЕ

Seite

Сгp

ШТ. ШТЕФĂНЕСКУ — Задачи исторического исследования на сегодняшнем этапе	267
XVI-ый МЕЖДУНАРОДНЫЙ СЪЕЗД ПО ИСТОРИИ НАУКИ	
ШТ. ХУРМУЗАКЕ — Интервью академику Георге Михок, председателю Академии наук СРР, председателю румынского Комитета по организации съезда	272
СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ	
O. МАТИЧЕСКУ — 50 лет от первого печатания газеты „Скынтел“	274
Н. КОПОЮ — Журнал „Контемпоранул“ (Современник). 1881—1981 гг.	284
В. МАРТИН — О борьбе для освобождения города Калараш на Дунае	290
АРХИВНАЛІ ТЕОРИИ І ПРАКТИКА	
ШТ. ХУРМУЗАКЕ, В. АРИМИЯ — Необходимость переиздания коллекции Документов по истории Румынии под ред. Евдоксия Хурмузак	298
ЗАКОНОДАТЕЛСТВО	
В. КОМАН — Составление описей документов в организациях	312
ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ	
Д. БЕРИНДЕЙ, М. ДОГАРУ — Промение 11-го июня 1861 года: Комитет по субскрипции и его печать	318
НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ	
К. ДИНУ — Документы, входившие в патримониум Гендирекции госархивов	325
ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ	
ЭЛ. МОЙСУК — Тематика коллекции микрофильмованных документов в архивах ФР Германии (I ч.)	328
ДОКУМЕНТЫ	
*** — Михай Витязул в европейском сознании	337
Т. ДЖЕМІЛІ — Неопубликованные турецкие документы конца XVI-го века и XVII-го века	351
ОПИИ	
Д. СЛУȘĂНȘКИ — Новые перспективы изучения средневекового латынства касательно территории нашей страны	362
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
— Исследования по зарубежным архивам. 1980 г. (I)	364
ЭЛ. ГЕОРГЕ — Михайл Губоглу — член корреспондент турецкого исторического Общества	377
ХРОНИКА	
ЭЛ. ИОЗЕФИДЕ — Выступления, посвященные славному юбилею РКП	383
ЭЛ. ГЕОРГЕ — Торжественные научные сессии Постоянность, единство и прогресс в истории румынского народа. 60-ая годовщина РКП	384
ЭЛ. ИОЗЕФИДЕ — Сессия Национальный патримониум культуры на помощь работе по исследованию	386
Л. МИХĂЙЛЕСКУ — Сессия Города-порты на нижнем Дунае в последних столетиях	388
В. ВЕЛИМАН — Столетие от рождения Мустафы Кемала Ататюрк	389
РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КНИГ	391
ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ	406

C Ă T R E A U T O R I

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sint rugați să trimită materialele în două exemplare, dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136-317-telex 11 226, București,
R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Macheta și
Tehnoredactarea : *Maria Rădulescu*

Dat la cules : 10. VII. 1981 ; Bun de tipar : 2. XII.1981
Tiraj : 3 800 exemplare ; Coli de tipar : 7,75

C. 1466 -- I. P. Informația
str. Brezoianu 23-25 — București
R. S. România

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

De Cart.^a por cartas de S. E. y T. de Abril 1595.

1645-86

Que los Moldauos, Bulgares, y Valacos en gran núm.^o sacian llegado esta
una jornada, o jornadas q.^{ta} de Andrinopoli, de huyendo y saqueando todo
aquel pays.

Que hauiendo muerto de hambre y frío una gran parte de los ^{en} 4. Janizeros, y los dias an-
tes sacian q.^{ta} a aquella buelta con Simon Vasi, cazador mayor, y gran
quantidad de cauallos por falta de feno.

Que ferrat bacia estaua ya en orden saci.^o hecho todas sus diligencias para
partir quanto mas presto con el ^{en} 4. mandado y la gente començasse
à marchar hacia Andrinopoli.

Que esta yua de muy mala gana por la carestia y falta de victuallos, y falta
de yerua, durando toda via. los fijos.

Que los Janizeros à fin de no partirse sacian enclauado esta 40. piezas
de artilleria y lleuauan, perubado por despecto los paueλλονas o tien-
das de ferrat bacia, cortando las cuerdas con q.^{ta} se sustentauan.

Que con esto se sacia differido la partida hasta fin de Abril.

Que en aquella ciudad sacia gran carestia y falta de victuallos, y ^{especialm.^{te}}
de carne, y no se hallaua por ningun dñ.^o

Que se oia y el Rey de Persia començaua à mouerse gallardam.^{te} contra
el Turco, auy q.^{ta} nos tenia por ciertos.

Que el Ayala sacia sido nombrado por Belerby de Angel, de q.^{ta} estaua
muy sentido y hacia todo su esfuerço para oximise de aquel cargo, y
lo tiene por de tierro. y sin embargo de lo el Turco estaua resuelto de
embiallo, por q.^{ta} dicen, no se fia mucho del.

Que en aquel Arsenal no se trabasua extraordinariam.^{te} ni se via fuer-
za de import.^o de q.^{ta} juzgauan q.^{ta} no pasaran de 30. o 40. galeras